ספריי — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

לקוטי שיחות

— ל"ח —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאַוויטש

ספר תשיעי — כרך רביעי

במדבר

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקווויי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושמונה לבריאה

מפתח כללי

הקדמת המו"ל III

תוכן ומפתח V

לקוטי שיחות – ע"ס במדבר 1

הוספות

מכתבים 135

מפתחות 235

LIKKUTEI SICHOS

Vol. 38

BAMIDBAR

Published and Copyrighted by
VAAD L'HAFOTZAS SICHOS
788 Eastern Parkway, Brooklyn, N.Y. 11213
Tel. (718) 774-7200 • Fax: 774-7494
5759 • 1999
Printed in U.S.A.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Schneersohn, Menaḥem Mendel, 1902—
LIḲUṬE SIḤOT
'al parshiyot ha-shavu'a, ḥagim u-mo'adim (vol. 38) Bamidbar
(Sifriy. Otsar ha-ḥasidim, Lyubaviṭsh) (Ḳovets shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3)
In Hebrew and Yiddish.
Title on verso of t.p.: Likkutei Sichos Bamidbar
1. Hasidism--Sermons. 2. Bible. O.T. Pentateuch--Sermons. 3. Jewish Sermons--United States. 4. Sermons, Hebrew--United States. 5. Sermons. Yiddish--United States. 6. Habad–Addresses, essays, lectures. 7. Festival-day sermons. Jewish. I. Title. II. Title: Likutei Sichois. III. Series: Sifriyat Otsar ha-Ḥasidim, Lyubaviṭsh. IV. Series: Ḳovets Shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3.
BM198.S3355s 1999 Hebr
ISBN 0-8266-5718-4 (set)
ISBN 0-8266-5784-2 (vol. 38)
Library of Congress Catalog Card #61-57983 CIP

נדפס בדפוס
שמחה ובנו גרשון גלוקאוו
Bookmart Press, Inc
N. Bergen, N.J. 07047

נסדר בדפוס „עמפייער פרעסס"
ע"י מרדכי ליב בן פיגא ויוסף יצחק בן ברכה
Empire Press
550 Empire Blvd. • Brooklyn, N.Y. 11225

בס"ד.

פתח דבר

לקראת יום הבהיר, יום עשתי עשר לחודש ניסן (חודש הגאולה), נשיא לבני אשר, אשר „הוא יתן מעדני מלך"[1], הבעל"ט

— יום הולדת הצ"ז של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח —

הננו מוציאים לאור בזה — בהמשך לספרי לקוטי שיחות שהופיעו[2] — ספר לקוטי שיחות חלק ל"ח על ספר במדבר (הכרך הרביעי של הספר התשיעי של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

א) הלקו"ש על פרשיות התורה (והמועדים) ד(זמן קריאת) ספר במדבר שנדפסו **בקונטרסים** בודדים מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תש"נ — תנש"א[3].

ב) שיחות שנאמרו בזמן הפרשיות דספר במדבר בשנים הנ"ל — שנדפסו בשעתן בהוספה לקונטרסי „לקוטי שיחות". כמו"כ הדפסנו בהוספות לר"ח סיון חלק משיחת כ"ח אייר תשל"ח לכינוס דנשי ובנות חב"ד ושיחת ר"ח סיון תשכ"ב לתלמידי אחי תמימים באסטאן.

ג) מכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) הכלולים בספר.

וכדאי לציין שמדור זה לחג השבועות כולל לקט מכתבים בהשקפת היהדות לימוד התורה וקיום המצוות כו'.

וזאת למודעי: חלק חשוב מהמכתבים שבכרך זה נדפסו בסדרת „אגרות־קודש" מכ"ק אדמו"ר מלך המשיח, שהולכת ונדפסת כעת על סדר השנים (לע"ע יצאו לאור כ"ד כרכים[4]). וע"פ בקשת רבים נלקטו כאן מהמכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) דספר במדבר.

---

1) ראה לקוטי לוי"צ – אגרות קודש (ע' שכד־ה; ע' תיט).

2) ראה רשימה מפורטת לקמן בסוף הספר.

3) וזאת למודעי, אשר השיחות שנאמרו בשנים הנ"ל ויצאו לאור בשעתם בקונטרסים בפני עצמם – לא נכללו בהוספות דספר זה, אלא נדפסו ב„ספרי השיחות תש"נ־נ"א" – כל ספר – בשני כרכים.

4) הכוללים המכתבים עד סוף שנת תשכ"ד.

ד) לתועלת המעיינים הוספנו בסוף הספר (כמו בכרכים ל־לז) מפתח ענינים, פסוקים, מאחז"ל וספרים.

* * *

ויה"ר שנזכה בקרוב להו"ל עוד שיחות ומאמרים של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, וזכות הדפסת חלק ל"ח דלקו"ש ולימוד תורתו הק' בכלל, תוסיף בחיזוק התקשרות שלנו עם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, ובניסן זה ממש תקויים הבטחת חז"ל „בניסן עתידין להגאל"[5] וכ"ק אדמו"ר מלך המשיח יקום ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, „ונאכל[6] שם מן הזבחים ומן הפסחים ונודה לך שיר חדש[7] על גאולתנו כו'" בשנה זו ממש, ונלמוד תורה מפיו של משיח צדקנו[8] „תורה חדשה מאתי תצא"[9], ומלך ביפיו תחזינו עינינו[10] בהתגלות מלכותו לעין כל, תיכף ומיד ממש, והיתה לה' המלוכה[11], אמן כן יהי רצון.

ועד להפצת שיחות

כ"ה אדר, ה'תשנ"ט
שנת החמישים לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח
ברוקלין, נ.י.

---

5) ראש השנה יא, ריש ע"א. וכ"ה ההכרעה בשמו"ר פט"ו, א.

6) ברכת אשר גאלנו בהגש"פ.

7) ראה מכילתא הובא בתוד"ה ונאמר (פסחים קטז, ב). ולהעיר דמזמור תהלים שמתחילים לומר בי"א ניסן ש.ז. יום הולדת הצ"ז הוא מזמור שירו לה' שיר חדש גו'. וראה רשימות הצ"צ (יהל אור) עה"פ.

8) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב. לקו"ח צו יז, א־ב. שער האמונה פנ"ו ואילך. ועוד.

9) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

10) ראה ישעי' לג, יז.

11) עובדי' בסופו.

תוכן ומפתח

ב' סיון (תש"נ) 1

ביאור אריכות ל' אדה"ז (או"ח סו"ס תצד) ע"ד הימים שבין ר"ח סיון עד שבועות והשינוי לגבי ל' המג"א שם; ג' הענינים שבימים אלו — נעשו ממלכת כהנים, והגבלת את ההר, ופרישה — ושייכותם למ"ת

חג השבועות (תנש"א) 7

ג' גדרים ב"תמימות תהיינה" — (א) הספירה צ"ל באופן של תמימות, (ב) השבתות הן תמימות, (ג) בזמן שבהמ"ק קיים; שקו"ט בקטן שנתגדל באמצע ימי ספירה, וכן אם יבוא משיח באמצע ימי ספירה — אם המשך הספירה הוא מה"ת; השייכות דג' ענינים הנ"ל בספירה לזמן מתן תורתנו

נשא

שיחה א (תש"נ) 18

ג' הביאורים שלא מנה הרמב"ם מצות תשובה במנין המצות (רק מצות וידוי) — והתאמתם לתוכן הרוחני שבמצות תשובה

שיחה א (תנש"א) 26

הגוים אין להם נזירות (נזיר סא, א), ובפרש"י (שם) ש"אין נזירות חלה עליהן ומותרין לגלח כו'"; שקו"ט בחיוב ב"נ לקיים נדרו ושבועתו; ביאור ל' הרא"ש (נזיר שם) "ואם בא לימלך כו' מתירים לו"; השייכות דענין הנזירות לנכרי ע"פ פנימיות הענינים

בהעלותך

שיחה א (תנש"א) 33

פרש"י ח, ד ד"ה כן עשה את המנורה — למה מביא רש"י גם פירוש המדרש אגדה "על ידי הקב"ה נעשית מאליו"; השייכות דפסוק "וזה מעשה המנורה" לכאן — ע"פ פשוטו של מקרא; ביאור לשון רש"י "ע"י הקב"ה נעשית מאליו" — ע"פ פשט וע"פ פנימיות הענינים

שיחה ב (תש"נ) 40

והאיש משה עניו מאד מגו' (יב, ג) — השייכות המיוחדת בין ענוה לנבואה; החילוק בין גירסת הבבלי והירושלמי בסוף מס' סוטה "הי עניו הי חסיד"; ג' הדרגות בענין הענוה וחילוקן בשייכות לנבואה; ביאור הסיפור בירושלמי שם אודות הלל הזקן שמואל הקטן ור' אליעזר בן הורקנוס

שלח

שיחה א (תנש"א) 48

יהושע וכלב לא נטלו כלום (רש"י יג, כג) — כיצד פטרו את עצמם מקיום ציווי משה "ולקחתם מפרי הארץ"; שקו"ט בב' תירוצים שבש"ס (סוטה לד, א) והשינויים והחילוק בין דברי הש"ס ופרש"י עה"ת

הערה: לי"ד כל שיחה צוינה (בסוגריים) השנה שבה יצאה לאור בפעם הראשונה בקונטרס בפ"ע.

תוכן ומפתח

שיחה ב (תש"נ) 53
פרש"י טו, כב ד"ה וכי תשגו וגו' ושם, כג ד"ה את כל אשר צוה גו'; השינויים בפרש"י לגבי פירושו לש"ס (הוריות ח, א), ולעיל משפטים (כג, יג); ג' ענינים כלליים באיסור דעבודה זרה; ביאור ביטוי „עבודה זרה"

קרח

שיחה א (תש"נ) 60
תאנה של תרומה שחורה שנפלה למאה של חולין חציין שחורות וחציין לבנות — ר' יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות כו' ר' אליעזר אוסר ור' עקיבא אומר בידוע מה נפלו אין מעלות כו' וכשאינו ידוע כו' מעלות כו' (תרומות פ"ד מ"ח); ביאור סברת פלוגתתם, והמ"ד בירושלמי דפלוגתת ר"י ור"ע היא „בשידע ושכח"; השייכות בין מחשבה וידיעה לתרומה ע"ד הרמז ובעבודת האדם

שיחה ב (תנש"א) 65
פרש"י סוף פרשתנו ד"ה ולא תשאו עליו חטא וד"ה ולא תמותו; כפל הלשון בכתוב זה (ולא תשאו גו' ואת קדשי בנ"י לא תחללו גו') לפי שיטת רש"י; החילוק בין גדר טבל לתרומה גדולה וטבל לתרומת מעשר ע"פ פשוטו של מקרא

חוקת

שיחה א (תנש"א) 72
ג' האופנים בהצלה מטומאת אהל ע"י „צמיד פתיל" (רמב"ם הל' טומאת מת פכ"א ה"א, פכ"ג ה"א-ד) — (א) בכלים שאינם מקבלים טומאה, (ב) כלי חרס המוקף בצמיד פתיל, (ג) אדם שבעלי' וקדרה על פי הארובה — בעבודת האדם לקונו; החילוק בין כל הכלים שמצילין אם כפאן על פיהם משא"כ כלי חרס שאין אהלי כלי חרס מצילין (שם פכ"ג ה"ד); הטעם שדין צמיד פתיל נרמז גבי כלי חרס דוקא

שיחה ב (תש"נ) 78
פרש"י עה"פ כא, א ד"ה דרך האתרים — ההבדל בין שני הפירושים ברש"י („דרך הנגב שהלכו בה המרגלים . . דרך התייר הגדול כו'") ע"פ פשט, ובמלחמת עמלק בעבודה רוחנית

בלק

שיחה א (תנש"א) 85
וישלח (בלק) גו' הנה עם יצא ממצרים גו' ויאמר בלעם גו' הנה העם היוצא ממצרים גו' (כב, ה"יא) — יישוב השינויים בין לשונות הכתוב בדברי בלק ודברי בלעם **בשם** בלק — ע"פ פרש"י; ההבדל בין שנאת בלעם לבנ"י לשנאת בלק

שיחה ב (תש"נ) 90
פרש"י כג, י ד"ה מי מנה עפר יעקב; השינויים בל' רש"י לגבי לשון המדרש (תנחומא יב); החידוש בהמצות שישראל „מקיימין בעפר — לא תחרוש . . לא תזרע כלאים אפר פרה ועפר סוטה"; השייכות לענין ה„עפר" ע"פ פנימיות הענינים, וכן הקשר הפנימי בין פירוש התרגום („דעדקייא דבית יעקב") ופירוש המדרש (הנ"ל) על הכתוב

שיחה ג (תנש"א) 100
„וירד מים עד ים ומנהר על אפסי ארץ" (תהלים עב, ח) — ולא (סתם) „על כל הארץ" — ע"ד החסידות

פינחס

שיחה א (תנש"א) 103
שקו"ט בשיטת הרמב"ם אם הלוים נוחלים חלק בארץ לעת"ל (כדעת הסמ"ג לאוין רערז) או לא (כדעת שטמ"ק ב"ב קכב, א בשם הר"ן); דיוק לשון הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פי"ג ה"י) "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען"; הטעם שלוים נוחלים לעת"ל בארץ קיני קניזי וקדמוני — ע"ד ההלכה וע"פ פנימיות הענינים

שיחה ב (תש"נ) 111
האפוטרופין עושים לקטנים .. כל מ"ע שיש להם קצבה .. כדי לחנכן אבל אין פוסקין עליהן צדקה .. שמצות אלו אין להן קצבה (רמב"ם הל' נחלות פי"א ה"י) — החילוק בין יתום לשוטה וחרש שב"ד פוסקים עליהם צדקה (שם הי"א); ביאור לשון הרמב"ם בסיום הל' נחלות (וספר משפטים) שאפטרופוס "צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות שנאמר סולו כו'"

מטות (תנש"א) 117
פרש"י עה"פ לב, מא ד"ה חותיהם וד"ה ויקרא אתהן חות יאיר: השייכות ע"פ פנימיות הענינים בין ענין הזכרון ("קראם בשמו לזכרון") ל"כפרים" דוקא

מסעי

שיחה א (תנש"א) 122
הטעם שרש"י שינה בכמה מקומות בפרשתנו מלשון "גבול" (שבכתוב) ללשון "מיצר"; הרמז בזה להזמן ד"בין המצרים", ודיוק לשון רש"י באיכה עה"פ (א, ג) "בין המצרים" — שיש גובה מכאן ומכאן

שיחה ב (תש"נ) 127
הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם כו' אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כו' ואם יצא התיר עצמו למיתה (רמב"ם הל' רוצח פ"ז ה"ח) — יישוב תמיהת המפרשים דפקו"נ דוחה כל התורה כולה; ביאור לשון הרמב"ם (שם פ"ה ה"י) "יצא כו' התיר עצמו למיתה ורשות לגואל הדם להרגו כו'"

הוספות

ר"ח סיון 135
משיחת כ"ח אייר תשל"ח לכינוס נשי ובנות חב"ד 135
החידוש דיום השלישי שהוכפל בו כי טוב, טוב לשמים וטוב לבריות / ההכנה למתן תורה צ"ל בענין האחדות והחלטה ד"נעשה ונשמע" / קדימת הנשים להאנשים בההכנות למתן תורה

משיחת ר"ח סיון תשכ"ב לתלמידי אחי תמימים באסטאן 142
ההוראה ממרז"ל שעשרת הדברות נאמרו בדיבור אחד, שגם ענינים הגשמיים של בני ישראל (שבסיום עשה"ד) צריכים להיות קשורים עם אנכי ה' אלקיך

שבועות 144
לא לעבור קו התאריך בימי הספירה / מעלת הקביעות כאשר חג השבועות הוא

ממחרת השבת השביעית / בעת מתן תורה נגלה דתורה הי׳ בהעלם ונסתר דתורה בגילוי / פעולות הפצת מעיינות פנימיות התורה בסמיכות לחג השבועות / הקשר בין ל״ג בעומר, הילולא דרשב״י, וחג השבועות, הילולא דהבעש״ט / סגולת שנת המאתיים להילולא דהבעש״ט / בנינו עורבים בעדינו — חובת ההשתדלות בחינוך, ובאופן המיוסד על האמונה ב„אנכי״ / ניצול חג השבועות לעורר בבתי כנסיות אודות חינוך / התעסקות בחינוך מסייעת לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות / לא לתת מקום לרפיון מפני קישויים / הישיבות הן בשביל התלמידים ולא בשביל המחנכים / להרחיב בנין הישיבה כדי לקבל עוד תלמידים / קבלת התורה היתה מעין כניסת ילד לחדר / קרימת נשים לאנשים בהכנות למתן תורה ולנדבת המשכן, וחובת חינוך הבנות / הזכות והתפקיד המיוחדים של נשים בשמירת התורה / בזמן מתן תורה כל ישראל נעשו בריאים ושלימים / תורת הבעש״ט שצריכים לעבוד את ה׳ עם הגוף / תורת חיים — „תורה מאֵבט אויף לעבן״ / חרות על הלוחות — חירות מכל ענינים המבלבלים / עבודת ה׳ בשמחה ושייכותה לחג השבועות ע״פ מ״ש בשו״ע אדה״ז סי׳ תצד סי״ח / מברקים לחג השבועות שנות תש״נ, תנש״א

ענינים כלליים 160

שקו״ט בענין ג׳ קליפות הטמאות ורמזיהן בקרא רוח סערה גו׳ (מהפטרת חה״ש); דיוק ל׳ אדה״ז בתניא ספ״ו; ביאור החילוק בין ג׳ הקליפות / מעלת חברות תהלים / החילוק בין בנ״י וב״נ בדין פסול מום / הכרח הקדמת נעשה לנשמע בעניני תורה ומצוותי׳ / בנ״י הם קומה אחת ובדבר מהות עם ישראל ואופן קיומו וגורלו / כל ישראל מאמינים בני מאמינים ורק לפעמים יצרו אנסו / כל ישראל רוצה לקיים התורה ובל ידח ממנו נדח / אי אפשר לשנות העצם דישראל שהם בני אברהם יצחק ויעקב / שלום פנימי רק כשההנהגה מתאימה לטבע הפנימי; ההכרח בחיים מסודרים ויציבים / בתקופתנו רבת המהפכות חשוב מאד שלות הנפש דהבנים; צריך להתחיל החינוך ברמה גבוהה ביותר / היפך התורה לומר שיש למישהו שליטה על נשמתה, ואין הקב״ה מבקש אלא לפי כוחה / העדר הצטדקות מצבו ביהדות מפני שגם פלוני מתנהג שלא בסדר; עצות להנופל תחת השפעת היצר לחזור למוטב / לעזור לאחרים בפועל ולא להתאונן שאין עוזרים לו / השליחות לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים ולא להרעיש עולמות / עבודה זרה — שהיא זרה לו; הצורך להשים כל מעיינו בשליחות שהוטלה עליו / אדם לעמל יולד ואי אפשר להשתחרר מזה / שלילת הענין דפשרות ודין מרומה וביחוד בשנים האחרונות / הצורך לשלול בהחלט איזה סיוע להרוצים לחדש ההלכה ולהתאימה לימינו כו׳ / בפסקי השו״ע לא שייך הצבעת הרוב; ענין הפרדה בין בנים ובנות לא ניתן לפשרות; הקשר להההוראות מימי חנוכה / ההכרח לפעול במרץ בשאלת ההפרדה / תכנית מוסיקה חדשה ברוח היהדות / מדוע דוקא היראי שמים נהרגו על קדוש השם / אי אפשר לנברא להבין דרכי הקב״ה, במכ״ש וק״ו מילד קטן שאינו מבין הנהגת זקן וחכם / אי אפשר להבין דרכי הקב״ה, אבל ככל שמתחזקים באמונה ובטחון מבינים יותר / שקו״ט בדברי אדמו״ר האמצעי (בשערי תשובה) שמזמן האריז״ל בטלו ההשמדות — איך מתאים עם ההשמדות שבדור האחרון / ידיעה ובחירה, ושקו״ט בעניני השגחה פרטית / שיטת התורה בד׳ יסודות והתאמתה להמבואר בספרי המדע / שייכות העבודה דטהרת האויר לבעלי עסק דוקא, והיא הכנה לגאולה שלימה

נשא 186

במעלת ענין שלום בית, אפילו כשהאשה מתנהגת באופן דקינוי ח״ו, וכ״ש באשה צנועה / השפעה על אשה ע״י ידידים והנהגה עמה בדרכי נועם / שלום בית תלוי

כשהבית בנוי על יסודי התורה / ההכרח לכבד את אשתו, וזו אתערותא דלתתא לעורר הענין דכנסת ישראל נקראת רעייתו של הקב״ה כו׳ / רק כשיש שלום בית שכינה שרוי׳ ביניהם, ועצות לעשיית שלום / חובת ההורים לחנך את יו״ח מבית שלם / להיות עסוקה ולחיות חיים ע״פ תורה ואין מקום למחשבות דגירושין כו׳ / העדר שתיית משקה בשופי גם בעת התוועדות / בעניני מצות נשיאת כפים

בהעלותך 192

שקו״ט במ״ש בתו״א (ד״ה בכ״ה בכסלו) שבבקר הי׳ מדליק נר הו׳ אחרי הטבתו ואח״כ נר הז׳ / שקו״ט במ״ש בלקו״ת (ר״פ) דאהרן הוא מז׳ הרועים / פסח שני — ממוצע בין פסח ראשון ומתן תורתנו / הלימוד מפסח שני — עס איז קיינמאל ניט פאַרפאַלען / יאוש — שלא מדעת, כההוראה מפסח שני / פסחא זעירא — אַ קלייענעם שפרונג / ההוראה מדברי משה ״ומי יתן כל עם ה׳ נביאים״ / בגדרי נבואה ובת קול

שלח 197

התבוננות בפסוקים דפרשתנו (יד, ח״ט) אם חפץ בנו ה׳ וגו׳, והמסקנא שהיא לא ארץ כנען ואף לא ארץ ישראל אלא ארץ הקדושה, תובב״א כאשר אם בקולי תשמעו / טובה הארץ מאד מאד — לפי שהתכלית היא המעשה / גודל זכות מצות ציצית / אם מקיים מצות ציצית בכל שעה שמלובש בהן / אופן הכנסת החוט לנקב בטלית גדול / ציצית מלשון מציץ מן החרכים, והקשר לענין הציץ

קרח 200

התחלת העסק בביהמ״ק השלישי שיגלה משמים היא ע״י הכהנים שמחנכים אותו

חוקת 201

חוקת מלשון חקיקה, כי דברי תורה צריכים להיות חקוקים אצל האדם / שקו״ט במ״ש בסידור שער הסוכות דפשוטי כלי אבן טמאים / ביאור בדברי רש״י (פסחים י, א) ״שהרי ספק ביאה הוא״ (לענין ספק טומאה)

י״ב תמוז 203

יום התוועדות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות / סגולה להוספה בהפצת התורה והחזקת היהדות הן במקום חזק בתורה והן במקום רחוק מתורה / גאולת הראש פועלת בדרך ממילא על כל אברי הגוף ומבטלת ההעלמות וההסתרים / נצחון למופת על מנגדים לד׳ ולתורתו, ואם בגלות אצל אינם יהודים כך, עאכו״כ בנוגע לגלות אצל יהודים בעלי בחירה / כ״ק מו״ח אדמו״ר נושא רנה ותפילה ביום זה בעד ההולכים בעקבותיו / יום שמחה זה מבטל כל ענין הדינים וקטנות המוחין כו׳ דאבילות / אין זה חירות פרטי אלא נצחון כללי דעניני תורה ויהדות / לפלא הנפילת רוח בסביבות חג הגאולה שדברי צדיקים ופעולותיהם קיימים לעד, אלא שצ״ל מסירת נפש ״אַזוי און ניט אַנדערש״ / אם אז, כשבדרך הטבע לא הי׳ נראה כל מקום להצלחה, פעלו וראו פירות, עאכו״כ בארץ חירות / הלימוד מי״ב תמוז כמה גדול כוחו אפילו של יהודי אחד / המכשולים בזמן הזה קטנים שלא בערך לגבי אז / לאחרי שכ״ק מו״ח אדמו״ר סלל את הדרך בוודאי שלההולכים בעקבותיו נקל הדבר בהרבה יותר / בכל שנה ושנה חוזרים העניינים ונמשכים בחיי כל אחד ובפרט מי שמייצג את הרבים / החיוב לנצל כח השפעתו על מושפעיו באופן של יראתו קודמת לחכמתו, והלימוד מי״ב תמוז שהלוחם באמת בשביל האמת יכול להתגבר אפילו על שלטון אדיר / רמזי שם אדמו״ר הריי״צ — יוסף יצחק / מברקים להתוועדויות די״ב תמוז שנות תשי״ח־תש״כ, תשכ״ו, תשכ״ז, תש״ב, תנש״א.

בין המצרים 218
תכלית בין המצרים לתקן הסיבות שהביאו לחורבן, ע"י סור מרע ועשה טוב / דין האומרים שאין התורה כולה מעם ד', והגדרת פרצות עם ישראל / הוספה בחינוך תשב"ר בבין המצרים / ימי סגולה לעניני גמ"ח וצדקה / אהבת חנם תמורת שנאת חנם / מאמר הצ"צ: מבין המצרים למרחב העצמי; מלך — מאן מלכי רבנן, נשיאינו ועניניהם כו' — פורץ גדר / ע"י הפיכת עולם קטן דהאדם לסביבת אור ושמחה זוכים שימים אלו יהפכו לששון ולשמחה

פינחס 223
החילוק בין גורל וירושה ע"ד הנגלה וע"ד הנסתר

מטות־מסעי 224
משיחת כ"ה תמוז תש"נ
בשתי הפרשיות מודגשת הכניסה לארץ ישראל בגאולה האמיתית והשלימה, וההוראה שכל אחד יכין את עצמו לכניסה לא"י. ע"י שגואל את עצמו מעניני העולם, כתוכן פסק הרמב"ם (סוף הל' שמיטה ויובל)

קיץ 228
בקיץ השמש בגבורתו בגשמיות וברוחניות / התעוררות לנשי ובנות חב"ד לתכנן עבודתן לימי הקיץ, באופן של עבודת ה' עם הגוף ומתוך שמחה / מברקים למחנה גן ישראל — תשח"י, תשכ"ו, תש"נ תנש"א

מפתחות

מפתח ענינים 237
מפתח פסוקים 253
מפתח מאחז"ל 268
מפתח ספרים 284

ב' סיון

א. כתב אדה"ז בשו"ע שלו (בדיני חג השבועות שבסוף הל' פסח)[1]: "ונוהגין במדינות אלו שלא להתענות ושלא לומר תחנון מר"ח עד ח' בו[2] ועד בכלל דהיינו עד אחר מוצאי יו"ט הנקרא אסרו חג לפי שמיד אחר ר"ח התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה שבשני בשבת הי' ר"ח[3] ובשלישי בשבת אמר להם[4] ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' וברביעי אמר להם מצות הגבלה השמרו[5] לכם עלות בהר וגו' ובחמישי אמר להם מצות פרישה שיפרשו מנשותיהן היום ומחר ויהיו נכונים ליום השלישי[6] שהוא שבת שבו נתנה התורה".

מקור הדברים הוא בהגהת הרמ"א, שכתב[7] "ואין אומרין תחנון מתחילת ראש חודש סיון עד ח' בו דהיינו אחר אסרו חג[8], ובמגן אברהם[9] מבאר הטעם למ"ש הרמ"א "מתחלת ר"ח סיון" — "דמיד בב' סיון א"ל משה לקדשם לתורה כדאי' פ"ח[10] דשבת", וממשיך "כתב הגמ"נ סוף י"ה[11] ג' ימים קודם שבועות אין מתענים דהוי ימי הגבלה משמע דבשני בסיון מותר להתענות אבל נהגו העולם שלא להתענות מטעם שכתבתי לעיל".

ולפי זה צע"ק למה פרט אדה"ז המאורעות והדיבורים דיום רביעי ויום חמישי, ולא הסתפק בטעמו של המג"א "דהוי ימי הגבלה"[12]. ובפרט שבסימן הקודם[13], כתב אדה"ז עצמו (לענין היתר תספורת ונישואין) "יש נוהגין להסתפר ולישא בכל שלשה ימי הגבלה", מבלי לפרט.

וגם את"ל שאדה"ז רצה לפרט ענינם של ימי ההגבלה[14] — צ"ע שמאריך

---

1) סו"ס תצד.

2) ובסידורו (לפני ובא לציון) כתב אדה"ז "מ"ס דא"א תחנון "עד י"ב בו ועד בכלל" . . כי החג יש לו תשלומין כל שבעה". וכ"ה מנהגנו. וראה לקמן הערה 31.

3) כדעת רבנן שבת פז, א (כדלקמן בפנים).

4) יתרו יט, ו.

5) שם, יב.

6) לשון זה "היום ומחר. . והיו נכונים ליום השלישי" הוא באמירת ה' למשה (שם, יו"ד-יא), ובאמירת משה אל העם (שם, טו) "היו נכונים לשלשת ימים". וראה פרש"י שם.

7) או"ח סתצ"ד ס"ג. וכ"כ בסקל"א ס"ז.

8) ברמ"א כאן בחצ"ג "הגהות מיימוני הל' ברכות". ולכאורה צ"ל הגה"מ הל' תפלה (וכמ"ש בדרכי משה לאו"ח סקל"א סק"ז. ובדרכי משה כאן "כ"כ בהגמ"י ה"ב"). והוא שם בפ"ה סוף אות ש.

9) סק"ד.

10) כ"ה במג"א לפנינו. ולכאורה צ"ל פ"ט דשבת, או (דף) פז (ע"א) דשבת.

11) הגהות המנהגים (במנהגי מהר"א טירנא) סוף הל' יום הכפורים.

12) ובלבוש סו"ס תצג "מר"ח עד ח' בו . . אין נופלין כו' מפני שהם ימי מצות ימי הגבלה כו'".

13) סתצ"ג ס"ו.

14) צע"ק בהגה"מ שם "וכן נהגו שלא לומר

---

*) פר"ח ואלי' רבה כאן אות יא בשם שיירי כנה"ג (או"ח סקל"א). מג"א סקל"א סקי"ח. באר היטב ושע"ת שם ועוד.

בסיפור הדברים ומפרט מעשה כל יום ויום בפ"ע — „ברביעי אמר להם כו' ובחמישי אמר להם כו'", ועוד זאת, ש־משמע קצת שטעם אי אמירת תחנון כו' אינו מפני עצם מצות ההגבלה ומצות פרישה על בנ"י, אלא מפני אמירת משה (מצות אלו) בימים אלה (ובא בהמשך לתחילת לשון אדה"ז שם „התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה", כדלקמן סעיף ב).

ואע"פ שסגנון זה מקורו בגמ'[15] „ב־תרי בשבא איקבע ירחא כו' בתלתא אמר להו ואתם תהיו לי בארבעה אמר להו מצות הגבלה בה' עבוד פרישה" — הרי בגמ' שם הובא זה לענין פלוגתת ר' יוסי ורבנן[16] „בקביעא דירחא", ולכן נתפרטו החילוקים ביניהם (איזו מצוה נאמרה באיזה יום), אבל לענין דברי אדה"ז כאן (שאין מתענין ואין אומרים תחנון בימים אלו) לכאורה מספיק לומר באופן כללי שימים אלו הם „ימי הגבלה" (שבהם נאסרו לעלות ההרה ונצטוו לפרוש).

ב. ויובן זה בהקדם עוד שינוי בין לשון אדה"ז ולשון המג"א: במג"א כ' „דמיד בב' סיון א"ל משה לקדשם לתו־רה", אבל אדה"ז כ' „התחיל משה להת־עסק עמהם בענין קבלת התורה"[17].

ויש לומר, שבשינוי זה משמיענו אדה"ז הגדרת ימים אלו — שאפשר לפרש בכמה אופנים[18], ומהם:

א) מצד הסמיכות שלהם ליום מ"ת. ע"ד המבואר במ"א[19] לענין כל ערב שבת וערב יו"ט שיש בהם מעין קדושת שבת וקדושת יו"ט.

[ובזה גופא י"ל בב' אופנים[20] — אם הסיבה היא מצד הגברא, דכיון שבכדי

תחינה בשלשה ימים שלפני שבועות וכן הנהיג רבי יהודה הלוי על שם (יתרו יט, טו) היו נכונים לשלשת ימים" (ועד"ז הוא בס' המנהגים לר"א קלוינער). והוא הכתוב הנאמר בפרישה (כסיום הכתוב „אל תגשו אל אשה"), ולא הזכיר הגבלה — הרי שלשת ימי הגבלה מתחילים מג' סיון שבו אמר להם מצות הגבלה (כמפורש בשבת שם), ואילו מצות פרישה אמרה רק בד' סיון (שבת שם). ואף שלפרש"י עה"ת (משפטים כד, ג) משמע שאמר להם מצות פרישה לפני מצות הגבלה (ובאותו יום) וכסדרם בהציווי למשה (יט, יוד ואילך) — ולא כבגמ' שבת שם (וראה רש"י ותוס' שם) — הרי לשיטה זו לא נאמרה לבנ"י שום מצוה בג' סיון (כי גם לרש"י מצות פרישה נאמרה בד' — משפטים שם, א. וראה פרש"י יתרו שם, ט). וראה מפרשי רש"י משפטים שם, ג. ואכ"מ.

ולהעיר שבהגהה במהרי"ל הל' שבועות „במהרא"ק א"א צו"צ דמר"ח מצות הגבלה". וכ"ה בס' המנהגים למהרא"ק.

וראה לקו"ש חכ"ג ע' 346[א] הערה ד"ה ימי הגבלה.

15) שבת פז, רע"א.

16) שם פו, ב.

17) בפשטות י"ל ששינה אדה"ז ליתר דיוק, כי „א"ל משה לקדשם לתורה" מתאים בעיקר על יום ד' סיון כשאמר להם מצות (פרישה) „וקדשתם היום ומחר", או עכ"פ ביום ג' כשאמר להם מצות הגבלה, משא"כ בב' סיון שאמר להם רק „ואתם תהיו לי גו'" מבלי לעשות מעשה מיוחד שיחול עליו ענין „לקדשם".

ואולי ס"ל להמג"א ש„ואתם תהיו לי גו' וגוי קדוש" פירושו שע"י האמירה נעשה כן. או ש„לקדשם" (שבמג"א) פירושו ל' הזמנה, כבת"א (ופרש"י) בלשון „וקדשתם" במצות פרישה (פסוק יט, יוד. ועד"ז שם, יד. וראה מכילתא שם). אבל ראה פדר"א פמ"א. מרו"ח ח"ג פל"ג. רמב"ן יתרו שם, יוד. ועוד.

18) להעיר מג' אופנים בגדר שכינות — לקו"ש חל"ג ע' 11 ואילך.

19) לקו"ש חכ"ח ע' 18 ואילך. וש"נ.

20) ראה לקו"ש שם ובהנסמן שם.

שהאדם יוכל לשמור שבת ויו"ט כהל־כתם, דרושה הכנה מצדו לפנ"ז, לכן נחשב יום ההכנה כטפל ושייך להשבת והיו"ט שלאחריו: או, שהסיבה היא מצד החפצא דזמן שבת ויו"ט, שבערב שבת וערב יו"ט יש בו מצד עצמו (מצד היותו הזמן הסמוך לו) מעין קדושת שבת ויו"ט (ולכן נעשה יום זה גם יום הכנה לגבי הגברא, שחלים עליו חיובים והנהגות מיוחדים בשייכות לשבת ויו"ט).

אלא שבכל ערב שבת וערב יו"ט ה"ז רק בנוגע ליום שלפניו[21] (מחצות היום ואילך, שא"א בו תחנון, או גם בנוגע לכללות היום שנק' „ערב שבת" ו„ערב יו"ט" וכי"א[22] שאין אומרים תחנון גם בשחרית דערב יו"ט[23]), משא"כ בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, הרי ההש־פעה והפעולה היא (לא רק בערב יו"ט אלא גם) מר"ח ואילך, שאז (באו ישראל למדבר סיני[24] ויחן שם ישראל נגד ההר[25], מוכנים[26] לקבלת התורה (כמבו־אר במדרש[27]).

ב) בימים אלו יש בהם מצד עצמם תוכן וגדר מיוחד, של „ימי קבלת התורה", ולכן הם מובדלים ומיוחדים בפ"ע (שאין מתענין בהם ואין אומרים בהם תחנון).

בסגנון אחר קצת: במתן תורה יש שני ענינים: מתן תורה, מצד הקב"ה, וקבלת התורה, מצד בני ישראל. ואף ש־קבלת התורה היא תוצאה ממתן תורה[28] וזמנה לאחרי הנתינה, הרי בעומק יותר יש לומר, שקבלת התורה התחילה לפני מ"ת, והוא ענין בפני עצמו. וזהו ענינם המיוחד של ימים אלה — ימי קבלת התורה[29].

ג. ויש לומר שזהו החילוק בין לשון המג"א ולשון אדה"ז:

במג"א מדגיש „א"ל משה לקדשם לתורה", והיינו מה שמיום ב' סיון ואילך התחיל משה להכין את בנ"י לתורה, שיתן להם הקב"ה; ואילו אדה"ז כותב „התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה", היינו שבימים אלו הת־חיל הענין דקבלת התורה.

ולכן נקט המגן אברהם רק זה שימים אלה הם ימי הגבלה, ולא פירש מה נעשה בכל יום, כי זה לחוד כבר מדגיש שימים אלה הם המשך אחד של ימי הכנה למתן תורה[30], משא"כ אדה"ז דס"ל ש(מיד אחר

---

21) לענין אמירת תחנון. אבל בכלל ישנה השפעה משבת גם בימים שלפני', דג' ימים לפני השבת שייכים לשבת ונק' „קמי שבתא" (וקודם לזה שייכים לשבת שעבר ומקרי „לאחר שבתא"), ובנוגע להלכה בפועל, לענין הפלגה בספינה ועוד — ראה ט"ז או"ח סרמ"ח סק"ג. שו"ע אדה"ז שם סוס"ה.

22) אבודרהם סדר תפלות השבת בתחלתו.

23) ראה אבודרהם שם שגם בערבי שבתות הי' צ"ל כן, אלא ש„אם היינו עושים כן לשבתות הרי חצי השנה לא היינו מתחננים".

24) שבת פו, ב. מכילתא ופרש"י יתרו יט, א.

25) יתרו שם, ב.

26) ראה תו"א יתרו סז, סע"ג. שם בהוספות קט, ג. ועוד.

27) ויק"ר פ"ט, ט. דרך ארץ זוטא פרק השלום. וראה גם תנחומא (באבער) יתרו ט.

28) ראה ספר השיחות קיץ הש"ת ע' 112, דא"א להיות העבודה דקבלת התורה „וואו עס איז ניט פאראן די עבודה פון מתן תורה".

29) ראה ע"ד ימים אלה בס' השיחות שם ע' 122. ובס' השיחות תש"ד ע' 127 דברי אדה"ז בזה.

30) וראה לעיל הערה 12 בלשון הלבוש. וי"ל דלשניהם (הלבוש והמג"א) הוא כאופן הא' שהוא מצד הסמיכות לשבועות, אלא דלהמג"א בימים אלה מאירה ההתפשטות דיום מ"ת עצמו,

ר"ח) הם ימי קבלת התורה, הרי כל יום ויום הוא יום שבו נפעל ענין אחר בקבלת התורה, שביום השלישי היתה קבלת התורה בענין זה שנאמר להם „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'", וביום הרביעי היתה קבלת התורה ע"י מצות הגבלה, וביום החמישי היתה הקבלה ע"י מצות פרישה, כלומר – שבכל יום היתה „קבלה חדשה" ממשה, וכן מצד משה רבינו – שבכל יום היתה התעסקות אחרת של משה „בענין קבלת התורה"[31].

ד. ויש לומר, ששלשת ענינים אלה שבקבלת התורה – שנעשו ממלכת כהנים, ההגבלה והזהירות מלעלות בהר, והפרישה מנשותיהם – הם כנגד שלשה ענינים דוגמתם שישנם במתן תורה:

ענינו של מתן תורה לפי פשוטו הוא – ירידת השכינה למטה, גילוי שכינה. ומטרת מתן תורה היא – כדברי ה־רמב"ם[32] – „כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם", וכבר נתבאר במ"א[33], שה„שלום" הנעשה בעולם על ידי התורה, אינו (רק) שלום בין הבריות, אלא השלום בין אלקות כביכול ועולם, כמ־רז"ל[34] שישראל נקראים „שולמית" על שם „שעשתה שלום ביני ובין עולמי" ע"י קבלתם את התורה.

והנה בענין השלום ישנן שתי תנו־עות[35] – שלילת המחלוקת ופעולה של אחדות וחיבור. וכן הוא גם ב„שלום" (הנעשה ע"י התורה) „ביני ובין עולמי", שנעשה ע"י (א) שלילת ענינים המנגדים לאלקות, שבכללות זהו ע"י מצות לא תעשה, (ב) עשיית דברים כרצון הבורא, דהיינו מצות עשה[36].

וכנגד זה הם ג' הענינים שבקבלת התורה:

תוכן ענין מצות הגבלה היא – לא להיות פרוש ומובדל לגמרי מן העולם באופן שיבוא לידי כלות הנפש, ע"ד נדב ואביהוא ש„בקרבתם לפני ה' וימותו"[37], כי כוונת התורה היא כמ"ש[38] „לא תהו בראה (אלא) לשבת יצרה", לעשות את העולם שיהי' כפי הוראת התורה, דירה לו ית' בתחתונים[39], וזהו בפנימיות „ה־שמרו לכם עלות בהר וגו'", אלא צ"ל העשי', לעשות את העולם שיהי' כפי הו־ראת התורה (ע"ד מצות עשה).

ולאידך, כיון שעוסק בעניני העולם צריך להיות הזהירות להיפך, שלא לה־

ולהלבוש שכ' ש„הם ימי מצות", הוא מחמת פעולת הגברא בימים אלה. ואכ"מ.

31) וי"ל (ע"פ פנימיות הענינים) שלכן לא הביא אדה"ז כאן בשולחנו הדיעה דכ' בסידורו דא"א תחנון עד י"ב בו (בפשטות מפני שזהו רק: 1) מנהג 2) ספרדים), כיון שזהו מצד היותם ימי תשלומין לחג השבועות (וראה ס' השיחות תרח"ץ ע' 285 אות ז), ואילו בשו"ע כאן שכולל ביחד שאין מתענין וא"א תחנון הוא מצד ייחוד הימים בפ"ע, וזהו דוקא בהימים שלפני חגה"ש מצד היותם זמן קבלת התורה. וח' בו שהביא בשו"ע כאן, יש בו ענין דחה"ש עצמו, כמ"ש לפנ"ז (בסי"ט) שאסור להתענות מעיקר הדין לפי שהי' יום טבוח. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ח ע' 30 ואילך.

32) סוף הל' חנוכה.

33) ראה לקו"ש חט"ו ע' 379 ואילך. וש"נ.

34) שהש"ר פ"ז, א.

35) ראה לקו"ש חט"ו שם.

36) ראה גם „הדרן על הרמב"ם" (קה"ת, תשמ"ה) ח"א ס"ה ואילך.

37) ר"פ אחרי. אוה"ת שם.

38) ישע' מה, יח.

39) תנחומא נשא טז. במדב"ר פ"ג, ו. תניא פל"ו.

יות שקוע בעניני העולם, שעניני העולם לא „יורידו" אותו, וזהו תוכן „מצות פרישה" (ע"ד מל"ת).

וכהקדמה לב' מצות אלו שבקבלת התורה (מצות הגבלה ומצות פרישה), אמר להם משה בב' בסיון ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו', שאין זו הוראה וציווי אלא תיאור המציאות, שבנ"י נעשו ממלכת כהנים בדוגמת כהנים המשרתים ועד לדרגת כה"ג (כדאיתא בבעל הטורים[40]), וזהו כמו שהוא בנתינת התורה, שב' הפרטים הנ"ל שבפעולת התורה הם תוצאה מירידת השכינה למטה.

ה. והנה כיון דזה שמשה התחיל ל-התעסק עמהם בענין קבלת התורה הי' כשאמר להם „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'", מסתבר לומר, שג' ענינים אלה מרומזים באמירה זו גופא ד„ואתם תהיו לי וגו'" (וכידוע שבהתחלת כל ענין נרמז כל הענין).

והענין[41]:

„ואתם תהיו לי" היינו שבנ"י נעשו קנינו של הקב"ה בלבד (ובמכילתא[42] „כביכול איני מעמיד ואיני משליט עליכם אחרים אלא אני"), ולאח"ז באים שני הענינים בעבודת בני ישראל — „ממלכת כהנים וגוי קדוש": כהנים — שהם פרושים מעניני העולם, בלשון הרמב"ם[43] „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו", הוא ע"ד מצות פרישה: „וגוי קדוש" מורה על הקדושה שבנ"י ממשיכים בדברים גשמיים (וע"ד פירוש אדה"ז[44] ב„גוי אחד בארץ"[45], שבנ"י ממשיכים „ה' אחד" גם בענינים ארציים) — וזהו בהתאם למצות הגבלה, שענינה „השמרו לכם עלות בהר", אלא — עבודת האדם צ"ל להמשיך קדושה בדברים גשמיים ועניני העולם, „דירה לו ית' בתחתונים" דוקא.

ו. והנה הימים האלה נזכרים ונעשים[46], ומזה מובן גם בנוגע לזמן מתן תורתנו שבכל שנה ושנה, שבכל שנה ישנה נתינת התורה מחדש[47] ובאופן נעלה יותר[48], שבכדי לקבל התורה בחג השבועות צריכים להיות ההכנות הנ"ל מר"ח סיון, מעין שהי' בזמן מ"ת בפעם הראשונה.

והיינו דנוסף ע"ז שכל הכנה צ"ל מעין ובדוגמת הדבר שהוא נושא ההכנה, ובנדו"ד הוספה בלימוד התורה בימים אלה, צ"ל גם מעין ההכנות פרטיות שהיו בפעם הראשונה, וכמובן גם בפשטות: כיון שהמאורעות והגילויים דימים אלה פועלים ונמשכים גם עתה, הרי מטעם זה עכשיו אין מתענין בהם ואין אומרים בהם תחנון.

---

40) וראה אגדת בראשית פע"ט (פ).

41) בכל הבא לקמן — ראה (באו"א קצת) לקו"ש ח"ח ע' 19 ואילך. וש"נ.

42) יתרו שם.

43) סוף הל' שמיטה ויובל.

44) אגה"ק ס"ט. ועוד.

45) ש"ב ז, כג. דה"א יז, כא.

46) ראה לב דוד פכ"ט בשם הרמ"ז בס' תיקון שובבי"ם. וראה משנה ספ"ג דגיטין. שו"ת הר"י אירגס (בסו"ס מבוא פתחים) ס"ה בארוכה. ד"ה עלה אלקים תש"ד פ"ו. ד"ה ועשית חג שבועות שבהערה הבאה. ועוד.

47) ראה ד"ה ועשית חג שבועות תש"ה פמ"ה בביאור החילוק בין התחדשות התורה שבכל יום, כמו שאומרים בברכת התורה „נותן התורה" (לשון הווה) שנותן לנו בכל יום (לקו"ת סוכות פא, ג. וראה ברכות כא, ב. סג, ב) להתחדשות בחג השבועות.

48) כמובן גם מהמבואר באגה"ק ס"ד.

ולפי זה, הרי יום ב' סיון שבו אמר להם משה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' — הוא יום מיוחד המעורר את האדם „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה'"[49] ועד ש„נתקדש קדש קדשים"[49], והתעוררות ותשוקה זו צ"ל עד כ"כ שזקוק לאזהרה והגבלה „השמרו לכם עלות בהר גו'", והיינו לפי שפעולתם בעבודה זו „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו'" מביאה בם התשוקה לדעת את ה', להיכנס אל הקודש, להיכנס בפרדס[50] באופן של כלות הנפש, וע"ז אומרים שצ"ל דוקא באופן ד„נכנס בשלום"[51], „הגבל את ההר".

ולכן מזהירים תיכף לאח"ז שצ"ל דוקא מצות פרישה, דאף שישנה דרך של „התלבשות" בעניני העולם השומרת את האדם מכלות הנפש, דוקא אופן העבודה ד„שוב", העסק בעניני עולם (כסיפור הידוע[52] מאדה"ז והמלאך, שמצד לימודם בפנימיות התורה הגיעו לכלות הנפש והוכרח לאכול „בייגל" עם חמאה כדי שנשמתו לא תיפרד מגופו), הרי בנדו"ד צ"ל דוקא פרישה, והיינו גם מענינים המותרים וגם ענינים שהם (בזמנים מיוחדים) מצוה[53], כי בסמיכות ל־מ"ת צ"ל הפרישות מכל ענינים השייכים להגוף, ושיהי' האדם כל כולו עסוק ודבוק בהכנה למ"ת.

וכשם שהוא בנוגע לעבודתו בעצמו, עד"ז צ"ל עבודתו עם חבירו, וביתר שאת, שהרי ראשית ההכנה למ"ת היתה בר"ח סיון, שביום הזה באו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר „כאיש אחד בלב אחד"[54], ולכן גם בימי ההכנה למ"ת בכל שנה אין להסתפק שכ"א יכין את עצמו בימים אלו למ"ת, אלא עליו לפעול על בנ"י סביבו שגם הם יכינו את עצמם בהכנה הראוי' למ"ת, כפי הפרטים הנזכרים בשו"ע,

ועי"ז הרי כל בנ"י יחד „כאיש אחד בלב אחד" יקבלו את התורה ביום מ"ת, בשמחה ובפנימיות[55].

(משיחות ש"פ במדבר (ב' סיון) תשמ"ז, ד' סיון תשמ"ט)

---

49) רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל.

50) ראה לב דוד שם פל"א „הימים הללו קודש הם . . ואף גם להבין ולהשכיל בתורה וזאת מצאנו לחד מקמיא רבינו בעל המכתם ז"ל אמר מר כי אין ספק שבימי הפרשה נמסרו להם סודות וענינים נפלאים שהיו מועילים מאד ליחידי סגולה כו'".

51) חגיגה יד, סע"ב. וראה לקו"ש חי"ג ע' 990. ועוד.

52) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 273 ואילך. וש"נ.

53) ראה כתובות סא, ב במשנה. טושו"ע או"ח ר"ס רמ ובנ"כ שם. ולהעיר מאלי' רבה שם סק"א משיירי כנה"ג. סידור האריז"ל (לרש"ר) בסדר השכיבה. ואכ"מ.

54) מכילתא ופרש"י יתרו שם, ב.

55) נוסח ברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר בקשר לחג השבועות.

חג השבועות

א. „וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה"[1].

והנה בפירוש ד„תמימות תהיינה", מצינו כמה אופנים:

א) שספירת האדם צ"ל באופן של „תמימות", ובשני ענינים: (א) שהספירה היא בלילה, לפי ש„א"א[2] להתחיל הספירה ביום הבאתו ממש . . שנאמר תמימות תהיינה, ואין אתה מוצא תמימות אלא כשמתחיל לספור בערב . . וה"ה ספירת שאר הימים שאינה אלא בלילה[3], שמן הסתם ספירת כל הימים הם שוין", (ב) ש„אם[4] שכח לספור בלילה אחת . . הפסיד ממצות ספירת העומר לגמרי כשחיסר ממנו יום אחד, שנאמר תמימות תהיינה".

ב) שהשבתות (שבועות) עצמן הן תמימות, כדרשת ריב"ז (בסוגיא[5] ע"ד אופני הלימוד ש„ממחרת השבת" פירושו „ממחרת יו"ט"[6]): „כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום[7] (משמע ימים ולא שבועות), וכתוב אחד אומר שבע שבתות תמימות תהיינה (שבועות[8], ושבועות לא קרי אלא אותן המתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת), הא כיצד, כאן ביום טוב שחל להיות בשבת (מתקיים שבע שבתות תמימות תהיינה, שבע שבתות תמימות כסדרן), כאן ביו"ט שחל להיות באמצע שבת" (חמשים יום ולא שבועות שלימות, דלא בעינן שבע שבתות תמימות מאחד בשבת ועד שבת, אלא ב־חמשים בעלמא, באיזה יום שישלימו) — ש„שבע שבתות תמימות תהיינה" מתקיים כשפסח חל בשבת, שאז השבועות הם כסדרן (מא' בשבת עד שבת).

[ומסתבר לומר, שדרשת ריב"ז („כאן ביו"ט שחל להיות בשבת", „מתקיים שבע שבתות תמימות תהיינה") אינה דיחוי בעלמא שאמר להבייתוסי, כהדברים שאמר לו תחילה באופן של „דיחוי

---

1) אמור כג, טו.

2) ל' אדה"ז בשו"ע או"ח סתפ"ט ס"ג.

3) „אבל אם שכח לספור בלילה ונזכר ביום יספור בלא ברכה, לפי ש"א שאם לא נקצר העומר בלילה קוצרין אותו ביום . . לפיכך יספור בלא ברכה שספק ברכות להקל" (שם).

4) ל' אדה"ז שם סכ"ג.

5) מנחות סה, סע"א ואילך וברש"י ורבינו גרשום שם.

6) וראה גם תו"כ ופרש"י אמור עה"פ. מגילת תענית פ"א. ושם, כמה דעות במקור הילפותא ש„ממחרת השבת" פירושו „ממחרת יו"ט". ולהעיר, שהרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"א) שולל דעת „אלו הטועים . . (ש)ממחרת השבת הוא שבת בראשית" (לא מצד הראיות שהובאו בגמרא, אלא ע"י ראי' שלו) ממש"נ (יהושע ה, יא) „ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי", „תלה הכתוב היתר אכילתם לחדש . . במחרת הפסח כו'" (ראה לח"מ שם. הר המורי' שם). ואכ"מ.

7) אמור שם, טז.

8) כ"ה ל' רש"י שם: „וכתוב אחד אומר שבועות" (אף שבכתוב נאמר „שבתות") — כי פירוש „שבתות" בכתוב זה הוא „שבועות" (ת"א והובא ברש"י שם, טז). ונאמר (פ' ראה טז, ט) „שבעה שבועות תספר לך".

בעלמא"[9] — שהרי לאחרי שהבייתוסי לא קיבל את ה„דיחוי בעלמא", באמרו „רבי בכך אתה פוטרני", השיב לו ריב"ז „לא תהא תורה שלימה שלנו (לדחות[9] אדם בקנה ובקש[10]) כשיחה בטלה שלכם" (דלנו יש ראי' ולכם אין ראי'), ואמר לו הראי' מהתורה „כתוב אחד אומר וכו'", כלומר, לימוד ע"פ אמיתתה[11] של תורה[12]).

וכן מפורש במדרש[13]: „תני רבי חייא כתיב שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי הן תמימות, בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם". וכמבואר במפרשים[14], ד„בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם" הוא סימן על קביעות „שבא בשבת ר"ח ניסן ויצא פסח בשבת ויתחילו לספור במוצאי שבת, ואז יהיו השבתות תמימות, כי שבו־

---

9) פרש"י מנחות שם.

10) ועד"ז בפי' הרשב"ם ב"ב קטז, רע"א: „לא תהא תורה שלימה שלנו כו', איני צריך לדחותך בקש".

ושם: „ומיהו מעיקרא לא הי' חפץ לגלות לו טעמו של דבר, דאסור לגלות להם טעמי תורה", ואילו בנדו"ד „דיחוי בעלמא קאמר לי' משום דהוא הי' אומר דברי הבל" (רש"י מנחות שם) — שגם לולי הטעם ש„אסור לגלות להם טעמי תורה" הי' דוחהו כיון שהי' אומר דברי הבל [דלא כבב"ב שלא הי' אומר „דברי הבל", אלא „קל וחומר שאתם דנין מעצמכם שיש עליו תשובה" (רשב"ם שם)], ואעפ"כ, כיון שלא קיבל הדחי', הוצרך להשיב לו התשובה האמיתית ע"פ תורה (ראה שבת ל, ב). ולהעיר מהגהות הב"ח לתוס' ב"ב (קטו, ב ד"ה מלמד), דלפי ר"ת גם בתחילה לא דחהו בקש כו' (בסיפור דב"ב שם).

11) במ"א (לקו"ש חי"ב ע' 96 הערה 6) נתבאר, שאפשר לומר שגם ילפותא זו אינה אלא מענה להבייתוסי לדחותו בקש, ולי' לא ס"ל הכי. ועפ"ז יתורץ (א) פשיטות ריב"ז „מנין לכם", (ב) הרי גם לריב"ז הפי' ד„ממחרת השבת" הוא (כפשוטו) כשפסח חל בשבת, (ג) בתו"כ לא הובאו דברי ריב"ז.

אבל, גם ע"פ המבואר כאן [כפי שמסתבר מפשטות הסוגיא, שרק בתחילה דחהו בקש, ואח"כ (כשאמר הבייתוסי „רבי בכך אתה פוטרני") אמר לו הטעם האמיתי] יש לתרץ בהנ"ל: (א) בנוגע לפשיטות ריב"ז „מנין לכם" — הרי כמה טעמים נאמרו שם באופן הלימוד שהפירוש הוא „ממחרת יו"ט", ושלילת הסברא „או אינו אלא למחרת שבת בראשית", (ב) גם לריב"ז הפירוש

ד„ממחרת השבת" הוא „ממחרת היו"ט", אלא דס"ל שכיון שהתורה כתבה „ממחרת השבת" ולא „ממחרת היו"ט", עכצ"ל, שיש ענין מיוחד ב„ממחרת השבת" כפשוטו, ביו"ט שחל להיות בשבת (אף שמצות ספה"ע היא גם כשחל יו"ט באמצע השבוע), (ג) הטעם שדרשה זו לא הובאה בתו"כ — ראה לקמן הערה 21.

12) וראה לקו"ש חי"ט ע' 4 הערה 26, ש־ הטעם שריב"ז נקט דרשה זו דוקא במענה להבייתוסי, ולא שאר הדרשות שבהסוגיא (ובפרט ש„כולהו (גם דריב"ז) אית להו פירכא בר מתרתי" — מנחות שם סו, א) — כי רק לפי דרשה זו מוכח שצ"ל קביעות ד„יו"ט שחל להיות באמצע השבת" (דלא כטענת הבייתוסי שיתקנו שתהי' הקביעות דפסח בשבת (עיי"ש)). וי"ל עד"ז בנוגע להדרשה דריב"ז עצמו (לא רק בתור מענה להבייתוסי) — שרק ע"פ דרשה זו מבואר הטעם שהתורה כתבה „ממחרת השבת".

13) פסיקתא דר"כ פי' ח'. פסיקתא רבתי פי"ח. קה"ר פ"א, ג. יל"ש אמור שם, י (רמז תרמג). — וראה ס' העיטור סוף הל' מצה ומרור: „אימתי הן תמימות בזמן שאתה מונה מבערב, ובהגדה אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם". וראה מאירי ס"פ ערבי פסחים. ואכ"מ.

14) ראב"ן סי' פו. ראבי"ה פסחים סתקכ"ו. רוקח סרצ"ה (הובא במ"כ לקה"ר שם).

---

*) בהוצאת באבער „בזמן שיש כו'". וראה בהערות באבער שם. וראה לקמן הערה 16.

עות יהי' באחד בשבת, ויהי' מאחד בשבת של ט"ז (בניסן) שהתחילו לספור עד אחד בשבת של חג השבועות ז' שבתות תמימות" (שמתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת, כימי בראשית).

ג) "תמימות" קאי על זמן שביהמ"ק קיים. כדאיתא במדרש: "תני[15] רבי חייא שבע שבתות תמימות תהיינה, אימתי הן תמימות, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום". ש"בזמן שישראל עושין רצונו של מקום", היינו בזמן שביהמ"ק קיים[16], ומקריבין העומר ושתי הלחם, ורק אז ספה"ע היא באופן של "תמימות".

וטעם הדבר, כי מצות ספה"ע תלוי' בהקרבת העומר בפסח ושתי הלחם ב־עצרת[17] (כמ"ש[18] "וספרתם לכם גו' מיום הביאכם את עומר התנופה גו' עד ממחרת השבת השביעית גו' והקרבתם גו' לחם תנופה שתים גו'"), לכן, קיומה בשלימות ("אימתי הן תמימות") אינו אלא בזמן שביהמ"ק קיים, משא"כ בזמן שאין ביהמ"ק קיים, ואין הקרבת העומר ושתי הלחם, אין קיום מצות ספה"ע בשלי־מותה, ויתירה מזה, לכו"כ דעות קיומה בזמן הזה אינו אלא תקנת חכמים, "זכר למקדש"[19].

ב. והנה ג' פירושים אלה ב"תמימות תהיינה" הם ג' אופנים שונים בגדר "תמימות":

א) תמימות במנינם — שה"תמימות" היא במעשה הספירה, שפעולת האדם ב־ספירת ה"שבע שבתות" (מ"ט ימים) היא בשלימות מבלי להחסיר יום אחד;

ב) תמימות כימי בראשית — שגדר ה־"תמימות" הוא בשבתות (שבועות) עצ־מן, שמתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת, כימי בראשית (דבר שאינו תלוי בספירת האדם);

ג) תמימות בזמן שביהמ"ק קיים — שגדר ה"תמימות" אינו שייך להספירה דהשבועות כשלעצמה (כבתמימות במנ־ינם), וכ"ש וק"ו שאינו שייך להשבועות עצמם (כבתמימות כימי בראשית), אלא להספירה לעומר דוקא.

ויש לומר, שהם ג' דרגות ב"תמי־מות", זו למעלה מזו:

א) "תמימות" לעיכובא — תמימות ב־מנינם — שצ"ל וישנו בכל שנה. ב) שלי־

15) ויק"ר פכ"ח, ג. — בויק"ר הוצאת מרגליות שם, שברוב כת"י במקום "בזמן שישראל עושין רצונו של מקום" איתא "בזמן שאין ישוע ושכני' באות בהן". — אבל מחז"ל ד"בזמן שישראל עושין רצונו של מקום" הובא גם בילקוט המכירי לתהלים מזמור סח (ומסיים "וכן במדרש קהלת"). וראה ביאור מדרש זה ע"ד החסידות באוה"ת להצ"צ אמור (ע' קסז־ח). ועוד.

16) להעיר מגירסת הראשונים ש"הגיהו (בלשון המדרש "תני רבי חייא . . אימתי הן תמימות, בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם") בזמן שיש ישועה דשכינה ביניהן, כלומר, בזמן ש־ביהמ"ק קיים מקריבין העומר בפסח ושתי הלחם בעצרת" (הובא בראב"ן וראבי"ה שם (אלא שמסיי־מים "וליתא"). וראה מ"כ לויק"ר שם).

17) ראה שו"ת הרדב"ז (סי' אלף שכז), בטעם שאין מברכים שהחיינו בספה"ע, כי ספירה היא הכנה לעצרת. ועד"ז באבודרהם סדר תפלות של חול (שער ג'). מהרי"ל סדר ברכת העומר. ועוד. — ויש דעות דאם לא ספרו ספה"ע אין מקריבין שתי הלחם (ראה שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סקי"ט. ועוד). וראה לקמן הערה 35.

18) אמור שם, טו־יז.

19) מנחות סו, א ובתוד"ה זכר למקדש. בעל המאור, רא"ש ור"ן סוף פסחים (ועוד — נסמנו בס' ספירת העומר (להר"צ שי' כהן) פ"א). וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתפ"ט ס"ב: "וכן עיקר".

מות יתירה[20] ב„תמימות" („תמימות שב־תמימות") שאינה גדר בהלכה[21] — תמי־מות כימי בראשית — כשפסח חל בשבת[22] (ושניהם שייכים גם בזמן הזה). ג) תכלית השלימות ד„תמימות" — שתלוי' בהקרבת העומר (ושתי הלחם) בזמן שביהמ"ק קיים.

ג. ויש לבאר השייכות דג' גדרים אלו ד„תמימות" למצות ספירת העומר בכלל — שזהו בהתאם לגדרה של מצות ספירת העומר ע"ד ההלכה.

ובהקדם משנ"ת במ"א[23] בטעם הדי־עות[24] ש„אם[4] שכח לספור בלילה אחת . . הפסיד ממצות ספירת העומר לגמרי כשחיסר ממנו יום אחד, שנאמר תמימות תהיינה", שאין הכוונה בדבריהם שכל מ"ט יום הם מצוה אחת[25] ובמילא כש־החסיר יום אחד נתבטלה המצוה — כי כל יום ויום הוא מצוה בפ"ע (שלכן מברכים בכל לילה ולילה)[26] — אלא דכאשר הח־סיר יום א', חסר הענין ד„תמימות תהיי־נה", שאין מנינו בשלימות. זאת אומרת: הכוונה ב„תמימות תהיינה" היא, שספי־רת האדם צ"ל ב„תמימות" ובשלימות (שלכן צריך להתחיל „לספור בערב"), ולכן, מי ששכח ולא ספר בליל ט' (לדוג־מא), אינו יכול לספור למחרתו „היום עשרה ימים לעומר", כיון שלא קיימת אצלו (בספירתו) מציאות של ספירת יום עשירי אם לא קדמה המציאות דספירת ט' ימים לפניו.

והנה ע"פ הנ"ל, שההכרח דתמימות במנינם (שאם שכח לספור לילה א' אינו יכול להמשיך ולספור בברכה) אינו מצד זה שהחסיר פרט מהמצוה, אלא מפני החסרון בהמציאות דספירת הימים הב־אים (דאם לא ספר תשעה לדוגמא, שוב א"א לו לספור היום עשרה ימים) — צריך לומר, לכאורה, דאפילו עבד שנשתחרר באמצע ימי הספירה ובעבדותו ספר כל הימים שלפנ"ז, יכול לספור בברכה[27], אף שבעבדותו לא הי' חייב בספירה (ואין

---

20) דוגמא לדבר: דרשת חז"ל (ערכין לא, א) בפי' „שנה תמימה" (בהר כה, ל), „להביא את חודש העיבור" — שלימות יתירה, שהרי גם שנה פשוטה (שאין בה חודש העיבור) היא שנה שלימה (ראה גם אוה"ת שם כרך ג' ע' תתעא).

21) ולכן לא הובאה בתו"כ (מדרש הלכה).

22) ראה גם לקו"ש חכ"ב ע' 145 ואילך.

23) ראה לקו"ש ח"א ע' 271 ואילך. ח"ח ע' 54 ואילך.

24) הבה"ג (הובא בתוד"ה זכר — מנחות סו, א בסופו) ודעימי'.

25) ראה חינוך מצוה שו. ב"ח לטאו"ח סתפ"ט. ועוד.

26) ראה גם שבלי הלקט סרל"ד (בהגה"ה מכת"י). פרמ"ג (א"א) לשו"ע או"ח שם סקי"ג.

ומתורץ ג"כ איך מברכים על ספה"ע בכל לילה, ואין חוששין שיחסיר בספירת הימים שלאח"ז (ע"ד שאין מברכין בספירת זבה שמא

תסתור ראייתה — תוד"ה וספרתם מנחות סה, ב. וראה חק יעקב או"ח שם סק"ו. ועוד) — כיון שאין זה גורע בספירת הימים שלפנ"ז, כי אם בנוגע להימים שלאח"ז, שבהעדר ספירת יום התשיעי אינו יכול להמשיך ולספור „עשרה ימים".

27) במנחת חינוך שם, מביא החקירה בעבד שנשתחרר וקטן שהגדיל בנוגע לחיוב ופטור („מי נימא דבחיוב ופטור תליא מילתא, וכיון שהי' פטור אף שמנה מ"מ כיון שמצוה א' היא ומקודם לא נתחייב גם עתה אינו חייב . . או דלמא כיון שמנה אף שהי' בפטור מ"מ לא בטל החשבון כו'"), ומסיק, שכיון ש„המחוייב מדרבנן מוציא החיוב מה"ת . . בקטן שנתגדל דעכ"פ הגיע לחינוך קודם, בודאי מועיל אז הזמן שמחויב מדרבנן להיות חייב אח"כ מה"ת, ואין החשבון בטל". אבל, החקירה שבפנים אינה בנוגע לחיוב ופטור, אלא בנוגע להמציאות דספירת הימים

בספירתו קיום מצוה), כיון שהמציאות דספירת הימים הקודמים אינה חסירה אצלו.

אבל יש לומר דאינו כן. כי ענין הספירה כשלעצמו (לולי המצוה) אינו מציאות, שהרי גם לולי מעשה הספירה של האדם כל יום הוא יום במספר מסויים (לדוגמא יום א') מיום הקרבת העומר, ואין ספירת האדם משנה בזה כלום, וא"כ מעשה הספירה מצד עצמו אין לו מציאות, ורק המצוה לספור הזמן היא היא שעושה את הספירה למציאות, ע"ד מצותי' אחשבי'[28].

וכיון שכן, עבד שנשתחרר באמצע ימי הספירה אינו יכול לספור בברכה (אף שספר כל הימים שלפנ"ז), דכיון שמציאות הספירה אינה אלא מצד המצוה, הרי הספירה שספר לפנ"ז (שאינה מצד ציווי התורה) אינה מציאות כלל, ואיך יברך ויספור "היום עשרה ימים לעומר" כשלא היתה מציאות של ספירת ט' ימים לפנ"ז.

ועד"ז יש מקום לשקו"ט בקטן שהגדיל — דאף שגם בקטנותו קיים מצות ספה"ע מדרבנן (מדין חינוך), ו"מצוותי' (גם מדרבנן) אחשבי'" למציאות דספירת ימים, מ"מ, כיון שהחיובים דרבנן (לכמה דעות[29]) אינם אלא על ה"גברא", ולא על ה"חפצא", יש מקום לומר שחיוב הספירה (מצוה) מדרבנן אינו די להחשיב את ספירת הימים בנוגע לחיובים מן התורה[30], ולא יוכל לברך בברכה[31], כיון שביחס להחיוב שנתחדש כשהגדיל, לא קיימת אצלו מציאות של ספירת ימים לפנ"ז.

ויש להוסיף, שנפק"מ גם בנוגע לגדולים — כשיבוא משיח צדקנו (ש"אחכה לו בכל יום שיבוא"[32]) באמצע ימי הספירה, ויבנה ביהמ"ק ונקיים מצות ספה"ע כתיקונה[33] מן התורה, האם יוכל להיות ההמשך דספה"ע (בברכה[34]) מן

(שלכן גם להדעה שהספירה דכל יום היא מצוה בפ"ע צ"ל המציאות דספירת הימים שלפנ"ז).

28) ראה ביצה כז, ב (בפרש"י ד"ה חלה). בכורות יו"ד, א. וראה אנציק' תלמודית מע' אסורו חשובו.

29) ראה שו"ת צפע"נ (ירושלים תשכ"ה) סל"ג ובהנסמן במפענח צפונות קונטרס "מאה סברות" בתחלתו. אתוון דאורייתא כלל יו"ד. וראה תניא פ"ח. — נתבאר בארוכה בשיחות אחש"פ והתוועדויות שלאח"ז תשל"ו.

30) ואולי י"ל נפק"מ גם בזמן הזה שמצות ספה"ע (גם בגדולים) אינה אלא מדרבנן (נסמן לעיל הערה 19) — דכיון שבדרבנן גופא יש חילוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן (ראה תוד"ה ור"י — מגילה יט, ב. ועוד), יש לומר, שספירת הימים מצד תרי דרבנן (חינוך למצוה שחיובה מדרבנן) אינה נחשבת למציאות בנוגע לחד דרבנן (ספה"ע בגדולים).

31) אף שבקטנותו ספר בברכה מדרבנן.

32) נוסח "אני מאמין" הנדפס בסידורים וכו'. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 394.

33) שו"ע אדה"ז או"ח סתפ"ט סי"א (מתוס' מגילה כ, סע"ב).

34) ושקו"ט נוספת בנוגע להברכה (גם אם ספירת הימים היא מציאות לולי המצוה) — דכיון שהברכה קשורה במיוחד עם עניני כוונות [החל מהכוונה הכללית ד"דע לפני אתה עומד", והכוונה הפרטית דכל לילה"] והמשכות (ברכה מלשון המשכה) שכל מציאותם אינה אלא מצד המצוה, יש לחקור כיצד יוכלו להיות הכוונות

---

*) כמ"ש רבינו הזקן בסידורו — השוה לכל נפש — "כוין לספירה של אותו הלילה ולתיבה אחת של "אנא בכח" ותיבה אחת של מזמור "אלקים יחננו" ואות א' מפסוק ישמחו", ועוד.

התורה[35] בהמשך להמציאות דספירת הימים מצד החיוב מדרבנן בזמן הזה (לרוב הדעות שספה"ע בזמן הזה היא מדרבנן).

ד. אמנם יותר נראה לומר, שהפירוש ד„מצוותי' אחשבי'" (ובנדו"ד, שהמצוה עושה את הספירה למציאות חשובה) הוא, שציווי התורה ע"ד ספירת הימים עושה את הספירה למציאות בעולם גם כשהסופר אינו מצווה לספור (כדלקמן).

ועפ"ז י"ל, שכל מי שנתחייב בספה"ע באמצע ימי הספירה יכול לספור בברכה, כי, ספירת הימים שספר לפני זמן החיוב, אף שאינה מצוה, ה"ה מציאות בעולם (כיון שיש ציווי בתורה ע"ד ספירת הימים), ולכן יכול שפיר לברך ולספור „היום עשרה ימים לעומר", כי המציאות דספירת תשעה ימים שלו (אף שאינה ספירה של מצוה), מאפשרת קיום המצוה דספירת העומר מיום העשירי ואילך[36].

ביאור הענין:

מצוה (לא רק קיומה בפועל, אלא גם הציווי עצמו) — מכריחה מציאות של חפצא (ולדוגמא: „מצות תאכלו"[37] — בהכרח שיש בעולם חפצא של „מצות"), ולא רק חפצא סתם, אלא חפצא בעלת חשיבות — שאינו סתם חפצא שנמצא בעולם, אלא חפצא שמציאותו מוכרחת מצד ציווי התורה, חפצא שהתורה מתייחסת אליו [ובעומק יותר: חפצא שנחשב ל„מציאות" גם בעולמה של המצוה, משא"כ לולי הציווי, אין חשיבות למציאות

וההמשכות שע"י הברכה*) על מצוה מן התורה בימים שלאח"ז ללא הקדמת הכוונות וההמשכות בימים שלפנ"ז, דכיון שלא היו אלא מדרבנן, יש מקום לומר שאינם חשובים למציאות לגבי כוונות והמשכות שע"י הברכה על מצוה מן התורה.

[ושאלה זו היא גם בזה"ז, בקטן שנתגדל באמצע ימי הספירה, לדעת הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ב) שספה"ע גם בזה"ז הוא דאורייתא].

35) ראה גם השקו"ט בזה בתשובה שבסו"ס נמוקי או"ח (להרה"צ כו' ממונקאטש), וש"נ. — ושם מסיק שהספירה תהי' דאורייתא.

[ואף שבשנה זו לא הקריבו העומר בט"ז בניסן — משמע מדבריו, שספה"ע תלוי' גם בהקרבת שתי הלחם בשבועות (וכמפורש בס' שנסמנו לעיל הערה 17. וראה גם ס' המכריע סי' כט. ועוד), וכיון שנבנה המקדש צ"ל ספירה לפני הקרבת שתה"ל בחג השבועות].

---

*) אבל בנוגע לכוונת המצוה (שמכוין לצאת י"ח מצות ספה"ע) — יכול לכוין לצאת י"ח המצוה כמות שהיא, מדרבנן או מן התורה.

36) וצ"ע בגר שנתגייר וספר בגיותו כו'. וי"ל דשאני גר, דכיון ש„בקטן שנולד דמי" (יבמות כב, א. וש"נ), הרי המציאות דספירת הימים שלפנ"ז היא כמו ספירה של אדם אחר* (אף שהמציאות דספירת הימים עצמה, היתה יכולה להחשב כמציאות דספירה, אף שלא היתה שייכת ל(מציאות ד)מצוה כלל).

37) בא יב, טו.

---

*) וגם להדיעה שאם „היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר . . קיים פרו' ורבו'" (יבמות סב, א), „אע"ג דלענין כמה דברים אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" — „כיון דבנכריותו קיים דזרעו מיוחס אחריו באותה שעה מיפטר נמי כשנתגייר" (תוד"ה ר"י יבמות שם) — אולי יש לחלק, כי התם איירי בענין שיש לו **מציאות תורנית** (שגם בנכריותו זרעו מיוחס אחריו **מדין תורה**), וזה יכול להצטרף למציאותו החדשה ע"פ תורה („בקטן שנולד"), אבל מציאות סתם (ספירת הימים שאינה שייכת כלל **למצות** ספה"ע) אינה מצטרפת (ואינה שייכת) למציאותו החדשה לאחרי הגיור. ועצ"ע.

הנבראים ביחס למציאות הבורא[38]), גם אם בפועל לא תתקיים המצוה בהחפצא.

כלומר: נוסף לכך שקיום המצוה משנה את החפצא שבעולם להיות חפצא דקדושה, הרי, ציווי התורה כשלעצמו (גם לולי קיום המצוה) עושה החפצא שבעולם[39] למציאות (לגבי שאר עניני העולם), גם אם לא תתקיים בו המצוה, שלא יהי' חפצא דקדושה, אלא חפצא בעולם.

ועד"ז י"ל בנוגע ל"ספירה" שכל מציאותה (לא רק חשיבות יתירה במציאות שישנה בלאה"כ, כבשאר מצוות התורה) נעשית מצד המצוה, היינו, שציווי התורה ע"ד ספירת הימים עושה את ספירת הימים (לכל לראש) למציאות בכלל (שהרי ספירה כשלעצמה אינה מציאות), ועד למציאות בעלת חשיבות שהתורה מתייחסת אלי' (מציאות גם בעולמו של המצווה) — שהמציאות דספירת הימים (שנעשית ע"י ציווי התורה) קיימת גם אם לא תתקיים בה מצות הספירה (שיספרם מי שאינו בר חיובא)[40].

ה. ונמצא, שבמצות ספירת העומר ישנם ג' ענינים:

א) המציאות דספירת הימים — מציאות בעולם שנעשית מצד הציווי דספירת הימים (משא"כ לולי הציווי אין הספירה נחשבת למציאות).

ב) מציאות חשובה דספירת הימים — לא סתם מציאות בעולם, אלא חפצא שהתורה מתייחסת אליו (כבכל המצוות שמציאות החפצא שלהן נעשית מציאות המוכרחת מצד ציווי התורה).

ובפרטיות יותר: הספירה — כל מציאותה היא מצד הציווי (שלולי הציווי אינה מציאות כלל), והימים — הם מציאות גם בלאה"כ, וע"י הציווי לספור הימים נעשים הימים מציאות חשובה (נוסף על מציאותם בעולם שקיימת בלאה"כ) — חפצא שמוכרחת מצד ציווי התורה.

ג) המצוה דספירת העומר (קיומה בפועל) — לא רק מציאות בעולם סתם, ולא רק מציאות שמוכרחת מצד ציווי התורה, אלא מצוה ממש — שספירת הימים [הן הספירה (הפעולה), והן הימים (הנפעל)] נעשית חפצא של קדושה.

ו. ועפ"ז יש לומר, שג' הגדרים ד"תמימות" שבמצות ספירת העומר (כנ"ל סעיף א-ב), מתאימים לג' ענינים אלו שבמצות ספירת העומר — (א) מציאות הספירה שנעשית ע"י הציווי, (ב) מציאות חשובה ד(הספירה וד)הימים בהוספה על המציאות שישנה לפנ"ז, (ג) חפצא דקדושה, ע"י קיום מצות הספירה בפועל:

א) המציאות דספירת הימים ש(מצ"ע אינה מציאות, ו)נעשית ע"י המצוה — מודגשת בהפירוש דתמימות במינם — שהשלימות היא (רק) בהספירה שע"י הא-

---

38) ודוגמתו בה"גברא" — שהציווי אליו עושה אותו למציאות בעולמו של המצווה, משא"כ לולי הציווי, במכ"ש וק"ו מריחוק הערך דאי"ש פשוט לגבי חכם גדול, שאינו נחשב בעיניו למציאות, אא"כ מצווהו לעשות דבר עבורו (ראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 30 ואילך. וש"נ).

39) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך. וש"נ.

40) י"ל דוגמא לדבר ב"מספר" — "שור או כשב או עז כי יולד והי' שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה'" (אמור כב, כז) — שעצם הדבר שהתורה מתייחסת למספר הימים דהשור, עושה את מספר הימים דהשור למציאות חשובה בעולם, גם כשאין הדבר נוגע להקרבתו לקרבן, בשור של גוי (גם אם לא ימכרנו לישראל), וכיו"ב.

דם, גם כשאינה מתאימה למנין ימי השבוע (מא' בשבת עד שבת), מציאות דספירת ימים שאינה אלא מצד המצוה.

ב) החשיבות היתירה שמוסיפה המצוה בהמציאות שישנה לפנ"ז, שהיא (גם[41]) בהימים הנספרים (שמציאות הימים ישנה גם לולי הציווי, וע"י הציווי לספור הימים, נעשים מציאות חשובה) — מודגשת (בעיקר) בהפירוש תמימות כימי בראשית — כשהספירה דהאדם (שמצ"ע אינה מציאות) מתאימה להספירה שמצד הבריאה, ספירת שבע שבועות[42] שמתחילות באחד בשבת ומסיימות בשבת, כימי בראשית, כיון שספירת ימי בראשית היא מציאות שקיימת גם לולי המצוה דספירת העומר, וע"י המצוה דספירת העומר נעשית בה חשיבות יתירה.

ג) חפצא דקדושה — כיון שנעשה ע"י קיום המצוה בפועל (דלא כמציאות הספירה, ומציאות חשובה דהימים, שנעשים מצד הציווי עצמו, גם לולי הקיום בפועל), ה"ז תלוי בקיום המצוה כתיקונה. וענין זה מודגש בהפירוש דתמימות בזמן שביהמ"ק קיים — כיון שקיום המצוה כתיקונה תלוי בהקרבת העומר בביהמ"ק.

ז. עפ"ז יובן בעומק יותר הקשר והשייכות בין תוכן מצות ספירת העומר לחג השבועות, זמן מתן תורתנו:

בשרש מצות ספירת העומר כ' החינוך[43]: „לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה ומפני התורה נבראו שמים וארץ וישראל, וכמ"ש[44] אם לא בריתי יומם ולילה וגו', והוא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה . . נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד . . וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו . . כי המנין מראה באדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא".

ומאריכות לשונו „מפני התורה נבראו שמים וארץ . . וכמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה גו'" משמע, שההכנה לקבלת התורה ע"י ספירת העומר היא לא רק בנוגע להגברא (בנ"י), „שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה . . להראות בנפשנו החפץ הגדול כו'", אלא גם בנוגע להחפצא דהעולם שבו מקיימים התורה.

וע"פ הנ"ל יש לומר הביאור בזה:

יחודה של מצות ספירת העומר משאר מצוות התורה — בשתים: (א) המצוה עושה את החפצא דספירת הימים למציאות, היינו, שפעולת המצוה היא לא רק הוספת חשיבות יתירה בחפצא שישנו בעולם לפנ"ז, אלא בעצם מציאותו, שהמצוה יוצרת את מציאות החפצא בעולם, (ב) המצוה היא בהזמן עצמו — ספירת (הימים והשבועות) הזמן[45] (משא"כ בשאר

41) נוסף על החשיבות הנפעלת במעשה הספירה מצד ציווי התורה, כנ"ל ס"ה.

42) כלומר, ספירת חלק מסויים בזמן (ולא ספירת כללות הזמן, כביובל — ראה לקמן הערה 46), באופן המתאים גם לספירת ימי בראשית.

43) מצוה שו. וראה גם מו"נ ח"ג פמ"ג. ועוד (נסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 114 הערה 2. וראה שם הערה 5).

44) ירמי' לג, כה.

45) ושאני ספירת זבה — אף שנאמר (מצורע טו, כח) „וספרה לה שבעת ימים"* — דשם סופרים

*) להעיר מהמבואר בזהר (ח"ג צז, סע"א

המצוות — גם במצות שהזמן גרמא, ה־זמן רק גורם חיוב המצוה, אבל המצוה עצמה היא פעולה בדבר אחר (אכילת מצה, ישיבה בסוכה וכיו"ב) שנעשית בזמן זה)[46].

ויש לומר, שבב' ענינים אלו מודגשת כללות הפעולה דמתן תורה:

א) במציאות החפצא (דספירת הזמן) בעולם שנעשית ע"י המצוה — מודגש שמציאות החפצא בעולם אינה אלא מצד (בשביל) התורה, שהרי לולי הציווי אין מציאות של ספירה:

וזוהי ההכנה להפעולה דמתן־תורה בהחפצא דכללות העולם — שיהי' ניכר שכל מציאותו אינה אלא „בשביל התורה", ובלשון הגמרא בסוגיא דמתן־תורה[47]: „מאי דכתיב[48] ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי, ה' יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו" („הששי משמע הששי המיוחד . . ששי בסיון שניתנה בו תורה"[49]), היינו, שקבלת התורה („ישראל מקבלים התורה") עושה המציאות ד„מעשה בראשית", ועז"נ[50] „ארץ יראה ושקטה . . בתחילה יראה ולבסוף שקטה".

ב) ובהמצוה שהיא בהזמן עצמו (ספירת הזמן) — כיון שזמן הוא (לא חפצא פרטי בעולם, אלא) גדר העולם, כידוע שבריאת הזמן (שגם הוא „נברא"[51]) היתה ביחד עם (וחלק מ)בריאת העולם, כמו המקום, כי גדר העולם הוא מקום וזמן[52],

---

ימי טהרה, משא"כ בספה"ע שיחודם של ימי ספה"ע משאר ימים אינו אלא בספירתם בלבד. ולהעיר מרמב"ן ובחיי אמור (כג, טו) ד„מ"ש בזב וזבה וספר לו וספרה לה אינו מהענין הזה אלא לומר שלא ישכחוהו". וראה גם חינוך (מצוה של) דספירת זבה „אינו אלא השגחה בימים", „שיתנו לב על הימים, ולא שיתחייבו למנותם בפה כו'".

46) וי"ל שהחידוש שבמצות ספירת העומר (במציאות הספירה, ובקיומה בהזמן) הוא גם לגבי מצות ספירת מ"ט שנים וז' שמיטות לקדש יובל („כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר"*), מ"ט ימים וז' שבועות (סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קמ. חינוך שם)) — כי, הספירה דשמיטה ויובל היא בכל משך הזמן, וכיון שישנו המנין דכללות המשך הזמן (גם לולי הספירה דשמיטה ויובל), הרי החידוש בהספירה דשמיטה ויובל אינו אלא בתוכן המנין (מנין מיוחד לשמיטה ויובל), משא"כ בספה"ע החידוש הוא בהמנין עצמו, שמכל ימי השנה מונים מ"ט ימים (ז' שבועות) בלבד, שיחודם משאר הימים אינו אלא בספירתם בלבד.

---

47) שבת פח, א. וראה גם ע"ז ג, א. ושם (בהתחלת הענין) מובא גם הפסוק „אם לא בריתי יומם ולילה (בריתי שכתבתי שתהא נוהגת יומם ולילה, והיינו תורה, דכתיב והגית בו יומם ולילה, וכתיב אלה דברי הברית — פרש"י) חוקות שמים וארץ לא שמתי" (מלכתחילה).

48) בראשית א, לא.

49) פרש"י שבת שם.

50) תהלים עו, ט. שבת שם. ע"ז שם.

51) ראה מר"ן ח"ב פ"ל. הנסמן בלקו"ש ח"י ס"ע 176.

52) ראה שעהיוה"א פ"ז (פב, א). לקו"ת בהר מא, ב. ברכה צח, א. ובכ"מ. — וראה לקו"ש חכ"ז ע' 62 ואילך.

ואילך) ש„וספרתם לכם גו' שבע שבתות" הוא ע"ד ובדוגמת ספירת ז' ימים דטהרת אשה לבעלה, הטהרה דכנס"י להקב"ה כהכנה להנישואין דמתן־תורה. וראה אוה"ת אמור ע' קסט ואילך.

*) ולהעיר מתוס' שבהערה 26: „ושמא ב"ד סופרין ומברכין כמו שאנו מברכין על ספירת העומר". וראה גם פי' הראב"ד ור"ש משאנ"ץ לתו"כ בהר כה, ח. רמב"ן אמור כג, טו.

נמצא, שפעולת המצוה דספירת הזמן[53] היא (לא בנוגע לחפצא פרטי שבעולם, אלא) בנוגע לגדר העולם (מציאות הזמן);

וזוהי ההכנה וההכשרה והנתינת־כח להפעולה דשאר המצוות — שהפעולה דכל מצוה בחפצא הפרטי שבעולם ה־שייך למצוה זו היא לאחרי ובהמשך להפעולה בגדר העולם (זמן) ע"י המצוה דספירת העומר.

ח. והנה ע"פ כל הנ"ל יש להוסיף עוד, שג' הפירושים ב„תמימות" הם (לא גדרים שונים, כי אם) גדר וענין אחד — שלימות (תמימות) בהכשרת העולם למתן־תורה ע"י המצוה דספירת הזמן (גדר העולם), אלא שבענין זה ישנם ג' שלבים: ב' שלבים ע"י הציווי עצמו (לפני קיום המצוה) — שהציווי עושה (א) מציאות הספירה, (ב) חשיבות יתירה בהימים הנספרים[54], ושלב נוסף (העיקרי) ע"י קיום המצוה — שגדר העולם נעשה חפצא דקדושה.

ועפ"ז מובן בתוספת ביאור תוכן ה־שלימות במצות ספירת העומר כשה־שבועות הם תמימות כימי בראשית — דלכאורה: המצוה דספירת העומר היא ספירת האדם, ואילו השלימות הנעשית ע"ז שהשבועות (שסופרים לעומר) הם (מא' בשבת עד שבת) כימי בראשית, אינה תלוי' בהספירה דהאדם אלא בקביעות הימים — אלא כיון שתוכן המצוה דהמ־שכת קדושה בספירת הזמן הוא בנוגע לגדר העולם (זמן), ה"ז בשלימות יתירה כשהמציאות דספירת הזמן ע"י האדם מתאימה לספירת הזמן גם מצד גדרי העולם, תמימות כימי בראשית.

ויה"ר שתקויים התפלה שמתפללים מיד לאחרי ספה"ע: „הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו אמן סלה" — „לפי שעכשיו אין אנו סופרין אלא זכר למקדש . . לפיכך מתפללין שיבנה בית המקדש ונקיים המצוה כתיקונה"[55].

וע"פ האמור שספירת הימים היא מציאות בעולם גם כשאין מצוה לספור הימים[56] — „נקיים המצוה כתיקונה" גם כשמשיח צדקנו יבוא באמצע ימי הספי־רה (ועכ"פ לפני היום האחרון דספה"ע), כיון שהמציאות דספירת הימים שלפנ"ז, מאפשרת המשך וגמר ספירת הימים באופן שמקיימים מצות ספירת העומר כתיקונה, מן התורה[56].

---

53) הן עשיית החפצא למציאות בעולם — ע"י הציווי, והן עשיית החפצא שבעולם לחפצא דקדושה — ע"י קיום המצוה.

54) ויש בזה מה שאין בזה: במציאות הספירה שנעשית ע"י הציווי מודגשת יותר הפעולה דציווי התורה (מלמעלה למטה) — שלולי ציווי התורה אין מציאות דספירת הימים; ובהחשיבות היתירה דהימים ע"י הציווי מודגש יותר שציווי התורה חודר בגדרי העולם (מלמטה למעלה) — שמציאות שקיימת בלאה"כ משתנה ונעשית מציאות חשובה שמוכרחת מצד ציווי התורה.

55) לזה עיר מלשון אדה"ז (שבהערה 33) שם „עכשיו אין אנו סופרין אלא זכר למקדש ואין בספירה זו עשיית מצוה כלל, שהמצוה הוא לספור לעומר כו'".

56) להעיר מלשון אדה"ז בהתחלת הסימן „מצוה עשה מן התורה כו'", אף שמסיק אח"כ (בהמשך הסימן) שהעיקר כהדיעות דבזה"ז אינה מה"ת. ואולי י"ל, שבזה נרמז, שגם לאחרי התחלת ספה"ע מדרבנן (בזמן הזה), יתכן (ולכ־אורה דוחק גדול לומר כן) שהמשכה וסיומה יהי' „מן התורה" — כשתתקיים התפלה שמתפללים לאחרי הספירה (שכבר התחילו הספירה מדרבנן)

ואז תהי' השלימות ד„תמימות" בכל ג' הפירושים האמורים: תמימות במנינם, תמימות כימי בראשית, ותמימות שע"י הקרבת העומר – שלימות משולשת[57], בגאולה השלישית ובביהמ"ק השלישי, „ב־מהרה בימינו אמן סלה"[58].

(משיחת אחרון של פסח תנש"א)

ש„יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה", ואז „נקיים (המשך) המצוה (באותה שנה) כתיקונה (מן התורה)" – ל' אדה"ז בשו"ע שם סי"א.

57) להעיר מהדגשת מספר שלש בעניני העומר – ש„קוצרין שלש סאין שעורין בשלשה אנשים ובשלש קופות ובשלשה מגלות . . אומר להם הקוצר . . שלש פעמים על כל דבר ודבר" (רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ז הי"א – ממנחות סג, ב. סה, א).

58) נוסח „הרחמן" שאומרים אחרי הספירה.

נשא

א. כתב הרמב"ם בסהמ"צ (עשה עג): „שצונו להתודות על העונות וה־חטאים שחטאנו לפני הא־ל ולאמר אותם עם התשובה[1], וזהו הוידוי כו' והוא אמרו כו' והתודו[1] את חטאתם אשר חטאו".

וידועה השאלה — למה לא מנה ה־רמב"ם במנין המצות אלא מצות הוידוי, ולא מנה מצות התשובה.

ומצינו בזה ג' ביאורים:

א) שיטת המנ"ח[2] „דתשובה אינה מצוה . . מ"ע זו [דוידוי] הוי כהרבה מצות מהתרי"ג . . שאינה מצוה לעשות או שלא לעשות רק העשי' על תואר כך וכך נחשב מצוה, כמו גירושין וטוען ונטען . . דדיני המצוה אם יעשה כך יהי' כך הוי מצוה, ה"נ דהתורה אמרה אם יעשה תשובה יהי' על תואר כך להת־ודות כו' ובכך תשובתו מקובלת . . אבל אינו מבטל שום מצוה אם אינו עושה תשובה . . כי זה אינו מצוה כלל רק כמו גירושין והדומה שהתורה כתבה דיני ה־מצוה אם ירצה שעונו יכופר יעשה תשו־בה על תואר כך וכך".

ומדייק כן גם מלשון הרמב"ם[3] בריש הל' תשובה שכ' „כל מצות שבתורה כו' כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הא־ל ברוך הוא . . וידוי זה מ"ע כו'", ד„מבואר בדבריו דאין ה־תשובה מ"ע[4], דלא כתב מ"ע שיעשה תשובה רק אם בא לעשות, מ"ע ש־יתוודה בפיו".

ב) גם להרמב"ם יש מצוה וחיוב לעשות תשובה[5] [ויש לומר שהציווי בתו־רה על מצות התשובה נכלל בכתוב[6] „ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד", שפירושו — ציווי למול את הלב ולהסיר את קשיות העורף שישנם כבר[7], אלא שמצוה זו אינה נמנית במנין תרי"ג מצות, לפי שהיא מה„ציוויים הכוללים התורה כולה" (שאינם במנין תרי"ג מצות, כמו שביאר הרמב"ם ב־סהמ"צ שלו, שרש רביעי). דהרי עיקר התשובה הוא, כמ"ש הרמב"ם[8], „ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד", ובלשון רבינו הזקן באגרת התשובה[9] „מצות התשובה מן התורה

---

1) בתרגום קאפח: „בעת שנשוב מהם". והוא ע"ד ל' הרמב"ם בריש הל' תשובה „כשיעשה תשובה" — ראה לקמן בפנים.

1*) פרשתנו ה, ז.

2) מצוה שסד.

3) אבל ראה לקמן בפנים ריש ס"ב.

4) ולהעיר, שברמב"ם הל' תשובה (פ"ז ה"ה) מפרש הכתוב (נצבים ל, ב) „ושבת עד ה"א" שהוא הבטחה וסיפור דברים. וראה רמב"ן עה"ת (נצבים שם, יא). — ובסמ"ק (מצוה נג) מנה מצות תשובה מכתוב זה ד„ושבת עד ה"א".

5) כמפורש בכותרת להל' תשובה — כדלקמן בפנים.

6) עקב י, טז.

7) ולא הגדיר הכתוב אם כבר גרמו לעבירה בפועל (ענין התשובה) או לאו, ובמילא שני האופנים נכללו בציווי זה.

8) הל' תשובה פ"ב ה"ב.

9) פ"א (צא, רע"א).

היא עזיבת החטא בלבד . . דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן ב־מל"ת". ונמצא, שאין התשובה אלא ענין של קבלת מצות (שמקבל עליו לקיים תרי"ג מצות), וא"כ היא מ„הציוויים הכוללים", כי אין בה חידוש ו„מעשה מיוחד" שאינו נכלל בקיום שאר המצ־וות, ובלשון הרמב"ם[10] „לא צוה לעשות דבר זולת מה שידענו".

ולכן מנה הרמב"ם רק מצות וידוי במנין המצות, כי וידוי (דהיינו החיוב לבטא בשפתיו גמירת הלב לעזוב כו'[11]) הוא „מעשה מיוחד" שאינו נכלל בשאר מצות התורה.

ג) בקרית ספר[12] מעתיק לשון ה־רמב"ם בכותרת להל' תשובה (שגם הן נכתבו ע"י הרמב"ם[13]) „שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה", ומפרש: „ה־תשובה והוידוי מצוה אחד[14] היא שאין וידוי בלי תשובה כי מי שמתודה ואינו גומר בלבו לשוב מחטאתו הוא כטובל ושרץ בידו (כהובא ברמב"ם בהל' תשו־בה פ"ב[15]) והוידוי הוא גמר התשובה".

ביאור דבריו: תשובה ווידוי הם שני חלקים של מצוה אחת — תשובה היא חלק המחשבה שבה, הגמירה בלב לעזוב („שלא יעשהו עוד"[16]), ווידוי הוא חלק הדיבור, בלשון הרמב"ם[8] ש„צריך להת־וודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו", היינו לבטא בשפתיו מה שנגמר בלבו. ועפ"ז מובן, שמצות וידוי כוללת החובה לשוב[17], שהרי בלי התשובה בלב אין תוכן לוידוי.

[ועפ"ז מובן הטעם שהביא הרמב"ם[15] דוגמא ל„מתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב — הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שיש־ליך השרץ", דלכאורה, מהו הצורך ב־דוגמא זו, והול"ל סתם שוידוי בלי עזי־בת החטא אינו מועיל.

אלא שדוגמא זו מבארת גדר התשו־בה: כשם ש„טובל ושרץ בידו" אין כאן ענין צדדי הגורם שהטבילה לא תועיל (כמו חציצה[18], או מחוסר זמן וכיו"ב, שהם תנאים צדדיים שהטבילה זקוקה להם[19]), אלא זהו היפך ענין הטבילה,

---

10) בסהמ"צ שרש ד' שם.

11) ראה רמב"ם הל' תשובה שם בסוף ההלכה, ולקמן בפנים.

12) למבי"ט על הרמב"ם ריש הל' תשובה.

13) ראה רמב"ם הוצאת שולזינגער סוף כרך ו' תמונה ז'. ועוד — והרי זהו גם ל' הרמב"ם במנין המצות על סדר ההלכות בריש ספר היד.

14) כ"ה בקרית ספר שלפנינו. ולכאורה צ"ל אחת.

15) ה"ג.

16) ל' הרמב"ם שם ה"ב.

17) והיינו שהמצוה לשוב היא מהכתוב ד„והתודו", כיון שוידוי כולל המחשבה והאמירה בלב לשוב. וראה גם יד קטנה על הרמב"ם כאן פ"א ס"ב.

18) שהרי יכול לאחוז השרץ מבלי שיחצוץ כלל, ע"ד מקואות פ"ח מ"ה.

19) דנוסף על שדבר החוצץ אינו ענין של טומאה (כמו שרץ), גם לענין הטבילה הוא רק תנאי צדדי, שהרי כשדבר חופה רק את מיעוטו — ואפילו כשחופה את רובו באם אינו מקפיד עליו — עלתה לו טבילה מן התורה (רמב"ם הל' מקוואות פ"א ה"ב) — אף דכשטבל כולו חוץ מראש אצבעו הקטנה, הוא בטומאתו מן התורה (שם ה"ב). דמזה מוכח שאף שיש חציצה — ה"ז טובל כולו. ומה שלא עלתה לו טבילה ברובו ומקפיד, הוא תנאי צדדי.

דכאשר האדם נאחז בטומאה, אי אפשר שבאותה שעה יהי' אצלו ההיפך שלה (טבילה) — עזיבת הטומאה, ליטהר מ־טומאה, כן הוא בנוגע ל„המתודה בדב־רים ולא גמר בלבו לעזוב" — שהתשובה והוידוי הם מעשה אחד של טהרה מ־טומאת החטא].

והטעם שבספר המצות הזכיר ה־רמב"ם רק מצות וידוי (ולא הזכיר החובה לעשות תשובה) — דלכאורה, ע"פ הנ"ל, הרי עיקר המצוה היא התשובה (גמירת הלב לעזוב), והוידוי הוא רק תוצאה מגמירת הלב וביטוי בפה — הוא לפי שמצוה שיש בה שני חלקים, מחשבה, ודיבור או מעשה, נמנה במנין המצות ענין הדיבור (והמעשה) שבה[20], ולא ענין המחשבה שבה.

ולדוגמא — מצות תפלה, שמורכבת משני חלקים — עבודה שבלב (כמחז"ל[21] „איזו היא עבודה שהיא בלב . . זו תפלה") ודיבור התפלה. ואע"פ שעיקר ענין התפלה הוא (לא הדיבור, אלא) המחשבה וכוונת הלב [ועד ש„תפלה שאינה בכוונה [היינו הכוונה הכללית כגון דע לפני מי אתה עומד וכיו"ב] אינה תפלה"[22]; ובמ"א נת'[23] דיוק לשון הרמב"ם בהל' תפלה[24] „חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום כו'", שגדרה של מצות תפלה הוא — ביטוי של רגש מסויים בדיבור, ובלי הרגש של „תחינה" אין משמעות ב־אמירת תיבות התפלה] — מ"מ נחשבת מצות תפלה כמצוה שבדיבור[25], וזהו פשטות פירוש הלשון „יתפלל" — שקאי על הדיבור שבתפלה. ובמנין המצות שברי"ש ס' היד[26] נקט הרמב"ם „להתפלל אליו" (וכן בריש הל' תפלה „מצות עשה להתפלל בכל יום") — כי במנין המצות מונים את ענין הדיבור שבתפלה, ולא את הכוונה שבה[27].

ב. והנה ע"ד הנגלה, מג' ביאורים הנ"ל — נראה יותר הביאור השלישי.

דהנה על שיטת המנ"ח שלהרמב"ם אין חובה לעשות תשובה — קשה, שהרי בכותרת להל' תשובה מפורש (כנ"ל) „מצוה עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה", הרי שגם לה־רמב"ם יש מצוה לשוב מחטאו. וכן נקט גם רבינו הזקן באגרת התשובה שלו',

---

20) והטעם מובן ע"פ המבואר בתניא (רפל"ח) שזה נוגע לכוונת התומ"צ לעשות דירה לו' ית' בתחתונים דוקא, המשכת אלקות בגשמיות (וגוף האדם), שזה נעשה ע"י דיבור ומעשה דוקא. ע"ש באורך. וראה גם יד קטנה במנחת עני שם סק"ד.

21) תענית בתחלתה. הובא ברמב"ם ריש הל' תפלה. וראה גם סהמ"צ מ"ע ה וכס"מ הל' תפלה שם.

22) רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ו. וראה חידושי הגר"ח על הרמב"ם שם.

23) לקו"ש חכ"ב ע' 117 ואילך (וראה הערה 36 שם).

24) פ"א ה"ב.

25) עיין ברכות (כא, רע"א) ועוד. וראה רמב"ם הל' תפלה פ"ה ה"ט. שו"ע או"ח סק"א ובמג"א שם סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ב וס"ד.

26) מ"ע ה [משא"כ בכותרת שברי"ש הל' תפלה (ומנין המצות על סדר ההלכות בריש ס' היד) „לעבוד את ה' בתפלה"].

27) ועד"ז מצינו במצות ת"ת, דקיי"ל בשו"ע או"ח סמ"ז דאינו מברך על הרהור משום דלאו כדיבור דמי, דמעשה המצוה של ת"ת הוא הדיבור (וכמ"ש אדמו"ר הזקן בהל' ת"ת פ"ב הי"ב), אע"פ שבתושבע"פ אם אינו מבין מה שהוא אומר אין זה נחשב לימוד כלל, כמ"ש אדמו"ר הזקן שו"ע או"ח ס"נ ס"ב (ע"פ המג"א שם) ובהל' ת"ת שם הי"ג.

שכ' „מצות[28] התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", הרי שיש מצוה מן התורה לשוב מחטאו (וקאי שם בשיטת הרמב"ם, כדמוכח מהמשך דבריו[29]).

וגם הביאור הב' הנ"ל (שתשובה היא מהציוויים הכוללים שאין בהם „מעשה מיוחד") — דחוק לכאורה, כי בתשובה צ"ל לא רק עזיבת החטא (קבלה על להבא) אלא גם חרטה על העבר, וכמ"ש הרמב"ם[8] „ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו כו' וכן יתנחם על שעבר", והרי חרטה על העבר הוא „מעשה מיוחד" שאין יודעים אותו ממצות אחרות?

בדוחק יש לומר שחרטה על העבר היא פרט בקבלה על להבא, דאם אינו מצטער על העבר ואינו מתחרט עליו ה"ז הוכחה שחסר בקבלתו והחלטתו על להבא, ולכן אין החרטה נחשבת „מעשה מיוחד" (כיון שמוכרחת היא להקבלה על להבא). אבל זהו דוחק גדול, כי בדיני התשובה המבוארים בשו"ע[30], שעל ידם רשע נעשה כשר לעדות, נזכרת רק קבלה על להבא, ומשמע מזה שאפשר לגמור בלב שלם שמכאן ולהבא יקיים מצוות ה' מבלי להרגיש צער וחרטה על העבר. וכן מורה פשטות לשון הרמב"ם „וכן יתנחם על שעבר", שאינו תנאי ופרט בעזיבת החטא, אלא ענין נוסף[31].

[ובעומק יותר נ"ל, שגם עזיבת החטא (גמירת וקבלת הלב על להבא) נחשבת כדבר שלא „ידענו" ממצוות אחרות, כי אינה דומה הקבלה שבתשובה לקבלת עול מלכות שמים סתם].

ולכן נראה ביאור הג' הנ"ל, שהטעם שהתשובה אינה נמנית במנין המצות הוא לפי שהיא ענין שבלב, ובמנין המצות נמנה רק חלק הדיבור שבמצוה זו, דהיינו מצות וידוי.

אמנם, מכיון שג' ביאורים אלה הם סברות בתורה, י"ל שחלים עליהם דברי חז"ל[32] „אלו ואלו דברי אלקים חיים", וכמשנ"ת כמה פעמים, שכל דיעה בתורה (גם דיעה שלהלכה נדחתה) יש לה מקום בעבודת ה'. דזה שנפסקה ההלכה כדיעה א' הוא רק לההנהגה במעשה, שאי אפשר לנהוג למעשה כשתי דיעות סותרות, אבל בנוגע לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדיעות.

וכן בנדו"ד, שג' השיטות הנ"ל בענין התשובה — (א) תשובה אינה מצוה (כשיטת המנ"ח[33]), (ב) היא מהציוויים הכולל-

---

28) ולא „ענין התשובה", „מהות התשובה" וכיו"ב.

29) „ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצות התשובה . . רק הוידוי כו'" (אגה"ת שם).

30) חו"מ סו"ס לד. וראה רמ"א שם סל"ג „מיד כשמקבל כו' שלא לעשות עוד סגי לי'".

31) אלא י"ל שאין כוונת הרמב"ם שזהו ענין

נוסף המעכב בתוכן התשובה, אלא רק הצריך לכפרת התשובה [כמשנ"ת במ"א (לקו"ש חי"ז ע' 197 ואילך), בביאור דברי אדה"ז באגה"ת שם ש„מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד", דמזה משמע שבחובת התשובה מה"ת לא נכלל החיוב להתחרט על העבר, והיינו לפי שהצורך בענין החרטה הוא לא בשביל תשובה עצמה, אלא בשביל הכפרה שע"י תשובה. ע"ש באורך]. וע"ד המשך דברי הרמב"ם שם „ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", שלכאורה בודאי שזה אינו לעיכובא במצות תשובה (ראה שיחת פורים תשמ"ו). ואכ"מ.

32) עירובין יג, ב.

33) ולהעיר שכמה מוני המצות לא מנו כלל

ים, (ג) היא מצוה פרטית ככל המצוות[34] (וזה שאינה נמנית במנין המצוות הוא מפני שנמנה חלק הדיבור שבה ולא ענין התשובה שבלב) — יש להם מקום ע"פ תוכן הרוחני שבמצות תשובה.

ג. ויובן זה בהקדם ביאור מרז"ל שרמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה הם כנגד רמ"ח אברים[35] ושס"ה גידים[36]. וידוע, דכשם שהגוף מתחלק לרמ"ח אברים ושס"ה גידים, כך יש כנגדם "תרי"ג מיני כחות וחיות"[37] בנשמה. וכאשר האדם הוא שלם בשמירת כל התרי"ג מצות (שהם כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים), אז הוא "תמים ושלם בכל אברי הנפש . . משא"כ אם חיסר מצוה א' או פגם בה הרי נעשה מחוסר אבר"[38].

וזהו ענינה של מצות תשובה, ש"היא[38] במדריגה עליונה יותר מכל ה־מצות", שלכן בכחה "למלאות הפגם וה־חסרון" שנעשה באברי (וחיות) הנשמה. והיינו, לפי שע"י התשובה מעומקא דלבא מגיעים לעצם הנפש, שהוא מקור החיות של אברי הנשמה [ושם מעיקרא לא מגיע פגם של חטאים, ובלשון אדה"ז[39] ד"גם בשעת החטא היתה באמ־נה אתו ית"] ולכן נמשך משם חיות חדש להאבר הפגום, למלאות הפגם וה־חסרון[40].

ועפ"ז מובן טעם השיטה שמצות תשובה היא מהציוויים הכוללים ואינה נמנית במנין המצוות, כי הטעם שציוויים כוללים לא נמנו במנין המצוות הוא לפי שבמנין המצוות נמנו רק מצוות שהם כנגד אברים פרטיים של הנשמה, ולא ציוויים הכוללים כל המצוות כולן. וע"ד ביאור אדמו"ר הזקן[41], בהחילוק בין תורה ומצות, דמצות נקראות "אברים", ואילו התורה, שהיא המקור של כל המצות, "היא בחי' הדם הממשיך חיות לכל האברין בשוה בכללותן"[42]. וכן הוא בנוגע למצות התשובה, ש"היא במדריגה עליונה יותר מכל המצות", כי ענינה להמשיך חיות חדש ב"אבר" הנפגם, הרי אינה במנין המצות (שכנגד אברי הנפש) אלא למעלה מהם (והיא שייכת ל"דם" וחיות הנפש).

והטעם שרק מצות התשובה לא נמנית במנין המצוות (אבל מצות וידוי היא במנין המצות) — יש לומר, כי כח התשו־בה למלאות הפגם באברי הנשמה, הוא

מצות תשובה — גם לא וידוי — כמו הרס"ג הבה"ג והיראים (ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מנין הפרשיות פ' מב).

34) ובסהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה משמע לכאורה שגם התשובה נמנה במנין המצות. ע"ש. וברשימת מנין המצות להצ"צ שנדפסה בסו"ס פסקי דינים שלו (קה"ת תשל"ב ושלאח"ז) מצוה 45 — "תשובה". ולהעיר ממאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' שלה.

35) מכות כג, סע"ב. הובא ברמב"ם בסוף הקדמת סהמ"צ וכן בהקדמת ס' היד.

36) זח"א קע, ב.

37) ל' התניא פנ"א. וראה תניא רפ"ד "תרי"ג אברי נפשו".

38) לקו"ת נצבים ד"ה כי המצוה. וראה סהמ"צ להצ"צ שם. ועוד.

39) תניא ספכ"ד.

40) ראה לקו"ת וסהמ"צ שם. ובכ"מ.

41) לקו"ת במדבר (יג, א־ב). ולהעיר גם מלקו"ת בלק (ע, סע"ג ואילך) בטעם שתפלה "אינה ממנין המצות דאורייתא", כי היא כמו חוט השדרה ש"אינו ממנין האברים ועכ"ז הוא המעמיד ומקיים את כל האברים". ע"ש.

42) אלא שנוסף ע"ז יש מצוה פרטית (ממנין רמ"ח מ"ע) של תלמוד תורה. וראה לקו"ת בלק שם (עא, סע"ב).

ע"י ההחלטה וההתעוררות מעומקא דלבא[40], שהיא מגעת בעצם הנפש (כנ"ל), וענין זה שייך לענין התשובה (שבלב) ולא לוידוי דברים[43].

ד. ע"פ הקדמה זו יש לבאר (ע"פ פנימיות הענינים) גם טעם שיטת המנ"ח שתשובה אינה מצוה כלל:

כאמור לעיל, הכח שבתשובה למל־אות הפגם והחסרון שבאברי הנפש הוא לפי שתשובה מגיעה בעצם הנפש, מקור החיות של אברי הנפש, כנ"ל — וענינים הבאים מעצם הנפש תלויים אך ורק בבחירת האדם. דכאשר אדם עושה דבר מפני ההכרח הרי אין פנימיות נפשו בעשי' זו, והיא רק עשי' חיצונית בלבד. ומובן, שככל שמתמעט ההכרח מבחוץ, יש יותר פנימיות בהעשי'. וענין שבא מעצם הנפש ממש, שלמעלה מכל הכחות וכו', הוא מפני שבא כולו אך ורק מבחירת האדם, מבלי סיבה מבחוץ[44].

וע"ד משנ"ת במק"א[45], שזהו גם הטעם לגודל השמחה של ניסוך המים בחג הסוכות ש„הוא[46] הלכה למשה מסיני . . שאינו מפורש בהדיא בתושב"כ רק רבנן אסמכוה אקראי", שהיא גדולה יותר משמחת יו"ט שהוא חיוב מה"ת; והשמחה של הקפות בשמע"צ ושמח"ת, שאינו אפילו חיוב מד"ס אלא מנהג ישראל, גדלה עוד יותר (כמנהג ישראל) אפילו משמחת בית השואבה,

ומבואר בזה, דהיא הנותנת — שככל שהשמחה עמוקה וגדולה יותר, כך מתמעט תוקף החיוב, כי כאשר יש ציווי על האדם, הרי זה גופא כמו סיבה מבחוץ שכאילו מכריחה אותו לעשות מה שנצטווה. ולכן ככל שמתמעט תוקף החיוב, הרי השמחה שבלב היא פנימית יותר ומקורה בעומק הנפש.

וכן הוא בענין התשובה, דכיון ש־תשובה שלימה ואמיתית באה מעצם הנפש (שרק משם נמשך חיות חדש למלאות הפגם באברי הנפש), לכן אין ציווי על מצוה זו[47], כי רק כשהאדם עושה תשובה בבחירתו החפשית (גמרי (אפילו לא מחמת ציווי התורה), ה"ז ראי' שהתשובה היא מעומקא דלבא ועצם הנפש ממש.

[ועפ"ז יש לבאר גם הטעם שהרמב"ם הכניס ה„עיקר" דבחירה חפשית בהל־כות תשובה דוקא[48], אע"פ שהוא „עיקר גדול . . והוא עמוד התורה והמצוה"[49], היינו עמוד כל התומ"צ, ולכאורה הו"ל להביאו בהל' יסודי התורה — כי ענין הבחירה חפשית שייך לגוף עשיית התשובה, לפי שתשובה שלימה היא כשבאה מעצם הנפש כנ"ל, והבחינה על ענין הבא מעצם הנפש היא — כשבא

---

43) להעיר מסהמ"צ להצ"צ שם (ועוד), דוידוי בא לבטל „גוף" הקליפה שנעשה ע"י העבירה. ע"ש.

44) וגם לא כמסובב מאהבה שבלבו או מ־מסקנת שכלו שבמוחו, כי אין לומר שה„עצם" יהי' מוכרח מצד כחות וענינים שלמטה הימנו.

45) לקו"ש חכ"ו ע' 216 ואילך — ע"פ לקו"ת סוכות (עט, ד ואילך); סידור ש' חג הסוכות (רסח, א ואילך).

46) ל' הלקו"ת שם. וש"נ.

47) וכן גם למעלה „שרש ענין התשובה הוא מפני שעצמות אוא"ס אינו מוכרח ח"ו ברצונו", דהגם שהרצון דמצות הוא ג"כ בפנימיות ועצמיות אוא"ס, „אינו מוגבל ומוכרח ח"ו בהרצון" (סה"מ אעת"ר ס"ע כא).

48) פ"ה ואילך.

49) ל' הרמב"ם שם ה"ג.

כתוצאה מבחירה חפשית לגמרי, בלי סיבה מבחוץ[50] (משא"כ בשאר המצות, שענין הבחירה נוגע רק לענין שכר ועונש[51], וכמשנ"ת במ"א[52]).

ה. אעפ"כ שיטת הרמב"ם (ואדה"ז) להלכה היא שתשובה היא מצוה, ועוד זאת — שהיא מצוה פרטית הנמנית בין המנין המצוות[53] (שהיא חלק ממצות וידוי, אלא שזו במחשבה וזו בדיבור, כנ"ל).

ויש לומר הביאור בזה:

מבואר בכמה מקומות[54] בפירוש לשון חז"ל "תשובה ומעשים טובים" — שע"י התשובה נעשים מעשי האדם "מעשים טובים ומאירים", כי התשובה מכניסה חיות בקיום התורה והמצוות. ואין זה דבר נוסף בענין התשובה, אלא זוהי התכלית והמטרה של תשובה — להביא את האדם לתוספת חיות בעבודתו בקיום התורה והמצוות.

כלומר[54]: תכונת התשובה היא, שיכולה להביא את האדם לידי רצון "לברוח" מעולם הזה (שרובו ככולו רע והרשעים גוברים בו[55]). דלאחרי שהאדם נכשל בהרע שבעולם ומרגיש גודל פחיתותו, הרי בעשיית תשובה מתעורר בו הרצון לברוח מן העולם שהוא מות ורע ולשוב אל ה' כפשוטו, "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"[56]. וכדמצינו בתשובת ר' אלעזר בן דורדייא[57], ש"הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכי' עד שיצתה נשמתו", שהתחרט כ"כ על מעשי הרע שלו, ונתעוררה בו התשוקה להפרד מהרע שבעוה"ז, עד ש"יצתה נשמתו".

ולכן הדגישו חז"ל שתשובה צ"ל באופן שמכניסה "אור וחיות" במעשים טובים, כי תשובת ר"א בן דורדייא היתה רק הוראת שעה[58], אבל דרך התשובה צ"ל באופן שלא תביא את האדם לידי יציאת נשמתו מן העולם, אלא אדרבה, תשובה צריכה לעורר באדם תשוקה וחפץ להוסיף בתורה ומעשים טובים בהיותו נשמה בגוף דוקא[59].

[וגם בנוגע לתשובת ר' אלעזר בן דורדייא, ידוע מ"ש האריז"ל[60] "וקשה אחר שלא סיגל מעשים טובים האיך בא לעולם הבא . . במה יתכסה שאין אדם יכול ליכנס שמה אם לא יהי' לו לבוש הנעשה ממעשים טובים . . אלא זהו גלגול יוחנן כהן גדול ששימש פ' שנה בכה"ג ולבסוף נעשה צדוקי . . הלבוש שעשה יוחנן כ"ג בכל המע"ט אשר סיגל פ' שנים לקחו ר' אלעזר" — הרי שרגש התשובה לבד אין בכחו להכניס את

---

50) משא"כ כשהיא באה ע"י יסורים כו'. — אבל גם בזה י"ל שהיסורים רק "מבטלים" אונס היצר, והתשובה היא גילוי העצם — רצונו האמיתי, וכברמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

51) ראה רמב"ם (הל' תשובה) שם ה"ד ואילך.

52) לקו"ש ח"ל ע' 199 ואילך. ע"ש בארוכה.

53) לקו"ת שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג.

54) בהבא לקמן ראה המשך תער"ב פרק שא-שב.

55) תניא פ"ז (יא, ריש ע"ב). שם פ"ד (י, סע"ב).

56) קהלת יב, ז.

57) ע"ז יז, א.

58) ראה תניא ספמ"ג. מאמרי אדה"ז תקס"ב (ע' ז. יג). — ובסה"מ תרמ"ד (ע' יט) "ואפ"ל שאין הכוונה שיצא נשמתו בפו"מ דוקא . . כשבא לתשובה אמיתית ונשאר הנפש בגוף יש מעלה מה שהוא מקיים תומ"צ אח"כ". ע"ש.

59) ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 199 (ובהערה 46 שם).

60) ל"ת וס' הלקוטים להאריז"ל תהלים מזמור לב.

האדם לעוה"ב, וצריכים דוקא מעשים טובים].

וזהו גם הטעם הפנימי שגם התשובה שבלב היא מצוה פרטית — כי בזה בא לידי הדגשה, דאע"פ שעצם ענינה וגדרה הוא למעלה מכל המצוות (ולמעלה מענין הציווי בכלל, כנ"ל), מ"מ, אין תשובה צ"ל באופן שנשארה „למעלה" ממצות פרטיות, דהיינו רגש של חרטה ורצון לשוב אל ה' באופן „כללי", אלא ההתלהבות דתשובה צ"ל באופן שתביא את האדם לידי תוספת חיות בקיום מצוות פרטיות (וע"ז — לתקן הפגם שבאברי הנפש), „תשובה ומעשים טובים" דוקא.

(משיחות כ' מנ"א וש"פ עקב תשכ"ח)

נשא ב

א. תנן בריש פרק בתרא דמס' נזיר[1]: „הגוים[2] אין להם נזירות", ובגמרא: מנא הני מילי דתנו רבנן דבר[3] אל בני ישראל ולא לעובדי כוכבים.

ובפירוש דברי המשנה „הגוים אין להן נזירות" כ' רש"י: „העכו"ם שנדרו בנזירות אין נזירות חלה עליהן ומותרין לגלח ולשתות יין וליטמא למתים". אבל התוס'[4] כתבו דהא דהגוים אין להן נזירות היינו „ואין קרבנן קרב אף על גב דמקבלין מהם נדרים ונדבות".

והנה הטעם שלא פירשו התוס' כ־פשוטו (וכפרש"י), ש„אין להם נזירות" היינו שמותרים ביין כו', אלא כתבו ש„אין קרבנן קרב"[5] — יש לומר בפשטות, שזהו לפי שזה שעכו"ם מותר ביין ובתגלחת מצ"ע אין בזה שום חידוש, דמהיכא תיתי דיאסרו בזה, והרי אין בעכו"ם כל דיני נדרים, ולכן פירשו התוס' „ואין קרבנן קרב אף על גב דמקבלין מהם נדרים ונדבות", והיינו, דהטעם שצריך לימוד למעט עכו"ם מנזירות הוא (בעיקר) מצד דין קרבן נזיר[6], שבזה איתנהו לעכו"ם דמקבלין מהם נדרים ונדבות.

ויומתק ע"פ דעת ר"מ בזבחים[7], דס"ל דקרבנות נזירות הם בכלל נדרים ונדבות (שקרבין בבמת יחיד), ולפ"ז י"ל[8] דחיוב קרבנות נזיר (ועכ"פ העולה[9] שלו) הוא מחמת נדרו, שבכלל הנדר דקבלת נזירות איכא גם קבלה על הקרבן, ולכן ס"ד אמינא דחל ע"ז דין נדרים ונדבות דעכו"ם שמקבלין מהן.

וי"ל, דהא דרש"י לא פירש כן (ד„אין להם נזירות" היינו שאין קרבנן קרב), הוא משום דס"ל שקרבנות נזיר אינם שייכים להנדר, אלא הם חיוב הבא

---

1) סא, א.

2) כ"ה במשנה שבמשניות. ובגמ' „הכותים" וכיו"ב (מפני הצנזור?).

3) פרשתנו ו, ב.

4) וראה גם מאירי כאן.

5) וכן להלן בתוד"ה דת"ר, שכתבו „שאם קבלו נזירות אינו כלום ומותרין לשתות ביין", הוסיף „ואין מביאין קרבנות נזירות עליהם".

6) וכן משמע בפי' הרא"ש ושטמ"ק כאן. וראה רע"ב למשנה כאן.

7) קיז, א־ב. וראה תמורה יד, ב.

8) בפרש"י זבחים שם, ב ד"ה „מנחות ונזירות ישרות (נדרים ונדבות) נינהו" „דאע"ג דבמלאות נזרו הוין קרבנותיו חובה עליו מיהו ע"י נדר באו עליו". ועד"ז הוא בתוד"ה זאת (פסחים לח, ב) „דנזירות גופייהו נידר ונידב הוא אע"ג דה־קרבנות חובה". וראה גם רש"י תמורה שם ד"ה שלמי.

ולפי' התוס' כאן אולי י"ל יתירה מזה, כ־בפנים.

וראה רמב"ם הל' שחיטה פ"ב ה"כ: אבל השוחט לשם עולת נזיר . . שעיקר הנזירות נדר מן הנדרים. אבל לכאורה כוונתו כלשון רש"י ותוס' הנ"ל, ולא שהעולה עצמה היא בכלל הנדר [ולהעיר שלהרמב"ם גם חטאת ואשם דנזיר נק' דבר הבא בנדר ונדבה (שנתפס בנדר) — ראה רמב"ם הל' נדרים פ"א ה"י „שהנודר בנזיר מביא חטאת כו'". ואכ"מ].

9) ראה זבחים שם, דלמסקנא אי איתמר הכי איתמר אמר שמואל מחלוקת (ר"מ וחכמים) בעולה ושלמים (של נזירות) אבל בחטאת ואשם דברי הכל חובות נינהו ולא קרבי.

„מאליו" כתוצאה מהנזירות[10]. ולכן זה דעכו"ם נודרים נדרים ונדבות אינו מוסיף כלום בהסברא שיהיו עכו"ם שייכים לנזירות, כי קרבנות דנזירות אינם שייכים להנדר דנזירות.

אלא שלפי זה צ"ע בפרש"י: למה צריכים כתוב למעט עכו"ם מן הנזירות – דמהיכי תיתי שיהי' לעכו"ם דין נזירות?

ב. לכאורה יש לומר, דעצם ענין ה־נזירות (לא רק קרבן נזיר) הוא ע"ד נדרי הקדש, היינו שאינו רק פרישות מיין ותגלחת כו', אלא נדר לה', כלשון הכתוב[3] „לנדור נדר נזיר להזיר לה'", וכ־פרש"י „להבדיל עצמו מן היין לשם ש־מים", וכמ"ש הרמב"ם[11] ד„הנודר לה' דרך קדושה הרי זה נאה ומשובח ועל זה נאמר נזר אלקיו על ראשו[12] קדוש הוא לה'"[13].

וכיון שמצינו שהעכו"ם בכלל נדרי הקדש, הן קדשי מזבח והן קדשי בדק הבית, לכן סד"א שהם בכלל נזירות, ולכן צריכים מיעוט לאפוקי עכו"ם מדין נזירות[14].

אבל קשה לפרש כן, שהרי להלכה נקטינן דנזירות אינה בגדר נדרי הקדש אלא נדרי איסר, וכמ"ש הרמב"ם בריש הל' נזירות „הנזירות הוא נדר מכלל נדרי איסר" (דלא כערכין וחרמים ש„הם נדר מכלל נדרי הקדש"[15]), הרי שבהלכה אינם נדרי הקדש אלא נדרי איסר[16], והדרא קושיא לדוכתא.

והנה לפי כמה מפרשים יש דיעה בירושלמי[17] שהעכו"ם הם בכלל בל יחל[18], ולדיעה זו מובן לכאורה טעם הצורך במיעוט העכו"ם מן הנזירות, שהרי נזיר שגלח או שתה יין כו' עובר משום לא יחל דברו[19].

אבל דוחק לבאר שכ"ה שיטת רש"י, כי לדעת רוב המפרשים אין העכו"ם[20] בכלל בל יחל[21].

[ולהוסיף, שגם להדיעה שהעכו"ם בכלל בל יחל, צ"ע אם אפשר לומר כן

---

10) ראה פרש"י זבחים שם ד"ה נזירות חובה. וראה תמורה שם „סמי מכאן נזירות" ובפרש"י שם. וראה תוד"ה סמי שם „וה"ה דצריך כמו כן למיסמ' מההיא דפ' בתרא דזבחים", והיינו שגם לדעת ר"מ אין נזירות בכלל ישרות (נדרים ונדבות).

11) סוף הל' נזירות.

12) פרשתנו ו, ז.

13) שם, ח.

14) ראה בזה קרן אורה וברכת ראש לנזיר כאן בריש הפרק.

15) רמב"ם ריש הל' ערכין וחרמין וברדב"ז שם.

16) ולהעיר מרדב"ז הל' ערכין וחרמין שם. וראה רמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ מ"ע צד.

17) נזיר פ"א ה"א – ראה פני משה וקרבן העדה שם.

18) וכן משמע מפשטות דברי התוס' ע"ז ה, סע"ב (כפירוש המשנה למלך שצויין לקמן הערה 21).

19) מטות ל, ג. ירושלמי שם. רמב"ם הל' נזירות פ"א ה"ב.

20) ראה ספרי זוטא מטות שם, ב (הובא במראה הפנים לירושלמי שם): אין הגוים עוברין בלא יחל. תוס' נזיר סא, סע"ב ד"ה הניחה.

21) וראה משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ז ד"ה ודע שמה שתירצו, דגם הא דעכו"ם נודרים נדרים ונדבות כישראל הוא רק לענין קדושת הקרבן ולא לענין חיוב הבאתו. וכ"כ בגליון הש"ס לתוס' ע"ז שם. קרן אורה נזיר שם. שפת אמת מנחות שם. ובכ"מ. וראה שד"ח פאת השדה כללים מערכת ג' סימן ו אות יז. ועש"נ.

לענין נזירות, וכמ"ש במשנה למלך[22], שזהו רק לענין שבועה, אבל לא לגבי נדרים, „דמהיכי תיתי שהעכו"ם יתפיס דבר המותר ויעשנו כקרבן דזהו עיקר הנדר דחידוש הוא שחדשה תורה ביש־ראל שדבר היתר יתפיסנו בדבר האסור ויאסר", וא"כ אם ענין הנזירות הוא[23] רק בגדר חובת הגברא[24], שאסר על עצמו לשתות יין ולגלח כו', יש מקום לומר דסד"א שגם העכו"ם בכלל זה, אבל את"ל שענין הנזירות הוא[25] מפאת הקדו־שה שחלה על גופו[26], הרי פשיטא שאין העכו"ם בכלל זה].

ג. ויובן זה בהקדם הא דמצינו בכ־תוב קודם מ"ת גדר של שבועה ונדר, כמו שבועת אבימלך[27], דלכאורה צ"ע מאיזה טעם נתחייב לקיים שבועתו, והרי אין דין שבועה בכלל ז' מצות ב"נ.

ובמשנה למלך[22] כ' ד„אפשר דבכלל ברכת השם הוא", אבל צ"ע מנ"ל הא[28], וכי מי שאינו מקיים שבועתו עובר משום ברכת השם.

ונראה לומר ע"פ מ"ש החזקוני[29] בטעם ש„נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו מצות . . יש לומר יש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמרן מכח סברת הדעת אע"פ שלא נצטוו כו'", זאת אומרת, דנוסף על זה שז' מצות ב"נ הם דברים המחוייבים „מפני הכרע הדעת" (כמ"ש הרמב"ם[30]), הרי יש דברים שלא מצינו עליהם ציווי מפורש, ומ"מ ב"נ חייב בהם „מכח סברת הדעת" (ובלשון רב נסים גאון בהקדמתו למס' ברכות[31] „כל המצוות שהן תלויין בסברא ובאוב־נתא דלבא כבר הכל מתחייבים בהן מן[32] היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים")[33].

ועפ"ז יש לומר, שגם קיום התחייבות בדיבור[34] נכלל בדברים שחייבים בהם „מכח סברת הדעת", אף שאינו בכלל ז' מצות ב"נ.

וסמוכין לדבר מנוסח „מי שפרע"[35] — „מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו

---

22) הל' מלכים שם ד"ה ושוב ראיתי.

23) ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סי' נג — ג' דיעות (וסברות) בזה.

24) וכן משמע במאירי ריש נזיר (וראה בהערות המו"ל שם ולדף ד ע"א). וראה צפע"נ הל' מאכלות אסורות (פה, ב) אם הוא רק איסור גברא. וראה שם הל' נדרים (יז, ב). ריש הל' נזירות.

25) וכן להדיעה דהוי איסור חפצא שפיו נאסר ביין וגופו לטומאה כו' שהאדם נעשה איסור חפצא (ראה מהרי"ט שם. צפע"נ שם).

26) ראה מהרי"ט שם. פי' הרא"ש נדרים ב, ב. צפע"נ שם. ובכ"מ.

27) וירא כא, לא. תולדות כו, לא.

28) ראה קרן אורה נזיר שם.

29) נח ז, כא. וראה רמב"ן נח ו, יג.

30) הל' מלכים ספ"ח.

31) נדפסה בש"ס ווילנא שם.

32) ל' הכתוב — ואתחנן ד, לב.

33) ולהעיר מבית האוצר (להר"י ענגל) מערכת א' כלל קלא אי איסור מפאת סברא נחשב לאיסור תורה. וראה לקמן הערה 44.

34) להעיר מהמבואר במ"א (לקו"ש ח"ה ע' 147 ואילך) בטעם שיעקב נשא ב' אחיות נגד הציווי „ואשה אל אחותה לא תקח", דכיון שהב־טיח לרחל שישאנה, הי' מוכרח לקיים דיבורו, ודוחה האיסור שנאמר במ"ת ד„אשה אל אחותה לא תקח" שע"פ פשש"מ הי' זה רק שהחמירו האבות ע"ע. ע"ש. וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 106. — וראה שו"ת אבנ"ז יו"ד סש"ו אות טז־יז.

35) ב"מ רפ"ד. רמב"ם הל' מכירה רפ"ז.

עומד בדיבורו", דאף שמדין תורה יכול לחזור בו מדיבורו[36] ואינו עובר על איסור, מ"מ לא זו בלבד שאין זו הנהגה הראוי', אלא עוד זאת, שהנהגה כזו מתאימה לדור המבול ולדור הפלגה. ש־מזה מובן ופשוט, שאין זו הנהגה הראוי' לב"נ. והיינו לפי ש„מכח סברת הדעת" צריך כל אדם להיות עומד בדיבורו ולקיים מוצא שפתיו.

ודבר זה הוא לא רק בדברים שבין אדם לחבירו, דכאשר אינו עומד בדיבורו ה"ז היפך ישוב העולם, אלא גם בדברים שבינו לבין קונו[37], כי עצם הענין של שמירת מוצא שפתיו ה"ז הנהגה המחו־ייבת „מכח סברת הדעת", ובפרט בדבר שחייב עצמו לשמים.

וכן הוא לענין שבועות ונדרים דבני נח, דאע"פ שאינם בכלל בל יחל, היינו שאינם בכלל איסור התורה דבל יחל, אבל מ"מ חייבים „מכח סברת הדעת" ל־שמור מוצא שפתיהם[38].

ד. אלא שעפ"ז הי' צ"ל הדין, דזה שנתמעטו עכו"ם מדין נזירות, היינו רק מדין נזירות התורה (נזירות דישראל), אבל מצד עצם הנדר, הנה עכו"ם שנדר להזיר עצמו ולהיות פרוש משתיית יין ותגלחת, חייב (מכח סברת הדעת) לשמור מוצא שפתיו ולקיים נדרו[39] — ואילו בפרש"י מפורש שמותר בתגלחת ולשתות יין. וגם התוס' להלן[40] כתבו בפירוש „שאם קבלו נזירות אינו כלום ומותרין לשתות ביין ואין מביאים קר־בנות כו'".

ונראה לומר, דיש הבדל באיזה אופן קיבל עליו העכו"ם את הנזירות, דאם אמר „הריני נזיר כישראל" (או „הריני נזיר" סתם, שסתם דין נזיר היינו דין נזיר ישראל), הרי בזה לא חל עליו דין נזיר כלל, כיון שנתמעט מדין נזירות התורה, וא"כ ה"ז כמי שנשבע על דבר שא"א לו לקיים שאין כאן שבועה, ובמילא מותר לשתות יין ובתגלחת. ובזה איירי רש"י ותוס'.

אבל אם אמר „הריני נזיר מן התג־לחת" או „מן היין" (וכיו"ב), דאסר עצמו בפירוש מן היין או בתגלחת, הרי חייב לשמור מוצא שפתיו, לא מדין נזירות התורה אלא „מכח סברת הדעת" שכל אדם חייב לשמור מוצא שפתיו.

[ולהוסיף עוד — שישראל שאמר „הריני נזיר מן התגלחת" וכיו"ב — „ה"ז

---

36) גם כשנתן הדמים — כבמשנה ורמב"ם שם.

37) להעיר מרמב"ן נח ו, יג.

38) וי"ל דעפ"ז יש להסביר מ"ש באבני מילואים אה"ע סי' א' סק"ב קרוב לסופו, „דודאי בבני נח ליכא משום בל יחל ולא משום מוצא שפתיך תשמור" אלא דאמירה לגבוה הוא קנין גמור כמו מסירה להדיוט ואם נדר להביא קרבן

ה"ל חוב גמור וגובין מנכסים משועבדים כו'" — דלכאורה אם אין ממש בדיבורו מה מקום לקנין דאמירתו לגבוה. אך ע"פ המבואר בפנים ניחא, כי עקימת שפתיו הוי מעשה ופשיטא יש ממש בדיבורו, אלא דלית בי' דין דבל יחל וכו'.

39) ולהעיר מלשון ספר המצות להרמב"ם (מ"ע צד. מל"ת קנז) דנדר הוי בגדר חיוב גברא. וראה צפע"נ ריש הל' נזירות (יח, ג). ועוד.

40) ד"ה דת"ר.

דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט „וחייב לקיים דבריו כאילו נדר דכתיב מוצא שפתיך תשמור ולא

נזיר גמור וכל דקדוקי נזירות עליו ואע"פ שלא הי' בלבו להזיר אלא מדבר זה בלבד, הואיל ודבר שנזר ממנו אסור על הנזירים ה"ז נזיר גמור"[41], אבל בנוגע לעכו"ם, גם ע"פ המבואר לעיל שחל עליו חיוב לשמור נזירותו מדין נדר, מובן, שאינו חייב אלא במה שהוציא בשפתיו בפירוש, ולא חלים עליו שאר דיני נזירות (שזה שייך רק בדין נזיר התורה)].

— ואולי יש לבאר בדרך זו דיוק לשון הרמב"ם, שכ' באופן סתמי[42] "הגוים אין להן נזירות שנאמר דבר אל בני ישראל", ולא פירט שמותרים ביין ובתגלחת כו'. דאף שבפשטות הוא לפי שדרכו של הרמב"ם להעתיק דיני התלמוד כלשונם[43], הרי ע"פ הנ"ל יש לומר שיתירה מזו יש כאן, דזה שלא פירט, הוא כיון שתלוי באיזה לשון נדר הגוי בנזיר, ויש אופנים שאי אפשר לומר שהגוי מותר לשתות יין ומותר בתגלחת כנ"ל. —

ועפ"ז מתורץ טעם הצורך במיעוט עכו"ם מדין נזירות, דמאחר שיש פתח שיתחייבו להיות פרושים מן היין ובת־גלחת כנ"ל[44], לכן אמרה תורה שדין נזירות אינו שייך אצלם.

ה. ובדרך זו יש ליישב לשון הרא"ש במשנה זו, וז"ל: "העובדי כוכבים אין להם נזירות, אע"פ שעובדי כוכבים נודרין נדרים ונדבות כישראל, אם נדר בנזיר אין עליו תורת נזיר ואין מקבלין ממנו קרבנות נזיר להקריבם, ואם בא לימלך אם מותר לשתות ולטמא למתים מתירים לו". דלכאורה תמוהה לשונו, דהול"ל בקיצור (כלשון רש"י (ותוס')) "ומותרין לגלח ולשתות יין וליטמא ל־מתים", ומהי אריכות לשונו "ואם בא לימלך כו' מתירים לו"?

[לכאורה יש לומר שזהו לפי שלא איכפת לן עסק העכו"ם בהנהגתו בינו לבין עצמו (אם יחמיר ע"ע ולא ישתה יין כו'), והנפק"מ היא רק אם (א) רוצה להק־ריב קרבן נזיר, (ב) בא לשאול אצלנו אם מותר ביין כו'. אבל זהו דוחק גדול, דזה הי' מובן גם אם הרא"ש הי' כותב "ומו־תרים ביין כו'", דפשיטא שדין זה הוא אם העכו"ם בא לשאול אצלנו (דכי חייבים ישראל למחות בעכו"ם שרוצה לפרוש מן היין?!). ולמה לו להרא"ש לה־אריך בלשונו].

וע"פ משנת"ל יש לומר, דלדעת ה־רא"ש, גם עכו"ם שאמר בסתם "הריני נזיר" (או אפילו אם אמר "הריני נזיר כישראל"), הנה אם כוונתו לא היתה לדין נזיר שבתורה, אלא שיהי' מובדל מן היין ובתגלחת כמו נזיר ישראל, יש לומר ש־חייב לקיים את נדרו (מכח סברת הדעת), כיון שנתכוין לפרטי הדברים שבנזירות ישראל (אלא שכללם בלשון קצרה "נזיר כישראל").

אלא ש"אם בא לימלך אם מותר לש־

---

41) ל' הרמב"ם הל' נזירות פ"א ה"ט (מנזיר ג, ב).

42) שם פ"ב הט"ז.

43) יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ב' וה'.

44) ראה נזיר שם סא, ס"ב ואילך "מי כתיב נזיר עולם" דיצטרך קרא דבנ"י למעטו מעכו"ם, וכן שולל הגמרא דהלימוד דבנ"י בא למעט דישראל מדיר את בנו בנזיר ולא העכו"ם מאחר דדין זה דהאב מדיר את בנו הלכה היא בנזיר. אבל שאני בנדו"ד דסברא הוי בגדר תורה (כנ"ל הערה 33) ועד שאומרים למ"ל קרא סברא היא

שד"ח כללים מערכת ס' כלל סג. מערכת ד' אות שם.

תות ולטמא למתים", שמזה שבא אצלנו לברר דין תורה אם חל עליו דיני נזירות, הרי בזה גופא גילה שכוונתו לדין נזיר ישראל ממש, במילא "מתירין לו" [היינו, שמצד עצמו, קודם שבא לפנינו, הי' שייך איסור, ורק כשבא לימלך "מתירין לו"].

משא"כ בנוגע לדין קרבן נזיר, שבזה נתמעט לגמרי ואין העכו"ם שייכים לזה כלל, "ואין מקבלין ממנו", כיון שזה שייך לדין נזיר שבתורה שאין העכו"ם בכלל.

ו. ויש לבאר הטעם הפנימי בזה ש־יתכן ענין הנזירות (באופן הנ"ל) אצל עכו"ם, ע"פ מה שמצינו בגדר נזירות ב' ענינים: לשון (וענין) של הפרשה[45], ולשון (וענין) של קדושה כמ"ש[46] נזר אלקיו על ראשו כל ימי נזרו קדוש הוא לה'.

ולכן, אף שעיקר ענין נזירות התורה הוא קדושת הנזיר כנ"ל[47], וזה שייך רק בישראל, מ"מ, היות שנזיר הוא (גם) לשון הפרשה, ה"ז שייך גם בב"נ. כי גם אצלם יש מקום להנהגה של פרישות מתאוות העולם[48].

ואדרבה, עיקר ענין הפרישות שייך בב"נ דוקא, כי להיותם עסוקים (רק) בעניני העולם נעשים מושקעים בעניני העולם ובתאוותיו וכמ"ש כי יצר לב ה־אדם רע מנעוריו[49], וזה גורם היזק להם ולעולם סביבם: ואילו בנוגע לישראל אמרו[50] "דייך מה שאסרה לך התורה"[51] וצ"ל עבודתו באופן של המשכת קדושה בו ובעולם [ולכן דוקא "הנודר[52] לה' דרך קדושה הרי זה נאה ומשובח וע"ז נאמר נזר אלקיו על ראשו קדוש הוא לה' ושקלו הכתוב כנביא שנאמר[53] ואקח מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים"][54].

ועפ"ז יש לבאר גם הקשר דמשנה זו שבריש הפרק לסיום הפרק (שהוא גם סיום המס'[55]) "נזיר הי' שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר[56] ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמשון[57] ומורה ונאמר ב־שמואל ומורה כו'". כי גם בשמשון וכן בשמואל התחלת הנזירות לא באה באופן דקדושת נזירות, שהרי נזירות שמשון

45) ראה ספרי (ופרש"י) פרשתנו ו, ג (ב) "אין נזירה בכל מקום אלא פרישה (אף כאן שפירש מן היין)".

46) פרשתנו ו, ז־ח. וראה ספרי ופרש"י "זו קדושת הגוף".

47) ראה בהנסמן לעיל הערה 26.

48) ראה תו"א תולדות יט, רע"ג.

49) נח ח, כא.

50) ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.

51) ועד שהנזיר נקרא חוטא שציער עצמו מן היין (ספרי ורש"י פרשתנו ו, יא. נזיר יט, א. וש"נ). וראה ירושלמי (סוף קידושין) "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל".

52) רמב"ם סוף הל' נזירות.

53) עמוס ב, יא. וראה רמב"ן פרשתנו ו, יד.

54) ראה לקוטי לוי"צ (הערות לזהר) פרשתנו ע' שנד ואילך, שמפרש בזהר (פרשתנו קכז, ב) שיש ג' דרגות בנזיר – "מה שנזיר נקרא קדוש הוא שמגיע בבחי' קדוש דאריך . . מגיע זה בבחי' קדוש דעתיק . . ולהגיע לזה הוא דוקא ע"י קוצותיו תלתלים דזעיר . . שערות . . דז"א".

ויש לומר שזהו החילוק (ע"ד הקבלה) בין נזירות דישראל ונזירות דעכו"ם: הנזירות שהיא הקדושה המגיעה באריך ועתיק אינה שייכת לגוי, מכיון שהם למעלה מהשתלשלות, והיא רק בישראל: משא"כ הנזירות כפי שהיא בז"א, שבעת ימי הבנין, השייכים לגדרי העולם, יש מקום לומר ששייך גם לנזירות דגוי.

55) סו, א.

56) שמואל א א, יא.

57) שופטים יג, ה.

באה ע"י המלאך[58], שהמלאך אמר לאמו ומורה לא יעלה על ראשו, ודברי המלאך בכוחם לפעול רק הנהגה של נזירות, ענין הפרישות[59]; וכן נדרה של חנה „ומורה לא יעלה על ראשו", ה"ז נדר שחייב את חנה להנהגה עם שמואל באופן של פרישות, הנהגה של נזירות — אלא שלאח"ז חלה עליהם קדושת נזירות למפרע, כמבואר במ"א[60].

ושלימות זו דקדושת נזירות תהי' ל־עת"ל, שאז יהיו ישראל „פנויין בתורה וחכמתה . . ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל ה־מעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"[61], והיינו שלא יהי' צורך לפרישות מעניני תאוות העולם, כי כאו"א מישראל יהי' „קדוש לה'".

ויש לומר שזהו הטעם הפנימי לכך שלמדין בהלכה שמשיח יכול לבוא בכל יום מענין הנזירות „האומר[62] הריני נזיר ביום שבן דוד בא בו אם בחול נדר הרי זה אסור לעולם ואם בשבת או ביו"ט נדר אותה שבת או אותו יו"ט מותר מכאן ואילך אסור לעולם" —

כי קדושת נזירות בשלימותה יהי' לעת"ל[63], בביאת משיח צדקנו, וכמ"ש ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים כנ"ל, וכתיב[64] אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם[65],

בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש.

(משיחות ערב חגה"ש, יום ב' דחגה"ש וש"פ נשא תשמ"ז)

---

58) כמבואר בשופטים שם.

59) בל' הרמב"ם (הל' נזירות פ"ג הי"ג): המלאך הפרישו מן הטומאה, ובפיה"מ להרמב"ם למשנה נזיר (ד, א): אבל המלאך אמר לאמו כי נזיר אלקים יהי' הנער ענינו פרוש.

60) לקו"ש חי"ח ע' 66 ואילך. וש"נ.

61) רמב"ם סוף הל' מלכים.

62) ל' הרמב"ם הל' נזירות פ"ד הי"א (מעי־רובין מג, ב).

63) להעיר מצפע"נ עה"ת דברים (הוספות למקץ) ע' שמג „כולם נזירים כמו נזיר שמעון הצדיק (נזיר ד, ב. וש"נ) וזה יהי' לאחר תחה"מ כו'".

64) יואל ג, א.

65) וראה מצו"ד שם ד„ונבאו" קאי רק על ישראל, משא"כ „אשפוך את רוחי" גם בעכו"ם — וע"ד מ"ש ברמב"ם שם „עסק כל העולם . . יהיו ישראל כו'" (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 246 ואילך). וברד"ק שם, דגם „אשפוך את רוחי" קאי רק על ישראל.

בהעלותך

א. „וזה מעשה המנורה גו' כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה"[1]. ובפרש"י: „כן עשה את המנורה" — „מי שעשאה, ומדרש אגדה[2] על ידי הקב"ה נעשית מאליה".

וכ' הרא"ם[3], „שהמדרש חולק עם פירוש הראשון כן עשה כמו „ויגד ה' מגיד"[4], ופירוש מי שעשאה מי שדרכו לעשותה והוא בצלאל[5], והמדרש אמר כן עשה הקב"ה הנזכר למעלה".

וצ"ע:

א) פירוש המדרש לכאורה אין לו מקום בלימוד ע"ד הפשט, דאיך אפשר לפרש ד„כן עשה את המנורה" קאי על הקב"ה, והרי לפ"ז כל המשך הכתוב — „כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה (הקב"ה) את המנורה" — אינו מובן, דמאי קמ"ל שהקב"ה עשה את המנורה כפי שהראה למשה[6]?!

[וכמודגש גם בלשון רש"י, שמקדים לפני פירוש זה „ומדרש אגדה", אף ש־לעיל בפ' תרומה עה"פ „תיעשה המנורה" פרש"י[8] „מאליה כו' א"ל הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה", ולא כתב שם שזהו „מדרש אגדה"[9] — ורק בכתוב דידן כותב ע"ז „מדרש אגדה"].

ועפ"ז למה צריך רש"י להביא פירוש זה כל עיקר?

ודוחק לומר שזהו לפי שלפירוש הא' כתוב זה הוא „מקרא קצר"[10], שלא נתפרש בכתוב מיהו העושה, כי כבר קבע רש"י בפירושו[11] ד„כן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר", וכן בנדו"ד הכתוב סתם „כן עשה", דקאי „על מי שעליו לעשות".

[ואף שבכלל ניחא יותר לפרש שאינו מקרא קצר, הרי בנדו"ד שפירוש המדרש רחוק מאד מפשוטו של מקרא, הרי לכאורה אין הענין ד„מקרא קצר" טעם מספיק להביא פירוש זה].

ב) ולאידך — אם לתרץ שאינו „מקרא קצר", הו"ל לרש"י לפרש כפירוש הראב"ע והרמב"ן, ש„כן עשה את המנו־

---

1) פרשתנו ח, ד.

2) תנחומא פרשתנו ג. במדב"ר פט"ו, ד.

3) וראה גם רע"ב, באר מים חיים (לאחי ה־מהר"ל), משמרת הקודש, באר יצחק ועוד על פרש"י כאן.

4) ויחי מח, ב ובפרש"י. וראה גם רש"י שם, א.

5) וכ"ה בתיב"ע כאן. וראה גם תנחומא פרשתנו ו בסופו. במדב"ר פט"ו, י. וראה נחלת יעקב ובאר בשדה על פרש"י כאן.

6) וראה שם אפרים על פרש"י כאן — הובא לקמן הערה 41.

7) כה, לא.

8) והוא מתנחומא ובמדב"ר פרשתנו הנ"ל הערה 2.

9) אף שמפורש בכתוב (ויקהל לז, יז) ויעש את המנורה. וכבר האריכו במפרשים. וראה שיחת ש"פ תרומה תשמ"א. ואכ"מ.

10) כפרש"י ויחי שם. מקץ מא, יג. ועוד.

11) מקץ שם. וראה גם רש"י בראשית א, א. ויחי שם, ב „והרבה מקראות קצרי לשון". ועוד.

רה״ קאי על משה[12], ש„הוא[13] השתדל[14] בלמודה ועשה אותה בציווי״. וע״ד פרש״י לעיל עה״פ[15] „ביום כלות משה להקים את המשכן״ — „בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן, ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כו׳ להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת״, וגם בנדו״ד אפשר לפרש שהכתוב תלה עשיית המנורה ב־משה[16].

ב. ויובן זה בהקדים התמי׳ בכללות הכתוב[17] — „וזה מעשה המנורה גו׳״ — דכל כתוב זה מאי קמ״ל? הרי עצם הציווי על מעשה המנורה כבר נתפרש לעיל בפ׳ תרומה[18], וגם הפרט שהקב״ה הראה למשה את מראה המנורה („כמר־אה אשר הראה ה׳ את משה״) מפורש שם, וכמו שהביא רש״י כאן הכתוב ש־בסוף פרשת המנורה (בפ׳ תרומה[19]) „וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר״, וא״כ מה נתחדש בכתוב זה?

ועוד — (א) כאן לא נשנו כל פרטי דיני עשיית המנורה אלא רק הפרט ד„מקשה זהב״, ומה נשתנה פרט זה מכל פרטי המנורה שדין זה נאמר גם כאן[20]? (ב) גם את״ל שיש חידוש בכתוב זה — אמאי לא נתפרש החידוש לעיל במקומו בפ׳ תרומה?

בהציווי בתחילת הפרשה[21], „בהע־לותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות״, כבר ביאר רש״י כוונת הדברים, שזהו „לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו כו׳ א״ל הקב״ה חייך שלך גדולה מש־להם שאתה מדליק ומטיב את הנרות״, אבל הכתוב „וזה מעשה המנורה גו׳״ מאי בעי הכא?

וגדלה התמי׳ — שכמה מפרשים[22] עמדו על שאלה זו, ודוקא בפרש״י לא מצינו לכאורה אפילו רמז תירוץ על תמי׳ זו.

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בפירושו על „בהעלותך״ מדייק רש״י שהקב״ה א״ל לאהרן „שלך גדולה מש־להם שאתה מדליק ומטיב את הנרות״, והיינו שלא רק שגם לאהרן יש חלק

---

12) וכ״ה בחזקוני ועוד כאן.

13) ל׳ הרמב״ן.

14) כ״ה ברמב״ן הוצאת שעועל. ובדפוסי רמב״ן הנפוצים „שנשתדל״.

15) נשא ז, א.

16) ולהעיר, שמפשטות ל׳ רש״י תרומה (כה, לא) משמע שמשה השליך את הככר לאור. וכן מפורש בתנחומא ובמדב״ר פרשתנו שם, ושם משמע שמשה הי׳ גם מכה בפטיש כו׳ (הובא גם בראב״ם וגו״א כאן. וראה הואיל משה (באר היטב) על פרש״י כאן ובפ׳ תרומה שם. ועוד).

בבאר בשדה (פרשתנו כאן), דמפשטות ל׳ ה־כתובים בויקהל (לז, א. שם, יז) משמע שנעשה ע״י בצלאל. וראה הנסמן לעיל הערה 5. — אבל לכ־אורה ע״פ פרש״י ויקהל (שם, א) אינו מוכרח (וראה לקו״ש חי״א ע׳ 163 ואילך ובהערה 10 שם). ואכ״מ.

17) בהבא לקמן ראה גם לקו״ש חכ״ח ע׳ 60 ואילך.

18) כה, לא ואילך.

19) כה, מ — וכפרש״י שם. וראה לקמן סעיף ג והערה 33.

20) וברמב״ן תי׳ שבא ללמדנו ש„מקשה״ מעכב גם לדורות. ע״ש. אבל אין בפרש״י כאן אף רמז לזה. ובמנ״ח (מצוה צח) תמה על הרמב״ן, שדבריו הם גם נגד הש״ס (מנחות כח, א).

21) ח, ב.

22) ראה חזקוני, אברבנאל, אוה״ח ועוד כאן.

בחנוכת המשכן, אלא עוד זאת, שחלקו גדול משלהם, כי הוא חינך את המנורה (כמשנ"ת במ"א באורך[23], שזוהי כוונת רש"י כאן במ"ש "שאתה מדליק ומטיב את הנרות", שאין כוונתו בזה רק שלאהרן ניתנה הזכות של הדלקת והטבת הנרות, אלא שבזה יש לאהרן חלק גם בחנוכת המשכן, כי הוא חינך את המנורה).

וצ"ב, דהרי כשם שאהרן חינך את המנורה, כמו כן חינכו הנשיאים את המזבח (כמפורש בקרא[24], שקרבנות ה־נשיאים היו "לחנוכת המזבח"), וא"כ במה גדל חלקו של אהרן משל הנשי־אים?

ואף שאהרן הדליק והטיב את הנרות בעצמו (כדיוק לשון רש"י "שאתה מדליק ומטיב כו'"[25], משא"כ הנשיאים רק ה־ביאו קרבנותיהם, ואילו ההקרבה בפועל לא היתה על ידם — הרי מזה גופא שהקב"ה ניחם את אהרן בפרשת מנורה דוקא, מובן, שעיקר הנחמה אינה בכך שאהרן עושה את העבודה במשכן ב־פועל (שבזה נכללת גם הקרבת קרבנות ע"ג המזבח), אלא לפי שהוא חינך את המנורה דוקא.

ואף את"ל כי המנורה בהיכל[26] — עדיין צ"ב (בקושיית הרמב"ן[21]) "למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת בקר וערב כו'".

וי"ל ששאלות אלה מתורצות בכתוב עצמו[27] — בהוסיפו כאן "וזה מעשה ה־מנורה גו'"[28]:

המנורה מיוחדת מכל כלי המשכן[29] בכך שהקב"ה הראה למשה את מראה המנורה, וכפרש"י לעיל בפ' תרומה[30] "שהראה לו הקב"ה מנורה של אש" [דבגמ'[31] הובא זה גם בנוגע להארון והשולחן, אבל בפרש"י עה"ת הובא רק[32] בנוגע להמנורה[33]].

ואף שבפשטות הצורך בזה הי' לפי "שנתקשה משה במעשה המנורה"[34], הרי מובן (גם בלימוד ע"ד הפשט), שזה גופא מורה על מעלת המנורה על כל שאר כלי המשכן, שיש בעשייתה קושי מיוחד

---

23) לקו"ש חי"ח ע' 94 ואילך.

24) נשא ז, י־יא. שם, פד. פח.

25) ראה לקו"ש שם ע' 95 ואילך.

26) כי גם קטורת דהנשיאים נקטרה על מזבח החיצון (רש"י נשא ז, יד) — ראה לקו"ש שם.

27) דנוסף על המבואר בלקו"ש חי"ח שם, שהעילוי נרמז בפרטי ל' רש"י "שאתה מדליק ומטיב את הנרות" (ע"ש) — הרי כללות העילוי (דהמנורה) מודגש בכתוב עצמו, כבפנים.

28) בהבא לקמן ראה גם ש"ך עה"ת כאן.

29) להעיר גם מראב"ע כאן, וכן בפ' תרומה (כה, לא).

30) כה, מ.

31) מנחות כט, א.

32) ומ"ש שם "בתבניתם" (ל' רבים) — ראה משכיל לדוד כאן. נחלת יעקב ובאר בשדה על פרש"י תרומה שם.

33) ואף שמפורש בכתוב (תרומה כה, ט) ש־הקב"ה הראה למשה "תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו" (וראה רש"י שם. רש"י נשא ז, א) — הרי עכצ"ל שיש הוספה באופן שהראה את המנורה (שלכן נתפרש רק במנורה). וי"ל שזהו דיוק ל' רש"י (בתרומה שם) הראה לו הקב"ה "מנורה של אש", וכן "הראהו . . באצבע . . וזה" (כל' רש"י פרשתנו ח, ד). וראה תוד"ה הכא מנחות שם. דברי דוד (להט"ז) תרומה שם, מ. ועוד. ואכ"מ.

34) ל' רש"י תרומה שם. וכן בפרש"י פר־שתנו ח, ד. וראה גם רש"י תרומה שם, לא (גבי נעשית מאלי'). וכבר האריכו במפרשי רש"י שם וכן בפרשתנו כאן. ואכ"מ.

שבגללו אפשר לעשותה רק ע"פ המראה אשר הראה ה' את משה.

ויש לומר, שייחודה של המנורה מכל שאר הכלים מובן ע"פ פרש"י לעיל[35], שנר המערבי שבמנורה „הוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", ולכן גם עשייתה היא באופן של „גילוי שכינה" מיוחד, שהקב"ה הראה למשה את מראה המנורה.

וזוהי כוונת הכתוב „וזה מעשה המנורה גו'", שחלקו של אהרן גדול משל הנשיאים כי הוא חינך את המנורה, שהמנורה היא כלי כללי וחשוב ביותר, עד שנעשית ע"פ ה„מראה אשר הראה ה' את משה".

ובזה יש לבאר ג"כ פירוש רש"י על „וזה מעשה המנורה"[1] — „שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה", דלכאורה מה קשה לו לרש"י בלשון „וזה מעשה המנורה" שהזקיקו לפרש שהכוונה „שהראהו הקב"ה באצבע"[36]? אלא שאין הכרחו של רש"י מלשון „וזה", אלא פירושו הוא בהתאם למכוון הכללי בכתוב, שכולו לא בא אלא להגדיר ולבאר את ענינה המיוחד של המנורה, שהיתה (כהמשך הכתוב) „כמראה אשר הראה ה' את משה", ובמילא מסתבר שזהו גם דיוק הלשון „וזה מעשה המנורה"[37].

וזה גופא הטעם שנאמר כאן רק הפרט ד„מקשה היא", כי עיקר הקושי בעשיית המנורה (שבגלל זה הראה הקב"ה למשה תבנית המנורה) הוא (לא ריבוי הפרטים שבמנורה עצמה, אלא) מפני הדין המיוחד באופן עשייתה שצ"ל „מקשה", שקשה ביותר לעשות כל פרטי פרטים אלה באופן של „מקשה" — שהאומן לוקח „עשת[38] של ככר זהב . . ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איברי' כתקונן", וכפי שהכתוב מוסיף „עד ירכה עד פרחה מקשה היא", וכפרש"י „כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה. עד ירכה, שהוא אבר גדול. עד פרחה, שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה".

ד. ע"פ הנ"ל מובן אמאי לא פירש רש"י ד„כן עשה את המנורה" קאי על משה, כי לפירוש זה נמצא, שכוונת הכתוב היא לספר שבחו של משה[39], שעשה בדיוק כמראה אשר הראה אותו הקב"ה [ע"ד שנאמר לפנ"ז[40] „ויעש כן אהרן גו'", וכפרש"י „להגיד שבחו של אהרן שלא שינה"], אבל ע"פ פשוטו של מקרא קשה לפרש כן, דלמאי נפק"מ כאן (בפ' בהעלותך) סיפור שבחו של משה באופן עשיית המנורה?

ולכן מפרש רש"י, „כן עשה את המנורה — מי שעשאה", היינו שבדיוק ובכוונה לא פירש הכתוב מיהו העושה, כי אין כוונת הכתוב לספר בשבחו של האדם העושה, אלא לבאר מעלת המנורה (ללא נפק"מ מיהו העושה), שעשיית המנורה (ע"י „מי שעשאה", היינו „מי שעליו לעשות") היתה „כמראה אשר הראה ה' את משה".

עפ"ז מתיישב היטב הטעם שלא הס-

---

35) אמור כד, ג.

36) וראה השקו"ט בר"ם, גו"א, באר יצחק ועוד כאן.

37) ראה עד"ז באר יצחק כאן.

38) ל' רש"י פרשתנו כאן. וראה גם רש"י תרומה כה, לא.

39) ראה רמב"ן, מספרי פרשתנו כאן.

40) ח, ג.

תפק רש"י בפירוש הא' אלא הביא גם פירוש ה„מדרש אגדה" ש„ע"י הקב"ה נעשית מאלי"', כי לפירוש זה מבוארת עוד יותר מעלתה של המנורה מכל כלי המשכן, שלא רק שנעשית ע"פ ה„מראה אשר הראה ה' את משה", אלא עוד זאת, שגם עשייתה בפועל היתה ע"י הקב"ה, ונמצא, שאהרן זכה לחנך כלי שהי' מעשה ידי הקב"ה!

ה. אלא שעדיין צ"ע לשונו של רש"י בפירוש הב' „ע"י הקב"ה נעשית מאלי"' — דלכאורה, השקו"ט כאן היא רק מי „עשה את המנורה", ולמאי נפק"מ כאן לפרש אופן עשייתה (שנעשית מאלי').

ואדרבה: בכתוב מפורש „כן עשה את המנורה", שפירושו הפשוט הוא שהיתה כאן עשי', ולא „שנעשית מאלי"'[41] [מש־א"כ לעיל בפ' תרומה שנאמר „תיעשה המנורה", בלשון נפעל, ולכן פרש"י שם „מאלי"'].

וגדלה התמי': במדרש[2] הלשון „כן[42] עשה משה אין אומר כאן אלא כן עשה סתם מי עשה הקב"ה", ואילו רש"י שינה מלשון המדרש וכ' „ע"י הקב"ה נעשית מאלי"'!

ונ"ל, שכוונת רש"י בזה להדגיש, שאין הכוונה (דהמדרש) להפקיע את הכתוב מידי פשוטו (ד„כן עשה את המנורה" קאי על עשיית בן אדם, שעשה את המנורה „כמראה אשר הראה ה' את משה"), אלא רק להוסיף ע"ז[43], דהטעם שלא נאמר בפירוש מי הי' העושה הוא לפי שהמנורה לא נעשית בפועל ע"י עשיית האדם („מי שעשאה") אלא רק בצירוף מעשה הקב"ה, ובפשטות (וע"פ פרש"י בפ' תרומה הנ"ל) — בצלאל (או משה[44]) רק השליך את הככר לאור [וב־פרט ע"פ מ"ש בכמה מפרשים[45], שמשה הי' גם מכה בפטיש כו')] — ואח"כ, „ע"י הקב"ה נעשית מאלי"'.

ונמצא דשניהם אמת, דהיתה עשיית בן אדם, כפירוש הפשוט ב„כמראה אשר הראה גו' כן עשה גו"', אלא שבזה שלא נתפרש בכתוב שם העושה יש רמז (נוסף על המפורש בכתוב), שעשיית המנורה היתה בצירוף מעשה ידי הקב"ה.

וזהו גם דיוק ל' רש"י „נעשית מאלי"' — שבזה מודגש שהי' מעשה של בן אדם, שכלפי המעשה שלו (השלכת הככר לתוך האור) נחשב שהמנורה „נעשית מאלי"', כיון שאין במעשה זה כדי לעשות מנורה. וע"ד לשון רש"י[46] גבי הקמת המשכן על ידי משה „שלא הי' יכול להקימו שום אדם . . א"ל (הקב"ה) עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו".

ו. ובעומק יותר (וע"פ פנימיות ה־

---

41) בשם אפרים על פרש"י כאן מפרש המשך הכתוב, שבא ללמדנו שנעשית מאלי' — ד„כמו שהראה את משה ולא הי' מעשה בדבר רק אמירה בעלמא כו' כן עשה ר"ל עד"ז הי' העשי' שנעשית בלא מעשה ממש" (וראה פירושו הב' שם). אבל לכאורה פירוש זה הוא ע"ד הדרוש והרמז ולא ע"ד הפשט.

42) ל' התנחומא. ועד"ז בבמדב"ר.

43) ע"ד פי' הב' שבר"ם, אלא שהוא פי' שהמדרש אגדה מפרש מיהו זה שעשאה (וע"ז הקשה דא"כ הו"ל לקצר „הוא הקב"ה"), משא"כ ע"פ המבואר בפנים.

44) ראה לעיל הערה 16.

45) גו"א פרשתנו כאן. ועוד (ראה הנסמן בהערה הנ"ל).

46) פקודי לט, לג.

ענינים) יש לבאר לשון רש"י "ע"י הקב"ה נעשית מאלי":

ידוע[47], שבגילויים שמלמעלה יש שני אופנים: התגלות הבאה ע"י עבודת האדם, ובלשון הזהר[48] "באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא" (ובלשון חז"ל[49], אדם מקדש עצמו מעט מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה), ויש התגלות עליונה שהיא למעלה מגדר נבראים, ובאה בדרך מתנה מלמעלה ("אתערותא דלעילא" שאין אתערותא דלתתא מגעת לשם). וזה שהמנורה נעשית ע"י הקב"ה בעצמו מורה שע"י המנורה נמשך גילוי שכינה בדרגא כזו שאין ביכולתו של נברא להמשיך מצד (ובכח) עצמו.

וכמו שהוא בפשטות, שאף שהדלקת המנורה היתה באופן טבעי, הרי אור המנורה לא הי' רק אור טבעי, אלא אור נס"י, וכנ"ל ס"ג (מפרש"י) שנר מערבי דלק באופן ששימש כ"עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל", שזה תלוי אך ורק בידי הקב"ה.

ויש לומר, שזהו הפירוש הפנימי בלשון רש"י "כן עשה את המנורה — מי שעשאה", שלא נאמר מי העושה[50], כי שורש עשיית המנורה הוא ממנו ית', מדרגא שלמעלה משמות הקדושים, לא איתרמיז בשום אות וקוץ[51]. וזהו הפירוש הפנימי בהמשך לשון רש"י "ומדרש אגדה ע"י הקב"ה נעשית מאלי" — שגם עשיית הקב"ה היתה באופן ש"נעשית מאלי", כידוע, שהגילויים שמצד העצמות אינם בדרך פעולה, אלא באופן ש"נמצאים" ממנו ית' כאילו בדרך ממילא[52].

וזהו גם גודל החידוש במעשה המנורה, שגם בזה נצטווה משה[53] "ועשית מנורת זהב", שהי' צ"ל גם עשיית משה בזה, וכמו שמבאר המהר"ל[54] הטעם לכך, ד"כך הוא כל מעשה שפועל השם הכל צריך פועל למטה והש"י גומר על ידו . . ולפיכך הי' צריך משה לדעת כל מעשה המנורה והי' פועל כפי מה שהי' יכול והקב"ה גומר על ידו" — שהחידוש בזה הוא, שאפילו הענינים שלכאורה הם למעלה לגמרי ממעשה בנ"א, ועד שהמשכתם מלמעלה אינה בדרך פעולה אלא "מאליו", הרי גם הם נמשכים בפועל ע"י עבודה דייקא.

ויש לומר, שזהו אחד מהביאורים בפרש"י על "ויעש כן אהרן"[40] — "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה", דלכאורה תמוה, וכי זהו שבחו של אהרן שלא שינה מציווי השם?! אלא כיון שאור המנורה לא הי' אור טבעי הנעשה על ידי הדלקת האדם, הי' מקום לחשוב שאין צורך לדייק באופן הדלקתה, כיון שהנפעל הוא משמיא, ע"ז אומר הכתוב "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה".

והיינו כמו שנתבאר, כי גם המשכת

---

47) ראה בארוכה בזה לקו"ת שה"ש כד, סע"א ואילך. ובכ"מ.

48) ראה זח"א קסד, א. רלה, א. רמד, א.

49) יומא לט, א. תניא ספכ"ז. ועוד.

50) להעיר מלקו"ת ר"פ ויקרא "לא נזכר כלל בפסוק מי הי' הקורא": שם דרושים לר"ה (נט, סע"ד) "יתקע, ולא נזכר מי התוקע". ע"ש. ועוד.

51) ראה זח"ג רנז, ב. לקו"ת פינחס פ, סע"ב.

52) ראה תו"א מג"א צו, ג. לקו"ת ראה כ, סע"ג. ובכ"מ.

53) תרומה כה, לא.

54) גו"א על פרש"י כאן. וכן בגו"א תרומה שם. דברי דוד שם.

אור זה של המנורה באה על ידי מעשה ההדלקה של אהרן, עבודת המטה דוקא.

וי"ל שעד"ז יהי' בבנין ביהמ"ק השלישי, שהוא „בניינא . . דקוב"ה"[55], ש„יגלה ויבא משמים"[56], וביחד עם זה יהי' בזה חלק העשי' של בני אדם (שהרי בנין ביהמ"ק הוא א' מתרי"ג מצוות התורה[57]), וכמשנ"ת במ"א בארוכה[58].

ועוד ועיקר: יהי רצון שכן תהי' לנו ממש, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובלשון הרמב"ם[59] — „מהרה יגלה אמן כן יהי רצון".

(משיחת ש"פ בהעלותך תש"ל)

---

55) זח"ג רכא, א. ח"א כח, א.

56) רש"י ותוס' סוכה מא, ס"א. ועוד.

57) רמב"ם סהמ"צ מ"ע כ (וכן בשאר מוני המצוות). ביד ריש הל' בית הבחירה. — וראה הערה הבאה.

58) לקו"ש ח"ח ע' 418 ואילך (חידושים ו-ביאורים בהל' ביהב"ח „פתיחה" (סעיף ו) וסי' יט) — וע"ש שעפ"ז אין סתירה בין פסק הרמב"ם (הל' מלכים רפ"א ושם בסופו) שמשיח בונה המקדש ומחז"ל הנ"ל ש„יגלה ויבא משמים".

59) הל' פרה אדומה ספ"ג. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ח ע' 135 ואילך.

בהעלותך* ב

א. בפרשתנו מסופר אודות מדת הענוה של משה רבינו — „והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה".

והנה פסוק זה בא בהמשך לדברי מרים ואהרן (בפסוק הקודם) „הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר"; ואח"כ ממשיך בכתוב „ויאמר[2] ה' פתאום גו' (ופרש"י „להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלה עליו שכינה תדיר") ויאמר[3] גו' אם יהי' נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום גו' לא כן עבדי משה גו' פה אל פה אדבר בו גו' ותמונת ה' יביט". ודייקו במפרשים[4], דמזה שהכתוב מפרש ענותנותו של משה בהסיפור ע"ד גודל מעלת נבואתו, מובן, שמכח מדת הענוה שלו זכה משה למעלת נבואתו (שהיתה אצלו בקביעות[5]).

והנה בגמ'[6] איתא „אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה", ומזה שכייל „עניו" ביחד עם „גבור עשיר וחכם" משמע לכאורה, שהוא שווה להם בנחיצותם בענין הנבואה:

אבל לאידך, מזה שהכתוב כאן (בענין גודל מעלת נבואת משה) מבאר רק מעלת הענוה שלו (אף ש„כולן ממשה", שאצלו היו כל המעלות המנויות בברייתא), משמע, שהשייכות דמדת הענוה לענין הנבואה גדולה יותר משאר המעלות[7].

וכן הוא לפי הדיעה[8] ד„ענוה גדולה מכולן"[9] ו„מביאה לידי רוה"ק"[10], דלפ"ז ענוה אינה כשאר המעלות דגבור עשיר

---

*) וסיום מס' סוטה דירושלמי.

1) פרשתנו יב, ג.

2) שם, ד.

3) שם, ו ואילך.

4) ראה עיון יעקב לע"י נדרים לח, א.

5) ראה רא"ש נדרים שם. ובחדא"ג מהרש"א (ב"ב קלד, א ד"ה שמונים) מפרש דמצד מדת הענוה שלו „אצילות נבואתו הי' מאתו יתעלה ב"ה בזולת אמצעי".

6) נדרים שם.

7) בחדא"ג נדרים שם מפרש בגמ' „ולפי שאלו המעלות גבור חכם עשיר הם המעלות הגדולות בעיני הבריות . . ראוי שלא יחסר מהם נביא שליח השם והוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג' מעלות אבל שיהי' ג"כ עניו אצל אלו המעלות". ולפ"ז עיקר הצורך הוא בג' מעלות אלו. אבל בהמשך הכתובים בפרשתנו, ולפמ"ש בחדא"ג ב"ב (כנ"ל הערה 5) משמע דענוה היא העיקר בשייכות לנבואה. וראה גם עיון יעקב שם. וראה מכילתא יתרו כ, יח.

לכללות מרז"ל הנ"ל (השקו"ט בתנאי הנבואה, ובדברי הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז) — ראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 82 ואילך. וש"נ (ושם באו"א קצת מהמבואר לקמן בפנים).

8) דעת ריב"ל ע"ז כ, ב.

9) ובתוד"ה ענוה ע"ז שם, דבירושלמי שקלים* גריס (בדברי רפב"י) איפכא „וקא סבר כריב"ל דבסמוך דאמר ענוה גדולה מכולם".

10) ל' חדא"ג מהרש"א סנהדרין יא, א — לדעת ריב"ל דענוה גדולה מכולן (הובא לקמן בפנים סעיף ב).

---

*) ספ"ג. ובירושלמי שקלים לפנינו (וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ג) הוא כלפנינו שם „ענוה מביאה לידי יר"ח".

וחכם (שלא נזכרו בברייתא דרפב"י[11]), אלא שרק היא המביאה לרוה"ק. ועוד יש לומר, שהענוה אינה תנאי והקדמה צדדית, אלא היא „מביאה לרוה"ק" (וע"ד שאר המעלות שבברייתא שם: תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות כו', שאין מעלה הקודמת רק מאפשרת את המעלה שלאחרי', אלא היא מקרבת ומביאה אותה).

[והקשר דענין הענוה עם רוה"ק והשראת השכינה מצינו (כמעט) מפורש בגמ' סוף סוטה[12], דאיתא שם[13]: משמתו חגי זכרי' ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא בריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו (כמשה רבינו[14]) אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלי' ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל.

והיינו שנקטו בפשטות, דזה שנאמר בבת קול שיש כאן אחד שראוי שתשרה שכינה עליו ה"ז קשור עם מדת הענוה שלו (ולא נזכרה אחת משאר המעלות דגיבור עשיר וחכם[15]).

ועכצ"ל שיש ב' ענינים (ואופנים) בענוה — ענין א' שבו היא שווה לשאר התנאים הנצרכים לענין הנבואה, ועוד ענין שמחמתו רק מדת הענוה נחשבת לדבר הגורם ומביא לרוה"ק כו'.

ב. ויובן זה בהקדם שינוי לשון ב־סיפור הנ"ל דסוף מס' סוטה[16]: בהספד על הלל נאמר תחלה „הי חסיד" ואח"כ „הי עניו", ובהספד על שמואל הקטן נאמר תחילה „הי עניו" ואח"כ „הי חסיד".

והנה בחדא"ג[17] שם כ', דמה שתפסו ב' מדות אלו הוא לפי ש„אלו ב' מדות מביאין לידי רוה"ק כדאמרינן בפ"ק דע"ז[18] בפלוגתא דרפב"י וריב"ל איכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רוה"ק, ואיכא למאן דאמר דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רוה"ק". ועפ"ז י"ל, דאלו שהספידו את הלל ס"ל (כריב"ל) דענוה גדולה מכולן ולכן הת־חילו בחסידות וסיימו בענוה, מן הקל אל הכבד, ואלו שהספידו את שמואל הקטן ס"ל דחסידות גדולה מכולם (כב־ברייתא דרפב"י), ולכן התחילו בענוה וסיימו בחסידות[19].

---

11) אבל לפי פירוש הרמב"ם בריש פ"ז מהל' יסוה"ת בגבור וכו' דקאי בעיקר על מעלות המדות, אפ"ל שכן נכללים בדברי הברייתא שם.

12) מח, ב.

13) ועד"ז בסנהדרין שם (בשינויים קלים — ראה לקמן) ובכ"מ בירושלמי כדלקמן בפנים (ס"ו).

14) כ"ה בסנהדרין שם. וליתא בסוטה. וראה עה"ג בש"ס בסנהדרין שם. וש"נ.

15) אף שי"ל שגיבור ועשיר ברוחניות נכללים בל' „חסיד" שמורה על השלימות במעלות המדות.

16) משא"כ בסנהדרין שם נאמר בשניהם „הי חסיד" לפני „הי עניו", ובר"ח שם בשניהם „הי עניו" לפני „הי חסיד". וכ"ה בתוספתא סוטה פי"ג, ד־ה.

17) סנהדרין שם.

18) כ, ב.

19) וכ"ה בתורת הקנאות (להרא"ב אב"ד סיני — ווארשא, תרנ"ט) לסוטה שם.

אבל קשה לפרש כן, שהרי בירושלמי סוטה[20] הובאו ב' סיפורים אלה, ושם איתא גבי שניהם „וכשמת היו אומרים עליו הוי עניו חסיד", עניו לפני חסיד[21].

ולכן נ"ל להיפך, דהחילוק הוא לא במספידי הלל הזקן ושמואל הקטן אלא בדרגתם עצמה. וכמובן בפשטות דדרגת דורו של התלמיד היא למטה מדרגת דורו של הרב, וא"כ דרגת הענוה של שמואל הקטן התלמיד אינה שווה לדרגת הענוה של הלל הזקן רבו, דבנוגע להלל מפורש[22] „לעולם יהא אדם ענוותן כהלל", והש"ס[22] מאריך שם בתיאור ענותנותו של הלל, משא"כ בנוגע לשמואל הקטן איתא בירושלמי שם[23] „ולמה נק' שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו", שמזה משמע, שדרגת הענוה דשמואל הקטן אינה דומה לענותנותו של הלל, שהי' מפורסם (יותר) בגודל מדת הענוה שלו.

ולכן בנוגע להלל כשמת הספידוהו „הי חסיד הי עניו", עניו לבסוף, ובשמואל הקטן „הי עניו הי חסיד, תלמידו של הלל", כי דרגת הענוה שלו לא היתה גדולה כ"כ כהלל.

והא דבירושלמי איתא בנוגע לשניהם „הוי עניו חסיד", עניו לפני חסיד, יש לומר, כי בירושלמי מדובר בדרגא אחרת בענוה, שלמעלה מב' האופנים הנ"ל שבבבלי. ויש לומר, שהוא בהתאם לעוד שינוי בין הירושלמי והבבלי, דבירושלמי איתא „יש ביניכם אחד ראוי לרוח הקודש", משא"כ בבבלי „שתשרה שכינה עליו", כדלקמן.

ג. והביאור בכל זה:

בגדר ענוה יש כמה דרגות — וב־כללות יש לחלקם לשלש[24]:

א) שאינו מחזיק טובה לעצמו, וב־מילא אינו מרגיש עצמו למעלה משאר בנ"א, והיינו דאף שיודע מעלות שלו שבגללן הוא למעלה משאר בני אדם, ויודע ומכיר את ערכו[25], מ"מ אינו מתגאה בזה כלל וכלל, כי יודע אשר כל מעלותיו ניתנו לו מהקב"ה, ועושה חשבון בנפשו, שאילו היו הכוחות הללו ניתנים לאחר הי' ג"כ במדריגה ומעלה זו, ואפשר שאם היו לו להשני מעלות אלו בטבע תולדתו, הי' מגיע ע"י עבו־דתו למדריגה עליונה יותר.

ב) לא רק שאינו מחזיק טובה לעצמו, אלא משפיל א"ע ומרגיש א"ע למטה מכל אדם, כי הוא עניו ובטל באמת*[25],

---

20) פ"ט ה"ג.

21) להעיר מתוס' ע"ז שם (הנ"ל הערה 9) מה שהביא מגירסת הירושלמי.

22) שבת ל, ס"ב ואילך.

23) סוטה שם.

24) בהבא לקמן ראה תו"ח שמות קכ, ב ואילך. ביאוה"ז פקודי לאדמו"ר האמצעי (נט, ב) ולהצ"צ (ע' שט). סה"מ תרס"ה ע' ריט. סה"מ עטר"ת ע' צא. סה"מ תש"י ע' 236. ועוד. לקו"ש חי"ג ע' 30 ואילך.

25) וכמבואר בארוכה (בהנסמן בהערה שלפ־נ"ז) לגבי ענוה דמשה, והחילוק בין עניו לשפל, דשפלות היא מה שיודע ומכיר ערכו ושפלותו שהוא שפל אנשים שאין בו מעלות או שאינן ידועות לו, משא"כ העניו הוא איש מעלות ויודע מהן.

*25) ובסגנון אחר קצת (ע"פ הדרושים שבהערה 24): א) ענוה ע"פ חשבון וטעם, שכיון שיסודה הוא טעם ושכל (שחושב שאם היו לזולתו כחות וחושים שלו הי' מגיע למעלה יותר), הרי היא במדה וגבול. ב) ענוה שאינה מצד חשבון וטעם אלא יסודה „ביטול עצמי שלו", שהוא „אין" לגבי הקב"ה, ואופן ענוה זו „אינו לפי המדה

עד שפשוט בשכל אצלו (ולא רק „אפ־שר״) שאם היו לו להשני מדות ותכונות אלו שהקב״ה נתנם לו הי׳ בודאי למעלה יותר ממנו.

ג) למעלה מכל זה ישנה ענוה הגו־רמת שישפיל את עצמו ולירד ולהתעסק גם עם זה שברור אצלו שהוא הירוד והשפל ביותר[26], ולהעיר ממרז״ל[27] ב־מקום גדולתו של הקב״ה שם אתה מוצא ענותנותו, דענותנותו היא בזה שמשפיל עצמו ויורד[28] להיות נקרא הגדול, „גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלקינו״[29], להוות עולמות ונבראים, שהוא השפלה וירידה עצומה כלפי הקב״ה, שיורד להוות עול־מות (כדאיתא בזהר[30] לאו אורחא דמל־כא לאישתעי במילי דהדיוטא). וכן בענ־יננו הוא מילי דהדיוטא לגבי אדם סתם, והוא בכלל.

ד. והנה כיון שענוה גורמת להש־ראת השכינה ורוה״ק (כנ״ל), מובן, שב־התאם לג׳ האופנים הנ״ל בענוה, חלוקים גם בשייכותם להשראת השכינה.

והביאור בזה:

הצורך בביטול וענוה הוא לא רק בשייכות לנבואה ורוה״ק, אלא בשביל כל מדריגה של „השראת השכינה״, ע״ד מרז״ל אכל בי עשרה שכינתא שריא[31], ואפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכי־נה שרוי[32], שבכל זה אמרינן ש„אין הקב״ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו ית׳״[33], וי״ל שזוהי הדרגא הא׳ הנ״ל שב־ענוה, שהיא תנאי והקדמה מוכרחת להשראת השכינה, ובלי זה אי אפשר להיות השראת השכינה על האדם כלל [ובענין זה הענוה היא כמו שאר התנאים דגבור עשיר וחכם, שכולם הם רק תנ־אים והקדמה שבלי זה אי אפשר שתהי׳ השראת השכינה].

למעלה מזה הוא מה ש„ענוה מביאה לרוה״ק״ (ולא רק תנאי צדדי), שהדיוק בזה הוא „רוח הקודש״ דוקא, שהיא דרגא נעלית יותר מהשראת השכינה (סתם)[34], וע״ז נאמר „ענוה מביאה ל־רוה״ק״, דכאשר הוא עניו ובטל באמת (כמדריגה הב׳ שבענוה), ה״ז מביא ל־רוה״ק, ודרגא זו היא באדם שיש אצלו כל הדרגות דזריזות פרישות יראת חטא וקדושה כו׳ (המנויות בברייתא שם).

אבל גם זו היא דרגת ענוה של הר אדם, אבל דרגא הג׳ הנ״ל של ענוה ובי־טול, היא לא רק זה שאינו מרגיש גבהות בעצמו, ויתירה מזה שהוא שפל רוח בפני כל אדם, אלא שיורד ומשפיל א״ע להתעסק גם עם אנשים פחותי הערך, ובזה אין הענוה והשראת השכינה ב׳ דברים, אלא היינו הך, כי זה שאיש

כלל״. ו„חשבון״ הנ״ל (שפשוט אצלו שהשני הי׳ בודאי למעלה ממנו) הוא רק תוצאה מה„ביטול עצמי שלו״ (כמבואר בהדרושים שם).

26) וי״ל שהוא ע״ד הנאמר בהקב״ה „מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח״ (ישעי׳ נז, טו).

27) מגילה לא, א (ראה דק״ס שם. סה״מ ה״ש״ת ע׳ 40 בהערה). וראה תניא פ״ד.

28) ראה ר״ח שער הענוה פ״א. אוה״ת וירא צד, א ואילך (מתו״א ולקו״ת). ועוד.

29) תהלים מח, ב.

30) זח״ג קמט, ב. וראה לקו״ת ר״פ אחרי (כה, ד). ובכ״מ.

31) סנהדרין לט, א. ואף שאינם מדברים בד״ת (תניא אגה״ק סכ״ג).

32) אבות פ״ג מ״ו. תניא פ״ו.

33) ל׳ התניא שם.

34) לכללות הדרגות בנבואה, רוה״ק וכו׳ — ראה מו״נ ח״ב פמ״ה. עבודת הקודש ח״ד פכ״ב ואילך. ועוד.

מורם מעם וגבוה גבוה ביותר יורד (גם) לאנשים דמטה מטה ביותר, אין זה מצד כח הנברא כ"א מכח הבורא, דמרום וק־דוש אשכון ואת דכא ושפל רוח"[34], ונמ־צא דהוא הוא ענין השראת השכינה ואור ה' השורה על האדם (כי „ענין הש־ראת השכינה היא גילוי אלקותו ית' כו' באיזה דבר והיינו לומר שאותו דבר נכלל באור ה' ובטל לו במציאותו לגמ־רי")[35].

ה. ועפ"ז יש לומר שזהו החילוק בין גירסת הבבלי והירושלמי:

בבבלי, שהגירסא „ראוי שתשרה ע־ליו שכינה", אין המדובר בדרגא נעלית ברוה"ק[36], ובמילא מובן דקאי בבחי' ענוה וביטול סתם, שבזה ב' מדריגות בכללות: דרגא הא' שהוא קטן בעיני עצמו, ודרגא שלמעלה מזו, שמרגיש א"ע פחות וירוד מכל אדם, ובכללות זהו החילוק בין שמואל הקטן שהוא תלמידו של הלל הזקן, ודרגת הענוה של הלל הזקן שידוע כענוותן, ולכן הרי בהלל נאמר בדרך לא זו אף זו „הי חסיד הי עניו", דאצלו היתה דרגא נעלית יותר בענוה, משא"כ בשמואל הקטן שמתחיל ב„עניו" כי אצלו היתה הענוה בדרגא פחותה מזו:

משא"כ בירושלמי שמדובר בדרגא נעלית יותר, „רוה"ק", הרי גם דרגת ה־ענוה היא מהות וחפצא אחרת דענוה כנ"ל, ודבר זה מצינו בהלל שלא רק שהי' מחזיק עצמו כקטן לגבי בני אדם אחרים אלא שסבל, השפיל והוריד את עצמו כלפי אנשים פחותי הערך, ועד גם לגבי נכרים שבאו להתגייר באופן ששמאי[37] לא רצה לקבלם[38], ומ"מ קבלם הלל[39], בגודל ענוותנותו (כפי שאמרו אח"כ[40] „ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה"), שלא היתה בה שום הגבלה, ומשום כך התעסק גם עם הירוד והשפל ביותר, אפילו עם נכרי[41].

---

34) ראה הערה 26.

35) ל' התניא פל"ה (מד, ב).

36) מובן, שלשון „השראת השכינה" וכיו"ב לפעמים כולל כל הדרגות* — נבואה רוה"ק השרא השכינה סתם וכו' [וראה לשון הרמב"ם בהל' יסודי התורה (פ"ז ה"א) „ואין הנבואה כו' מיד רוה"ק כו'", ובהלכה ה' שם „שתשרה שכינה", ו־הרי בנדו"ד גם בבבלי איתא בנוגע לשמואל הקטן „ואף הוא אמר כו'" ופרש"י בסנהדרין שם (יא, א) „שרתה עליו שכינה שנתנבא כו'"].

וא"כ מובן שבלשון „שתשרה שכינה" בבבלי בנוגע להלל הכוונה לרוה"ק, שהיא דרגא נעלית יותר מדרגת „תשרה שכינה" שבשמואל הקטן (כנ"ל ס"ד), אבל עיקר בחי' רוה"ק היא המבוארת בירושלמי (כדלקמן בפנים), שלכן דוקא שם מפורש „רוה"ק".

---

*) אף שבפרט משך זמן בטלה נבואה ונשארה בתקפה רוה"ק.

37) שגם הוא הי' עניו. וראה אבות פ"א מט"ו מאמר שמאי „והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

38) כפרש"י שבת שם (לא, א) „גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו".

39) ראה פרש"י שבת שם (ד"ה גיירי), שהלל „סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו . . הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו". וראה הערה 41.

40) שבת שם.

41) ראה סה"מ תקס"ב ע' נא. תו"ח שבהערה 24 — בפי' עניוות דמשה דהי' „עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" — אפילו לגבי גוי. ולהוסיף, שאף שידוע* שגר גם קודם

---

*) החיד"א (מדבר קדמות מערכת ג' אות ג

וענוה מסוג זה קשור עם רוה"ק.

ולפי זה יש לומר, שהלשון בירושלמי „הוי עניו חסיד" אין הכוונה בו לב' מעלות נפרדות כמו בבבלי, אלא הן מעלה אחת, עניו־חסיד, שהענוה היא באופן של חסידות, שפירוש חסיד הוא המתחסד עם קונו[42], עושה לפנים משורת הדין, וכן הוא בענוה דהלל שהי' עניו־חסיד, ענוה באופן של חסידות, שהשפיל את עצמו לפני כל אחד, גם לגבי שפל אנשים.

ועפ"ז יש לומר עוד, שגם בירושלמי בשייכות לשמואל הקטן הכוונה לענוה בדרגא נעלית כזו[43], ע"ד הסוג[44] הנאמר בהלל, ולכן לא הסתפק הירושלמי ל־הביא „ולמה נקרא שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו", אלא מוסיף „ויש אומרים לפי שמעט הי' קטן משמואל הרמתי", דשמואל הי' נביא ממש, ומסירותו לכל ישראל היתה באופן נפלא, שהלך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם כו'[45], שזה מורה על גודל הביטול וה־ענוה שלו[46].

[ואף שבבבלי מסופר אותו מאורע ושם נאמרה (לפי הנ"ל) הן בנוגע להלל והן בנוגע לשמואל דרגא פחותה יותר במדת הענוה, י"ל בפשטות שהיו אצלם כמה זמנים ודרגות, ופשיטא דהלל וכן שמואל נתעלו מזמן לזמן במדריגתן וכן במדת הענוה והביטול שלהם, ולכן בבבלי שהמדובר בדרגא נמוכה יותר, השראת השכינה, מדגיש דרגא קטנה בענוה, משא"כ בתלמוד ירושלמי שמ־דובר בדרגא נעלית יותר, כנ"ל[47]].

שנתגייר יש בו ניצוץ נשמה קדושה – הרי בנדו"ד, כיון שבאו להתגייר באופן שע"פ דין אין מקבלים אותם (כנ"ל הערה 38), מובן, שניצוץ הנשמה הי' בתכלית ההעלם אצלם (שלכן גם שמאי לא הרגיש אותו).

וע"פ המבואר לעיל סוס"ד, שדרגא זו (בענוותנותו של הלל) היא ע"ד הענין ד„מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח", יש לומר, שזהו הטעם שרק הלל הרגיש הניצוץ קדושה שבהם שהי' בתכלית ההעלם [ע"ד הידוע שבירור ניצוץ קדושה הנמצא למטה מטה ביותר, הוא ע"י גבוה גבוה ביותר – אור גדול ביותר].

וכיון שהרגיש שיש בהם ניצוץ קדושה, לכן „הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו" (כנ"ל הערה 39). וראה תוד"ה לא (יבמות כד, ב) „בטוח הי' הלל דסופו לעשות לש"ש", ובתוד"ה רעה (שם קט, ב) „יודע הי' הלל בהן שסופם להיות גרים גמורים" – נסמנו בגליון הש"ס שבת שם. ועצ"ע.

42) ראה תניא ספ"ו. לקו"ת פרשתנו ל, א.

---

43) להעיר דשמואל הקטן הי' רגיל לומר (אבות פ"ד מי"ט) „בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך" (משלי כד, יז. וראה לקו"ש חי"ט שנסמן לקמן), שמורה על ביטולו גם כלפי אויבו כו' – ראה מדרש שמואל שם ד"ה ואפשר. וראה לקו"ש חי"ט (ע' 44 ואילך) בענין מלחמתה של תורה.

44) אלא שבסוג זה גופא למטה יותר. ולהעיר דשמואל הקטן תיקן ברכת ולמלשינים (ברכות כח, סע"ב).

45) ראה פרש"י ש"א יב, ג.

46) וראה ר"ח שער הענוה פ"ז (רלח, ד ד"ה גדולה ענוה שבה נתגדל שמואל).

47) והוא בהתאם לומנם, דתלמוד בבלי נתחבר כמו מאה שנה אחרי שחיבר ר"א הגמרא הירושלמית (הקדמת הרמב"ם לס' היד), ולכן בכל

בפירוש ל' רז"ל „גר שנתגייר", ולא „גוי שנתגייר" (ע"ד „עבד שנשתחרר", „קטן שנתגדל"). וראה ס' תשובות בעלי התוס' מכת"י (נ.י. תשי"ד — ע' רפו, סי"ט) ממהר"ם מרוטנבורג (בשם הר"י חסיד): משים נשמה שראוי להיות יהודי במעי גוי ואותו נעשה גר.

ו. עפ״ז יש לבאר גם הא דמסופר בסוף המס׳ בירושלמי[48]: „מעשה שנכנסו זקנים לעליי׳ בית גדיא ביריחו ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקודש והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהן בשמואל הקטן, ושוב נכנסו זקינים לעלי׳ ביבנה ויצאת בת קול ואמ־רה להן יש ביניכם שנים ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהן בר׳ אליעזר בן הורקנוס והיו שמחין שהסכימה דעתן לדעת המקום״.

וכבר שקו״ט במפרשים אם ההיא פליגא אדלעיל[49] דשם לא נתפרש אלא אחד בכל פעם, או דתרי עובדי הוו[50], ובכל אופן צ״ע מה שכאן נאמר יש ביני־כם שנים ראויין לרוח הקודש והלל הזקן אחד מהם והשני לא נתפרש (ועד״ז בנוגע לשמואל הקטן)[51].

ומהמשך הלשון משתמע דתרי עובדי הוי ועובדא דבסוף ירושלמי אירע בזמן קודם כשהלל ותלמידו שמואל הקטן היו ביחד, ובאותו הזמן עדיין לא הגיע שמואל הקטן לדרגת הענוה של הלל הזקן רבו (שהי׳ גדול הרבה ממנו), וזהו שהבת קול בא לומר, דאף ששנים ראויים לרוח הקודש, לא נתפרש שמו של שמואל אלא רק דהלל, להדגיש מעלתו של הלל, ואילו סיפור הירושלמי שלפנ״ז „יש ביניכם אחד ראוי לרוח ה־קודש״ בנוגע להלל הי׳ לפני המאורע הנ״ל דהלל ושמואל, והסיפור בנוגע לשמואל הוא מאורע אחר שהי׳ לאח״ז, לאחר מיתת הלל, שאז נתעלה שמואל בדרגת הענוה שלו, עד שהי׳ ראוי לרוה״ק בדוגמת הלל.

ויש לומר דגם במאורע הב׳ (בסיום הירושלמי) מה ש„נתנו עיניהן בר׳ אלי־עזר בן הורקנוס״ הוא מצד מדת הענוה שהיתה בו, כנראה שכאשר באו ושאלו אותו כמה שאלות, היסב את נושא הדי־בור לענין אחר והשתמט מנתינת מענה על שאלתם ו„לא מפני שהפליגן בדברים („הפרישן לדברים אחרים כאדם המתכ־וין לדחות כשאינו יודע להשיב אלא יודע הי״) אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם״[52].

והיינו אף שהי׳ יודע מה להשיב, הרי תמיד הי׳ נרגש אצלו ביטולו לרבו, ולכן לא הי׳ יכול לומר דבר חדש שהוציא

אחד מדגיש מה שיש ללמוד למקומו וזמנו: בירושלמי מדגיש הלימוד מהלל ושמואל להיות עניו בתכלית, בהתאם למקומו (א״י)* וזמנו, ואילו בבבלי ד„במחשכים הושיבני״ (סנהדרין כד, א)* ומחמת ירידת הדורות, ס״ל שדי שתהי׳ עכ״פ דרגת ענוה כמו שהי׳ להלל ולשמואל בתחלת זמנם.

וי״ל שסיום מס׳ סוטה בבבלי — דאיתא התם דר׳ יוסף אמר „לא תיתני ענוה דאיכא אנא״, היא דרגא פחותה יותר בענוה, שלכן הוצרך ר״י להודיע זה, ולא כהלל ושמואל הקטן. ואכ״מ.

48) סוטה שם בסוף הפרק. וכ״ה בירושלמי ע״ז פ״ג ה״א. ובירושלמי סוף הוריות.

49) ראה יפה מראה הובא בפני משה.

50) פני משה.

*) ראה סנהדרין שם החילוק בין ת״ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה, לת״ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה. שזה מורה על החילוק באופן הענוה והביטול שלהם. וראה שם דגסות הרוח ירדה לבבל.

51) וראה קרבן העדה ופני משה שהוא מפני שלא לבייש (ולכן בכל פעם הי׳ א׳ שלא גילו עליו). ומזה ראי׳ שבכאו״א (גם באנשים ששייכים לרוה״ק) יש לחשוש לזה.

52) יומא סו, ב. ובפרש״י שם.

מסברתו מהכלל ששמע מרבו (ע"ד אי־די דטריד למבלע לא פליט).

אלא שענוה זו דר"א היא רק ענוה כלפי רבו, או יתירה מזו גם כלפי תל־מידו והשואלים אותו, ואינה דומה לה־ענוה דשמואל הקטן בכלל, ועאכו"כ כאשר נתעלה לדרגת ענוה דהלל, שלכן במאורע הב' נתפרש רק שמו של שמואל הקטן ולא דר"א בן הורקנוס.

(משיחות ערב חגה"ש, יום ב' דחגה"ש וש"פ נשא תשמ"ב)

שלח

א. „ויבואו עד נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן הרמונים ומן התאנים"[1]. ובפרש"י מפרט סדר נשיאת הפירות — „שמונה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו כשם שפרי' משונה כך עמה משונה".

וצריך ביאור: הרי משה רבינו ציווה אותם[2] „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ", ואיך פטרו יהושע וכלב את עצמם ולא נטלו כלום[3]? וזה „שכל עצמם (של המרגלים) להוציא דבה נתכוונו", הרי היו צריכים ליטול מפרי הארץ לקיים ציווי משה ופשיטא שכוונתם הייתה לטובה, להראות שבחה של הארץ[4].

ואין לומר שדברי משה „ולקחתם מפרי הארץ" אינם נחשבים לציווי שחייבים לשמוע בקולו, כיון שלא הי' בציווי ה'[5], כי אדרבה הקב"ה אמר[6] „שלח לך, לדעתך, אני איני מצוה לך אם תרצה שלח".

וכן במ"ש בפ' דברים[7] „ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו", ובפרש"י שם עה"פ[8] „וייטב בעיני הדבר" — „בעיני ולא בעיני המקום — אם בעיני משה הי' טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו כו' אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם" — פשיטא שכיון שלמעשה שלחם משה הרי הם שלוחי משה, ובמילא גם הפרט בדברי משה[9] „ולקחתם מפרי הארץ" הוא ציוויו ושליחותו.

ב. והנה מקורו של רש"י (בזה שיהושע וכלב לא נטלו כלום) הוא בגמרא[10], אבל בגמ' שם הובאו שני טעמים לדבר: „יהושע וכלב לא נשאו כלום — אי בעית אימא משום דחשיבי ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה".

ונראה, ששני התירוצים פליגי במילוי השליחות, האם לאחרי שנתהפכו המרגלים מאנשים כשרים להיות „רשעים"[11] והלכו „בעצה רעה"[12] להוציא דבה על הארץ, נתבטלה שליחותו של משה או לא.

---

1) פרשתנו יג, כג.

2) יג, כ.

3) ראה תורת משה להחת"ס פרשתנו שם (ותירוצו הוא ע"ד ההלכה והפלפול. ולהעיר גם מצפע"נ עה"ת פרשתנו יג, ג. שם, כ).

4) ולהעיר: א) בתנחומא (פרשתנו ח), במד"ר (פט"ז, יד) וילי"ש פרשתנו (יג, כג) שהמרגלים לא רצו ליטול מפירות ארץ ישראל אלולי כלב ששלף את הזיין וירץ לפניהם ואמר להם אם אין אתם נוטלים או אתם הורגים אותי או אני הורג אתכם. ב) לפי פירוש הזהר פרשתנו (קס, ב) וישאוהו במוט בשנים קאי על יהושע וכלב. וראה ש"ך עה"ת פרשתנו יג, כג. וראה לקמן סעיף ה ובהערות.

5) להעיר ממאירי לסוטה לה, ב.

6) פרש"י ריש פרשתנו.

7) א, כב — הובא בפרש"י פרשתנו שם.

8) א, כג.

9) יג, יז־כ.

10) סוטה לד, סע"א.

11) ל' רש"י ריש פרשתנו.

12) סוטה לה, א. רש"י פרשתנו יג, כו.

דלטעם הא' שיהושע וכלב לא נשאו „משום דחשיבי", מובן, שבעצם היו צריכים להביא פירות הארץ אלא שנפטרו ממעשה נשיאת הפירות מחמת חשיבותם, וא"כ לא בטלה שליחותו של משה; משא"כ לטעם הב' „שלא היו באותה עצה" יש לומר, דכיון שהמרגלים הלכו „בעצה רעה", שוב בטלה[13] כל השליחות.

[ויש לבאר החילוק בין שני האופנים ע"ד ההלכה — אם י"ב האנשים ששלח משה הם מציאות אחת, ושליחותו של משה היתה ציווי כללי לכולם (ע"ד חיוב על הציבור), וכאשר בטלה מקצת ה־שליחות בטלה כולה; או שהוא ציווי לכל אחד ואחד מהם בפרט].

ועפ"ז, כיון שרש"י בפירושו עה"ת נקט כטעם הב' שבש"ס, ש„יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו", הרי ס"ל שבטלה כל ה־שליחות, ולכן לא היו חייבים להביא פירות.

[והטעם שלא נקט רש"י כטעם הא', יש לומר בפשיטות, דכיון דזה הי' ציווי של משה „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ", לא יתכן שבגלל חשיבותם לא יקיימו יהושע וכלב את הציווי].

אבל זהו היפך הפשט לגמרי, שהרי כלב ויהושע חזרו מתור הארץ ומסרו לשולחיהם אודות שבח הארץ, „טובה הארץ מאד מאד"[14], וגם השתדלו לשכנע אותם לעלות לארץ („יכול נוכל לה"[15]; „אם חפץ בנו ה' גו' אל תיראום"[16]),

היינו ששליחותו של משה נתקיימה בפועל על ידי יהושע וכלב. וכן משמע מפרש"י עה"פ[17] „ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם ההולכים לתור את הארץ" — „מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים", והיינו לפי ששליחותו של משה (לכל י"ב האנשים) נתקיימה על ידיהם, ולכן נטלו חלקם כו' וקמו תחתיהם.

ועוד זאת: דוחק גדול לומר בפרש"י עה"ת ששליחותו של משה היתה ציווי כללי לכולם וכאשר בטלה מקצת השלי־חות בטלה כולה — שאין זה פשוטו של מקרא. ואדרבה, יהושע וכלב הלכו ביחד עמהם ולא נפרדו מהם כשראו שהם בעצה רעה (כפשטות לשון רש"י[18] ש־הליכתם היתה „בעצה רעה", ועוד קודם הליכתם התפלל משה על יהושע[19] „י־ה יושיעך מעצת מרגלים").

ג. ויובן זה בהקדים השינוי בין לשון הש"ס ולשון רש"י, דבש"ס נאמר בקיצור „שלא היו באותה עצה", ואילו רש"י מאריך בלשונו[20] „לפי שכל עצמם להו־ציא דבה נתכוונו כשם שפרי' משונה כך עמה משונה".

והחילוק ביניהם בפשטות הוא: לפי לשון הש"ס אפשר לומר, דזה שיהושע וכלב לא נשאו פירות עם המרגלים הוא לפי שלא רצו לעשות איזה ענין שהוא שיוכל להתפרש שהם בעצה אחת עמהם, אף שעצם נשיאת והבאת הפירות

13) להעיר מצפע"נ הנ"ל (פרשתנו יג, כ ב־סופו): אך הם בטלו לשליחות.
14) יד, ז.
15) יג, ל.
16) יד, ח־ט.
17) יד, לח (מב"ב קיח, ב).
18) פרשתנו יג, כו.
19) רש"י פרשתנו יג, טז (מסוטה לד, ב). אבל ראה לקו"ש חל"ג ע' 78 ואילך.
20) ועד"ז מאריך בפירושו לסוטה שבהערה 10, אך בשינויים קלים. ואכ"מ.

לא הי' בכך שום דבר שלילי: משא"כ רש"י מוסיף ומדגיש, ש„עצת" המרגלים היתה גם בהבאת הפירות גופא, ולכן לא השתתפו יהושע וכלב עמהם בנשיאת הפירות – לא רק כדי שלא יהי' מקום לטעות שהם בעצה אחת עמהם בכלל, אלא שלא רצו ליטול חלק במעשה זה דהבאת הפירות, כיון שכוונת המרגלים (גם) במעשה זה היתה „להוציא דבה".

– אבל אין זה פוטר אותם ממילוי שליחות משה[21].

כן צריך להבין: מנ"ל לרש"י שעצם הבאת הפירות היתה בכוונה „להוציא דבה", והרי מפשטות לשון הכתובים משמע להיפך, שהוצאת הדבה של המרגלים התחילה לאחרי שהראו לישראל את הפירות, וכמ"ש* „ויספרו גו' באנו אל הארץ גו' וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריו". אפס כי עז העם גו' והערים גו'", וכן משמע גם בפרש"י שם, שזהו ה„קצת אמת" שאמרו כדי שיתקיים השקר שאמרו לבסוף[22].

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

ידוע, שבמצוות התורה יש מצוות שעיקרן הפעולה, מעשה המצוה, כמו מצות תפילין של יד, שהמצוה היא להניח תפילין, ויש מצוות שעיקרן התוצאה והנפעל, כמו תש"ר, שבהם עיקר המצוה היא שיהיו על הראש כמ"ש[23] „והיו לטוטפות בין עיניך"[24].

ועד"ז יש מקום לחקור במהות השליחות ד„והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ", אם עיקר כוונת השליחות בזה הי' רק הנפעל והתוצאה שיחזרו ויראו לבני ישראל את הפירות, או שחל חיוב גם על מעשה הלקיחה. דכיון שמשה הדגיש בדבריו „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ", מעשה הלקיחה, הרי מעשה הגבראה (הפועל), לקיחת הפירות ונשיאתם, הם חלק עיקרי בהשליחות.

ויש לומר (בדוחק עכ"פ), ששיטת הש"ס היא כאופן הא', ששליחותם הי' הנפעל והתוצאה, ולפיכך לא איכפת לן מעשה נשיאת הפירות, דאין חיוב נשיאה, אלא שיובאו הפירות (באיזו דרך שהיא) אל משה וישראל.

ועפ"ז מובנים שני הטעמים שבש"ס מדוע יהושע וכלב לא נשאו פירות (ולא חשו לקיים ציווי משה „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ") – „משום דחשיבי . . שלא היו באותה עצה", והיינו כי

---

21) להביא מפרי הארץ בעצמם (מבלי להשתתף עם המרגלים).

*) יג, כז-כח.

22) בחדא"ג מהרש"א סוטה שם, דסיום הכתוב „וזה פריו" הוא סיום בדבר שקר, שרק זה – ג' מינים אלו (ענבים רמונים ותאנים) פרי' אבל עיקר חיי הנפש שהם שאר הג' מינים חיטים ושעורה ושמן אין בה (וכן מפרש „דברי אמת" בתחילתו וסיום בדבר שקר בכתוב שלאח"ז). אבל פשטות ל' הכתוב ופרש"י משמע דכל הכתוב „וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריו" הוא מה„קצת אמת בתחילתו", ומהכתוב שלאח"ז (יג, כח ואילך) מתחילה הוצאת הדבה על הארץ. וכן משמע מזה שבגמ' הובא כל הכתוב. וראה גם מדרש הגדול עה"פ: בתחלה ספרו בשבחה שנאמר וגם ארץ זבת חלב ודבש היא וזה פריו ואחר כך דיברו בגנותה שנאמר אפס כי עז העם. וראה מפרשי הע"י.

23) ואתחנן ו, ח.

24) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד. ובכ"מ.

בלאו הכי נתקיימה שליחות משה ע"י אחרים ולא חל הציווי על כל אחד בפ"ע להביא פירות, וע"ז מספיק טעם של „חשיבי" וש„לא היו באותה עצה", שלא ישתדלו שהשליחות תתקיים על ידם דוקא.

ה. ויש לומר, ששיטת רש"י בפירושו עה"ת אינה כן, אלא ש„והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" היתה חובת גברא (כפשטות הלשון), ובעצם הי' חיוב על כאו"א מהי"ב האנשים ליקח ולשאת פרי הארץ [וכדמצינו גם דיעה בחז"ל[25], שכו־לם נשאו פירות, גם יהושע וכלב[26]].

ולכן לא נקט רש"י הטעם הא' ש־בש"ס, שיהושע וכלב לא נטלו כלום „מ־שום דחשיבי", כי ס"ל שנתחייבו בחובת גברא של „ולקחתם מפרי הארץ".

ומטעם זה אי אפשר לרש"י להסתפק בלשון הש"ס שזה שלא נטלו הוא „שלא היו באותה עצה" — שלשון זו יכולה להתפרש (כנ"ל) שלא רצו שיהי' מקום לטעות שיש להם שייכות לעצת ה־מרגלים בכלל — כי זה אינו מספיק להפקיע ציווי מפורש של משה רבינו „ולקחתם מפרי הארץ".

ולכן כ' רש"י „יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו כשם שפרי' משונה כך עמה משונה", שיש לומר, שאין כוונת רש"י שהמרגלים אמרו בפירוש לבנ"י „כשם שפרי' משונה כו'" — שהרי כנ"ל, מפורש בתחילת דיבורם „ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריו", ובפרש"י שזהו ה„קצת אמת" בתחלתו שאמרו המרגלים בכדי לקיים השקר שבאו לומר אח"כ „אפס כי עז העם גו'" — אלא כוונת רש"י היא, שזו היתה רק כוונתם בהבאת הפירות. דעצם מעשה הבאת הפירות הי' באופן שהי' נראה לבנ"י שבכך קיימו שליחותו של משה „ולקחתם מפרי הארץ", אלא שהיתה להם כוונה נסתרה, שע"ז שיאמרו קצת אמת, ה"ז יאמת את השקר ד„אפס כי עז העם כו'" (כי ישראל יאמרו „כשם שפרי' משונה כך עמה משונה").

וע"פ אופן זה מבואר איך יתכן ש־יהושע וכלב לא נטלו כלום[27]:

אם לא היתה שום כוונה של הוצאת דבה (מצד המרגלים) במעשה הבאת הפירות, פשיטא שיהושע וכלב היו משתתפים עמהם לקיים ציווי ושליחות משה „והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" (שהוא חובת גברא כנ"ל):

אבל כיון שהי' כאן מעשה טוב (הבאת פירות המראים על טיב הארץ ושבחה) ביחד עם כוונה בלתי רצוי', הרי שוב אי אפשר להם ליטול כלום, דאם ישתתפו גם הם בהבאת פירות מטוב הארץ, הרי הם מסייעים לדבר עבירה (כוונתם הרעה של המרגלים במעשה

25) ראה ירושלמי סוטה פ"ז ה"ה: שנים עשר היו שמונה באשכול וארבעה בתאנים ורימונים ובנושא כלים. וראה מפרשים שם.

26) וראה יל"ש פרשתנו (יג, יז) מתדבא"ר פכ"ט: הגיעו לחברון נטלו משם ה' תאנים וה' רמונים ואשכול אחד של ענבים. ומשמע דכל הי"ב נשאו פירות, דהאשכול נשאו שנים כפשטי' דקרא „וישאוהו במוט בשנים", וכאו"א נשא תאנה או רמון א' (עיון יעקב לע"י סוטה לד, סע"א). וראה תדבא"ר שם שזה הי' ע"פ ציווי של משה.

27) ראה פענח רזא פרשתנו עה"פ מה שתירץ הקושיא על פרש"י מהתנחומא הנ"ל הערה 4.

ההבאה), וסיוע לדבר עבירה דוחה קיום שליחותו של משה. ואולי אין זו דחי', אלא שזה היתה כוונת משה, שלא יקחו פירות באופן של מסייע לדבר עבירה, ואדרבא זה מבטל מכוון השליחות.

ו. ויש לומר לימוד בעבודת האדם מפרש"י זה:

ידוע[28], שעיקר טעות המרגלים היתה בזה שרצו לעבוד עבודתם בעיקר במחשבה וגם בדיבור (לימוד התורה וכוונת המצוות) ולא רצו לרדת לעולם המעשה ולקיים מצות מעשיות התלויות בארץ. וכיון שכן, עלול אדם לטעות בצד השני ולחשוב שכיון שהמעשה הוא העיקר[29] הרי אין נוגע כ"כ כוונת הלב ומחשבת המוח.

ועל כך מלמדנו רש"י, שכוונתם הנסתרת „להוציא דבה" גרמה הפיכת קיום ציווי משה לענין של עבירה ולשון הרע.

ומרובה מדה טובה, דמכאן נלמד עד היכן נוגע מעלת כוונה טובה ומחשבה רצוי' במעשה המצוות. וכמאמר מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה[30], שפעולת הנשמה בגוף אינה בדבר צדדי או פרטי, אלא הנשמה משנה את מציאות הגוף מהיפך החיים לחיים. וכן בכוונת המצוה, שהכוונה נותנת חיים בהמצוה.

ועיקר דבר זה הוא ע"י לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות, שבה יש מעין גילוי טעמי תורה דלעתיד כנודע.

וי"ל שעד"ז הוא החיוב להאמין במשיח ולחכות לביאתו[31], שצ"ל[32] בפנימיות ואמיתיות, מעומק הלב,

וזה[33] ימהר ויחיש הגאולה האמתית וקיום היעוד[34] „ונתתי לכם לב בשר", במהרה בימינו ממש.

(משיחת מוצש"ק פ' שלח תשל"ח)

---

28) ראה לקו"ת ריש פרשתנו (לז, א. לח, ב-ג). אוה"ת שם. ובכ"מ.

29) אבות פ"א מי"ז.

30) ראה תניא פל"ח (נ, א). ושם: תפלה או שאר ברכה בלא כוונה הן כגוף בלא נשמה. וראה חובת הלבבות שער חשבון הנפש פ"ג ד"ה והתשיעי.

31) רמב"ם הל' מלכים פי"א ה"א.

32) כענין של צפי' ותקוה כפשוטו.

33) ראה ספר השיחות תרצ"ו-חורף ש"ת ס"ע 312 ואילך.

34) יחזקאל לו, כו.

שלח ב

א. „וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר דבר ה' אל משה", ופרש"י (מספרי עה"פ[2]) „בע"א[3] הכתוב מדבר, או אינו אלא באחת מכל המצות, ת"ל את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצות, מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו זו ע"א".

ובפסוק שלאח"ז[4] „את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם" פרש"י[5] „את כל אשר צוה וגו' — מגיד שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנאמר למן[6] היום אשר צוה ה' והלאה".

והיינו שבכתובים כאן יש שני ענינים ע"ד חומרת ע"ז (שבגללם הרי היא ככל המצות כולן וכל התורה כולה) — (א) בפסוק „וכי תשגו גו' את כל המצות האלה" הכוונה לזה שבע"ז „פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים" כמו „העובר על כל המצות", (ב) מפסוק „את כל אשר צוה וגו'" למדים שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה.

והנה מקורו של רש"י הוא (כנ"ל) מספרי עה"פ, אבל בגמ'[7] אמרו „וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה, איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצות הוי אומר זו עבודת כוכבים", ובפרש"י שם „שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה" — הרי שבפירושו על הש"ס פירש רש"י שזה שהכתוב הראשון משווה ע"ז לכל המצות כולן („וכי תשגו גו' את כל המצות האלה") הוא לפי „שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה"[8].

וצריך ביאור, מאי שנא בפירושו על התורה שנקט (כפירוש הספרי עה"פ) שיש שני ענינים בכתובים כאן[9]?

---

1) פרשתנו טו, כב.

2) (בשינוי לשון). ועד"ז במכילתא בא יב, ו.

3) בדפוס ראשון (ועוד) „ע"ז". וראה לקמן סעיף ו.

4) טו, כג.

5) מקורו בספרי עה"פ, אלא שבספרי לפנינו הוא בכמה שינויים. ובנחלת יעקב על פרש"י כאן, שלפני רש"י היתה גירסא אחרת בספרי (ולהעיר גם מל' הרמב"ם הל' ע"ז פ"ב ה"ד). ואכ"מ.

6) למן — כ"ה בדפוסי רש"י הנפוצים (וכן בדפוס א' וב' דפרש"י). וכ"ה בהוריות ח, ריש ע"ב ובפרש"י שם. — אבל בכתוב לפנינו „מן". וכ"ה בספרי עה"פ.

7) הוריות ח, ס"א.

8) וכ"ה בספורנו כאן. וראה ל' הרמב"ם הל' ע"ז שם.

9) ואין לומר שזהו משום יתורא דקרא („את כל המצות אשר דבר ה' אל משה", „את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה") — כי הו"ל לפרש שהכתוב השני* בא לבאר את הכתוב הא', דזה שנאמר „את כל המצות האלה" (שע"ז „היא ככל המצות") הוא לפי ש„את כל אשר צוה ה' אליכם גו'", „שהמודה בע"א ככופר בכל התורה כולה".

---

*) וסיום הכתוב הראשון „אשר דבר גו'" מפרש רש"י „אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום" ואינו שייך להא שע"ז „היא ככל המצות".

ב. זאת ועוד: לעיל בפ' משפטים, עה"פ[10] „ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים לא תזכירו" פרש"י „ללמדך ששקולה ע"א כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן". ועפ"ז צ"ע מ"ש רש"י כאן „מגיד שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה", שמזה משמע שענין זה נלמד מכאן דוקא[11].

[ודוחק לומר שהחידוש כאן הוא רק בפרט השני שבהמשך פרש"י כאן, שהמודה בע"א כופר (לא רק בכל התורה כולה, אלא גם) „בכל מה שנתנבאו הנביאים שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה" — כי מפשטות ל' וסגנון רש"י משמע שיש חידוש גם בענין הראשון שמביא, שהמודה בע"א ככופר בכל התורה כולה].

ג. גם יש לעיין א) בכוונת רש"י במ"ש „מצוה אחת שהיא ככל המצות, מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אף מצוה זו כו'" — מה הם ג' ענינים אלה שנקט רש"י בחומרת „העובר על כל המצות" (ודוגמתם בהעובד ע"ז).

ב) הענין ד„פורק עול" לחוד (דכמו שהעובר על כל המצות פרק ממנו (לגמרי) עולו של הקב"ה, כן גם העובד ע"ז פרק עול) מספיק לבאר הטעם שע"ז היא ככל המצות — ולמה הוזקק רש"י להוסיף גם „מפר ברית ומגלה פנים"?

[ואף שכן איתא בספרי, הרי כבר נת' כמ"פ שאין רש"י מעתיק בפירושו אלא מה שנוגע להבנת פשוטו של מקרא].

ג) צ"ע הענין ד„מגלה פנים" שנקט רש"י בסתם מבלי לפרשו.

ובראי"ם כאן מביא מפרש"י במס' כריתות[12] [על דברי הש"ס שם[13] שלדעת רבי „כל עבירות שבתורה . . יוה"כ מכפר (גם בלי תשובה) חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בשר"] ש„מגלה פנים" היינו „דורש באגדות של דופי כגון מנשה כו'"[14], וכבר הקשו עליו[15], דמה זה שייך לנדו"ד, „דאטו מוכרח שכל העובד ע"ז ידרוש אגדות של דופי"[16]. והביאו מפירוש רבינו הלל על הספרי[17] שפי' „ומגלה פנים בתורה דהיינו המחציף פניו בתורה שלא לקיימה" [ועד"ז מצינו בפרש"י במס' שבועות[18] „מגלה פנים

וכן משמע ברשב"ם כאן, שהכתוב „את כל אשר צוה גו'" מלמדנו ש„כי תשגו גו'" מדבר בע"ז. וצע"ע.

10) כג, יג (בפי' הב'). וראה לקמן הערה 23.

11) ולכאורה דוחק לתרץ שפרש"י בפרשתנו אתי רק כפירוש הא' בפ' משפטים שם.

12) ז, א.

13) וכ"ה ביומא פה, סע"ב. שבועות יג, א. וראה גם דרשת הברייתא בשבועות שם עה"פ (פרשתנו טו, לא) כי דבר ה' בזה גו' [הובאה גם בספרי שם (וסנהדרין צט, א) — אבל שם ליתא „פורק עול"].

14) ומקורו בסנהדרין צט, ב. וכן בספרי פרשתנו טו, ל (כגירסת רבינו הלל ועוד שם).

15) ספרי דבי רב לספרי פרשתנו כאן.

16) וכן ב„מפר ברית" לכאורה אין כוונת רש"י כאן ל„מפר ברית בשר" שבכריתות שם, ביטול מצות מילה [שב„עובר על כל המצות" נכלל שעובר גם על מצות מילה], אלא ש„מפר ברית" של כללות שמירת התומ"צ, וכדיוק ל' רש"י (וכן בספרי ומכילתא הנ"ל הערה 2) „מפר ברית", בלי תיבת „בשר". וצע"ע.

17) פרשתנו כאן. וראה באר מים חיים (לאחי המהר"ל) על פרש"י כאן „שחוטא בפרהסיא". ע"ש.

18) שם. וראה גם פרש"י סנהדרין שם „מעיז פנים" (אבל בהמשך העמוד מפרש „שכופר במה

בתורה, בא על ד"ת בחוצפא ובגלוי עזות פניו"[19].

ולכאורה קשה לפרש כן בפרש"י עה"ת, שכתב פירושו (כמשנ"ת כמ"פ) ב־סגנון ברור (מבלי צורך להוסיף עליהם פירושים), ואם כוונתו ב„מגלה פנים" ל־מובן של „בא . . בחוצפא", הו"ל לפרשו, דאם בפירושו על הש"ס הוצרך לפרשו, כ"ש וק"ו בפירושו עה"ת[20].

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

בשלשת פירושיו הנ"ל בענין השוואת ע"ז לכל המצות כולן, מדבר רש"י או־דות שלשה ענינים שונים:

א) כיון שמצות איסור ע"ז קשורה עם האמונה בה' (שהרי „העובד עבודת כו־כבים כופר בהקב"ה"[21], הרי היא היסוד לכל המצות (דבלי האמונה במצווה ה־מצוות לא יצוייר ענין המצות).

ב) נוסף לזה הרי גם מצות עבודה זרה מצד עצמה (בתור מצוה פרטית) שקולה ככל המצות כולן, ע"ד שמצינו בעוד מצות (כמו[22] ציצית, שבת כו').

ויש לומר, שזהו החילוק בין מ"ש רש"י בפ' משפטים „ללמדך ששקולה ע"א כנגד כל המצות כולן והנזהר בה כשומר את כולן" ומ"ש בפרשתנו „שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה":

בפ' משפטים נאמר „ובכל אשר אמר־תי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים לא תזכירו", שזה שהכתוב מזהיר על שני הענינים (שמירת כל המצות והזהירות בע"ז) בהמשך זל"ז, מורה על ההשוואה בין „כל המצות כולן" ומצות עבודת כו־כבים, וזהו שמדייק רש"י „ללמדך ש־שקולה ע"א כנגד כל המצות כולן", ש־כוונתו לענין הב' הנ"ל, שחומרת ע"א שקולה „כנגד (חומרת) כל המצות כולן":

משא"כ בפרשתנו שמדובר אודות מצות ע"ז בלבד, והכתוב מפרט „את כל

שכתוב בתורה". וראה ספרי דבי רב הנ"ל. באר בשדה על פרש"י כאן); עירובין סט, א (ד"ה גילוי פנים) „חצוף"; סוטה מב, ב (ד"ה בגילוי פנים) „בחוצפה".

וכ"ה בפיה"מ להרמב"ם (ועוד) — מירושלמי פאה פ"א ה"א — בפירוש דברי המשנה במס' אבות (פ"ג מי"א — הובאה גם בספרי פרשתנו טו, לא. סנהדרין צט, סע"א) „והמגלה פנים בתורה". וכן בהל' תשובה פ"ג הי"א. וראה לקמן סעיף ה.

19) אלא שבפרש"י שם ממשיך „כגון מנשה שהי' יושב ודורש באגדות של דופי" — כי בחז"ל (בכלל) הכוונה לעבירה פרטית, „מגלה פנים בתורה": משא"כ כאן שקאי על „העובר על כל המצות", הכוונה ש„מחציף פניו בתורה שלא ל־קיימה".

ועפ"ז יומתק זה שהשמיט רש"י תיבת „(מגלה פנים) בתורה" [שבספרי ומכילתא הנ"ל (הערה 2). וכ"ה בש"ס (כריתות, יומא, שבועות וסנהדרין שם). ספרי פרשתנו טו, ל. שם, לא] — כי בחז"ל הכוונה לדורש באגדות של דופי, מגלה פנים בתורה, משא"כ ברש"י הכוונה ל„מגלה פנים" בענין של קיום המצות, „שלא לקיימה".

20) להעיר מלשון „בשררה וגלוי פנים" בפרש"י לעיל (וישלח לב, כט). אבל לכאורה דוחק לומר שמזה מובן כבר ש„מגלה פנים" הוא ביטוי של „חוצפה" (ובפרט ששם הו"ע למעליותא).

*) הפרק שאומרים בשבת פ' שלח (ברוב השנים — שקורין פ' נשא אחרי חג השבועות) — לפי המנהג (הובא בסידור אדה"ז) שאומרים פרקי אבות כל שבתות הקיץ.

21) רש"י חולין ה, סע"א. ואם בפירושו על הש"ס כתב כן (אף שע"ד ההלכה אינו מוכרח לכאורה, כי יתכן שכוונתו רק לענין של ממוצע, אלקא דאלקייא. וראה עיקרים מ"א פי"ד) — כ"ש ע"ד הפשט. ועצ"ע.

22) בפרש"י תוס' פרשתנו (מה"א הדברות)

אשר צוה ה' אליכם ביד משה מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם", הרי למדים מזה שהעדר הזהירות בע"ז פוגע בזהירות ב„כל אשר צוה ה' אליכם גו'", וזהו שאומר רש"י „מגיד שהמודה בע"א ככופר בכל התורה כולה" — וכוונתו לענין הא' הנ"ל, דכיון שכפר בנותן ה־תורה ומצווה המצוות, הרי הוא בדרך ממילא „ככופר בכל התורה כולה". והיי־נו שאין זה רק תיאור חומרת המצוה או השוואתה למצות אחרות, אלא תיאור המציאות — שהמודה בע"א הרי הוא „ככופר (בפועל) בכל התורה כולה"[23].

[ועפ"ז מובן גם עוד שינוי — שבפ' משפטים לשון רש"י היא „כנגד כל ה־מצות כולן", ובפרשתנו אומר „כל התו־רה כולה" — כי שם ההדגשה על ההש־ווא בין מצוה אחת לכל המצות, משא"כ בפרשתנו שההדגשה היא על הכפירה בתוכן כל המצות, ולכן אומר „ככופר בכל התורה כולה", שאין הכוו־נה רק על מעשה המצות, אלא כל עניני תורה שניתנו למשה (וכהמשך דברי רש"י שנכלל בזה גם „כל מה שנתנבאו הנביאים")].

ה. אבל שני ענינים אלה אין בהם כדי לבאר לשון הכתוב „וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה", שפשטות הלשון היא, שמדובר בעבירה על „כל המצות האלה". כי מצד זה שחומרתה של ע"ז „שקולה" כחומרת כל המצות כולן אין לומר „ולא תעשו את כל המצות האלה"; ואפילו מצד זה „שהמו־דה בע"א ככופר בכל התורה כולה" לא שייך לומר לכאורה שהעובד ע"א לא עשה „כל המצות האלה" [כי זהו רק ענין של אמונה בלב, שהמודה בע"א „ככופר בכל התורה כולה", אבל לא שהמודה בע"א נחשב שלא עשה „את כל המצות האלה"[24]].

ולכן אומר רש"י שיש ענין נוסף בע"ז, שבאיסור ע"ז ישנו אותו התוכן שיש בביטול כל המצות כולן, ד„מה ה־

---

23) להעיר ממ"ש רש"י בענין זה לקמן ר"פ ראה עה"פ (יא, כח) „וסרתם מן הדרך גו' ללכת אחרי אלהים אחרים גו'" — „הא למדת שכל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל, מכאן אמרו כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה". וביותר תמוה סיום לשונו (והוא מספרי שם) „מכאן אמרו" — והרי ענין זה (ובאותו הלשון בדיוק) כבר נלמד מפרשתנו!

ויש לומר, שהחידוש בענין זה לגבי פרשתנו הוא, שבפרשתנו מדובר על „המודה בע"א", שזהו „ככופר בכל התורה כולה" (היפך האמונה בכל התורה), משא"כ שם הכוונה, שעבודת אלילים גורמת שיסור מקיום כל המצות בפועל (ראה גם באר בשדה על פרש"י בפ' ראה שם). ומדויק בלשון רש"י „שכל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך כו'" (ולא נקט „המודה", „כסר").

ואף שרש"י מסיים „מכאן אמרו כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה" — י"ל, ש„מכאן אמרו" שגם המעשה דעבודת ע"א (אף שאינו מאמין ומודה בה במחשבתו ולבו) נכלל בחומרא זו ד„כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה" (ועיין במשנ"ת בלקו"ש חכ"ח ע' 95-6). וראה

---

*) ומתורץ בפשטות זה שרש"י לא הסתפק בהעתקת ל' הספרי „מכאן אמרו כו'", אלא מוסיף

מפרשי רש"י שם (צידה לדרך, דברי דוד (להט"ז) ומשכיל לדוד) באו"א. ועצ"ע.

24) והא שלא פרש"י כאן „שכל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך כו'" (כפרש"י שבהערה הקודמת) — כי בזה הכוונה שהעובד ע"א יבא אח"כ לסור מכל הדרך (כנ"ל שם), ולא שע"א עצמה נחשבת כעובר על כל המצות.

עובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים".

הסברת הענין:

שלשה ענינים כלליים ישנם בקיום המצוות: א) קבלת עולו ית', ב) קיום אות הברית שכרת הקב"ה עם בני ישראל, ג) הנהגה בדרך ישרה. וי"ל שהם ג' הסוגים שבמצות — חוקים עדות ומשפטים: מטרתם של חוקים, "דברים שהם גזרת המלך"[25], היא שהאדם יקבל על עצמו עולו של הקב"ה: מצות שהן בסוג של "עדות" — שהם "עדות" וזכרון על חסדי המקום או דברים אחרים בקשר בין ה' קב"ה ועמו ישראל, הם בגדר שמירת "ברית" (כמו הברית שהיא אות וזכרון בין כורתי הברית); ומשפטים הם "דברים האמורים בתורה במשפט, שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן"[26], הנהגות ישרות כו'.

ויש לומר, שאלה הם ג' הענינים שבפירוש רש"י כאן, שהעובר על כל המצות (א) פורק עול — כנגד חוקים; (ב) מפר ברית — כנגד עדות; (ג) מגלה פנים — "פנים" ע"ד הלשון[27] "נסביר פנים בהלכה", "מראה לו פנים" וכיו"ב, שהכוונה נתינת טעם והסבר[28], או — "פנים" מלשון "אופנים"[29] (כלשון רש"י בכ"מ בפירושו עה"ת[30]: "תרגם בפנים אחרים", "יש להרבה פנים" וכיו"ב); ו"מגלה פנים" היינו שממציא "פנים" וטעמים (ואופנים) חדשים, שעי"ז "מעקם" ומעוות את שכל התורה[31] — וזהו כנגד משפטים, שהם מצות שכליות.

ועפ"ז יש לומר, דזה שכתב רש"י שהעובד ע"א "פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים", אין זה רק מפני שעבודה זרה קשורה עם כפירה בה', ולכן יש בה בדרך ממילא משום פריקת עולו והפרת ברית וגילוי פנים, אלא שבמצות ע"ז עצמה יש בה ג' תכונות אלו דפורק עול מפר ברית ומגלה פנים.

כלומר: מצות ע"ז מחוייבת מכל ג' הבחינות, ד"עול" "ברית" ו"פנים" (חוקים, עדות ומשפטים) — כי: האמונה בה' מוכרחת מצד השכל, והעובד ע"ז (וכופר בה') הוא "מגלה פנים", היפך השכל

---

25) ל' רש"י אחרי יח, ד. ועד"ז בפרש"י תולדות כו, ה. בשלח טו, כו. ועוד.

26) ל' רש"י אחרי שם.

27) ע"ד ברכות סג, ב. עירובין יג, ב. שם נד, ב. ובכ"מ.

28) וכן פירש במחזור וויטרי (תלמידו של רש"י) "והמגלה פנים בתורה" שבאבות שם — "פנים, ענינים ומראות טעמים", כאותה שאמרו (מדרש תהלים יב, ז) במ"ט פנים התורה נדרשת". וראה הערה הבאה.

29) ובמחזור וויטרי שם (שהביא ראי' מל' חז"ל "במ"ט פנים") מוכח שס"ל שהוא הפירוש ד"ענינים ומראות טעמים".

30) רש"י וירא כ, טז. תולדות כז, כח. שם, מא. ויחי מט, יא. ועוד.

31) והטעם שהשמיט רש"י תיבת "בתורה" — להדגיש שאין הכוונה ב"מגלה פנים" רק לחסרון באופן לימוד התורה, אלא בענין של "עובר על כל המצות" (כנ"ל הערה 19).

---

*) בפרש"י אבות שם "דהיינו אפיקורוס כמנשה שהי' דורש אגדות של דופי". אבל י"ל שגם לפרש"י הפירוש של תיבות "מגלה פנים" הוא כמ"ש במחז"ו (והרי גם שם מביא הא דמנשה דרש אגדות של דופי. וראה רע"ב שם), אלא שמפרש "דהיינו אפיקורוס".

הישר; ונוסף ע"ז מדגיש הכתוב[32] „אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" – שקבלת מלכותו של הקב"ה היא אות וזכרון על זה שהקב"ה הוציאנו ממצרים (כענין ה„עדות" והברית); ועוד זאת – „אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", „כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי"[33], שקבלת מלכותו ית' צ"ל באופן של קבלת עולו, כמו עבד המקבל עליו עול אדונו, מבלי נפק"מ אם מבין הטעם או לא כו'.

* * *

ו. והנה בנוגע לעבודה זרה כמה נוסחאות – דלפעמים נאמר הלשון „עבודת כוכבים" (או „עכו"ם"), לפעמים – „עבודת אלילים" („ע"א"), ולפעמים – „עבודה זרה" („ע"ז"). ואף שקשה לברר מהי הגירסא הנכונה, ומה נשתנה ע"י הצנזור כו', מסתבר לומר שהגירסא הנכונה היא „עבודה זרה", כשם המסכתא בש"ס [ולהעיר ממחז"ל[34] „הוא סבר לעבודה זרה ממש ולא היא אלא ע"ז עבודה שזרה לו"].

ויש לעיין בתוכן שם זה „עבודה זרה", שלכאורה אין שם זה מדגיש חומרת ענין העבירה כמו השם „עבודת אלילים" או „עבודת כוכבים ומזלות", וכמו שישראל נקרא „זר" לגבי כהן.

ויובן זה ע"פ דברי הרמב"ם בריש הל' עבודה זרה, שמבאר כיצד נשתלשל ענין העבודה זרה בעולם, שהתחיל מהטעות הגדולה שטעו בני אדם בימי אנוש, שאמרו הואיל והקב"ה חלק כבוד לכוכבים והם שמשים המשמשים לפניו, „ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הא־ל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו, וזהו כבודו של מלך".

ולכאורה יש להבין – מהו גודל החסרון והפגם בזה שמכבדים את שמשיו של הקב"ה שהקב"ה מנהיג את העולם על ידם? וכפי שרואים במלכותא דארעא, דאע"פ שכל כוחם וחילם של שרי המלך אינו אלא מהמלך עצמו (ובכוחו להחליפם כו'), מ"מ, הרי עבור רוב עניני הנהגת המדינה צריכים לבקש מאת השרים דוקא ואין הולכים אל המלך עצמו (כי אם כשמדובר בענין גדול ביותר);

והטעם הפשוט בזה הוא[35], לפי שאין הם בעלי בחירה כלל אם להשפיע או לא, והם רק כגרזן ביד החוצב בו, שאין מודים להגרזן אלא רק להחוצב בו [משא"כ במלכותא דארעא, ששרי המלך, אף שכל חילם ותוקפם הם מהמלך, הרי הם בעלי בחירה שבידם לשנות וכו'].

אבל ידוע[36] בפי' התפלה „מדת הרחמים עלינו התגלגלי" וכיו"ב – שזהו בדוגמת סניגור וכיו"ב, אף ש„בנים אתם לה' אלקיכם"[37], „בני בכורי ישראל"[38]

---

32) יתרו כ, ב.

33) רש"י יתרו שם.

34) ר"ה כה, א.

35) ראה פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק היסוד החמישי. ובארוכה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ג. ובכ"מ.

36) ראה אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקמט, א. וראה בס' שנסמנו בס' המנהגים – חב"ד ע' 64 הערה 40. הוספות לשו"ע אדה"ז (הוצאת קה"ת) או"ח כרך ג עא, א [תשכד, א] הערה 40.

37) פ' ראה יד, א.

38) שמות ד, כב.

ונאמר[39] „כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו", ואמרו חז"ל[40] „קראנו אליו ולא למדותיו" (וכ"ש לא להמשמשים לפ־ניו)[41].

וזהו בדקות דדקות פירוש לשון „עבודה זרה" — דכאשר איש ישראל קורא אך ורק להמשמשים לפניו ית', ה"ז ענין של זרות, כמו „זר" שאין לו קירבה למלך עצמו, משא"כ בנ"י שהם עם קרובו, מבקשים וקוראים להקב"ה עצמו (ומדה"ר — בתור סניגור), ובודאי שה־קב"ה ממלא מבוקשם, „כבן[42] שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו".

(משיחת ש"פ שלח תשכ"ט)

---

39) ואתחנן ד, ז.

40) פרדס (שער לב) בשם הספרי. וראה סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"ז.

41) משא"כ ב"נ שלכמה דעות לא נאסר עליהם שיתוף (רמ"א או"ח סקנ"ו. וראה אנציקלופדי' תלמודית ע' בן נח ע' שנ. סה"מ מלוקט ח"א ע' ל. וש"נ).

42) ל' חז"ל ברכות יט, א. תענית יט, א.

קרח

א. בדיני ביטול תרומה במאה וא' (שה„תרומה[1] עולה באחד ומאה"[2]) שנינו במס' תרומות[3]: ר' יהושע אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות לבנות מעלות את השחורות (תאנה של תרומה שחורה או לבנה שנפלה למאה תאנים של חולין חציין שחורות וחציין לבנות כולן מצטרפין לבטלה . . ואם שחורה נפלה מעלה אחת מן השחורות ואם לבנה מעלה אחת מן הלבנות והשאר חולין כשהיו. רע"ב) . . רבי אליעזר אוסר (אם שחורה נפלה השחורות אסורות ואם לבנה נפלה הלבנות אסורות. רע"ב), ורבי עקיבא אומר בידוע מה נפלה (שחורה או לבנה) אין מעלות זו את זו, וכשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו (וברמב"ם[4] נפסקה הלכה כר' עקיבא, ד„אם אין ידוע אם שחורה היתה ואם לבנה, עולה באחד ומאה מן הכל").

והנה טעמו של ר"א האוסר בדין זה, לכאורה מובן בפשטות, שהרי במציאות לא נתערבה התרומה אלא בחמשים (אם לבנה – בין חמשים השחורות), וממה נפשך ליכא מאה מהמין שנפל.

וכתבו מפרשים[5], שר"י ס"ל, שכיון „שאם הי' רוצה הי' דורסן ומערבן הכל ביחד"[6], לכן כולן מצטרפין לבטלה [ואף שאין מבטלין איסור לכתחילה, מבאר התוי"ט[7] ד„הני מילי להרבות בהיתר כדי לבטל האיסור, אבל בכה"ג שאינו מרבה בהיתר אלא משנה האיסור מכמות שהי' ומפרידן כאשר הי' מקדם כדי לערבם יחד בכה"ג נ"ל דשרי לבטל לכתחילה"].

ובטעמו של ר"ע שמחלק בין ידוע מה נפל ואינו ידוע, כתבו[8], דבידוע איזו תאנה נפלה, שחורה או לבנה, „אין מעלות לפי שיכול לאכול האחרות, וכיון דמותרות הן אין מסייעות לבטל, אבל אם אין ידוע אם שחורה נפלה או לבנה נפלה כיון דכולן בספק איסור מעלות זו את זו".

---

1) כדעת ר"א בפ"ד דתרומות מ"ז. וכ"פ הרמב"ם הל' תרומות פי"ג ה"א. וראה נ"כ שם.

2) „למה סמכו על שיעור מאה בתרומות שהרי תרומת מעשר אחד ממאה ומקדש הכל שנאמר (פרשתנו יח, כט) את מקדשו ממנו אמרו חכמים דבר שאתה מרים ממנו אם חזר לתוכו מקדשו" (רמב"ם הל' מאכלות אסורות פט"ו הט"ז, והוא מספרי פרשתנו שם. ירושלמי תרומות פ"ד ה"י). וראה לקמן הערה 14.

3) פ"ד מ"ח.

4) הל' תרומות רפי"ד.

5) רע"ב למשנה שם. וראה הערה הבאה.

6) וברי"ש שם ד"ה ר"א כתב, דבר פדי' בירושלמי שם מפרש, דהוא „משום דאם רצה טוחן ומתיר". ולפנינו בירושלמי אי' „בר פדי' אמר טוחן ומתיר (ואף על גב דבר פדי' אמר אין בלילה אלא ליין ושמן בלבד מודה הוא הכא שהן נבללות)", והיינו א) שאי"ז בפי' דעת רבי יהושע, ב) לא נאמר שכיון שאם רצה לטחון בטל לכן מותר גם בלי טחינה, אלא „טוחן ומתיר", ובפי' פ"מ דהכוונה כפשוטה, ש„טוחן ודורס את כולן שיהיו נבללין זה עם זה ומתיר אותן ע"י כך". ואולי היתה לפני הר"ש גירסא אחרת בירושלמי, או שמפרש כן דברי בר פדי' – ראה תוס' אנשי שם למשניות שם. ואכ"מ.

7) במשנה תרומות שם.

8) ר"ש, פי' הרא"ש, רע"ב – סוף משנה.

וצריך להבין טעמו של ר"י – מה בכך „שאם הי' רוצה הי' דורסן ומערבן הכל ביחד", הרי בפועל לא טחנן ודרסן, ואיך מעלות זו את זו?

וכן צ"ע בדעת ר"ע – מה בכך שהאדם אינו יודע אם שחורה היתה או לבנה ו„כולן בספק איסור", הרי ספק זה הוא רק בהידיעה דהאדם, אבל במציאות – לא נתערבה התרומה במאה (שהרי תאנה לבנה אינה מתערבת עם תאנה שחורה (וכן להיפך), ובלשון התוספות[9] „אין השחורות ראויות להיות בספק דימוע שלעולם השחורות ניכרות מתוך לבנות"); ואין כאן תערובת של אחד ומאה[10]?

ב. ויש לומר, שר"א ר"י ור"ע פליגי בכללות גדר ביטול בתערובת יבש ב־יבש – שאינה דומה לתערובת לח בלח, שזו היא תערובת ממש, שנעשו מציאות אחת שאי אפשר להפריד ביניהם, מ־שא"כ יבש ביבש שכל אחד נפרד בפני עצמו, אלא שהאדם אינו יודע איפה נמצא האיסור – ויש לבאר גדרה של תערובת זו בשני אופנים[11]:

א) גדר תערובת יבש ביבש אכן שונה מגדר תערובת לח בלח, שאינה תערובת בהחפצא אלא רק מצד הגברא, שבידי־עת האדם יש תערובת של איסור בהי־תר, אבל גם זה מספיק לבטל האיסור.

ב) גם תערובת יבש ביבש היא בה־חפצא, כי גדר „תערובת" הוא זה שאי אפשר להכיר בין ההיתר והאיסור.

וזהו טעם פלוגתת ר"א (שאוסר) ור"י ור"ע:

ר"א ס"ל שגם גדר תערובת יבש יבש צ"ל בהחפצא, ולכן ס"ל שאין הלבנות יכולות להעלות את השחורות (וכן להי־פך), שאין כאן תערובת במציאות, וכנ"ל בלשון התוספות שאי אפשר שיתערבו כי לעולם ניכרות בפ"ע.

משא"כ ר"י ור"ע ס"ל דתערובת יבש ביבש מספיק גם כשהוא רק מצד הגב־רא, בידיעת האדם (שאינו ידוע[12] היכן האיסור). וזהו גם טעמו של ר"ע דס"ל ד„כשאינו ידוע מה נפלה מעלות זו את זו" – מחמת תערובה בידיעת האדם, וב־נדו"ד בידיעתו הם מעורבין בכל המאה.

ועפ"ז יש לבאר גם טעמו של ר"י דס"ל שכולן מצטרפין לבטלה לפי „שאם הי' רוצה הי' דורסן ומערבן הכל ביחד" (אף שלא דרסן ועירבן): הדריסה בתא־נים היא (לא רק בגדר „אם הי' רוצה" סתם, אלא זוהי) דרך הכל לדרוס התא־נים[13]: וכיון שתערובת דיבש ביבש הוא

---

9) ד"ה והתחתונות – זבחים עג, א (בדברי ר"א).

10) ראה במשנה ראשונה למשנה תרומות פ"ד שם, מ"ש לבאר מחלוקת התנאים שם. ובכמה מפרשי המשנה והירושלמי שם.

11) להעיר מב' הדיעות בגדר ביטול ברוב, אי משום דאולינן בתר רוב ותולין בכל א' שהוא מן הרוב (ההיתר), או שהאיסור מתבטל ונהפך להיות היתר – ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' בטול ברוב בתחלתו. וש"נ.

12) לא רק להאדם, אלא לכל בני אדם, וגם א"א לברר. ולהעיר משו"ע יו"ד סצ"ח ס"ג. ט"ז שם סק"ו. ואכ"מ.

13) ראה משנה ראשונה למשניות שם מ"ח סד"ה ר"י, שתירץ כן קושיית התוי"ט על הרע"ב הא אין מבטלין איסור לכתחילה. וראה תוס' אנשי שם שם בסופו. וברידב"ז לירושלמי תרומות שם ה"ז מפרש בר"ש ורע"ב „וכיון שבידו לעשות כן ע"כ עולה" (אלא שביאורו הוא באו"א מהמבואר בפנים).

(לא התערובת בפועל, במציאות, בהחפצא, אלא) התערובת שבידיעת ומחשבת האדם, ס"ל לר"י, דכיון דרגיל ובמילא ברצונו לדרוס התאנים, הרי ברצונו (ומחשבתו) של האדם אינו מפריד ומחלק בין השחורות והלבנות וה"ז[14] תערובת כל המאה ברצון ומחשבת האדם.

ג. והנה בירושלמי[15] יש פלוגתא בדעת ר' יהושע, אם זה שמעלות זו את זו הוא גם בידוע איזו נפלה (שחורה או לבנה), או דבידוע איזו נפלה גם ר"י ס"ל דאין מעלות זו את זו, ולפי זה, המחלוקת בין ר' יהושע לרבי עקיבא היא, "בשידע ושכח, על דעתי' דרבי יהושע מעלה על דעתי' דרבי עקיבא אינו מעלה" ("רבי יהושע ס"ל שכיון דשכח הוי כאינו ידוע לו בשעת שנפלה, ור"ע ס"ל שהואיל וידע בשעה שנפלה אין מעלות זו את זו, אע"פ ששכח אח"כ"[16]). והרמב"ם שפסק כר' עקיבא (כנ"ל), פסק ג"כ כדברי הירושלמי, ד"ידע מה היתה אחר שנפלה ושכח הרי כולן מדומעות".

ולכאורה צ"ע סברת ר"ע למה כשידע ושכח כולן מדומעות ואין מבטלות זו את זו, הרי עכשיו כולן בכלל ספק איסור? ואין לומר דכיון שכבר נדמעו החמשים (כשידע), שוב אין מתבטלים אח"כ כששכח[17] — שהרי מפורש במשנה[18] "סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה (סאה) ואח"כ נפלו שם חולין אם שגג מותר", דאף שמתחלה לא היו מאה לבטל ונדמעו, הרי כשאח"כ נפל שם עוד בשוגג מצטרפין לבטל, ולמה לא נאמר גם כאן דכאשר שכח (וה"ז שוגג) הרי כולן בספק איסור ומצטרפין לבטל?

ויש לומר, שלדעת הירושלמי (ופסק הרמב"ם) — סברת ר"ע היא אופן שלישי בגדר תערובת יבש ביבש. דלדעת ר"י כל גדר התערובת הוא אך ורק בידיעת ומחשבת האדם, אבל ר' עקיבא ס"ל, דאף שיסוד תערובת יבש ביבש הוא מצד ידיעת ומחשבת האדם, הרי המצב בידיעת האדם פועל על החפצא. שזהו חידוש התורה בדין תערובת יבש ביבש, דאף שמצד המציאות עצמה, אין האיסור מעורב ממש בההיתר ורק שאינו ניכר בפ"ע, וא"כ יסוד גדר התערובת הוא מצד המצב של ידיעת האדם, הרי מצב זה בידיעת האדם פועל שינוי במציאותו של הדבר, כאילו הם מעורבים ממש.

ולכן חלות דין תערובות מצד ידיעת האדם היא רק כאשר לא ידע בשעת הנפילה, שאז אנו אומרים שהתערובת שמצד ידיעת האדם פועלת חלות דין תערובת, וכאילו נפלה במאה, אבל כאשר בשעת הנפילה ידע, ונמצא דבדעת האדם לא היו השחורות והלבנות מעורבות, אין השכחה שלאח"ז יכולה לחדש בהתאנים, מאחר שמצד התאנים הרי הלבנות והשחורות אינן מעורבות, ושכחה אינה יכולה לעקור מציאות זו (וגם לעקור את ידיעת האדם בשעת הנפילה, שהי' ידוע לו אם שחורה נפלה או לבנה נפלה).

---

14) ולהעיר דמן התורה אף תרומה בטלה ברוב ואיסור דימוע בפחות ממאה ואחד הוא מדרבנן, ודרשת חז"ל הנ"ל (הערה 2) היא אסמכתא בעלמא (ראה רמב"ם הל' תרומות ספי"ד. תוד"ה ועולה — ב"מ נג, א. ד"ה אתי דימוע — נדה מז, א. ועוד).

15) תרומות שם ה"ז.

16) פני משה שם.

17) ראה מלאכת שלמה כאן מ"ט מפי' הר"ש שיריליו "דכיון דנאסרו נאסרו".

18) תרומות פ"ה מ"ט. רמב"ם שם פי"ג ה"י.

בסגנון אחר: כדי שידיעת האדם תפעול דין בהחפצא, התאנים השחורות והלבנות, שמצ"ע אינן מעורבין, צריך להיות שינוי בתאנים עצמן, שנפלה שחורה או לבנה, שבזה נעשה כאן עירוב במציאות, שהתאנה השחורה היא בתוך השחורות, ואז כאשר אין ידוע איזו מהם נפלה, הרי העירוב בדעת האדם פועל עירוב בהתאנים שנפלה בהן תאנה של תרומה, אבל כאשר ידע ושכח, אין שכחת האדם מערבת התאנים שבמציאות אינן מעורבין.

ד. ויש להסביר הטעם שענין זה, דידיעת ומחשבת האדם בכוחה לפעול בדבר שחוץ ממנו, מפורש בתרומה דוקא – כי יסוד הדין דמחשבה פועלת מפורש בנוגע לתרומה, שלמדין ממ"ש[19] „ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן", „במחשבה בלבד תהי' תרומה"[20].

ואף שבנדו"ד המדובר אינו בדין הפרשת וקדושת תרומה אלא בדין ביטולה של התרומה, שהתאנים מותרות באכילה, מ"מ זה נובע מכך שבדיני תרומה מחשבת האדם יש לה כח מיוחד.

ובעומק יותר יש לומר (ע"ד הרמז), שגם ע"י התרת כל התאנים לאכילת ישראל נפעל בהם ע"ד הפרשת תרומה, וכדיוק לשון המשנה „מעלות זו את זו", אף שהכוונה היא שהותרו באכילה, כי זה גופא שהתאנים הותרו באכילה לישראל פועל בהם עלי', גם לפני שהאדם אוכלם.

והוא ע"ד ענין התרומה שישנה במחשבה[21], כי גם להדיעות דאין המחשבה פועלת שתהא תרומה, הרי עכ"פ מועלת להתיר הטבל באכילה[22], דנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה, וג"ז נלמד ממ"ש ונחשב[23].

ומעין זה בנדו"ד, דידיעת ומחשבת האדם פועלת על חפץ שחוץ ממנו שנעשה מותר באכילה. ומצד הכשרתו באכילה לישראל[24] הרי זה גופא עלי' בהדבר, כנ"ל.

ומזה הוראה בדבר גודל ערך ידיעת ומחשבת האדם – שמזה יש ללמוד הן בצד הלא טוב, עד כמה צריכים להיות זהיר ממחשבה בלתי טובה, כי נוסף על חומר הדבר מצד עצמו הרי זה מזיק גם לעולם סביבו[25], והן – ומרובה מדה טובה – בגודל העילוי והצורך במחשבה טובה, לחשוב בטובת הזולת, דנוסף על העזרה במעשה בפועל או בדיבור, הרי גם מחשבה מועלת הרבה[26].

---

19) יח, כז.

20) רמב"ם הל' תרומות פ"ד הט"ז. שו"ע יו"ד סשל"א סעיף מו. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתנ"ז ס"ח.

21) קידושין מא, ב.

22) ראה לקוטי לוי"צ – אגרות קודש (ע' דש ואילך). וש"נ. וראה תשובות וביאורים (קה"ת, תשל"ד) ס"ד ס"ב הערה 8 (אגרות – קה"ת, תשמ"ז – ח"א ע' רלט בהערה).

23) ראה רש"י קידושין שם ד"ה במחשבה. רש"י ותוס' ד"ה ובמחשבה – גיטין לא, א: מנחות נה, א. וראה בכל הנ"ל (בנוגע לתרומה במחשבה) אנציקלופדי' תלמודית כרך יו"ד ע' רעו ואילך. וש"נ.

24) כידוע שדברים שאפשר שהאדם יעשה בהם מצוה וכיו"ב הם למעלה משאר דברים שאינם ראויין שהאדם יקיים בהם מצוה (או לומר ברכה עליהם וכיו"ב) – ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתפג. ע' תתקסא. ועוד.

25) ראה זכרי' ז, יו"ד. ח, יז. תניא אגה"ק סו"ס כב (קלה, ב).

26) ראה בארוכה לקו"ד ח"א בתחלתו. סה"מ

ועל ידי שכאו"א מישראל חושבים אך טוב א' על זולתו, הרי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה[27], שהקב"ה מביא שתפעול ובמעשה בפועל, ומגלה בכ"א מישראל, באיזה מצב שהוא, את (העלם) הטוב שבו, שיבוא לפועל במחשבה דיבור ומעשה שלו, בחיי היום־יום בקיום ה־תורה ומצותי',

ועי"ז מקרבים את הגאולה האמתית והשלימה, ביאת כל ישראל כל יושבי' על אדמתם, וקיום מצות תרומה וכל המצוות התלויות בארץ, כפשוטן בכל הפרטים, ולכל הדיעות מדאורייתא, ב־מהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ עקב תשמ"ה)

תש"ג ס"ע 91 ואילך בשם הרלב"ג. וראה כתר שם טוב (קה"ת) אות מג. רטז (בסופה). רפה. ועוד.

27) קידושין מ, א. ולהעיר מתניא פט"ז. סה"מ תש"ב ע' 87.

קרח ב

א. בסיום דיני תרומת מעשר (שבסוף פרשתנו[1]) נאמר[2]: „ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו, ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו". ובפרש"י: „ולא תשאו עליו חטא וגו' — הא אם לא תרימו תשאו חטא. ולא תמותו — הא אם תחללו תמותו". וכוונת רש"י בפשטות (כמבואר במפרשים[3]), שהכתוב לא בא להשמיענו שאם ירימו הלויים תרומת מעשר לא יחטאו ולא יענשו — דמאי קמ"ל[4] — אלא בא ללמדנו בלשון שלילה את האיסור והעונש, ד„אם לא תרימו תשאו חטא", ו„אם תחללו תמותו".

והנה מאריכות לשון הכתוב ופרש"י משמע, שיש כאן שני ענינים (איסורים) שונים — (א) „ולא תשאו עליו חטא בהרימכם גו'" (ב) „ואת קדשי בנ"י לא תחללו גו'". דאת"ל שכל הכתוב אירי בענין אחד, ונשיאת החטא היא היא העונש מיתה שנאמר בסיום הכתוב, הול"ל „ולא תשאו עליו חטא למות" (וכיו"ב) — ע"ד לשון הכתוב לעיל בפרשתנו[5] „ולא יקרבו גו' אל אהל מועד לשאת חטא למות", ועד"ז לעיל בפ' אמור[6] (גבי איסור אכילת תרומה בטומאה) נאמר „ולא ישאו עליו חטא ומתו בו".

וצ"ע, מדוע סתם רש"י ולא פירש מה הם שני האיסורים שבכתוב זה. ובפרט שמצינו כמה פירושים בחז"ל ומפרשי המקרא בביאור הכפל שבכתוב, ואילו בפרש"י אין זכר, לכאורה, ליישוב שאלה זו[7].

ב. לכאורה יש לומר, שאין רש"י צריך לפרשו, כי מובן מלשון הכתוב עצמו: „ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" קאי במעשר שלא הורמה ממנו תרומת מעשר, ש„אם לא תרימו תשאו חטא"; וסיום הכתוב, „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו גו'" קאי על זר (ישראל או לוי) האוכל תרומת מעשר, כלשון הכתוב „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו" (דקאי על דבר שכבר קדוש), וחילול הקודש הוא ע"י אכילת[8] הקודש.

אבל דוחק גדול לומר שלפרש"י ה־

---

1) יח, כה ואילך.

2) יח, לב.

3) ראה ר"ם, גו"א ועוד.

4) ועוד זאת — אם הכוונה השלילה, הול"ל בדרך לא זו אף זו: מקודם „לא תמותו", ואח"כ — אשר (לא רק ש„לא תמותו", אלא שגם) „לא תשאו עליו (אפי') חטא" (הקל ממיתה). ועכצ"ל שכוונת הכתוב היא — החיוב, וזהו סדר הכתוב, שאם לא תרימו, לא רק ש„תשאו חטא", אלא גם „תמותו".

5) יח, כב.

6) כב, ט. וראה גם קדושים יט, ח. ועוד.

7) ובנחלת יעקב על פרש"י כאן מתרץ הכפל, ד„ולא תשאו עליו חטא קאי על אם לא תרם מן המובחר כו' [דרשת הספרי עה"פ. יבמות פט, ב] וקרא דולא תחללו קאי אביזוי אפי' כהן המסייע [ספרי עה"פ. בכורות כו, ב] וכ"ש חילול אחר".

אבל צע"ג לפרש כן בפרש"י שאין בו אף רמז לכ"ז. ועוד זאת — רש"י בפרשתנו (יח, ל) פי' „חלבו" על תרומת מעשר (ולא על החיוב לתרום מן המובחר).

8) ראה רש"י אמור כב, טו.

כתוב „ואת קדשי בנ״י לא תחללו ולא תמותו״ קאי בזר האוכל תרומת מעשר, כי לפרש״י דבר זה כבר נלמד ממ״ש לעילי „ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן״, וכפרש״י שם „תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עלי׳ מיתה[10] וחומש כתרומה גדולה״ (ונכלל באזהרת תרומה גדולה).

ובכמה פשטני המקרא[11] פירשו, ד־מ״ש „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו״ הוא איסור (ועונש) אכילת מעשר שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר. ולכאורה, כיון שרש״י סתם ולא פי׳ לאיזה ענין נאמר „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו גו״ — ובפרשה זו איירי רק בדיני תרו־מת מעשר[12] — צריך לומר, דגם רש״י ס״ל כן. דאם לא קאי באיסור אכילת תרומת מעשר (שזה נלמד מ„ונחשב לכם תרומת־כם״ כנ״ל), עכצ״ל שמדבר באיסור אכילת מעשר שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר.

אבל אם כן (נוסף לזה שפשטות לשון הכתוב „ואת קדשי בני ישראל״ משמעה דקאי בדבר הקדוש כבר) עדיין צריך ביאור, מהו טעם הכפל שבמקרא זה?

ג. לכאורה יש לבאר הכפל, ש„ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו״ קאי על עצם האיסור שבאי־הרמת תרומת מעשר (גם אם לא אוכלים את המעשר הטבול לתרומת מעשר), כדיוק הלשון „אם לא תרימו תשאו חטא״, מש־א״כ „ואת קדשי בנ״י לא תחללו״ הוא איסור אכילת[9] מעשר הטבול לתרומת מעשר.

אבל קשה לפרש כן, כי אם כן, „ולא תשאו עליו חטא״ מאי קמ״ל? הרי עצם האיסור של אי הרמת תרומת מעשר יודעים מהחיוב ומ״ע „והרמותם ממנו תרומת ה׳ מעשר מן המעשר״[13], ובמילא מובן[14] שאם לא מרימים עוברים על עשה[15].

---

9) יח, כז.

10) דפשטות ל׳ רש״י היא, ש„חייבין עלי׳ מיתה״ קאי גם על „זרים״ (דדוחק גדול לומר ד־לצדדין קתני, וקאי רק על טמאים).

אלא שלכאורה צע״ק, שהרי לפרש״י חיוב מיתה נאמר (אמור כב, ט) באוכל תרומה בטומאת הגוף [והרי גם ע״ד ההלכה יש דיעה דזר שאוכל תרומה רק לוקה ואינו חייב מיתה בידי״ש — סנהדרין פג, ריש ע״ב].

וצריך לומר, דרש״י ס״ל ש„ולא ישאו עליו חטא ומתו בו״ (אמור שם) קאי גם על לאחריו — „וכל זר לא יאכל קדש״ (וראה פרש״י ויקרא ה, טו). או י״ל שנלמד מ„והשיאו אותם עון אשמה״ (אמור שם, טז. וראה רש״י שם דקאי על „עון באכלם את קדשיהם״), ונשיאת עון אשמה היינו מיתה בידי״ש (ראה קרבן אהרן לתו״כ שם. משכיל לדוד לפרש״י אמור שם, ט).

11) ראה רלב״ג, ראב״ע, חזקוני ועוד. — ויש שפירשו כן גם ע״ד ההלכה — רמב״ם בסהמ״צ (מל״ת קנג). חינוך מצוה רפד. השגות הרמב״ן לספהמ״צ סוף מל״ת, מל״ת ז (דהרמב״ן). וכ״ה בלקח טוב עה״ת (נג׳ארה) כאן. ועוד.

12) מלבד פסוק כט (כפרש״י שם).

13) יח, כו. וראה שם, כח ואילך.

14) ע״ד ההלכה יש פלוגתא אם הפרשת תרומות ומעשרות היא מצוה חיובית (ראה אנ־ציקלופדי׳ תלמודית בערכו ע׳ קצט. וש״נ). אבל בפשוטו של מקרא ה״ז חיוב. ובפרט שנאמר גם הטעם (פרשתנו יח, לא) „שכר הוא לכם חלף עבודתכם גו״. וראה שופטים יח, ה (גבי תרומה). ועוד.

15) ודוחק גדול לומר שרש״י ס״ל ש„ולא תשאו עליו חטא״ הוא לאו [כדעת הרמב״ן (בהשגותיו שם) ש„זו מניעה, יזהיר השמרו לכם שלא תשאו חטא על המעשר, ובמה לא תשאו עליו חטא, כאשר תרימו חלבו ממנו״ (אלא שלהרמב״ן, לאו זה הוא האיסור להפריש מן

ועוד: בפשטות צריך לומר, ד"ולא תשאו עליו חטא" היינו שיש על זה עונש, כי לשון נשיאת חטא סתם וע"פ הרוב מורה על ענין של עונש[16]. אבל את"ל דקאי על אי הרמת תרומת מעשר, קשה ביותר, דכי אפשר לומר שיש עונש מיתה (בידי שמים) על ביטול הפרשת תרומת מעשר? וכן קשה לומר ד"תשאו עליו חטא" היינו עונש מלקות, שהרי אין כאן אזהרה[17], ועוד זאת — הרי אין באי הרמת תרומת מעשר מעשה (ואין לוקין על לאו שאין בו מעשה)[18].

ויש מפרשים[19] שפירשו, ש"ולא תשאו עליו חטא" קאי באיסור אכילת מעשר הטבול לתרומת מעשר [ולפ"ז, מ"ש "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם גו'" — "הא אם לא תרימו תשאו חטא" — היינו, כי "אם לא תרימו" יבואו לידי חטא כ־שיאכלו המעשר]. ועפ"ז אתי שפיר שיש כאן "נשיאת חטא", עונש על מעשה האכילה.

אבל אם זוהי שיטת רש"י בפירושו עה"ת, הדרא קושיא לדוכתא — כיון ששני חלקי הכתוב איירי באיסור אחד (אכילת מעשר הטבול לתרומת מעשר) — מהו הכפל בכתוב? ועוד זאת: איזו נשי־את חטא — עונש — יש כאן מלבד העונש מיתה ("אם תחללו תמותו") שבסיום הכתוב?

ואין לומר ש"ולא תשאו עליו חטא" היינו עונש מלקות — שהרי[20] כיון שיש באכילת טבל לתרומת מעשר עונש מיתה ("אם תחללו תמותו"), הרי אין כאן דין מלקות כי "קם[21] לי' בדרבא מיני'"[22] (שהיא סברא פשוטה גם בלימוד ע"ד הפשט[23]).

[ואף שעונש מיתה כאן הוא רק מיתה בידי שמים[24], ורק לפי אביי (בדעת ר' נחוני' בן הקנה)[25] אמרינן בזה קלב"מ — הרי ע"פ פשוטו של מקרא אין מקום לחלק בין מיתה בידי אדם למיתה בידי שמים, שהרי הסברא ד"קם לי' בדרבא

הרעה על היפה)] — כי ע"פ פשוטו של מקרא אין זו לשון אזהרה.

16) ראה הנסמן לעיל הערה 5, 6. תצוה כח, מג. קדושים כ, יז־כ. פרש"י — אחרי יז, טז (חייב כו'). אמור כד, טו. ועוד.

17) ראה לעיל הערה 15.

18) ועוד, שהוא לאו הניתק לעשה, שאין לוקין עליו (כמובא גם בפרש"י עה"ת — תצא כה, א). אבל בזה י"ל דאם מאבד את המעשר, שביטל העשה וא"א לתקן הלאו, לוקין עליו. וראה לקמן סעיף ז.

19) רלב"ג כאן.

20) ועוד זאת: בלאה"כ חייב מלקות, כי כל חייבי מיתה בי"ש לוקין (מכות רפ"ג. רמב"ם הל' סנהדרין רפ"ח. פי"ט ה"ב). אבל צ"ע אם גם בפשש"מ כן הוא, דכיון שהלאו ניתן לאזהרת מיתה (בידי שמים), מהיכי תיתי לחייבו מלקות. וראה דעת רבי יצחק מכות (יג, ב). רש"י יבמות נה, א ד"ה לכרת. ועוד.

21) גיטין נב, סע"ב ואילך. ב"ק כב, ב. ובכ"מ.

22) במכות שם בדעת ר' ישמעאל דהני מילי ש"אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות" (מכות שם. וש"נ) — "מיתה וממון או מלקות וממון, אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא". אבל ע"פ פשוטו של מקרא הרי הם שני עונשים נפרדים, וגם בזה אמרינן קלב"מ. וראה שם דעת רבא, דאם התרו בי' לקטלא כ"ע לא פליגי דאינו לוקה ומת.

23) להעיר ממוציא שם רע שלוקה ומשלם (תצא כב, יח־יט ובפרש"י שם). אבל יש לחלק בין לוקה ומשלם למיתה וממון (או מלקות). ואכ"מ.

24) ראה גו"א כאן. פרש"י אמור כב, ט. ועוד.

25) כתובות ל, א־ב.

מיני״ היא בשניהם, כי גם מיתה בידי שמים היא „רבא מיני״[26].

ד. ויובן זה בהקדם הביאור בפרש״י לעיל עה״פ[27] (גבי מעשר) „את מעשר בנ״י אשר ירימו להׄ׳ תרומה נתתי ללוים גו״ — „אשר ירימו להׄ׳ תרומה, הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת מעשר״. ולכאורה צריך ביאור, למאי נפק״מ זה שקרא הכתוב למעשר בשם „תרומה״ קודם שמפרישים ממנו תרומת מעשר[28].

ואין לומר שבא ללמדנו איסור אכילת מעשר קודם הפרשת תרומת מעשר, כי דבר זה מפורש בסוף הפרשה, „ולא תשאו עליו חטא גו׳ ואת קדשי בנ״י לא תחללו גו״ (כנ״ל). ועוד זאת, הרי האיסור לאכול מעשר הטבול לתרומת מעשר הוא גם על כהן, ואיך מתאים להודיע איסור זה ע״י ש„קראו תרומה״ (המותרת לכהן)?

ונ״ל, שכוונת הכתוב בזה ש„קראו תרומה״ היא להשמיענו גדרו של איסור מעשר הטבול לתרומת מעשר, שהוא לא מפני החיוב להפריש ממנו תרומת מעשר, אלא לפי שבהמעשר כבר מעורב חלק תרומת מעשר[29] [וע״ד שיטת רש״י בפירושו לש״ס[30], שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו], ולכן „הכתוב קראו (לכל המעשר) תרומה״[31].

ועפ״ז מתורץ מ״ש „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו״, דקאי על אכילת מעשר הטבול לתרומת מעשר, ומ״מ קראו הכתוב „קדשי בני ישראל״, כי גם לפני הפרשת תרומת מעשר הרי התרומה מעורבת בהמעשר (וגורמת שיהי׳ קדוש), וזה גופא הטעם שיש עונש מיתה באכילתו, מצד חלק התרומת מעשר שבו [ע״ד פרש״י בש״ס הנ״ל, שזה ש„חייבין מיתה על אכילתו של טבל״ הוא מצד חלק התרומה המעורב בו].

ה. אלא שלכאורה צע״ק בזה:

לעיל בפ׳ אמור[32] נאמר „ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו להׄ״, ובגמ׳[33] למדו מזה איסור טבל, ודרשו דמ״ש „קדשי גו׳ אשר ירימו גו״ — „בעותידים לתרום הכתוב מדבר״. אבל

---

26) אף שבשור שהרג אדם חייב מיתה בידי״ש וגם „כופר . . פדיון נפשו״ (משפטים כא, כט־ל ובפרש״י) — הרי הענין ד„כופר״ הוא שע״ז נפטר ממיתה, כפרש״י מסעי (לה, לא־לב).

27) יח, כד. וראה רש״י שם, ל.

28) וראה מפרשי הספרי ומפרשי רש״י שם. ספרי זוטא שם. ואכ״מ.

29) ראה גם גו״א על פרש״י שם „שהמעשר נקרא תרומה בשביל שיש בו עדיין תרומת מעשר״. ובבאר מים חיים (לאחי המהר״ל) שם „אף המעשר נקרא בן מפני חלק הכהן המעורב בו״.

30) יבמות פו, א (וכן בפרש״י סנהדרין פג, א ד״ה תרומה חוצה לארץ). — וראה בארוכה אתוון דאורייתא (להר״י ענגל) כלל ב. צפע״נ כללי ה־תורה והמצוה מע׳ טבל. וש״נ. וראה אנציקלופדיא תלמודית ערך טבל (ע׳ תרב־ג). וש״נ.

31) בפרש״י יבמות שם ד״ה אף מעשר כ׳, ד„דבדידי׳ ליכא מיתה״, ובתוד״ה מה תרומה שם הקשו ד„מעשר ראשון נמי כתיבא בי׳ תרומת מעשר״. ומשמע לכאורה שגם לרש״י לא אמרינן שתרו״מ מעורבת במעשר קודם הפרשתה.

אבל ראה שו״ת מהרי״ט (ח״א סכ״ה), דקודם הפרשת המעשר אין חיוב של הפרשת תרו״מ ובמילא עדיין אין תרו״מ מעורבת בטבול למעשר. או שכוונת הגמ׳ „מעשר ראשון טובל״ היא כשהרימו תרו״מ קודם הפרשת המעשר (מנ״ח מצוה רפד. ע״ש). ואכ״מ.

32) כב, טו.

33) סנהדרין פג, א.

בפרש״י עה״ת שם מפרש, ד„לא יחללו את קדשי בני ישראל״ הוא איסור „להא־כילם לזרים״.

ולכאורה צ״ע, כיון שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו, אמאי דחק רש״י לפרשו שהוא איסור להאכיל קד־שים (תרומה) לזרים (שבלאה״כ נזהרו זרים על זה מכתובים אחרים[34]), ולא פירשו (כבגמרא) שקאי באיסור אכילת טבל, ונק׳ „קדשי בני ישראל״ מצד חלק התרומה המעורב בו?

ויש לומר, שלפי שיטת רש״י בפירושו עה״ת (שהוא ע״ד הפשט) יש חילוק בין טבל לתרומה גדולה ומעשר הטבול ל־תרומת מעשר:

בלימוד ע״ד הפשט לא מסתבר לומר, שמצד עצם החיוב להפריש תרומה, כבר ישנו בפועל בהטבל חלק התרומה (שע־תיד להפריש)[35]. ולכן א״א לפרש הכתוב „ולא יחללו את קדשי בנ״י״ (שבפ׳ אמור) על איסור טבל (שהרי אין כאן קדש)[36];

משא״כ גבי מעשר, שכבר היתה פעו־לה של הפרשה[37], שהישראל הפריש מע־שר מן הטבל, הרי בהפרשה זו כבר נכללת גם הפרשת התרומת מעשר, אלא שהיא מעורבת בהמעשר. וזה גופא קמ״ל הכתוב בכך ש„קראו (למעשר) תרומה״, שבהפרשת המעשר ע״י הישראל כבר מתחילה קדושת תרומת מעשר בחלק עשירי מן המעשר, אלא שהוא מעורב במעשר. ופעולת הלוי היא רק שמברר[38] חלק התרומת מעשר מן המעשר[39].

ולכן נק׳ „קדשי בני ישראל״, כי הישׂ־ראל ע״י הפרשת המעשר כבר פעל קדו־שה בתרומת מעשר המעורבת בו[40].

ויש לומר, שענין זה מובן גם מלשון הכתוב[41] גבי הפרשת תרומת מעשר — „בהרימכם את חלבו ממנו״: לפי פרש״י[42], „חלבו (ממנו)״ קאי על חלק התרומת מעשר שבמעשר, וממ״ש „בהרימכם את חלבו ממנו״ משמע, שעוד קודם ש־מפרישים התרומת מעשר (שזהו פירוש „בהרימכם״ — לשון הפרשה[43]), כבר

34) כמ״ש לפנ״ז שם (כב, י) לענין תרומה „וכל זר לא יאכל קודש״. וראה רש״י ויקרא ה, טו. ועוד.

35) ועפ״ז מובן הטעם שצריך קרא מיוחד שאם הקדים הלוי את הכהן בכרי חייב להפריש תרומה גדולה (רש״י פרשתנו יח, כט).

36) ולכן לא מצינו בפשט״מ חיוב מיתה על אכילת טבל — דבגמ׳ (סנהדרין שם) למדו שהוא בעונש מיתה כי „ליף חילול מתרומה״, או ממ״ש (אמור כב, טז) „והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם״ (תו״כ שם. וכ״ה ברמב״ם הל׳ מאכלות אסורות פי״ד ה״ט). אבל לפי פרש״י אמור שם, לא איירי שם בטבל, כנ״ל.

37) ראה גם חסדי דוד (השלם) לתוספתא מעשר שני פ״ג, י׳.

38) לכאורה צע״ק מלשון הכתוב (פרשתנו יח, כח) „כן תרימו גם אתם גו״, ובפרש״י שם „כמו שישראל מרימים כו׳ תרימו גם אתם ממעשר כו״, ומשמע דשווים הם.

אבל י״ל שההשוואה היא בנוגע לטעם הפרשתם (כפרש״י שם „כי הוא נחלתכם״), אבל באופן הפרשתם ה״ה מחולקים (כמו שחלוקים לענין שיעורם).

39) עפ״ז יומתק טעם הדין (גיטין ל, סע״ב ואילך. רמב״ם הל׳ תרומות פ״ג ה״ב) דיש רשות לבעה״ב לתרום תרו״מ ולא נק׳ תורם שלא מדעת. וראה גם לקו״ש חכ״ג ע׳ 132.

40) ועפ״ז י״ל, שע״ד הפשט, האוכלו בשוגג חייב חומש על חלק התרו״מ שבו, כדין אוכל תרומה בשוגג. ועצ״ע.

41) יח, ל. שם, לב.

42) יח, ל.

43) ראה רש״י ר״פ תרומה.

נקרא „חלבו", היינו שפעולת האדם היא בזה שמברר, מפריש ומבדיל את חלק התרומת מעשר („חלבו") מן המעשר („ממנו"), והיינו לפי שהתרומת מעשר מעורבת בהמעשר.

ו. ע"פ כל הנ"ל מתורץ הכפל שב־כתוב „ולא תשאו עליו חטא בהרימכם גו' ואת קדשי בני ישראל לא תחללו גו'" — אף ששניהם איירי במעשר הטבול ל־תרומת מעשר:

ע"פ משנת"ל שגדר איסורו הוא מצד חלק התרומת מעשר שבו, נמצא, שיש באכילת מעשר הטבול לתרו"מ שני אי־סורים: א) איסור גזילה — שגוזל מה־כהנים את חלק התרומת מעשר שבו, דכיון שכבר חלה עליו קדושת תרומת מעשר, י"ל שחלק זה כבר שייך לכהנים[44] (גם קודם נתינתו לכהן[45]). ב) איסור חילול קדשים, שהרי חלה עליו קדושת תרומת מעשר (ונקראת „תרומת ה'"[46]).

ושני איסורים אלה הם המפורשים בכתוב כאן: א) „ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" — „הא אם לא תרימו תשאו חטא", שזהו איסור גזל הכהנים, ולכן נאמר „בהרימכם" („הא אם לא תרימו"), כי הגזילה נעשית תיכף כאשר הלוי אינו מרים ומפריש את חלק התרומת מעשר שבמעשר [אלא דכל זמן שלא אכלו (וכיו"ב) בידו להפרישה ול־השיב הגזילה, וכדלקמן סעיף ז]; ב) „ואת קדשי בני ישראל לא תחללו", היינו איסור אכילת המעשר הטבול מפני קדו־שת תרומה שבו („קדשי בנ"י").

וזהו גם החילוק, שבנוגע ל„ולא ת־חללו" נאמר „ולא תמותו", כי העונש על חילול קדשים הוא מיתה (בידי שמים), משא"כ גבי „בהרימכם את חלבו ממנו" נאמר סתם „ולא תשאו עליו חטא", כי אין כאן אלא איסור גזילה.

ז. ויש לומר, דמ"ש „ולא תשאו עליו חטא", המורה על ענין של עונש (ולא רק איסור גרידא) — קאי על חיוב תשלומין לכהן (שגם חיוב תשלומין נכלל ב„נשי־את חטא"). דכיון שכבר חלה עליו קדו־שת תרומת מעשר ושייכת לכהנים, לכן, המאבד מעשר הטבול לתרומת מעשר חייב לשלם לכהנים חלק העשירי (מעשר מן המעשר) שבו.

ואע"פ שכל זמן שהמעשר בעין יכול להפריש ממנו תרומת מעשר ולהשיב את הגזילה — הרי אם איבד את המעשר (ע"י אכילה או באיזה אופן שהוא) מבלי להרים ממנו תרומת מעשר, אזי חייב לשלם לכהן.

[דע"ד ההלכה[47] יש מיעוט מיוחד שאין לכהן אלא משעת הרמה ואילך (גם למ"ד שמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי)[48]. אבל ע"ד הפשט יש לומר שאינו כן, דכיון שהתרומת מעשר מעורבת בהמעשר וחלה עלי' קדושת תרומת מעשר, כבר שייך חלק זה לכהנים (גם

---

44) וראה לקמן סעיף ז (וראה שם לענין חיוב תשלומין).

45) אף שיש לחלק, דקדושת התרומת מעשר תלוי' בהפרשה (שנעשית „תרומת ה'" — פרשתנו יח, כו. שם, כח־כט), ורק אח"כ יש חיוב ליתן „תרומת ה'" אל הכהנים (שם, כח). אבל קודם ה־נתינה לכהן אינה שייכת לכהנים (והיא רק „תרומת ה'"). וראה לקו"ש ח"ח ע' 34 ואילך.

46) נסמן בהערה הקודמת.

47) חולין קל, ב. והוא מתוספתא מע"ש שם.

48) ולכן לוי שאכל מעשרותיו טבולים פטור מן התשלומין (חולין שם).

קודם נתינתו לכהן בפועל) וחייבים לשלם לכהן על איבודו].

והגם שקודם הנתינה לכהן א"א לומר שהוא ברשותו של כהן פרטי, מ"מ יש לומר, שע"ד הפשט כבר נעשה ממון כהנים[49] (ורק שיש טובת הנאה[50] ללוי ליתנו לכהן שרוצה, וזוהי מצות נתינת תרומת מעשר), וחייב לשלם. ויש לומר, שנותנו לכהן שירצה (באותו משמר ע"ד גזל הגר[51]).

ולאידך יש לומר: כיון שכשעדיין לא הגיעה התרומת מעשר ליד כהן לא שייך עלי' חיוב תשלומין (כיון שאינה בבעלות כהן פרטי) — הרי מהאי טעמא גופא יש לומר, שע"ד הפשט, המאבד מעשר הטבול חייב מלקות על לאו דגזילה. דזה שאין לוקין על לאו דגזילה הוא משום דהוי לאו הניתק לעשה ("והשיב את הגזילה"[52]), שאין לוקין עליו (כמובא (גם) בפרש"י על התורה[53]), אבל אם כבר אכל את הגזילה שוב אינו ניתק לעשה, וכיון שבנדו"ד גם תשלומין[54] ליכא (כנ"ל), א"כ לוקה על גזילת הכהנים.

ועפ"ז נמצא, ש"ולא תשאו גו'" פירושו כפשוטו (כברוב המקומות), שיש כאן עונש ממש.

ואולי יש לומר עוד יותר, דגם אם מאבד את המעשר ע"י אכילה, שאז יש עליו עונש מיתה בידי"ש ("אם תחללו תמותו"), מ"מ חייב בתשלומין (או מל־קות), ולא אמרינן בזה קלב"מ — דכיון שהתשלומין (או המלקות) הם מצד גזילת הכהן, ואילו עונש מיתה הוא מצד איסור חילול קדשים, וא"כ ה"ז מיתה לזה ותש־לומין לזה, שע"ד הפשט[55] לא אמרינן בזה קלב"מ[56].

(משיחת ש"פ קרח תשכ"ה)

---

49) להעיר מגזל השבט (ראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו ע' תקיג ואילך. וש"נ). אלא שזהו דין דרבנן.

50) ראה רש"י נשא ה, י.

51) רש"י נשא שם, ח.

52) ויקרא ה, כג.

53) רש"י תצא כה, א.

54) ראה מכות טז, סע"א. רמב"ם ריש הל' גזילה. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גזל בתחלתו. וש"נ.

55) משא"כ ע"ד ההלכה — ראה כתובות ל, ב ובתוד"ה רב אשי שם. ועוד. אבל להעיר מדעת רב יוסף (סנהדרין ט, ב) דמיתה לזה ותשלומין לזה חייב אף בחד מעשה. וראה כסף משנה הל' עדות פכ"א ה"י.

56) ועוד זאת, שאין האיסורים באים כאחד, דאיסור גזילה הוא משהגביהו או עכ"פ משלעסו (ונאבד), ואילו חיוב מיתה על אכילת־קדשים לא חל עד שאוכל ובולע (ראה כתובות שם).

חוקת

א. כתב הרמב"ם[1]: „מנין לצמיד פתיל שמציל באהל המת שנאמר[2] וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא, הא יש צמיד פתיל עליו טהור, ומפי השמועה[3] למדו שאין הכתוב מדבר אלא בכלי חרש בלבד, כלי[4] שאינו מטמא אלא דרך פתחו, לפיכך אם הי' פתחו סתום ומוקף צמיד פתיל הציל על כל שבתוכו, קל וחומר[5] לכל הכלים שאין מקבלין טומאה שיצילו בצמיד פתיל (והם[6] — כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה וכלי עצמות הדג ועורו עצמות העוף וכלי עץ הבאה במדה ונסרים של עץ שהן פשוטין ואינן כלים וגולמי כלי מתכות)".

ובהמשך הדברים (ב' פרקים לאח"ז) כתב[7]: „כל הכלים המצילים בצמיד פתיל מצילין על כל מה שבתוכן בין אוכלין בין משקין בין בגדים וכלי שטף זהו דין תורה; אבל מדברי סופרים שכלי חרס המוקף צמיד פתיל אינו מציל אלא על האוכלין ועל המשקין ועל כלי חרס אחרים שיהיו בתוכו, אבל אם היו בתוך כלי חרס המוקף כלי שטף או בגדים הרי אלו טמאים[8]. ומפני מה אמרו שלא יציל על הכל כשאר כלים המצילין, מפני ש־שאר הכלים המצילין אין מקבלין טומאה וכלי חרס מקבלין טומאה וכלי טמא אינו חוצץ, וכל כלי עם הארץ בחזקת טומאה כו', גזרו שלא יציל כלי חרס על כלי שטף שבתוכו"[9].

וממשיך הרמב"ם[10] „אדם שהי' נתון בתוך החבית ומוקפת צמיד פתיל טהור כו' ויראה לי שזה שלא גזרו על כלי חרס שלא יציל על האדם מפני שהוא דבר שאינו מצוי וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו".

ולהלן[11] ממשיך „ארובה [היינו חלון] שבין בית לעלי' וטומאה בבית וקדרה [של חרס] נתונה על פי הארובה . . כל שבעלי' מאוכלין ומשקין וכלי חרס טהור, אבל אדם וכלי שטף שבעלי' טמאים, שאין כלי חרס חוצץ אלא על האוכלין ועל המשקין וכלי חרס וכל שבעלי' טהור כאילו הוא תחת צמיד פתיל בכלי חרס וטמאו האדם שבעלי' זו מפני שהוא דבר המצוי".

---

1) הל' טומאת מת פכ"א ה"א.
2) פרשתנו יט, טו.
3) ספרי עה"פ.
4) ראה ספרי שם: ר"א אומר בכלי חרס הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בכל הכלים ת"ל כל כלי פתוח כלי שמקבל טומאה דרך פיתוחו ואיזהו זה כלי חרס.
5) ספרי להלן שם.
6) המשך ל' הרמב"ם שם. וראה כלים רפ"י ובהנסמן בנ"כ הרמב"ם שם.
7) פ"ו ה"א.
8) עדיות ספ"א.
9) ראה עדיות שם.

ברמב"ם שם מאריך לבאר למה גזרו גם על כלי חרס של חבר. וכ"ה בפי' הראב"ד עדיות שם. ולכמה דיעות הוא רק בכלים של ע"ה ולא של חבר — ראה ר"ש כלים פ"ט מ"ב. שם רפ"י. אהלות פ"ה מ"ג. רע"ב אהלות שם. וברע"ב עדיות וכלים שם פי' כדברי הרמב"ם. וראה תוי"ט עדיות, כלים ואהלות שם (וכלים שם פ"ט מ"ו). ואכ"מ.

10) שם ה"ב (מתוספתא אהלות פט"ו, ח).
11) ה"ד. והוא מאהלות פ"ה מ"ב.

ונמצא, שיש בהלכה זו דהצלה מ־טומאת אהל ע"י „צמיד פתיל" ג' חלו־קות:

א) כלים שאינם מקבלים טומאה מצי־לין בצמיד פתיל על כל מה שבתוכם גם מדברי סופרים.

ב) כלי חרס המוקף בצמיד פתיל, שמציל על אוכלין ומשקין, וכן מציל על אדם שנתון בתוך החבית, אבל מדברי סופרים אינו מציל על כלי שטף ובגדים.

ג) אדם שבעלי' וקדרה על פי ה־ארובה — שאז אין הכלי חרס מציל על האדם שבעלי' זו.

ב. והנה ידוע[12] שמכל הלכה שבתו־רה יש ללמוד הוראות בעבודת השם, היינו, שנוסף על הפירוש הפשוט שבכל הלכה (שהוא העיקר), יש בכל הלכה גם פירוש בעבודה רוחנית, שהוראה זו שייכת לכאו"א, ובלשון הרמב"ם[13] „רוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים", וכמ"ש[14] „ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה'"[15], שתכלית „כל החוקים האלה" היא שיבוא על ידם „ליראה את ה'", ולפיכך יש ללמוד מכל הלכה הוראה בענין של יראת שמים.

ועד"ז בענייננו, שג' ענינים אלו בשיי־כות להצלה מטומאה באהל המת יש דוגמתם בעבודת האדם לקונו.

ג. ביאור הענין:

ענין ה„חיים" ברוחניות ובעבודת ה־אדם פירושו וענינו הדביקות בה', כמ"ש[16] „ואתם הדבקים בה"א חיים כול־כם היום", שהקב"ה נקרא חיים[17], ויתירה מזו — הוא מקור החיים, „מחי' החיים"[18]. ולכן נק' בני ישראל „חיים"[19], להיותם דבוקים בהקב"ה, שהרי נשמתם היא „חלק אלקה ממעל ממש"[20], וכמאמר[21] „חבוקה ודבוקה בך".

ומכאן, שהעדר הדביקות באלקות ח"ו ה"ז ענין של „מיתה", היפך החיים. ולפי זה י"ל, דענין „אהל המת" ברוח־ניות קאי על כללות עולם הזה (לפני בירורו), הנקרא בשם „עולם הקליפות וסטרא אחרא"[22] (כי עולם הזה „הוא מלא קליפות וסטרא אחרא שהן נגד ה' ממש"[23], והרי קליפה „היא מקום המיתה והטומאה ה' ישמרנו"[24].

ונמצא, שירידת נשמת האדם לעולם הזה היא בדוגמת אדם הנמצא באהל המת.

והנה אף שהנשמה מצד עצמה, ל־היותה נשמה טהורה דבוקה בה', ה"ה „חיים" שאין „טומאת מת" של עוה"ז יכולה לפגוע בה, מ"מ, על ידי התלב־שות הנשמה בגוף גשמי, שבזה נעשה קשר בין הנשמה והעולם שמחוצה לה,

12) ראה קונטרס לימוד החסידות פי"א ואילך. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ח"ג ס"ע ריט ואילך. ובכ"מ.
13) סוף הל' תמורה.
14) ואתחנן ו, כד.
15) ראה תניא ספכ"ג.
16) ואתחנן ד, ד.
17) ירמי' י, י. אבות דר"נ ספל"ד.
18) יומא עא, א.
19) אבות דר"נ שם.
20) תניא רפ"ב.
21) נוסח הושענות ליום ג'.
22) תניא פ"ו (י, סע"ב).
23) תניא פל"ו (מה, ב).
24) תניא פכ"ב (כז, ב).

אפשרי שטומאת עוה"ז תפגום בקדושתה, וזקוק לענין של שמירה ("הצלה") מטומאה זו.

ובכללות, הדביקות של הנשמה בקב"ה בהיותה למטה בעוה"ז היא ע"י עסק התורה ומצות, "ראה[25] נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב גו' ובחרת בחיים"[26]. אלא שזוהי שמירה והצלה בעת עסקו בתומ"צ, משא"כ בעתים ש־עוסק בצרכי גופו ופרנסתו כו', זקוק אז לשמירה נוספת מטומאת עוה"ז. ושמירה והצלה זו היא כאשר משנה מהותו של הגוף, עד שבא לידי מצב שהוא משומר לגמרי מטומאת עוה"ז.

וזהו הרמז בפרטי ההלכות ע"ד ה־אופנים השונים שכלים מצילים מטומאה באהל המת, שהם "עצות . . מגדול ה־עצה" איך אפשר לו לאדם להציל את עצמו מטומאת עולם הזה ("אהל המת"), ויש בזה דרכים שונות:

ה"כלי" הוא גוף האדם, שבו מת־לבשת הנשמה, וסתם כלי מקבל טומאה באהל המת, כלומר, הגוף מצ"ע מתפעל מסביבתו, ובמילא מתפשטת הטומאה גם בנשמת האדם ופוגעת בקדושתה. אבל יש אופנים שה"כלי", הוא הגוף, יכול להציל מטומאת האהל, ובכללות — ב' אופנים בדבר:

אופן א' — כאשר הכלי אינו מקבל טומאה, שהוא כלי כזה "שאינו חשוב כלי לענין טומאה"[27]. וענינו ברוחניות, כאשר עיקר עבודת האדם היא עבודת הנשמה, שאור הנשמה מאיר אצלו ב־אופן גלוי, והגוף לא זו בלבד שאינו מסתיר על אור הנשמה, אלא עוד זאת, שאפילו אינו מגביל אותו (כל כך), ולכן אין עליו דין "כלי" (בנוגע לדיני טומ־אה), כיון שגוף זה אינו מגביל את אור הנשמה[28].

ואופן שני — כאשר הכלי הוא כלי חרס הנעשה מעפר. וענינו בעבודה הוא ענין הביטול ("ואנכי עפר ואפר"[29], "ונפ־שי כעפר לכל תהי"[30]), שהגוף אין לו מציאות (בפני עצמו), אלא הוא בטל בתכלית להנשמה, באופן שקדושת הנש־מה חודרת תוך כל פרטי הגוף ובמילא אין נתינת מקום לאיזה ענין של טומאה, היפך החיים והקדושה של הנשמה.

זאת אומרת: באופן הא', הרי מלכת־חילה אין כאן הגבלה מצד הגוף, וכל העבודה היא עבודת הנשמה ("עובדי ה'

---

25) נצבים ל, טו. שם, יט.

26) ראה אבות דר"נ שם, שעשרה נקראו חיים הקב"ה תורה ישראל כו'.

27) שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ט ס"ב לענין "כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאינם חשובים כלי לענין טומאה". וראה מפרשי המשנה ידים פ"א מ"ב.

28) להעיר מחילוקי המדריגות דנשמות דמ"ה ונשמות דב"ן וחילוק דביטול גופו דמשה שהי' מצד נשמתו וביטול גופו דאליהו שהי' מצד הגוף עצמו (ראה ד"ה החודש תרס"ו (המשך תרס"ו ע' קנח ואילך). ד"ה והר סיני תש"ח פ"ו. ובכ"מ).

וראה מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושי חתונה ח"א ע' קלא: יתרון מעלה ומדרי' המשיח גם על חנוך כי חנוך הוצרך להתפשט מחומר הגופני בעלותו למעלה, ומשיח יתקיים בגופו עם שרש נשמתו למטה כמו שהוא למעלה ממש (ומובן שם שהוא למעלה גם מגופו של אליהו). ע"ש (ושם ע' קלח ואילך) באורוכה.

29) ויירא יח, כז.

30) תפלת אלקי נצור שבסוף (לאחרי) תפילת העמידה.

בנשמתם"). ולכן אין טומאת עוה"ז פוגעת בו, דכיון שנמצא ב„כלי" שאינו בגדר טומאה (שהרי אין גופו „כלי" המגביל גילוי אור נשמתו), ה"ז כאילו שאינו נמצא „באהל המת" (מקום הטומאה).

משא"כ באופן הב', הרי הגוף הוא בגדר „כלי" המגביל את גילוי אור הנשמה [שלכן כלי חרס הוא כלי שיכול לקבל טומאה (עכ"פ מאוירו), כיון שהכלי פועל הגבלה באור הנשמה]; אלא דכאשר האדם עובד עבודתו עם הגוף (כלי) עצמו, לבררו ולזככו, עד לזיכוך בשלימות[28], שאין להגוף שום מציאות לעצמו, וכל ענינו של הגוף הוא אך ורק לגלות אור נשמתו, אזי ניצל מטומאה שבאהל המת.

— ובשני אופנים אלו אמרה תורה, דאימתי יכול הכלי (הגוף) להציל מטומאה של אהל המת, רק כאשר „צמיד פתיל עליו", שהוא שקוע כל כולו בעבודה זו [אם להגבי' את עצמו למעלה ממדידות והגבלות גופו, עד שגופו אינו בגדר „כלי"; או העבודה דבירור וזיכוך הגוף עצמו, עד שהוא בגדר „חרס", ואנכי עפר ואפר, בטל בתכלית אל הנשמה], משא"כ אם יש „פתח" לאויר העולם, אזי לא ניצל מטומאת אהל המת.

ובדרך זו יש לבאר הטעם הפנימי לחילוק נוסף שמצינו בין כל הכלים המצילין לכלי חרס — ד„כל[31] הכלים המצילין בצמיד פתיל אם היו בהן טפח על טפח על רום טפח וכפאן על פיהם על הארץ אע"פ שלא מירח בצמיד פתיל מן הצדדין הרי אלו מצילין כל מה שתחתיהן עד התהום מפני שהם כאוהל והאוהל מציל אא"כ הי' הכלי כלי חרש שאין אהלי כלי חרש מצילין"[32]:

בשאר כלים שאינם בגדר טומאה (ובעבודה רוחנית — היינו גוף שאינו מסתיר על אור הנשמה ואינו נותן מקום לטומאת עוה"ז כו'), שייך לומר דכשכפאם על פיהם ועשאם אוהל בפני עצמו, שוב נחשב שאינם באהל המת (דגם זה מספיק לבטל ה„פתח" לאויר העולם, ואין שום שייכות בין הגוף לטומאת עוה"ז שסביבו).

משא"כ בכלי חרס[33], כיון שענין הטומאה אינו מושלל מהם (ובעבודה רוחנית — היינו גוף שאינו מושלל מטומאת עוה"ז) — והא ד„צמיד פתיל" מציל מן הטומאה, הוא רק מפני שחוצץ בפועל בפני הטומאה ואינו מניח את הטומאה להתפשט תוך הכלי — לכן, לא מועילה סתם כפיית הכלי על פיו כדי לחצוץ בפני טומאת אהל המת, אלא צ"ל הפסק חזק, „צמיד פתיל", שרק אז נחשב שאין „פתח" לאויר העולם שסביבו.

ד. וזהו גם הרמז בהחילוק בין כלים שאינם מקבלים טומאה וכלי חרס, שבכלי חרס גזרו חכמים שלא יצילו על כלי שטף או בגדים שבתוכם, משא"כ בכלים שאינם מקבלים טומאה שלא גזרו גזירה זו:

באופן הא', שאין לו שייכות לעבודת

---

31) רמב"ם שם פכ"א ה"ג. וראה ספרי פרשתנו עה"פ. פיה"מ להרמב"ם כלים רפ"ב.

32) וראה השגות הראב"ד שם. ר"ש ורע"ב למשנה כלים שם. נ"כ הרמב"ם שם. ואכ"מ.

33) להעיר משו"ת צפע"נ (נ. י.) סי' קטז (נעתק בצפע"נ עה"ת פרשתנו עה"פ יט, ט) בהחילוק דאפר חטאת באוהל המת אם הי' בכלי אבן המוקף צמיד פתיל או בכלי חרס. וראה שם סי' שיא. ואכ"מ.

הגוף עצמו, והוי כמו שאינו נמצא באהל המת כנ"ל, א"כ אינו בגדר[34] טומאה, ולכן אין צורך בגזירה; משא"כ באופן הב', שהיא עבודה בתוך הגוף, הרי סו"ס יש אפשריות[34] לענין הטומאה (כיון ש־עבודתו היא עם הגוף עצמו), ולכן החכ־מים שהוסיפו גדרים וסייגים, גזרו שכלי חרס לא יצילו בפני הטומאה.

אלא שגזירה זו היא רק בנוגע כלי שטף ובגדים, שהם דברים שאינם חלק מהאדם עצמו אלא דברים שחוץ ממנו, ולכן אף ששייכים אליו (כנרמז בזה שנמצאים תוך הכלי חרס), מ"מ, אין קדושת נשמתו מאירה בהם כ"כ, ולכן גזרו חכמים שאינם ניצולים מטומאת האהל:

משא"כ אדם הנמצא תוך כלי חרס — דאדם (מלשון „אדמה לעליון"[35]) קאי על נשמת האדם — אינו בכלל גזירה זו, כי הנשמה עצמה, להיותה בתוך „כלי חרס" ש„צמיד פתיל עליו" (היינו שהגוף בטל אלי' בשלימות), אין חשש שטומאת עוה"ז תיגע בה ח"ו; וכן לא גזרו על אוכלין ומשקין שבתוך כלי חרס, כי הם נעשים דם ובשר כבשרו ומתייחדים עם גופו, וכיון שגופו הוא בדרגת „כלי חרס", לכן גם האוכלים ומשקין שנעשים חלק מגופו ניצולים מטומאת עוה"ז.

ויש לומר, שביאור זה מתאים גם עם הטעם ע"ד הנגלה לגזירה זו[36] — מפני חשש כלים של ע"ה, כלומר, בשאר כלים יש חשש שיתערבו עם „עם הארץ", אר־ציות וחומריות העולם, משא"כ באוכלין ומשקין (שנעשה דם ובשר כבשרו), כי אין תלמיד חכם משתמש כלל עם אוכלים ומשקים של ע"ה.

ויש להוסיף — ע"ד הדרוש והרמז — דגם הטעם ע"ד הנגלה שלא גזרו באדם, „מפני שהוא דבר שאינו מצוי", רומז ל־טעם הפנימי הנ"ל, כי אדם כזה שעבו־דתו בבירור וזיכוך גופו היא בשלימות, עד שהוא בדרגת „כלי חרס" ש„צמיד פתיל עליו", הוא „דבר שאינו מצוי" ב(גדרי ה)עולם.

ה. והנה אע"פ שיש שני סוגי כלים המצילים על הטומאה בצמיד פתיל כנ"ל (כלים שאינם מקבלים טומאה וכלי חרס), מ"מ מדייק הרמב"ם (ע"פ לשון הספרי[37]), שמקור ההלכה שצמיד פתיל מציל מן הטומאה באהל המת נאמר לכתחילה בכלי חרס דוקא, ובלשונו „מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בכלי חרש בלבד", אלא שמזה למדו ק"ו לכל הכלים שאינם מקבלים טומ־אה[38].

---

34) להעיר מלשון הספרי פרשתנו עה"פ (הובא בפיה"מ להרמב"ם כלים רפ"ו) בהק"ו שלמד כלי גללים כלי אבנים כו' מכלי חרס „ומה כלי חרס שהם עלולים לקבל טומאה כו' כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאין עלולים לקבל טומאה אינו דין שיצילו כו'".

35) של"ה כ, ב. רסח, ב. שא, ב. וראה עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג.

36) רמב"ם שם פכ"ג ה"א.

37) כנ"ל הערה 4.

38) וכ"ה בפיהמ"ש להרמב"ם כלים רפ"ו.

בר"ש ורע"ב כלים שם כתבו, דמרבינן דגם שאר הכלים מצילין מתיבת „כל", וכן משמע מ־פשטות הדרשה בספרי פרשתנו (הובא לעיל הערה 34) שמסיים „ת"ל וכל כלי פתוח". ובתוי"ט כלים שם „וצריך לומר דאע"ג דאתאן בק"ו טרח וכתב לי' קרא". אבל ראה ספרי דבי רב לספרי שם דלשון הספרי „ת"ל וכל כלי פתוח" ט"ס הוא „וכן ראיתי למהר"ס שמוחקה". וכ"ה בגר"א, זרע

ויש לעיין אמאי נרמז דין זה גבי כלי חרס דוקא, ולא שהכתוב ידבר מלכת־חילה גם בכל כלים שאינם מקבלים טומאה?

ויש לומר הביאור בזה בפנימיות ה־ענינים — ע"פ הנ"ל:

אע"פ שלכאורה גדלה מעלת אופן הא', שבו מתעלה האדם למעלה מגדר טומאה כנ"ל, מ"מ, תכלית כוונת בריאת האדם וירידת נשמתו לעולם הזה להת־לבש בגוף היא כדי לברר את הגוף ולזככו, בלשון הידוע "כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל", וירידתה לעוה"ז היא רק כדי לתקן הגוף ונפשו הבהמית וחלקו בעולם (וכמבואר בארו־כה בספר תניא קדישא[39]).

וזהו שכתב הרמב"ם "שאין הכתוב מ־דבר אלא בכלי חרש בלבד" — כי ה־כוונה העליונה (שבה "הכתוב מדבר") היא שהאדם יעבוד עם גופו, ולפעול עליו שיהי' בדרגא ד"כלי חרס".

ועפ"ז יש לבאר את האופן השלישי הנ"ל (סעיף א־ב) — בדין "ארובה שבין בית לעלי' וטומאה בבית וקדרה נתונה על פי הארובה", שבזה גזרו חכמים טומאה גם על האדם הנמצא בעלי':

בבבא זו, אין האדם נמצא בתוך "כלי" כלל — לא בתוך כלי חרס ולא בתוך כלי שאינו מקבל טומאה, אלא נמצא בעלי'. וענינו ברוחניות, שהאדם חושב שכדי להציל את עצמו מטומאת עולם הזה, הוא מגבי' א"ע ב"עלי'", ש־פורש את עצמו מעניני העולם, וכל שייכותו לעולם היא "מרחוק" (דרך "ארובה").

כלומר: גם להאופן דנמצא בכלי שאינו מקבל טומאה, דהיינו עובד ה' בנשמתו (כנ"ל), הרי עבודתו פועלת על גופו, אלא שפעולתו היא מצד אור הנשמה שמאיר תוך גופו, ועד שגופו מתבטל מפני תוקף אור הנשמה ולכן לא נחשב "כלי", כנ"ל:

משא"כ אדם הנמצא בעלי' פירושו, שעבודתו היא בפרישות לגמרי מדברים גשמיים, שאינו עוסק כלל עם גופו להאירו באור נשמתו, בחשבו שע"ז ה"ה שמור מטומאת עוה"ז כו'.

וע"ז באה הוראת התורה, שאיפכא היא: אף שמשורת הדין (מדאורייתא) ה"ה טהור לפי שאינו באהל המת ("מקום המיתה" של עוה"ז), מ"מ, דוקא באופן זה גזרו חכמים טומאה על האדם (מה שלא גזרו בשני אופנים הנ"ל), כי, מצבו האמיתי של אדם זה הנמצא בעלי' הוא, שאינו מובדל בעצם מטומאת עוה"ז, דזה שאין טומאת עוה"ז פוגעת בו הוא אך ורק מפני שפורש עצמו בפועל ממנו, אבל מצד עצם מציאותו הרי הוא שייך[40] לעולם הטומאה כו'.

משא"כ בשני האופנים הראשונים[40], שהאדם אינו פורש מעניני העולם, אלא עבודתו היא בתוך "כלי", לא גזרו חכמים טומאה על האדם, והוא טהור.

(משיחת כ"ף מרחשון תשמ"ה)

אברהם ומלבי"ם לספרי שם. וראה זית רענן לליל"ש עה"פ. תוס' אנשי שם לכלים רפ"ו.

39) תל"ז (קח, ב). משא"כ בשאר בני חפ"ש

חוקת ב

א. „וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל גו׳״[1], ובפרש״י על „דרך האתרים״ מביא שני פירושים: „דרך הנגב שהלכו בה המרגלים[3] שנאמר[4] ויעלו בנגב. ד״א דרך האתרים דרך התייר הגדול[5] הנוסע לפניהם שנאמר[6] דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה״.

לפום ריהטא כוונת רש״י היא לפרש תיבת „אתרים״ (שאין לה חבר במקרא) — דלשני הפירושים „אתרים״ הוא מלשון „תרים״[7] (אלא שנתוספה אות אל״ף בתחילת התיבה[8], כפי שמצינו על דרך זה בעוד מקומות), והחילוק בין שני הפירושים הוא — מי הם ה„תרים״: לפי׳ הא׳ קאי על המרגלים, שנאמר בהם[9] „תרים (את הארץ)״ [וכן מצינו פעמים רבות בפי׳ שלח גבי מרגלים הלשון „ויתורו״, „לתור״ וכיו״ב]; ולפי׳ הב׳ קאי על הארון שהי׳ נוסע לפניהם, ונקרא ה„תייר הגדול״ כיון שנאמר בו „לתור להם מנוחה״.

[ואף שבכתוב נאמר „האתרים״, ל׳ רבים (וכפי שהקשו בכמה מפרשי רש״י[10]) — יש לומר, שלכן מוסיף רש״י תיבת „(התייר) הגדול״, דכיון שהוא „גדול״ יש מקום לתארו בלשון רבים,

---

1) פרשתנו כא, א.

2) בכת״י רש״י אחדים שתח״י — חסר פי׳ הא׳.

3) כ״ה גם בת״א ותיב״ע עה״פ.

4) שלח יג, כב.

5) כ״ה בתנחומא פרשתנו יח. במדב״ר פי״ט, כ.

בירושלמי ריש יומא (ועד״ז בירושלמי סוטה פ״א ה״י. ספרי בהעלותך י, לג. סדר עולם רבה פ״ט. וראה גם תוספתא סוטה פי״א, א) „מהו דרך האתרים כי מת התייר הגדול שהי׳ תר להם את הדרך״, וקאי על אהרן והעננים שהיו בזכותו. וראה פענח רזא כאן בשם ר״י חסיד. מלאכת הקודש ובאר בשדה על פרש״י כאן. ועוד.

אבל לפי פשטות ל׳ רש״י (ותנחומא וב״מדב״ר), שמביא ע״ז הכתוב (בהעלותך שם) „וארון ברית ה׳ נוסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה״ — (א) קאי בפשטות על הארון [ובבאר מים חיים (לאחי המהר״ל) על פרש״י — דקאי על הקב״ה (וראה דברים א, לג), וגם על הארון ולכן נאמר האתרים ל׳ רבים], (ב) ושזה הי׳ קיים (גם) אחרי מיתת אהרן, כפשטות ל׳ הכתוב ש„בא דרך האתרים״ (ולא „שמת התייר הגדול״*).

6) בהעלותך שם. — בדפוס א׳ וב׳ דפרש״י,

---

*) וצ״ע בתנחומא (באבער) פרשתנו מב „שמת

וכן בכת״י רש״י שתח״י, ליתא תיבת „שנאמר״ (והרי גם התיבות „נוסע לפניהם״ הן לשון הכתוב שם). וראה ל׳ הבחיי כאן.

7) ראה מפרשי רש״י (רא״ם. ס׳ זכרון. קיצור מזרחי. באר מים חיים. רע״ב. אמרי שפר. משכיל לדוד. ועוד) ובהנסמן בהערה הבאה. וראה ספרי בהעלותך שם (כגירסת רבינו הלל ועוד. וכ״ה במושב זקנים עה״ת פרשתנו כאן): דרך התרים לא נאמר כו׳.

8) ראה גם רשב״ם, ראב״ע ועוד כאן. וראה פרש״י ישעי׳ נט, י (צויין באמרי שפר כאן). וראה לקמן הערה 23.

9) שלח יד, ו.

10) ראה שפ״ח. אמרי שפר. באר מים חיים. משכיל לדוד. מלאכת הקודש. ועוד.

ע"ד פרש"י (בפ' ויראו[11]) "בהרבה מקומות ל' אלהות ול' מרות קרוי ל' רבים"[12].

אבל קשה לומר שעיקר כוונת רש"י היא לפרש תיבת "האתרים" – כי בפשטות ה"ז שם מקום[13], שאינו מוכרח לפירוש, כמו רוב המכריע דהשמות שבתורה שלא נחית רש"י לפרשם, וכן בפסוק זה עצמו, שרש"י אינו מפרש את השם "ערד", ובפרט שהש"ס (במס' ר"ה[14], שרש"י מציינו כאן בד"ה וישמע הכנעני) פירשו.

זאת ועוד: את"ל שכוונת רש"י היא רק לפרש תיבת "האתרים" – צ"ע בלשון רש"י:

א) העיקר חסר מן הספר, דהוי לי' לפרש בתחילת דבריו ש"האתרים" היינו "כמו התרים" (וכיו"ב). וכן הו"ל לבאר זה שנתוספה אות אל"ף בתחילת התיבה, להביא דוגמא[15].

ב) עכ"פ הו"ל להביא בפירוש הא' לשון של "תרים" בנוגע למרגלים (ולא להמתין לפירוש השני, שנקט לשון "תייר").

ג) הסדר בפי' הא' "דרך הנגב (ואח"כ מפרש) שהלכו בה המרגלים" – הול"ל בסדר הפוך, תחילה לפרש תיבת "האתרים" – "מרגלים", ואח"כ לבאר שזוהי "דרך הנגב"[16].

ד) בפי' הב' – למה העתיק עוה"פ התיבות "דרך האתרים"[17]? ובפרט שאינו מחדש כלום בפירוש תיבת "האתרים" (שהרי לשני הפירושים הוא מלשון "התרים").

ה) מדוע לא כ' רש"י בפירוש (בפי' הב') ש"האתרים" הוא הארון – וכ' סתם "התייר הגדול"[18]?

ו) למה העתיק בהראי' גם התיבות "דרך שלשת ימים" – לכאורה נוגע כאן רק מ"ש "לתור"[19].

ב. ולכן נ"ל, שרש"י לא נחית לפרש תיבת "האתרים" (שלפי פשוטו הוא שם מקום שאינו זקוק לפירוש כנ"ל) – אלא לתרץ השינוי בלשון הכתוב, שבתחילה אומר "וישמע הכנעני גו' יושב הנגב" ואח"כ סיים "כי בא ישראל דרך האתרים". דלכאורה, פשטות כוונת הכתוב היא[20], דהיות שבנ"י באו דרך ארצו לכן יצא הכנעני [– עמלק, כפרש"י[21]] להלחם עם ישראל. ועפ"ז אינו מובן, מה טעם פתח ב"יושב הנגב" וסיים ב"דרך האתרים"?

וע"ז מביא רש"י שני פירושים ב"דרך האתרים" – איזו דרך היא זו:

פי' הא' דהיינו הך, ש"דרך האתרים"

---

11) כ, יג. וכן פרש"י וישלח לה, ז.

12) ראה גם יפה מראה לירושלמי יומא שם (נעתק במלאכת הקודש על פרש"י כאן).

13) וכ"ה בפי' רס"ג עה"ת כאן.

14) ג, א. וראה תוס' שם.

15) ראה הערה 23.

16) ע"ד ל' הבחיי.

17) בכת"י רש"י אחדים שתח"י – לא נעתקו עוה"פ.

18) ובמדרש העתיק מהכתוב גם התיבות "וארון ברית ה'" (וראה גם בחיי כאן), ורש"י השמיטן.

19) ומה שהעתיק סיום הכתוב "להם מנוחה" – ראה לקמן סוף ס"ה והערה 51.

20) ראה רא"ם ועוד כאן.

21) כאן בד"ה יושב הנגב (וכן בד"ה וישמע הכנעני).

היא היא „דרך הנגב"[22], היינו שבנ"י הלכו אז דרך ארצו, אלא שהכתוב קורא „דרך האתרים" לפי ש„הלכו בה המרגלים"[23] (וכדלקמן סעיף ג):

ופירוש השני — „דרך האתרים, דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה", שלפירוש זה, לא הלכו אז בנ"י דרך הנגב (דרך ארצו של העמלקי), אלא שע"י „התייר הגדול הנוסע לפניהם . . דרך שלשת ימים" הגיעה השמועה לעמלק (שישראל מתקרבים אליו) מרחוק, ויצא ללחום עם ישראל (ע"ד מלחמתו הראשונה עם ישראל ברפידים[24], שבא עליהם מרחוק[25]).

ועפ"ז מדוייק לשון רש"י, (א) שהעתיק בהד"ה גם תיבת „דרך" (ולא רק „האתרים") — כיון שכוונת פירושו היא לפרש איזו דרך היא „דרך האתרים", (ב) לפני הפירוש השני העתיק עוה"פ תיבות „דרך האתרים" — כיון שפירוש זה שולל תוכן פי' הא' (שבנ"י הלכו אז דרך הנגב, דרך ארצו של עמלק), (ג) לא הדגיש בפי' הב'. שזהו הארון, כי להבנת הפירוש „דרך האתרים" אינו נוגע שזה הי' הארון[26], אלא רק שהלכו בדרך אותו „התייר הגדול, הנוסע לפניהם כו' דרך שלשת ימים" כנ"ל.

ולפי זה יש ליישב גם קושיית הרא"ם על הפירוש השני — מה טעם הוא זה „וישמע גו' כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל", „וכי בעבור שבא ישראל אחרי הארון בא להלחם עמהם, והלא כל ארבעים שנה שהיו במדבר ישראל אחרי הארון היו הולכים" (ואדרבה, זהו טעם שלא להלחם עם ישראל, כיון שישנה הגנת הארון[27]).

[בראב"ם תי' שזה בא בהמשך לפרש"י על „וישמע הכנעני" — „שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד", וזהו „דרך האתרים" — ששמע ש„אינו נוסע ישראל עכשיו אלא אחרי הארון בלבד שלא נשאר להם מכל אותם שהיו נוסעים עמהם אלא הארון". אבל לכאורה פירוש זה דחוק[28], דלפ"ז הי' לו לרש"י לכתוב בפירוש „ארון" ולא לסתום „התייר הגדול"[29].

אבל ע"פ הנ"ל מובן בפשטות[30],

---

22) בכת"י רש"י אחדים שתח"י ליתא תיבת „הנגב".

23) וי"ל שהוספת האל"ף לא הוצרך רש"י לפרש, כמו שלא פי' תיבת „נחנו" בפ' מקץ (מב, יא). ובכ"מ. וראה פרש"י חש"ש (כה, ג) „הרי לנו תיבות שאין בראשם אל"ף ונתוספה אל"ף בראשם כמו כו'". ובפרש"י בא (י, כא) „יש לנו תיבות הרבה חסירות אל"ף". וראה רש"י וישב לח, ה. ועוד.

24) בשלח יז, ח ואילך.

25) כמודגש בל' הכתוב שם „ויבא עמלק וילחם גו'".

26) כלומר, רש"י לא בא לפרש מי הם התרים (מרגלים או ארון), אלא איזו דרך היא — „דרך הנגב" או „דרך התייר הגדול".

27) כפרש"י בהעלותך שם שזהו הארון היוצא עמהם למלחמה, וכמפורש בכתוב שם (שם, לה) „ויהי בנסוע הארון גו' ויפוצו אויביך וינוסו גו'".

28) ולהעיר ממשנ"ת במ"א (לקו"ש חי"ח ע' 257 ואילך) שע"פ פשוטו של מקרא — הענן שהלך לפניהם לא נסתלק אחרי מיתת אהרן. ע"ש. וראה גם נחלת יעקב כאן.

29) וראה ירושלמי דלעיל הערה 5 (ובהנסמן בשוה"ג שם), שלשון „תייר הגדול" קאי על אהרן וענגים. וראה נחלת יעקב כאן.

30) ואולי י"ל עוד, שלפירוש זה, התיבות

דכיון שבנ"י לא היו אז בסמיכות לארצו של עמלק, הוצרך הכתוב להודיע איך בא ללחום עם ישראל, וע"ז מבאר ששמע מרחוק[31] אודות הליכת ישראל על ידי „התייר הגדול הנוסע לפניהם . . דרך שלשת ימים"[32], כנ"ל.

ג. אלא שעדיין צ"ב: לפירוש הא' — הקושיא במקומה עומדת: מה טעם פתח ב„נגב" וסיים ב„אתרים"? ועוד זאת (כמו שהקשו במפרשים[33]) — וכי משום שה־מרגלים הלכו דרך הנגב נקראת הדרך על שמם („דרך האתרים")? ומה ענין הליכת המרגלים לכאן?

יש מפרשים[34], שכל זמן שישראל היו במדבר לא איכפת לעמלק, אבל עתה שהלכו דרך המרגלים, ה"ז התחלת הכניסה לארץ, ובאים לרשת את ארצו, ולכן יצא למלחמה. אבל קשה לפרש כן לפרש"י, שכתב[35] „ועמלק מעולם רצו־עה מרדות לישראל מזומן בכל עת ל־פורענות", וכפי שמצינו שיצא ללחום עם ישראל ברפידים כשהיו רחוקים מארצו, וכל שכן כשבאו דרך ארצו. והרי גם מלכי אדום והאמורי והבשן יצאו ללחום עם ישראל אף שבפירוש נאמר להם שאין הם באים לרשת את ארצם[36].

ויש לומר, שזה בא בהמשך לפרש"י על „וישמע הכנעני" — „שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד", דלכאורה איך זה מתאים עם המפורש בהמשך הכתוב „(וישמע הכנעני גו') כי בא ישראל דרך האתרים"?

והנה בפשטות י"ל (וכ"כ במפרשים[37]) דמ"ש „כי בא ישראל דרך האתרים" אינה השמועה ששמע, אלא כאילו אמר „כאשר בא ישראל דרך האתרים", והיי־נו, שהכתוב בא לבאר מדוע רק הכנעני נתעורר משמועה זו (שמת אהרן ונס־תלקו ענני הכבוד) להלחם בישראל, „כי בא ישראל דרך האתרים" (דרך ארצו).

אבל יש לומר, כי בזה שהכתוב

„דרך האתרים" הן כמו מאמר המוסגר. ופירוש הכתוב הוא — „וישמע הכנעני (עמלק) . . כי בא ישראל" (היינו בקירוב אליו). וקשה כיצד סיכנו בנ"י א"ע (להעיר מפרש"י מקץ מב, ד. ויגש מד, כט) וחנו בהר ההר בשכנות לעמלק — והרי „עמלק מעולם רצועה כו'" (כפרש"י כאן בד"ה וישמע הכנעני), שכבר „נכוו בו" (פרש"י שלח יג, כט), ושתי פעמים (ראה שלח יד, מה). ומתרץ הכתוב — „דרך האתרים", ש„התייר הגדול" קבע כן.

31) ולפירוש זה מובן מדוע נאמר „וישמע ה־כנעני גו' כי בא ישראל", ולא בקיצור „ויבא ישראל דרך גו' ויצא הכנעני גו' ללחום בישראל" [ובכמה מפרשים (ראה גו"א. דבק טוב. שפ"ח. נימוקי שמואל) שזהו הכרחו של פרש"י על „וישמע הכנעני" — „שמע שמת אהרן כו'"].

32) ראה גם משכיל לדוד כאן.

33) שפ"ח.

34) ראה דברי דוד (להט"ז) ובאר יצחק כאן. וראה גם נחלת יעקב (לפי הפירוש „דרך התייר הגדול").

35) בד"ה וישמע הכנעני. והוא ע"פ תנחומא ובמדב"ר הנ"ל [אף שתחלת ל' רש"י שם היא (כמו שמציין בעצמו) מר"ה ג, א — ושם מסיים „וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל". ונת' בארוכה בלקו"ש ח"ח ע' 194 ואילך]. וראה לקמן הערה 43.

36) מלך אדום — פרשתנו כ, יד ואילך (ושם, כ): מלך האמורי — שם כא, כא ואילך: מלך הבשן — שם, לג (אלא ששם לא נזכר שבקשו רשות לעבור דרך ארצו).

37) רע"ב. באר יצחק. נימוקי שמואל. ועוד. וראה חדא"ג מהרש"א ר"ה ג, א.

מתאר „דרך הנגב" בלשון „דרך האתרים" (הדרך „שהלכו בה המרגלים") נרמז גם ע"ד השמועה „שנסתלקו ענני הכבוד". כי עד אז היתה הליכת בנ"י במדבר על פי העננים שהלכו לפניהם „לנחותם הדרך"[38], ועתה שנסתלקו הענ־נים[39], איך ידעו ישראל היכן ללכת? וע"ז אומר הכתוב שהלכו „דרך האתרים" — שהלכו בדרך סלולה, שסללו המרגלים. וזהו ששמע הכנעני, שבנ"י אין להם ענני הכבוד לנחותם הדרך (שלכן הולכים בדרכם של המרגלים), וכיון שנסתלקו ענני הכבוד (שהיו מגינים על ישראל[39]) — „וילחם בישראל"[40].

ד. ועוד יש לומר, ע"פ דברי ה־תיב"ע כאן בפירוש „דרך האתרים" — „אורח אלליא אתר דמרדו במארי על־מא" [דרך המרגלים, מקום שמרדו בה']. דכיון ששמע העמלקי שזהו המקום שבו מרדו בה', לכן יצא ללחום עם ישראל בחשבו שהוא „מקום[41] מוכן לפורע־נות"[42].

ויש לומר, שהדגשה זו (שהיא הדרך שהלכו בה המרגלים, מקום מוכן לפור־ענות) היא בהמשך לפרש"י על „וישמע הכנעני", שכ' „ועמלק מעולם רצועה מרדות לישראל מזומן בכל עת לפור־ענות", דלכאורה מהו כפל הלשון ב־פרש"י[43]? אלא שהם ב' ענינים: א) „מעולם רצועה מרדות כו'" היינו סתם שנאה לישראל, שהיא „מעולם". ב) „מזו־מן בכל עת לפורענות" היינו שמזומן בכל עת לנצל כל „עת לפורענות" לישׂ־ראל לפגוע בהם.

וכדמצינו שני ענינים אלו במלחמתם בפעם הא', אשר (א) „בא . . להזדווג לישראל קודם לכל האומות"[44], שזה מורה על גודל שנאתו לישראל יותר מכל האומות, (ב) הי' אז זמן לפורענות, כפרש"י[45] שמלחמת עמלק באה לאחרי „ריב[46] בני ישראל . . נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו".

וכן בנדו"ד, שזה שעמלק בא אז להלחם עם ישראל (במות אהרן) הוא מפני שתי סיבות: א) סתם שנאה לישׂ־ראל, אלא שכ"ז שהיו ישראל מוגנים בעננים לא היתה אפשרות להלחם בהם, משא"כ עתה שנסתלקו ענני הכבוד[47]. ב) מיתת אהרן היתה עת פורענות לישראל, כפרש"י[48] „שמפני שנתחברו כאן להת־קרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה".

וזהו ההמשך בפרש"י, שזה שעמלק בא להלחם עתה בישראל הוא מפני שתי

38) בשלח יג, כא.

39) אבל ראה לקו"ש חי"ח שבהערה 28.

40) וכן פי' בשירי קרבן לירושלמי יומא שב־הערה 5.

41) ל' רש"י וישב (לז, יד).

42) ולהעיר מבאר מים חיים כאן, שפי' „לפי שכבר הצליח באותו הדרך להכותו עד החרמה בשעה שבאו המרגלים".

43) וביותר תמוה, שהלשון „מזומן . . לפורענות" היא הוספת רש"י על לשון התנחומא ובמדב"ר.

44) רש"י בשלח יז, יד.

45) בשלח שם, ח.

46) בשלח שם, ז.

47) ראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 196 (אבל בלקו"ש חי"ח הנ"ל באו"א).

48) פרשתנו כ, כג. — ומתורץ הצ"ע שב־רע"ב על פרש"י כאן דמהו העת פורענות כאן, „ולא מצינו עתה שחטאו כלל".

הסיבות – הן שנאתו גורמת לו להלחם בישראל בכל הזדמנות, והן מפני שידע שהוא זמן פורענות, וגם מקום פורענות, היות שזוהי „דרך האתרים" (שהלכו בה המרגלים).

ה. והנה לפי ביאור זה יש לומר, ששני פירושי רש"י ב„דרך האתרים" חלוקים גם בכללות כוונת הכתוב „כי בא ישראל דרך האתרים" (שהיא נתינת טעם על מלחמת עמלק כאן בישראל):

לפירוש הא' – כוונת הכתוב היא להדגיש, שאע"פ ש„עמלק מעולם רצוה כו'", מ"מ, בפעם הזאת היו נזהרים מלפגוע את ישראל, וכפרש"י בד"ה שלפנ"ז, דמה שנקראו כאן „כנעני" הוא לפי ש„שינה את לשונו לדבר בל' כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים", הרי שעמלק הי' ירא מתפלת ישראל[49] וחיפש תחבולות כו'. ובהמשך לזה אומר הכתוב ששמעו „כי בא ישראל דרך האתרים", שהטעם שבאו עתה להלחם הוא להיותו (לא רק זמן פורענות, אלא גם) מקום פורענות.

משא"כ לפירוש הב' – הדגשת הכתוב „כי בא ישראל דרך האתרים" היא להיפך, להורות על חוצפתו[50] הגדולה של עמלק, דאף ש„התייר הגדול" תר להם מנוחה בהר ההר, בא עמלק מרחוק, להלחם בהם שם.

[ועפ"ז יומתק מה שהעתיק רש"י גם התיבות „להם מנוחה"[51] – ולא רק תיבת „לתור" – כי זה מגדיל הדגשת חוצפתו של עמלק].

ו. מ„יינה של תורה" שבפירוש רש"י זה:

שני הפירושים ב„דרך האתרים" מורים על שני אופנים שבהם מתייצבים ועומדים ישראל נגד עמלק (כחות הלעו"ז) המנגדים לקדושה, והם שני דרכים שבהם אפשר לנצח את עמלק:

א) „דרך . . שהלכו בה המרגלים" – היא העבודה שע"פ טעם ודעת, כמו ענין המרגלים – „לתור את הארץ" – כפשוטו, שהלכו למצוא את הדרך הקלה יותר ע"פ טבע לכבוש את הארץ. וכן הוא ברוחניות, דכאשר היצר הרע מסית את האדם נגד דרך התורה והמצוות, לוחם האדם נגדו ע"י התבוננות בפחיתות הרע וגודל מעלת טוב וקדושה, וכן מנהל מלחמתו עם היצר ע"פ שכל, כמו טכסיסי מלחמה כפשוטם;

ב) „דרך התייר הגדול כו'" – היא עבודת המסירת נפש, למעלה מטעם ודעת, כי הוא בטל אל הקב"ה, ובמילא סומך על „התייר הגדול", ארון ברית ה', שלפניו מתבטלים מאליו וממילא כל המנגדים, כמ"ש[52] „ויהי בנסוע הארון גו' קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך".

ושני אופנים אלה הם בהתאם למצבו של המנגד (עמלק):

לפי פירוש הא', עמלק הוא במצב של פחד מפני בנ"י, ולכן בא בטכסיסים

---

49) וי"ל בפשטות שזהו מפני שנוצחו בפעם הא' ע"י תפלת משה (בשלח יז, יא־יב ובפרש"י שם. ולהעיר מרש"י שם, ט ש„בני עמלק מכשפין היו").

50) ראה גם דברי דוד כאן.

51) ולא הסתפק ב„וגו'" (כבתנחומא כאן. אבל בתנחומא באבער נעתק גם „להם מנוחה").

52) בהעלותך י, לה.

ותחבולות, וכדי לנצח מלחמה זו מספיק זה שבנ"י ילכו „דרך האתרים – דרך . . שהלכו בה המרגלים", עבודה שע"פ טעם ודעת.

אבל כאשר עמלק הוא במצב של חוצפה גלוי', שאינו מתפעל משום דבר ונלחם עם ישראל גם כשהוא נגד השכל – אזי הדרך לבטלו היא רק על ידי עבודה של מסירת נפש, וביטול של־מעלה מטעם ודעת[53] – „דרך האתרים, דרך התייר הגדול".

(משיחות ש"פ מסעי תשכ"ז, מוצאי ש"פ חוקת תשל"ט)

---

53) ראה סה"מ פר"ת ע' רצד. ועוד.

בלק

א. „וישלח (בלק) מלאכים אל בלעם גו' הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממולי. ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר"[1]. ואח"כ, בדברי בלעם אל הקב"ה, נאמר[2]: „ויאמר בלעם אל האלקים בלק גו' שלח אלי, הנה העם היוצא ממצרים ויכס את עין הארץ עתה לכה קבה לי אותו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו".

וכבר עמד באור החיים הק'[3] על השינויים בין לשונות הכתוב בדברי בלק ודברי בלעם בשם בלק — ש„בלק אמר הנה עם יצא והוא אמר הנה העם היוצא, ובלק אמר הנה כסה והוא אמר ויכס, בלק אמר ועתה והוא אמר עתה בלק אמר ארה והוא אמר קבה בלק אמר נכה בו והוא אמר להלחם בו . . גם שינה ואמר וגרשתיו ובלק אמר מן הארץ". ולכאורה יש להוסיף עוד שינוי[4] — בלק אמר „והוא יושב ממולי", ובלעם השמיט ענין זה, שלכאורה הוא העיקר (וכפרש"י עה"פ „קרובים הם להכריתני").

והנה לכאורה הי' אפשר לומר, שע"ד הפשט אין כאן קושי, כי כן דרך הכתובים לקצר כו'. אבל מצינו בפרש"י על התורה שעומד על שנים משינויים אלה — „קבה לי, זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש. וגרשתיו, מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם הי' שונאם יותר מבלק". הרי דס"ל לרש"י שהשינויים בכתוב אינם מפני הקיצור וכיו"ב[5]. ועפ"ז יש לעיין אמאי לא עמד רש"י על שאר השינויים שביניהם, וכמו: (א) „יצא . . כסה" או „יוצא . . ויכס", (ב) „נכה" או „להלחם", (ג) השמטת „והוא יושב ממולי".

ב. והנה באוה"ח, וכן בכלי יקר[6], ביארו השינויים הנ"ל ע"פ היסוד שבלעם (בדבריו אל הקב"ה) התכוון להמעיט במשמעות השנאה שבדברי בלק, וי"ל ע"ד הפשט, כדי שבקשתו תתקבל אצל הקב"ה, בהיותו יודע שישראל אהובים למקום. ופירשו ש„ארה" קשה יותר מ„קבה", וכן ש„נכה בו" קשה מ„להלחם בו", כי „להלחם" אפשר להיות רק כדי לגרשו מעליו משא"כ „נכה בו" היינו הכאה ממש, וכן „וגרשתיו" סתם היינו ממקום זה, משא"כ „ואגרשנו מן הארץ" היינו מכל העולם[7] (או מכל ארץ ישראל[8]) — ובדרך זו ביארו שאר כל השינויים שבדברי בלעם, שבא למעט השנאה כו' שבדברי בלק. ע"ש.

---

1) פרשתנו כב, ה'ו.
2) שם, י"א.
3) שם, יא.
4) אבל זה שהשמיט „כי ידעתי את אשר תבורך גו'" מובן, כי אין מקום לדברים אלה בדבריו לה'.
5) אבל בנוגע להשינוי „עתה" או „ועתה" י"ל ש„פשש"מ הוספת הוא"ו היא דרך הכתובים, כפרש"י (וישלח לו, כד. ובכ"מ) „וי"ו יתירה . . והרבה יש במקרא".
6) לעיל פסוק ו.
7) כלי יקר שם.
8) אוה"ח הנ"ל.

אבל רש"י הרי פירש להיפך, שבלעם שינה מדברי בלק לפי ש„הי' שונאם יותר מבלק". וא"כ צ"ל, שלשיטת רש"י, טעם השינויים יסודו בכך ש„בלעם הי' שונאם יותר מבלק".

ומה שרש"י פירש להדיא רק את שני השינויים הנ"ל — (א) ארה או קבה (ב) ואגרשנו מן הארץ או וגרשתיו — היינו לפי שבהם אין הענין ברור כ"כ, דאין ברור ש„קבה" קשה יותר מ„ארה"[9], וכן יש מקום לפרש ד„ואגרשנו מן הארץ" הוא קשה מ„וגרשתיו" סתם (וכפי שפיר־שו המפרשים הנ"ל), ולכן הוזקק רש"י לפרש ענינם של שני שינויים אלה. משא"כ שאר השינויים מובנים מעצמם על יסוד הנ"ל.

והנה בנוגע להשינוי בין „להלחם" או „נכה", י"ל בפשטות, כי לאחרי שפרש"י שהכוונה ב„וגרשתיו" (סתם) היינו „מן ה־עולם", הרי מובן מאליו ש„להלחם" היינו בכוונה להשמידם מן העולם, משא"כ „נכה בו" אינו אלא ענין של „הכאה" שאינו בהכרח ענין של הריגה והשמדה, ואדרבה, פשטות לשון הכאה היא שה־מוכה נשאר בחיים. וכ"ש לפי הפירוש השני ברש"י על „נכה", שהוא כמו „מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט", שאינו אלא חסרון מעט.

ועצ"ע בנוגע לשאר השינויים.

גם צ"ע מה הכריח את רש"י (בלימוד ע"ד הפשט) לפרש טעם השינויים כי „בלעם הי' שונאם יותר מבלק", ולא פי' כמפרשים הנ"ל[10]. ובפרט שפרש"י קשה לכאורה, כמו שהקשה בכלי יקר[6]: א) איך עלה בדעתו של בלעם שהקב"ה יתן לו רשות לקלל ח"ו את בנ"י עוד יותר מאשר התכוון בלק? ב) איך אפשר לומר דקבה הוא קשה יותר מארה, והרי לאחרי שבלעם ענה לשלוחי בלק „מאן ה' לתתי להלוך עמכם"[11] (והקב"ה ציווהו „לא תאור את העם"[12]), שוב שלח בלק לבלעם וביקשו „ולכה נא קבה לי את העם ה־זה"[13], ואיך יתכן שלאחרי שנמנעה ממנו הבקשה הקטנה יותר („לכה נא ארה לי גו") יבקש ממנו דבר גדול יותר[14], „לכה נא קבה לי" (וכפי שמצינו שקו"ט ב־מפרשי רש"י בתירוץ שאלות אלו).

ג. ויש לומר, שאין הכרחו של רש"י לפירושו זה מתיבות „קבה" „וגרשתיו" עצמן (כי עצם התיבות יכולות להתפרש גם כפירוש המפרשים הנ"ל), אלא כוונתו ליישב התמי' המתעוררת בכללות תוכן הפרשה:

מה היתה יראתו של בלק מבני יש־

9) אף שלפרש"י „נוקב" הוא (גם) „לשון קללה" (רש"י אמור כד, טז). וראה ראב"ם ובאר יצחק שם), ולא רק „מפרש" (ראה רש"י אמור שם, יא) — הרי אין הכרח מזה שהוא קשה יותר מ„ארה". ובפרט שאינה לשון רגילה כלל לענין קללה, משא"כ „ארה" שנמצא בכ"מ.

*) וצע"ק שרש"י מביא שם ראי' ממ"ש (פרשתנו כג, ח) „מה אקוב", ולא הביא ממ"ש לפנ"ז (כב, יא) „לכה קבה לי", וכפרש"י איוב (ג, ז). ואכ"מ.

10) ואף שפרש"י מקורו במדרש (תנחומא פרשתנו ה. במדב"ר פ"כ, ט) — הרי רש"י לא בא אלא לפרש פשוטו של מקרא.

11) כב, יג.

12) שם, יב.

13) שם, יז. — וכ"ה לקמן כג, יא. שם, יג. כה. כו. כד, י. וראה כג, ז־ח.

14) ראה רש"י ח"ש כד, נה.

ראל, הרי ישראל נצטוו[15] „אל תצר את מואב" וכפי שראה בלק בעצמו, שבנ"י „הקיפו ארץ מואב כו' עד שבאו מעבר השני"[16], „ולא באו לגבול מואב"[16], וכ־אשר לא נתנו להם רשות לעבור בארצם לא עשו עמהם מלחמה[16], וא"כ מהי יראתו?

ואע"פ שלהלן בפ' מטות[17] פרש"י שיראתם של המואבים היתה „שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה" — הרי קושיא זו מתעוררת תיכף בפרשתנו, ואם ס"ל לרש"י שרק זו היתה יראתם של אנשי מואב (ולא שיראו שילחמו אתם, כפשטות לשון הכתובים, וכפרש"י על „והוא יושב ממולי" — „קרו־בים הם להכריתני") — הו"ל לרש"י לפרש כן כאן[18], ולא לסמוך על פירושו לקמן בפ' מטות[19].

[ובמדרש כאן[20] איתא, „שהיו מתיראין שראו כל הארץ ביד ישראל שבא סיחון ונטל ארץ מואב[21] כו' באו ישראל נטלוה כו' והיו אלו רואים את ארצם ביד ישראל והיו אומרים לא אמר הקב"ה כי לא אתן לך מארצו ירושה[22] והרי ארצנו לפניהם לכך היו מתיראין" („והם[23] לא ידעו כי קנאו ישראל ע"י שנטהרה ע"י סיחון"[24]).

אבל קשה לתרץ כן ע"ד הפשט, שהרי ראו שבנ"י הקיפו את ארצם ולא הלכו נגדם במלחמה לכבוש את ארצם, כנ"ל].

---

15) דברים ב, ט. הובא בפרש"י לעיל (חוקת כא, כו).

16) רש"י חוקת כא, יג.

17) לא, ב. — ובפרש"י דברים שם „ונראים להם כשהם מזויינים . . שהיו שוללים ובוזזים אותם" (ולא רק שהמואבים היו חוששים לכך). — ובדפוס שני דפרש"י וכת"י רש"י (שתח"י), גם בפ' מטות הגירסא „שהיו שוללים" (כל' רש"י בדברים שם).

18) ובפרט שמקור ל' רש"י במטות ודברים שם, הוא מתנחומא פרשתנו ב (במדב"ר פ"כ, ג).

19) ודוחק לומר שרש"י סומך על מ"ש כאן (כב, ד) „עתה ילחכו גו' כלחוך השור גו'", וכפי' דעת זקנים מבעה"ת (ועוד) שהיו יראים רק שלא יהיו שוללים אותם (ילחכו) — כי א"כ הו"ל לרש"י לפרשו להדיא (וראה רש"י שם ד"ה כלחוך השור).

20) תנחומא ובמדב"ר שם.

21) ראה חוקת כא, כו ואילך ובפרש"י שם.

22) דברים שם.

23) חזקוני ריש פרשתנו.

24) כפרש"י חוקת (שם, כו) „ועל ידו (סיחון) טהרה לישראל".

אבל אין לתרץ להיפך, שידעו שחלק מארצם טוהר בסיחון, ולכן חששו שמא „טהרו" ע"י אחרים לישראל — כי נוסף לזה שא"כ אין טענתו על ישראל אלא על הכובשו הראשון, הרי מפורש ב־רש"י (פרשתנו כב, ה) „קרובים הם להכריתני", וע־דיין לא טהרו אז ע"י אחרים [ומ"ש בחתם סופר עה"ת (ריש פרשתנו) „שהי' ירא שהערב רב יכבשו תחילה ממנו ואח"כ יקחו בנ"י מהערב רב" — לכאורה אינו ע"ד הפשט].

כן אין לומר שחששו שכללות ארצם כבר טוהרה ע"י כיבוש סיחון, אי משום כיבוש חשבון כו' (ולהעיר מהאריכות לעיל בפ' חוקת (כא, כו־ל) ע"ד מלחמה זו. וראה פרש"י שם, ל), או לפי שהיו בוטחים עליהם (כדלקמן בפנים)* — כי נוסף לזה שא"כ למה הקיפו ישראל את ארצם (כבפנים), הרי יראתם היתה לאחרי מפלת סיחון ועוג, ושוב היו בידי עצמם כו'.

---

*) ובמושב זקנים (מבעה"ת) עה"ת ריש פרשתנו, ד„בלק משרי סיחון הי' . . והנותרים שלא כבש סיחון המליכו את בלק עליהם", ומשמע לכאורה שמפרש דכיון שבלק משרי סיחון הי' לכן סברו שטהרה כו' (וגם לפרש"י (כב, ד) שהי' מנסיכי מדין, הרי עכ"פ לא הי' ממואב עצמו. וראה ריב"א ועה"ת).

והנה בנוגע למואב (ובלק) יש לומר בפשטות[25], שהם לא ידעו על הציווי ד„אל תצר את מואב"[26], וחשבו שזה ש־בנ"י אין לוחמים עמהם הוא מפני שהיו בטוחים על סיחון ועוג לשמרם[27], וכפ־רש"י לעיל[28] שהאומות היו מעלים להם מס לשומרם, ולכן לא לחמו ישראל נגד מואב כיון שזה הי' מעורר מלחמה נגד סיחון ועוג. ולפיכך, לאחרי שראה שיש־ראל נצחו את סיחון ועוג, „ויגר[29] מואב מפני העם מאד גו'"[30].

אבל עצ"ע בנוגע לבלעם: כיון שבל־עם הי' נביא, בוודאי ידע שזה שבנ"י לא לחמו עם מואב הי' מפני שישראל נצטוו על כך, וא"כ למה לא ענה לבלק שאין לו מה לפחד.

וזהו שפרש"י ש„בלעם הי' שונאם יותר מבלק", שיש לפרש כוונתו שהיתה זו שנאה מסוג אחר[31]: שנאתו של בלק לבנ"י היתה תוצאה מיראתו שבנ"י ילחמו עמו ויכבשו את ארצו, משא"כ שנאתו של בלעם לבנ"י היתה שנאה עצמית, בלי טעם.

ומהאי טעמא לא קשה למה לא גילה בלעם לבלק שאין לו מה לפחד, כי בלעם חיפש הזדמנות להזיק את ישראל, ובנדו"ד — לקיים בקשת בלק לקללם כו'.

ד. ולפי הקדמה זו מובן בפשטות טעם השינויים בדברי בלעם:

עיקר הדגשת בלק היתה ע"ד מעשי בנ"י שהפילו עליו פחד, משא"כ בלעם לא הי' איכפת לי' מה עושים בנ"י, ורק ביטא את שנאתו הוא לעם ישראל.

ולכן בלק אמר „והוא יושב ממולי", שזהו עיקר פחדו, וכפרש"י (בנ"ל) דהיינו ש„קרובים הם להכריתני", משא"כ בלעם השמיט כל ענין זה, כי הוא ידע שאין בדעתם של ישראל ללחום עם מואב כי כן נצטוו מאת הקב"ה, וא"כ אין מקום לומר להקב"ה טענתו של בלק „והוא יושב ממולי".

וזהו גם החילוק בין דברי בלק „הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ", ודברי בלעם „הנה העם היוצא ממצרים ויכס גו'":

עיקר כוונת בלק היתה להדגיש מע־שיהם של ישראל, ולכן חילק את דבריו לשנים — „הנה עם יצא ממצרים . . הנה כסה את עין הארץ" — שהם שני ענינים שונים: „עם יצא ממצרים" בא לברר עם איזה עם מדבר, ו„הנה כסה גו'" מתאר מעשיהם הרעים שגרמו לו לפחד מהם (וזהו שאמר הכל בל' עבר — „יצא . . כסה" — שהם מעשים שכבר אירעו);

משא"כ לשונו של בלעם — „העם ה־

---

25) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 147 ואילך (וראה הערות 32, 33 שם).

26) והא שפרש"י בפ' מטות שהיו יראים „שיהיו שוללים אותם" — נת' בלקו"ש ח"ח שם הערה 32. ולהגירסא „שהיו שוללים" (ראה לעיל הערה 17), י"ל בפשטות, שכוונת רש"י שזו היתה סיבת יראתם (בראותם שישראל כבר שוללים אותם), אבל יראתם היתה שבנ"י יכבשו את ארצם (ולא ידעו שישראל נאסרו במלחמה).

27) פרש"י ריש פרשתנו.

28) חוקת כא, כג (אלא ששם „מלכי כנען").

29) פרשתנו כב, ג.

30) ומה שבנ"י הקיפו תחילה את ארצם, כי השתדלו להכנס לארץ בלי מלחמה כו', ולכן ביקשו לעבור דרך ארצם (וכן ביקשו מסיחון כו'), ורק כשלא הניחום הלכו למלחמה.

31) ולא רק הוספה בכמות — ע"ד פרש"י (כב, כא) „שנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא

העם, שתכונתם של „העם היוצא גו״ היא – לכסות את עין הארץ (שהולכים ומזיקים כו׳). ולכן לא אמר „הנה כסה גו״ (שמשמעו שזהו ענין נוסף) אלא „ויכס גו״, שזהו המשך ללפניו.

[ויש לומר, שמטעם זה נקט „יוצא״, לשון הווה, כי זה מדגיש יותר שזוהי תכונתו של העם, עד שכל כוונת יציאתם ממצרים היתה (מה שעושים עתה, בהווה) לכסות את עין הארץ].

ה. והנה כתיב[32] „ולא אבה ה״א לשמוע אל בלעם ויהפוך ה״א לך את הקללה לברכה כי אהבך ה״א״. כלומר, לא זו בלבד שתמורת הקללה הכריח הקב״ה את בלעם לברך את ישראל, אלא עוד זאת, שהקללה נהפכה לברכה, שלכן היו ברכותיו „מעין אותם קללות שביקש לומר כו״ (כהובא בפרש״י[33]).

וע״פ הנ״ל יש לומר, דכשם ששנאתו של בלעם היתה שנאה בלי טעם ודעת, עד״ז ברכותיו של בלעם באו לבטא את גודל אהבתו של הקב״ה לבני ישראל, שהיא אהבה למעלה מטעם ודעת, „אהבתי אתכם אמר ה״[34], שהיא האהבה של הקב״ה לישראל להיותם בנים למקום.

וזהו גם מה שדוקא בפרשת בלעם נבא במשיח האחרון שעתיד לגאול את ישראל בגאולה האמיתית והשלימה, כמבואר ברמב״ם[35], כי ענין הגאולה הוא למעלה מטעם ודעת, כמאמר[36] „אין משיח בא אלא בהיסח הדעת״, כפירוש אדמו״ר הזקן[37] שהוא „למעלה מבחינת הדעת״, שזהו בהתאם להענין ד„ויהפוך ה״א לך גו״, שתמורת השנאה של בלעם לישראל בלי טעם ודעת, נתגלו על ידו נבואות הגאולה, שהם „למעלה מבחינת הדעת״.

(משיחות ש״פ בלק תשל״ד, תש״מ)

---

32) תצא כג, ו.
33) פרשתנו כד, ו.
34) מלאכי א, ב.
35) הל׳ מלכים פי״א ה״א.
36) ראה סנהדרין צז, סע״א.
37) תניא אגרת הקודש ס״ד (קה, ב).

בלק ב

א. „מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל"[1], ופרש"י: „מי מנה עפר יעקב וגו', כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו' מארבע משריתא מארבע*[1] דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר, לא תחרוש בשור ובחמור[2] לא תזרע כלאים[3] אפר פרה[4] ועפר סוטה[5] וכיוצא בהם".

והנה לפום ריהטא נראה, שהטעם שהקדים רש"י פירוש התרגום לפירוש השני (שמקורו במדרש) הוא לפי שפירוש התרגום מתיישב יותר בפשטות לשון הכתוב („מי מנה עפר יעקב"), שמשמעו שקאי על בני ישראל עצמם (ולא על המצוות שהם מקיימים, שלא נזכר אודותם בכתוב)[6].

אבל יש לומר, שיש עדיפות בפירוש התרגום גם מצד תוכן הפירוש, בכוונת נבואת בלעם [ובפרט שבנבואות בלעם שבפרשתנו הרבה רש"י להביא בפירושו דרשות רז"ל, והטעם מובן בפשטות — כי בכתוב מפורש „וישא משלו"[7], שמזה מובן שגם ע"פ דרך הפשט אין פירוש כתובים אלו לפי פשוטם ממש, אלא הם משלים, ומשל בפשטות ענינו דרך רמז וכיו"ב].

דהנה נבואות בלעם באו כמענה[8] לבקשת בלק „לכה נא ארה לי את העם הזה"[9], ותוכנן — שאינו יכול לקלל את ישראל כי יש להם זכיות ומעלות גדולות; וזכיות ומעלות אלו נחלקות לשני סוגים כלליים: א) הם חביבים בעיני הקב"ה ומשגיח עליהם ושומרם כו'. ב) שיש להם עצמם מעלות וזכיות רבות שאינם בשאר אומות, ומטעם זה, הרי לא רק שאינו יכול לקללם, אלא יתירה מזו, „ראויים הם לברכה"[10].

וזהו החילוק בין שני הפירושים ב„מי מנה עפר יעקב וגו'": לפי התרגום — „מי ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל", הכוונה

---

1) פרשתנו כג, יו"ד.

1) כן הביא ברלינער (בב' מהדורות שלו) „מארבע". ולכאורה כצ"ל, שהרי מפרש ל' התרגום „מארבע משריתא". אבל בדפוסים הנפוצים, וכן בדפוס ראשון ושני דפרש"י, ורוב כת"י רש"י (שתח"י) „ארבע דגלים". וראה לקמן הערה *34.

2) תצא כב, יו"ד.

3) קדושים יט, יט. וראה תצא כב, ט (אבל ראה לקמן סעיף ה).

4) חוקת יט, ט. וראה שם, יז (וראה לקמן שם הכתוב שהובא במדרש).

5) נשא ה, יז.

6) ובראב"ם כאן, דלפי' הב' „יהי' המקרא מסורס כאילו אמר מי מנה מה שעושה יעקב בעפר".

---

*) ובדפוס א' וב' הובאה בפרש"י גם התחלת לשון התרגום „או חדא (מארבע משריתא)".

7) קאפיטל כג (ז. יח). כד (ג. טו. כ. כא. כג). וראה פרש"י חוקת כא, כז.

8) ע"פ מיכה ו, ה (הפטרת פרשתנו) — הובא בפרש"י כאן (כג, ח ד"ה לא זעם).

9) כב, ו. ועד"ז שם, יז. ועוד.

10) לשון רש"י (כג, כג) עה"פ כי לא נחש ביעקב.

בזה היא לחביבות ישראל לפני הקב"ה, שלכן ברך אותם הקב"ה ש„יסגון כעפרא דארעא" כו'; ולפי הפירוש הב' — „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר כו'", המדובר הוא במעלת ישראל עצמם, מ־צד מעשיהם, דהיינו קיום המצות שלהם.

ועפ"ז מובן הטעם שהקדים רש"י פי־רוש התרגום — כי ע"פ פשש"מ, עיקר ההדגשה בנבואתו הראשונה של בלעם היא על חביבותם של ישראל לפני הקב"ה (שלכן אי אפשר לקללם), וכפי שאמר בהקדמה לנבואה זו „מה[11] אקוב לא קבה א־ל ומה אזעום לא זעם ה'" [וזהו החידוש בנבואתו הב', ששם הקדים „הנה[12] ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה", כי בנבואה זו בא להוסיף, שנוסף ע"ז שאי אפשר לקללם, הנה עוד זאת, שהם ראויים לברכה, וכמשנ"ת בארוכה ב־מ"א[13]].

ב. ויש לעיין ולדייק בכמה פרטים בדברי רש"י:

בדרך כלל, כשרש"י מביא פירוש ה־תרגום, אין דרכו להעתיק לשון התרגום, אלא כותב „כתרגומו" וכיו"ב. ועפ"ז צ"ע בנדו"ד, שלא הסתפק רש"י לומר „כתר־גומו" אלא גם העתיק מדברי התרגום. ולאידך גיסא — לא העתיק כל לשון התרגום על „מי מנה גו'" [„מן ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עלי־הון יסגון כעפרא דארעא, או חדא מאר־בע משריתא דישראל"] אלא רק התחלת לשונו „דעדקיא דבית יעקב" (והמשך דבריו „דאמיר עליהון יסגון כעפרא ד־ארעא" מרמז ב„כו'"[14], וכן בפירושו את תיבות „ומספר את רובע ישראל", הע־תיק מלשון התרגום רק „מארבע משרי־תא", ואח"כ מפרשה — „מארבע דג־לים"[14].

ובפשטות יש לומר, שבנדו"ד הוזקק רש"י לפרש כוונת התרגום, כי אין דברי התרגום ברורים:

בפירוש „עפר יעקב" לא ברור בתר־גום אם כוונתו לפרש „עפר" מלשון „דעדקיא", דקאי על הבנים הקטנים, ונקראים „עפר" (דעדקיא) לפי שהם קט־נים ודקים[15] כמו העפר, או ש„עפר יעקב" הכוונה „דאמיר עליהון יסגון כ־עפרא דארעא" („כאילו אמר מי מנה אותם שנאמר בהם והי' זרעך כעפר הא־רץ"[16]), והיינו דקאי על כל עם ישראל — וכשאלת הרא"ם והשקו"ט במפרשים[17] בפירוש דברי התרגום.

ולכן מעתיק רש"י מהתרגום רק „דעדקיא דבית יעקב" ולא ההמשך — ללמדנו, שכוונת התרגום היא לפרש „עפר יעקב" על הקטנים („דעדקיא") שנק' עפר (כי דומים לעפר).

[ודברי התרגום „דאמיר עליהן יסגון כעפרא דארעא" הם ענין וטעם נוסף

---

11) כג, ח.

12) כג, כ.

13) לקו"ש חל"ג ע' 1־150, וע"ש שעפ"ז מבואר החילוק בכמה פירושי רש"י בנבואות אלו.

14) להעיר שבדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י שתח"י לא הובא „דעדקיא דבית יעקב", רק הפירוש „(או חדא) מארבע משרייתא דישראל ארבעה דגלים" (בדפוס ראשון „כולו כתרגומו או חדא . .."). ויש כת"י שכתוב „עפר יעקב, כתרגומו. ומספר את רובע ישראל כתרגומו מארבע כו'".

15) ראה אוה"ת פרשתנו ע' תתקל הפירושים ב„דעדקיא". וש"נ.

16) ל' הרא"ם על פרש"י כאן.

17) ראה גו"א. אמרי שפר. נחלת יעקב. דברי דוד (להט"ז). נימוקי שמואל. משכיל לדוד. ועוד.

בפירוש „עפר יעקב" (היכן מצינו „מי יכול למנות דעדקיא דבית יעקב"), אבל לא פירוש תיבת „עפר" שבכתוב[18]).

וכן זה שפירש רש"י „מארבע משרי־תא — מארבע דגלים" הוא לפי שבתר־גום עד עתה מצינו שמתרגם דגל — „טקס", ו„משריתא" הוא התרגום דתיבת „מחנה"[19], ולכן הוזקק רש"י לפרש שכאן כוונת התרגום ב„משריתא" היא לדגלים.

אבל הא גופא טעמא בעי: מה טעם נקט רש"י שכוונת התרגום היא לפרש (א) „עפר יעקב" — „דעדקיא דבית יע־קב" (ולא[20] דקאי על כל ישראל „דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא")[21], (ב) ו„רובע ישראל" קאי על „ארבע דגלים", ולא „ארבע מחנות".

ג. גם צ"ע בפירוש השני — שבו שינה רש"י מלשון חז"ל במדרש, ששם[22] איתא (נוסף על ד' המצות שהעתיק ב־פרש"י) גם „שלש שנים יהיו לכם ערלים וגו'"[23], ואילו רש"י השמיטו.

ולכאורה אין לומר דלא נחית רש"י לפרט הכל, דאטו כי רוכלא ליחשוב וליזול, כי כיון שהעתיק רובם צריך בי־אור למה השמיט בדוקא מצות ערלה.

ועכצ"ל שרש"י ס"ל דע"פ פשוטו של מקרא מצות ערלה אינה בכלל המצות שעושים בעפר, כי המצוה היא בפירות האילן ולא בעפר.

[ויש לומר, שמטעם זה לא העתיק רש"י דברי המדרש המובא בילקוט[24] „אפילו[25] הדיוט שבהדיוטות אינו פושט פרוסה לתוך פיו עד שעושה מצות, כי־צד יצא לחרוש הוא מקיים לא תחרוש בשור ובחמור, בא לזרוע הוא מקיים לא תזרע כרמך כלאים, בא לקצור הוא מקיים לקט שכחה ופאה, בא לדוש הוא מקיים לא תחסום שור בדישו, העמידה כרי הוא מקיים מצות התרומה ומעשר ראשון ומעשר שני, בא לאפותה הוא מקיים מצות חלה, הרי עשר מצות . . אינם טועמות עד שיתקיימו עשר מצות בעפר[26] לפיכך אמר בלעם בני אדם ש־

18) ראה באר בשדה כאן. ולהעיר שכמה מפרשים (אמרי שפר. קונטרס השגות על הרא"ם (שבסו"ס נימוקי שמואל) ועוד) כתבו, שהם ב' פירושים בתרגום, כי דרך אונקלוס לתרגם לפע־מים הכתוב בב' פנים.

19) ראה במדבר א, נב. שם ב, ב ואילך.

20) ואולי מוכרח הוא ממה שכתוב „עפר" (בע"ן ופ"א בפתח), ל' סמיכות, העפר של יעקב, שזה מתאים רק להפירוש „דעדקיא דבית יעקב" (הקטנים של יעקב). משא"כ אם „עפר יעקב" קאי על כל ישראל, שנאמר עליהם „יסגון כעפרא דארעא", שאז העפר הוא העיקר כאן (ראה גו"א כאן). ועצ"ע.

21) וראה מ"ש במפרשי רש"י (נחלת יעקב. משכיל לדוד. נימוקי שמואל. ועוד).

22) תנחומא פרשתנו יב. במדב"ר פ"כ, יט.

23) קדושים יט, בג.

24) פרשתנו עה"פ רמז תשסו.

25) ובפשטות בא בהמשך לתחלת הדרשה שם „בוא וראה כמה מצות ישראל עושין בעפר, א"ר מאיר הפחות מישראל אינו עובר לו יום שאינו עושה את המצות וחשבון הוא אלא שלא נטריח כו' תדע לך שכן א"ר יהודה בן רבי שלום אפילו הדיוט כו'". ובמדרש הגדול כאן: מי יוכל למנות המצוות שישראל עושין שהן כעפר הארץ כיצד יוצאין לחרוש כו'.

26) דרש הנ"ל הובא ברוקח הל' סעודה (סשכ"ט) ושבלי הלקט (השלם) סקמ"א — מ„ירו־שלמי פ"א דחלה ובמדרש ויכולו". וכן בכל בו סכ"ד, ושם (ובשבלי הלקט) „עשרה מצות התלו־יות בתבואה". ובטור (וכן בשו"ע אדה"ז) או"ח סקס"ז (ס"ז) „עשר מצות התלויות בפת" [אבל יש

עושין כמה מצות בעפר[27] מי יכול לקללן".

הרי לפי דרשה זו מבוארים היטב דברי בלעם שנקט ענין העפר דוקא — שכ"א מישראל הרי סדר היום הרגיל שלו הוא לקיים כל עשר מצות אלו עד שטועם פת כו' — ולמה לא הביאה רש"י? אלא לפי שמצות אלו שחשיב במדרש אינן נחשבות למצות שעושין בעפר, כי רובן הם בפירות ובתבואה, בגידולי הקרקע, ולא בעפר הקרקע].

אבל א"כ צ"ע למה חשיב "לא תחרוש בשור ובחמור", הרי מצוה זו אינה מצוה שבעפר, אלא מצוה של כלאי בהמה (והרי האיסור הוא גם "להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא"[28]).

גם יש כמה שינויי לשון בפרש"י לגבי לשון המדרש: (א) במדרש הלשון "מי יוכל למנות מצות כו'" (ע"ד לשון הכתוב "מי מנה"), ואילו ברש"י הלשון "אין חשבון במצות כו'", (ב) במדרש "שהם עושים בעפר", ובפרש"י "שהם מקיימין בעפר", (ג) במדרש מסיים "וכן כולם" ובפרש"י "וכיוצא בהם"[29].

ד. ויש לומר נקודת הביאור בכל זה:

לפי ב' הפירושים, מ"ש "מי מנה עפר יעקב" (בתמי'), הוא רק בשם המושאל, אבל לא שאינם בגדר מנין כלל. לא מיבעי לפירוש הב' דקאי על המצות שעושין בעפר, הרי ודאי שהם במספר מוגבל (דכל מצות התורה כולן אינן אלא תרי"ג מצות, מספר מוגבל[30]): אלא אפילו לפירוש התרגום דקאי על בנ"י, ומפורש בתורה[31] "ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה", הרי אין הכוונה שאי אפשר למנות את בנ"י (שהרי סו"ס הם במספר מוגבל), אלא שמפני עוצם הריבוי אין מונים אותם (כמו שאין מונים עפר הארץ)[32].

ויש לומר, שבדיוק לשונו (הן באופן העתקת לשון התרגום והן בשינוי לשון המדרש) בא רש"י להשמיענו, שע"פ פשוטו של מקרא, אין הכוונה ב"מי מנה גו'" לענין של ריבוי עצום (של בנ"י או של מצות), אלא לתאר מעלה באיכות של בני ישראל, שמחמתה אינם בגדר מנין (כדלקמן).

וההכרח לפרש כן, יש לומר: כוונת בלעם בנבואה זו בפשטות היא — לבאר למה אינו יכול לקללם, כדבריו בהקדמה לנבואה זו, "מה אקוב לא קבה א-ל גו'", והיינו, דכיון שכבר נתברכו שיתרבו כעפר הארץ, אי אפשר לקללם לפי מעטם ח"ו.

אבל לפ"ז אינו מובן: בפסוק הקודם

וראה גם ב"י שם. פרישה שם סק"ה. שנות אליהו לחלה שם מ"ט. ביאור הגר"א או"ח שם ס"ד]. ואכ"מ.

27) ובאופן אחר בפס"ז עה"פ: מי יוכל למנות מצות שעושין ישראל משעה שנולד עד שעה ששב לעפרו כשנולד אמו שומרת ימי לידה . . נימול לשמונה נהי' בן חודש והוא בכור נפדה . . בן שלש עשרה . . ראוי למצות והוא בן שלש עשרה . . משיאו אשה . . יצא לחרוש כו'.

28) פרש"י תצא שם (כב, י).

29) ג' שינויים אלו הם גם לפי דפוס ראשון ודפוס שני ורוב כת"י רש"י (שתח"י).

30) כמו שהקשו במפרשים (ראה רבינו בחיי כאן. אמרי שפר. דבק טוב (בהגהות). ועוד).

31) לך יג, טז. וראה ויצא כח, יד.

32) ראה מפרשי התורה כאן (ראב"ע, רמב"ן בחיי ועוד). וראה להקשות תרש"י ח, יז. נשא

כבר אמר בלעם[33] „כי מראש צורים אראנו גו'", ופרש"י „אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות", וכיון שאי אפשר לנגוע בהם מחמת חוזקם, מה נתוסף אח"כ באומרו „מי מנה עפר יעקב גו'"?

ויש לומר, שמטעם זה פירש רש"י שאין הכוונה רק לזה שנתברכו שיתרבו כעפר הארץ, אלא, שנוסף על תוקפם וחוזקם מצד האבות יש בהם עצמם תוקף וחוזק הנובע מחשיבות ומעלת עצמם, ולכן פירש, שאין כוונת כתוב זה רק לריבוי בכמות, אלא למעלה באיכות (שאינם בגדר מנין). ובזה גופא הביא רש"י שני פירושים — שלפירוש הא' קאי במעלה המורה על חביבותם של ישראל לפני הקב"ה, ופירוש הב' — מעלה בבנ"י עצמם (כנ"ל ס"א).

וזהו שבפירוש הא' כותב רש"י „ד"א דבית יעקב", שפירושו בנים קטנים, וזה מורה על גודל ויוקר חביבותם של ישראל לפני הקב"ה, שחביבים לפניו כבן קטן לפני אביו (כפי שרואים במוחש גודל חביבות בנים קטנים אצל אביהם)[34]; וזהו גם הטעם שפירש ד„משרייתא" קאי על הדגלים*[34], כי זה שהקב"ה צוה שבנ"י יחנו „איש על דגלו" מורה על ענין של חביבות, וכפרש"י בפ' האזינו עה"פ[35] „יסובבנהו" (בכתוב המדבר אודות חביבותן של ישראל) — „שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות".

ובזה מדגיש רש"י שאין הכוונה שאי אפשר למנותם מחמת ריבוי בכמות, אלא אינם בגדר מדידה ומנין, מעלה באיכות, וא"כ הרי יש כאן הוספה בתיאור תוקף ומעלת ישראל שאין קללה יכולה לנגוע בהם.

ועד"ז בפירוש השני, שבשלשת השיניים שמשנה רש"י מלשון המדרש, מדגיש שאין כוונתו לסתם ריבוי במצות, אלא למעלה באיכות. כלומר: במדרש הכוונה היא לריבוי המצוות שבנ"י עושים רק בעפר, ואילו ברש"י אין הכוונה (רק) למנין המצות — מספר המצות שניתנו לישראל לקיימן בעפר (שסו"ס הן במספר מוגבל), אלא למצות מיוחדות שכ"א מהן „אין חשבון" לקיומה, כדלקמן.

וזהו החילוק בין לשון המדרש „שהן עושין בעפר", שהמדובר בעשיית ופעולת האדם, ולשון רש"י „שהם מקיימין", שאינו מדגיש עשייתו של האדם, אלא קיום המצוה.

וגם בזה מודגשת מעלה חדשה ונעלית יותר בישראל.

ה. ביאור הענין:

ד' המצות שהביא רש"י כאן נחלקות לשתי חלוקות: חלוקה הא' — לא תחרוש בשור ובחמור, לא תזרע כלאים — לאוין,

---

33) כג, ט.

34) ראה בעה"ט כאן. וראה לקמן ס"ז. ולהעיר מחזקוני כאן.

*34) ואין הכוונה לריבוי דמספר, דגל אחד או דד' דגלים (כפי שכתבו במפרשי רש"י). ולכן לא העתיק רש"י (לרוב הגי') מהתרגום „או חדא מארבע משריתא", ולרוב הגי' (ראה לעיל הערה *1) לשון רש"י (בפירוש דברי התרגום) היא „ארבע דגלים" (ולא — „מארבע"), כי כוונתו לעצם הדבר שחילקם לד' דגלים, שמורה על חביבותם כו'

35) לב, יא.

וחלוקה הב' אפר פרה ועפר סוטה — מצות עשה[36].

וההדגשה ד„אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר" היא בשתיהן: בחלוקה הא' — החידוש וההדגשה שהמדובר ב־לאוין ולא בקיום מצות, אבל — דברים שהן הווים ותמידיים, שכ"א חורש שדהו וזורעה, וכל פעם שאדם חורש שדהו, ואינו חורשה בשור וחמור, הרי אף שאין מתאים כ"כ לומר ע"ז שהוא עושה מצוה, הרי הוא מקיים מצות „לא תחרוש בשור ובחמור": וכן בכל פעם שהוא זורע שדהו ואינו זורע כלאים הוא מקיים הלאו ד„לא תזרע כלאים"[37]:

ולכן כתב רש"י „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר", שאין כוונתו ש־מצות שניתנו לקיימם בעפר הם בריבוי, אלא שאין חשבון במצות שהאדם מקיים בשייכות לעפר (כיון שכ"א ממצות אלו קיומם רגיל ביותר).

ועפ"ז יובן עוד שינוי, דבמדרש הובא „לא תזרע כרמך כלאים" ורש"י העתיק „לא תזרע כלאים"[38] סתם, ובפשטות ה־כוונה להכתוב בקדושים[39] דקאי בכל זריעת כלאים ולא רק כלאי הכרם[40]. והטעם: במדרש שמונה המצות שבעפר, נקט הזריעה החמורה שבהם „לא תזרע כרמך כלאים" — שיש בזה כמה לאוין[41], וגם כשזורע כלאים נאסר בהנאה כמ"ש[42] „פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם"[43], אבל ברש"י שבא להדגיש „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר" כתב „לא תזרע כלאים" סתם, כי „לא תזרע כרמך כלאים" אינו דבר הרגיל וההוה כמו זריעת שדה שהיא דבר ההווה ורגיל יותר[44].

וכן בחלוקה הב' „אפר פרה ועפר סוטה": החידוש וההדגשה במצות אלו הוא גם בזה ש„אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר". ולכן גם בזה שינה רש"י מהמדרש, שבמדרש מביא הפסוקים „ואסף איש טהור את אפר הפרה"[45],

---

36) להעיר שבדפוס ראשון דרש"י (ובכמה כת"י — נסמנו בהוצאת ברלינער מהדורא הא') ליתא „אפר פרה ועפר סוטה". וראה פסיקתא רבתי פי"א: אתה מוצא שאין ישראל עומדים בעולם אלא בזכות המצות שהם עושים בארץ אמר בלעם מי מנה עפר יעקב . . (ומונה רק לא תזרע ולא תחרוש, העמיד הכרי נותן תרומה) מי יכול למנות מצות שישראל עושים בעפר לפיכך הם מתרבים בארץ.

37) להעיר מלשון הפס"ר שם: זורע ומקיים לא תזרע כרמך כלאים וחורש בשור ומקיים לא תחרוש כו'. ועד"ז לשון המדרש המובא בילקוט (הנ"ל ס"ג). וראה גם באר בשדה כאן.

38) כ"ה בדפוס ראשון ורוב כת"י רש"י (שתח"י). בדפוס שני וכמה כת"י רש"י איתא „כרמך".

39) וכן משמע מכת"י רש"י (שתח"י) שהובא „שדך לא תזרע כלאים", ומוכח שהשמטת תיבת „כרמך" אינה ט"ס.

40) להעיר שברש"י בש"ס בכ"מ (שבת פד, ב ד"ה ואחת באמצע. בכורות נד, א ד"ה גפנים. ועוד) דרק כלאי הכרם דאורייתא וכלאי זרעים דרבנן (וראה תוד"ה ארבע שבת שם, תוד"ה דגן בכורות שם). אבל בפרש"י קידושין (לט, א ד"ה והא אנן) ועוד, מפורש שגם כלאי זרעים הוי מדאורייתא. וראה רש"י שם ד"ה והכתיב וד"ה ההוא. ואכ"מ.

41) שעובר בין על לא תזרע כרמך כלאים ובין על שדך לא תזרע כלאים.

42) תצא כב, ט.

43) ראה קידושין לח, א. נו, ב. ובכ"מ.

44) והרי לא תזרע כלאים כולל גם כלאי הכרם.

45) חוקת יט, ט.

„ומן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן"[45], ורש"י סתם „אפר פרה ועפר סוטה", כי אין כוונת רש"י להפעולה החד־פעמית ש„אסף איש טהור את אפר הפרה", ובסוטה — „ומן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן", אלא לזה שאין חשבון בקיום מצות אלו:

באפר פרה הרי נוסף על קיום מצות טהרה שבמשך כל הזמנים (כשהי' נמצא) — שמזין על הטמא ומטהרין אותו מטומאת מת[46], הרי קיום המצוה הוא כל זמן קיום האפר הבא ע"י עשיית הפרה, נמשך כל הזמן שמזין האפר וכל הזמן שהאפר נתון למשמרת[47]. וכן ב„עפר סוטה", אין הכוונה רק למעשה לקיחת העפר שבקרקע המשכן, אלא לכל זמן קיום עפר זה בתור עפר סוטה ופעולתו בתור עפר סוטה כולל שהאשה נטהרת לבעלה, ועוד — „ונקתה ונזרעה זרע"[48] — שכל המשך הזמן שלאח"ז, נכלל במצוה זו[49], ובמילא „אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר".

וזהו גם הטעם ששינה רש"י בסיום פירושו וכתב „וכיוצא בהם" ולא „וכן כולם" כבמדרש, כי במדרש הכוונה כפ־שוטה לכל המצות שעשייתם שייכים לעפר שבזה ישנו ריבוי מצות (ע"ד הנא־מר במדרש המובא בילקוט, כנ"ל) ואילו ברש"י הכוונה למצות מיוחדות שמקיי־מין בעפר שבהן „אין חשבון", וזהו הל־שון „וכיוצא בהם" — מצות כמו אלו שמנה לפנ"ז[50].

ו. ועדיין צריך להבין מהי השייכות ד„אין חשבון במצות" ל„עפר" דוקא, הרי קיום המצות באופן הנ"ל אינו שייך לעפר דוקא[51].

והביאור בזה (בפנימיות הענינים)[52]:

---

46) וראה לקו"ש חט"ז ס"ע 417 ואילך. וש"נ. וראה שם ביאור לשון הרס"ג „פרה למשמרת בתדר".

47) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 133 ואילך. וש"נ.

48) נשא ה, כח ובפרש"י שם. וראה לקו"ש שם ע' 36.

49) וי"ל דגם כאשר נטמאה, „ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה גו'" (נשא שם, כז) ר"ל, הרי גם זה ד„והיתה האשה לאלה בקרב עמה", „שיהיו הכל אלין בה" (פרש"י שם), שמביאה את כל הנשים לזהירות בזה (וראה סוטה ח, ב „ונשים חייבות לראותה"), נכלל בכלל המצות שמקיימין בעפר.

50) ועוד י"ל בזה:

רש"י מונה ארבעה שלא היינו יודעים מצ"ע, ומסיים „כיוצא בהם" — עוד ד' כנגדם, שמובנים מאליו, כמו: א) לא תחרוש ב(שבת ו)שמיטה, ב) לא תזרע ב(שבת ו)שמיטה, ג) כיסוי דם בעפר (אחרי יז, יג), ד) ועפר אחר יקח וטח את הבית (מצורע יד, מב) הנאמר בנגעי בתים, שהוא בדומה לעפר סוטה לפי שזהו גמר טהרת הבית.

ובלעם בנבואתו בא לתאר מעלת בנ"י לגבי אוה"ע (ובא בהמשך להכתוב שלפנ"ז „ובגוים לא יתחשב"), שב"נ יש להם רק ז' מצות, ואילו בנ"י גם בעפר לבד יש להם לכה"פ שמונה מצות.

ועוד י"ל בהמשך להנ"ל, דמונה ב' מצות הראשונות שב"נ מוזהרים על כיו"ב השייכים אליהם, כמו „בהמתך לא תרביע כלאים" (קדושים יט, יט) וכלאים דהרכבה באילן (סנהדרין ס, ע"א ובפרש"י), ובנ"י מצווין ומקיימין לא רק כלאים במדה גדולה כזו שהיא היפך טבע הבריאה (ראה רמב"ן קדושים שם. חינוך מצוה סב. רמד) אלא גם כשאין תערובת והרכבה ממש, לא תחרוש בשור ובחמור, (שדך) לא תזרע כלאים.

51) ראה גו"א ועוד בפרש"י כאן, שמביא „ובמדרש מצאתי (ראה פסיקתא רבתי הנ"ל הערה 36) מפני שעושים מצות בעפר לפיכך יזכו להרבות אותם כעפר ולא לקללם למעט אותם".

52) בכללות ביאור כתוב זה ע"ד הקבלה והחסידות — ראה בארוכה אוה"ת פרשתנו עה"פ. וש"נ.

ידוע שבקיום המצות ישנם בכללות ב׳ אופנים, קיום המצות מצד החשבון וה־טעם (הן טעם ודעת, מצד טעמים וה־מעלות שבמצות, הן טעם ועונג, שיש לו עונג והרגש בהמצות), וקיום המצות בלי טעם בדרך קבלת עול מפני שהן מצות — ציווי ורצון ה׳, כנוסח ברכת כל ה־מצות אשר קדשנו במצותיו וציונו.

וי״ל, שהאופן הב׳ הנ״ל נקרא בשם „עפר״[53] — ומשני טעמים: א) קיום ה־מצות באופן של „עפר״ מורה על הקב״ע וביטול לגמרי כמאמר „ונפשי כעפר לכל תהי״, שאינו שום מציאות (לעצמו), ב) „עפר״ מורה על עבודה שאין בה „טעם״ ומעלה. והיינו שמקיים מצותיו של הקב״ה בלי שום „חשבון״ דשכל — טעם ודעת שלו, ובלי כל חשבונות בכלל, אלא אך ורק מפני ש„חוקה[54] חקקתי גזרתי״[55].

וכאשר קיום המצוות הוא באופן זה — הרי זה גורם שפעולת המצוה תהי׳ באופן בלתי מוגבל — „אין חשבון״[56].

כלומר: הטעם שקיום המצות „לא תחרוש בשור ובחמור״, או „לא תזרע כלאים״, נחשב כ„אין חשבון״, דכל פעם שחורש או זורע הוא מקיים מצות אלו — הוא לפי שקיומם הוא באופן דעפר, מתוך ביטול וקב״ע, כי הוא אומר „אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי״[57], ואז מתקיים בו „ישב (שפועל בעצמו ישיבה ועכבה[58]) ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כו׳״[59], שנחשב כקיום המצוה.

ועד״ז הוא בקיום מצות עשה, דכאשר האדם מקיים מצוה מצד חשבון וטעם ודעת שלו, הרי זה קשור עם מציאותו, וא״כ המצוה נעשית רק בעת עשייתו ופעולתו, משא״כ כאשר מקיים מצוה לא מצד חשבון, מצד מציאות האדם, אלא מצד קבעומ״ש, קיום ציווי ורצון ה׳, הרי כשם שהקב״ה הוא למעלה מזמן ומקום כן הוא בנוגע לרצונו, ולכן בקיום המצות מתוך קבעומ״ש מתגלה בזה עול מלכות שמים, מלכות הבורא בגלוי, ו„קיומו״ נמשך כל משך הזמן שלאח״ז[60].

ז. והנה נתבאר כמ״פ, שכאשר מצי־נו ב׳ פירושים בפסוק אחד, יש להם שייכות זל״ז, וכן בנדו״ד, שב׳ הפירושים ב„מי מנה עפר יעקב״ — פירוש התרגום „דעדקיא דבית יעקב״, ופירוש הב׳ (דה־

---

53) ראה אוה״ת פרשתנו ע׳ תתקמב ואילך. ס״ע תתקסא ואילך.

54) במדב״ר פי״ט, א. ועוד.

55) ועפר קאי על המצות דחוקים. והרי מצות אלו שנמנו בפרש״י הם בכלל החוקים — ראה פרש״י קדושים שם, דכלאים הוי גזירת מלך שאין טעם לדבר (ולא כרמב״ן וחינוך שם דיש להם טעם — ראה רא״ם לפרש״י שם. ועוד). וכן „אפר פרה״ (רש״י בשלח טו, כו. אחרי יח, ד. ר״פ חוקת) ו„עפר סוטה״ — ראה דברי דוד (להט״ז) בפרש״י כאן.

56) וי״ל שזה גופא הכוונה בפי׳ המפרשים (הנ״ל הערה 30. אוה״ת פרשתנו ס״ע תתקיז. תתקנא) „מי מנה לגודל שכרן״, היינו לפי שה־מצוות מתקיימות בשלימות, מתוך קבלת עומ״ש, שאזי מביאין שכר גדול. וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 246.

57) תו״כ (ורש״י) קדושים כ, כו. וראה שמונה פרקים להרמב״ם פ״ו.

58) ראה פרש״י תזריע יב, ד.

59) ל׳ חז״ל — קידושין לט, ס״ע״ב.

60) שזהו החידוש בקיום המצות מתוך קבלת עומ״ש על קיום המצות סתם, כי הגם שמשמע בתניא פכ״ה (לב, א) שבכל אופן „יחוד זה (שבמצות) למעלה הוא נצחי לעולם ועד״, ע״ש, מ״מ י״ל שבקיום מצות מתוך עומ״ש, גם למטה יש להם המשך, ועצ״ע.

מדרש) „אין חשבון במצות שהן מקיימין בעפר" — יש קשר ביניהם.

ביאור הדברים:

בבעל הטורים עה"פ כי „מי מנה עפר יעקב, כמו[61] עופר האילים על שם כי נער ישראל ואוהבהו וגו'[62] וכן ת"א מן יכול לממני דעדקיא דבית יעקב".

והיינו דלפי' התרגום „דעדקיא דבית יעקב" מרמז על אהבת הקב"ה לבנ"י מפני „כי נער ישראל ואוהבהו", וידוע הביאור בכתוב זה[63], דאהבת הקב"ה ל־בנ"י היא מצד היותם „נער". דאהבת האב לבנו הגדול אפשר שלא יהי' ניכר וגלוי שסיבת האהבה היא רק להיותו בנו, ואפשר שהאהבה היא מפני גודל חכמת הבן ומדותיו הטובות וכיו"ב, או להיותו בן המקיים מצות אביו בגדלות (בכל הכוחות של הבן וכו'): משא"כ אהבת האב לבן קטן שאין לו שלימות השכל והמדות, ניכר בה בגלוי שהיא מצד היותו בנו ועד — לעצם אחד עמו. ונמצא דאהבת האב לבן גדול (וכן אהבת בן גדול לאביו) היא (בגילוי) אהבה שמתלבשת בטעם, ואילו אהבת האב לבן קטן (וכן אהבת בן קטן לאביו) אינה מצד הטעם אלא מצד השייכות בתולדה, ועד שבפשטות האב (והאם) מוליד (מביא) הבנים והבנות בעולם.

וזהו „כי נער ישראל ואוהבהו", דיש־נה אהבת הקב"ה לישראל כאשר הם במצב נעלה של עבודת ה' ונראה בגלוי מעלתם, שאהבה זו היא מצד הטעם, כמו אהבת האב לבנו הגדול: והאהבה העצ־מית של הקב"ה לבנ"י היא מצד נשמתם שהיא „חלק אלקה ממעל ממש"[64], כמו חלק מן העצם[65] (בדוגמת אהבת האב לבנו הקטן), ואהבה זו אינה תלוי' בעבו־דת ישראל [וכדאיתא במדרש[66]: כשם שבנו של אדם כשהוא תינוק קטן אם יחטא אין אביו מסלק עליו מפני שהוא קטן . . כך ישראל אפילו חוטאין בשגגה מעלה עליהן שהן כתינוק קטן].

וזהו הקשר בין ב' הפירושים ברש"י: זה ש„מי מנה עפר יעקב — דעדקיא דבית יעקב", שמורה על חביבות ישראל אצל הקב"ה (כנ"ל ס"ד), והיא בחי' „נער ישראל ואוהבהו" — קשור עם העבודה ד„עפר יעקב", העבודה מצד קבלת עול שאינה בחשבון, שמצד עבודה זו נק־ראים ישראל „דעדקיא", היינו הקטנות והביטול שבכל או"א מישראל, כבן קטן שאין בו מעלות גלויות ואין עבודתו מצד טעם ודעת.

וכן לאידך, שמצד גודל החביבות דבנ"י אצל הקב"ה, הרי גם אלה שמצד דרגתם בעבודת ה' הם בבחי' עפר, בש־פל המדריגה שאין למטה ממנו, גם הם בכלל „מי מנה עפר יעקב", והוא אפר הפרה שמטהר גם מי שנטמא בטומאת מת, אבי אבות הטומאה, והיינו שנפסק לגמרי חיותו דקדושה, ועד ש„נתכרכמו פניו של משה"[67] במה תהי' טהרתו —

---

61) שה"ש ב, ט. שם, יז. ועוד.

62) הושע יא, א.

63) ראה בארוכה אוה"ת בשלח ע' שפב ואילך. ד"ה כי נער ישראל תרס"ו. וראה בהבא לקמן לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך. וש"נ.

64) תניא פ"ב.

65) ראה ד"ה זאת תורת הבית תרפ"ט (בסה"מ קונטרסים ח"א) פ"ד ואילך.

66) אגדת בראשית פ"ה, א. וראה גם במדב"ר פ"ב, טז. וש"נ.

67) תנחומא חוקת ו בסופו. במדב"ר פי"ט, ד. וראה לקו"ש חי"ח ע' 233 ואילך.

הנה מצד זה שבעצם ובפנימיות הוא בחי' „נער ישראל", ישנה טהרה ומזומנת בשבילו.

וגם למי שבחיצוניות ובגלוי הוא ב־מצב של „ותמעול מעל באשה" — בעלה זה הקב"ה[68] — נותן הקב"ה עפר סוטה, שישראל יטהרו להקב"ה (בעלה), ועד ש„ונקתה ונזרעה זרע", זריעה של תומ"צ, באופן גלוי ובחיי יום יום.

ח. עפ"ז יש לבאר גם השייכות לחג הגאולה י"ב־י"ג תמוז, אשר „לא אותי בלבד גאל הקב"ה אלא כל מחבבי תורה כו'" עד ל„כל אשר בשם ישראל יכו־נה"[69], המרמז על מי ששם ישראל הוא כ"כ בהעלם אצלו עד שהוא רק באופן של „כינוי"[70] — וע"י גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר נתגלה גם אצלם הא ד„נער ישראל ואוהבהו",

וכפי שהי' נראה בפועל בעבודת בעל הגאולה, שעסק לא רק עם „דעדקיא ד־בית יעקב" כפשוטו — חינוך תשב"ר, כולל החינוך „משעה שהתינוק מתחיל לדבר", אלא גם עם אלה שהם בדרגת „דעדקיא" בידיעת התורה ובשייכות ל־יהדות, ועד לדרגא של עפר.

וכ"ז עשה מתוך מסירת נפש וקבלת עול למעלה מחשבון לגמרי, בבחי' „אין חשבון", ובכח זה פעל ועשה והצליח לגלות אצל כאו"א מישראל בחי' „נער ישראל ואוהבהו" שבו למעליותא,

וכן תהי' לנו, שע"י העסק בהרבצת התורה וחיזוק היהדות בכל אתר ואתר, בדרך שהורנו בעל הגאולה, יתקיים בק־רוב ממש המפורש בפרשתנו[71] — „דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל . . והי' ירשה וגו'", זה המלך המשיח[72], יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, וב־לשון הרמב"ם[73] — „מהרה יגלה אמן כן יהי רצון", „מהרה" ממש.

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ו)

---

68) נשא ה, כז. וראה במדב"ר סוף פ"ט.

69) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר שכתב לחגיגת י"ב תמוז הראשונה תפר"ח (אגרות קודש שלו ח"ב ע' פ. וש"נ. נדפס גם בקונטרס י"ב תמוז תרפ"ח — קה"ת, תש"נ).

70) ראה לקו"ש ח"ח ס"ע 329 ואילך.

71) כד, יז ואילך.

72) רמב"ם הל' מלכים רפי"א.

73) הל' פרה אדומה ספי"ג.

בלק ג

א. „וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ"[1], ובפרש"י פרשתנו[2] מפרש שפסוק זה נאמר על מלך המשיח[3], וזוהי הכוונה בנבואת בלעם[4] „וירד מיעקב" — „ועוד יהי' מושל אחר מיעקב . . ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים". וכן מצינו לשון זו בנבואת זכרי'[5], המדברת בפירוש על מלך המשיח — „הנה מלכך יבוא גו' עני ורוכב על חמור גו' ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", והובא ג"כ ברמב"ם[6] בפירוש הכתוב (בנבואת בלעם) „וקרקר כל בני שת" — „זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים".

ובפשטות הכוונה שמלך המשיח יהי' רודה ומושל בכל העולם כולו[7], וכפי' הראב"ע[8] „מים הדרומי הנקרא הים ה־אדום אל ים צפון שהוא ים אוקיינוס ומנהר נהר יוצא מעדן[9] שהוא בתחלת מזרח ועד אפסי ארץ שהוא בסוף מערב".

וצריך ביאור, למה נאמר „מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ" ולא נאמר בקיצור „על כל הארץ"[10] וכיו"ב. ובכלל למה ל־הזכיר הימים („מים עד ים")[11], הרי מל־כותו של משיח היא על הארצות (יושבי תבל).

ב. ויש לבאר זה ע"ד החסידות ע"פ דברי רבינו הזקן[12], שהשלימות דימות המשיח תלוי' „במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות", שע"י לימוד התורה וקיום המצוות — „בקולו תשמעו"[13] — מכינים את העולם כולו, ואת בנ"י בפרט, לתכלית השלימות דימות המשיח. וכיון שמדתו של הקב"ה היא „מדה כנגד מדה"[14], מובן, ש„מעשינו ועבודתנו" המביאים לביאת המשיח, צריכים להיות בדומה להעילויים שיהיו אז. זאת אומרת, דכדי להגיע לגילוי מלכותו של מלך המשיח, שתהי' „מים עד ים ומנהר עד

---

1) תהלים עב, ח.

2) כד, יט.

3) והוא כפי' רבותינו שהביא רש"י בתהלים שם, טז ש„כל המזמור במלך המשיח". משא"כ לפי פשוטו מדבר בשלמה המלך (כפרש"י שם), וכ־תחילת המזמור „לשלמה אלקים" (וכפרש"י שם). ובראב"ע (ורד"ק) עה"פ „וירד גו'" הביא שני ה־פירושים. ואכ"מ.

4) ט, ט־י.

5) הל' מלכים פי"א ה"א.

6) פרשתנו כד, יז.

7) ראה רש"י זכרי' שם „מימא ועד מערבא (ל' התרגום. ומוסיף) לסוף העולם".

8) תהלים שם (משא"כ בזכרי' שם. ולהעיר מרד"ק זכרי' שם, שהביא פי' הראב"ע דתהלים שם (ומוסיף „והנה ימשול בכל העולם") ולא פירושו על אתר).

9) בראשית ב, י. — בפרש"י זכרי' שם „ומנהר פרת", והיינו הך ע"פ דחז"ל (בכורות נה, ב) „הוא פרת דמעיקרא", ובפרש"י שם (וראה גם תוס') „הוא פרת הנזכר למעלה ונהר יוצא מעדן גו' שהשלשה נפרדין ממנו".

10) ע"ד „והי' ה' למלך על כל הארץ" (זכרי' יד, ט), ועוד.

11) משא"כ להפירוש דקאי על שלמה, הכוונה לגבולות הארץ, „כל א"י מים סוף ועד ים פלשתים" (רש"י תהלים שם. ועוד. וראה משפטים כג, לא).

12) תניא רפל"ז.

13) תהלים צה, ז. סנהדרין צח, סע"א.

14) ראה משנה סוטה ח, ב. ט, ב. ובכ"מ.

אפסי ארץ", צ"ל עבודה הפרטית של כאו"א מעין זה.

ויומתק ע"פ המבואר בס' מאור עי־נים[15] (להרה"צ כו' מטשערנאביל) בשם הבעש"ט „שצריך כל א' מישראל לתקן ולהכין חלק קומת משיח השייך לנשמתו" [וכמשנ"ת במ"א הרמז לזה בנגלה דתורה — דבירושלמי[16] דרשו הכתוב[6] „דרך כו־כב מיעקב" על כאו"א מישראל, ובמ"א בירושלמי[17] (וכן בכמה מפרשי התורה[18]) דרשוהו על משיח, והיינו לפי שבכאו"א יש „חלק קומת משיח"], וכמבואר ג"כ בס' התניא[19], שגילוי הנקודה הפנימית שבלב כל ישראל, שהיא התקשרותו אל הקב"ה למעלה מדעת האדם („היסח הדעת"[20]), היא ע"ד „יציאת השכינה הכללית מהגלות והשבי' לעד ולעולמי עולמים".

ועפ"ז יש לומר, שזהו דיוק לשון הכתוב „וירד [ומשלו] מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", כי כדי לזכות לשלימות גילוי מלכות מלך המשיח בכל העולם כולו (גאולה כללית), צ"ל מעין זה בעבו־דת האדם (גאולה פרטית), שניצוץ משיח שבכל אחד ואחד (נקודה הפנימית שבלב) צ"ל רודה ומושל בכל חלקי ועניני האדם, וכיון שעניניו העיקריים של האדם מת־חלקים ל„ים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", לכן גם במלכות משיח נאמר כן.

ג. ביאור הענין:

החילוק בין „ים" ו„ארץ" הוא, ד„ים" מורה על דברים המכוסים (כמו ברואי הים המכוסים במי הים), ו„ארץ" מורה על דברים הגלויים. ובעבודת האדם: „ים" קאי על כחות הנפש שבאדם עצמו, ו„ארץ" — פעולותיו בעולם שחוץ הימנו.

והנה בנוגע ל„ים" מדגיש הכתוב „מים עד ים", שיש שני „ימים" שבהם צ"ל הרדי' והממשלה. ויש לבאר ענינם של שני ה„ימים" בעבודת האדם, ע"פ מ"ש בנבואת זכרי'[21]: „והי' ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון", שעפ"ז יל"פ, דשני ה„ימים" הנאמרים בנוגע למשיח — „מים עד ים" — הם „הים ה־קדמוני" ו„הים האחרון"[22], ראשית כל הימים ואחריתם.

ובעבודת האדם: „הים הקדמוני" הוא ראשית כל הכחות, שהוא כח החכמה (ראשית המוחין), ו„הים האחרון" הוא אחרית כל הכחות, שהוא כח העשי'. ואין עבודת האדם בשלימות עד שהאדם רו־דה ומושל מראשית כוחותיו, כח החכמה, ועד אחרית כוחותיו, כח העשי'.

כלומר: בתחילת הכל צריך האדם להיות רודה בכח החכמה (ומוחין) שלו, שיהי' כולו בקדושה, כי כללות הנהגת האדם, לכל פרטי', תלוי' בשכל שבראש, שהמוח שליט על הלב[23] לשמרו מתאוות רעות כו'.

---

15) פ' פינחס ע"פ (כה, יב) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום.

16) מעשר שני ספ"ד.

17) תענית פ"ד ה"ה.

18) ראה רמב"ן ועוד ע"פ.

19) אגרת הקודש ס"ד (קה, ב).

20) דמשיח בא בהיסח הדעת (סנהדרין צז, סע"א). וראה אוה"ת עקב (כרך ו') ס"ע ב'שיב, ד„גילוי פנימי' הלב (ש)זהו בחי' משיח".

21) יד, ח.

22) להעיר מסוכה (נב, סע"א) דהים הקדמוני קאי על מקדש ראשון, והים האחרון על מקדש שני.

23) תניא פי"ב (יז, רע"א) מר"מ פ' פינחס. וראה „הערות ותיקונים" לתניא שם.

אבל לאידך צ"ל העבודה וההשתדלות להיות „רודה" עד „ים האחרון", כח העשי' שלו, וכפי שרואים במוחש, ש־אפשר שבשכלו מבין האדם היטב כיצד צ"ל הנהגתו בכל הפרטים, אבל אין בכחו לשלוט על עצמו להביאו לידי פועל, ועד לעשי' ממש. ואפשר שיהי' לו רגש טוב לכל דבר שבקדושה, כולל מחשבה טובה, ואף דיבור טוב, ומ"מ אינו בא לידי מעשה בפועל — והמעשה הוא העיקר[24].

וזוהי ההדגשה, שעבודת האדם צ"ל „מים עד ים" — כי א"א שעבודתו תהי' בשלימות, מבלי הרדי' והממשלה בשני קצוות אלו, „הים הקדמוני" ו„הים האחרון", חכמה ומעשה.

ד. אמנם, כל זה הוא באדם עצמו. ואף כח העשי' שלו, מעשה בפועל, שהוא רק בדברים שמחוץ הימנו, מ"מ אפשר ל־היות שכוונת עשיותיו אינה כדי לפעול מחוץ הימנו, אלא זהו רק חלק מעבודתו עם עצמו, שהבחינה שהוא חדור כולו בקדושה היא כאשר בא גם לידי מעשה בפועל[25].

וזהו שממשיך בכתוב שלא מספיק „מים עד ים", אלא צ"ל ג"כ הרדי' „ומנהר עד אפסי ארץ".

והענין בזה:

הובא לעיל פירוש הראב"ע ד„נהר" זה הוא ה„נהר יוצא מעדן", שענינה של יציאה זו מ„עדן" הוא (כהמשך הכתוב) „להשקות את הגן", שבתחילת הבריאה הוא הי' מקומו של אדם הראשון, „וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה"[26]. ובכללות, קאי על כללות העולם, שנקרא „גני" — גנו של הקב"ה — וכמ"ש[27] „באתי לגני אחותי כלה". וזוהי עבודת האדם, „לעב־דה ולשמרה"[28], שע"י עבודתו בבירור וזיכוך העולם, ה"ה פועל ומגלה בכל העולם כולו, שיהי' ניכר בו שהוא „גנו" של הקב"ה.

וזוהי הדגשת הכתוב „ומנהר עד אפסי ארץ" — שאסור לו לאדם לסגור את עצמו בד' אמותיו ולא לחשוב ע"ד ה־עולם שסביבו, באמרו „אני את נפשי הצלתי", והוא נמצא ב„עדן" (מקום של גילוי אלקות[29]) — אלא צריך להתעסק בהעבודה עם ה„נהר", „להשקות את הגן", לברר ולזכך (בכחו של ה„נהר" היוצא מ„עדן") את כל העולם כולו, „עד אפסי ארץ".

ועבודה זו היא המביאה לידי שלימות מלכות המשיח, „וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ", שנוסף על השלימות של משיח עצמו[30], „ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד"[31], הרי „יתקן[32] את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר[33] כי אז אהפוך אל עמים גו' לקרא כולם בשם ה' גו'", בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

(משיחת י"ב תמוז תשל"ג)

---

24) אבות פ"א מי"ז.
25) ראה באורוכה לקו"ש חי"ח ע' 154 ואילך.
26) בראשית ב, טו.
27) שה"ש ה, א. שהש"ר עה"פ. המשך באתי לגני, ה"שי"ת.
28) ראה תרגום יונתן עה"פ. ובכ"מ.
29) ראה ברכות לד, ב.
30) ראה לקו"ש חכ"ז ע' 256-7.
31) ישעי' נב, יג. ובתרגום שם (ועוד) דקאי על משיח.
32) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
33) צפני' ג, ט.

פינחס

א. עה"פ[1] "לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות" איתא בספרי[2], "הכל במשמע ישראל כהנים ולוים כו' ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל[3] יצאו כהנים בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה[4] יצאו לוים כו'".

והובא להלכה ברמב"ם בפרק האחרון דהל' שמיטה ויובל[5]: כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען וכן הם מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים שנאמר[6] לא יהי' לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל חלק בביזה ונחלה בארץ וכן הוא אומר[7] בארצם לא תנחל . . בביזה.

וכתב ע"ז במשנה למלך: כתב הסמ"ג[7] דלעתיד לבא נוטלין חלק בארץ שנאמר[8] שער לוי אחד כדאיתא בפרק יש נוחלין. וכוונתו לברייתא שם[9] "עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים שבתחלה לא נתחלקה אלא לי"ב שבטים", וכפי' הרשב"ם[10] "ולקמן מפרש מאי ניהו אותו חלק דטפי התם, דאי משום לוי דנקט נחלה כשאר שבטים כדכתיב התם שער לוי אחד הא מנשה ואפרים נמי לא יטלו אלא חלק אחד כדכתיב התם[11] שער יוסף אחד . . שבתחלה כשבאו לארץ לא נתחלקה אלא לי"ב שבטים שלוי לא הי' לו חלק בארץ אלא שכל שבט ושבט נתנו לו ערים לשבת בהם כו'" (משא"כ לעתיד, כנ"ל). והיינו דלפירוש הרשב"ם יטלו שבט לוי חלק אחד מהי"ב חלקים שנתחלקה הארץ לי"ב שבטים[12] (וחלק הי"ג הוא "לנשיא" — "למלך המשיח"[13]).

והנה בשטמ"ק ב"ב שם, הביא דברי הר"ן דתמה על הרשב"ם[14] מכמה פסוקים ביחזקאל[15] שבהם מבואר שיטול יוסף שני חלקים "וכן מ"ש ששבט לוי יטול חלק בארץ אף זה אינו שהרי מפורש בפרשה[16] שלא יטול חלק בארץ אלא שיהיו לו ערים לשבת בהם והוא מכלל התרומה אשר ירימו כו'", ומסיים "אלא כך הוא עיקר הדבר שכשם ששבט לוי לא נטל

---

1) פרשתנו כו, נג.

2) ועד"ז הוא בספרי קרח יח, כ (ושם, כג). ושם (וכ"ה בכמה גירסאות בספרי פרשתנו וב־יל"ש): כהנים לוויים וישראלים.

3) קרח יח, כ.

4) קרח שם, כד (וי"ג "ובתוך" — שם, כג).

5) פי"ג ה"י.

6) שופטים יח, א.

7) לאוין רעו. רעז.

8) יחזקאל מח, לא.

9) קכב, א.

10) ד"ה ועוד תניא.

11) יחזקאל מח, לב.

12) וכ"ה לפירוש התוס' שם ד"ה ואידך. ובפי' רבינו אברהם אב"ד (נדפס בשיטת הקדמונים על ב"ב נ"ר. תשמ"ב).

13) ב"ב שם. רשב"ם שם ד"ה לנשיא. רמב"ם הל' מלכים פ"ד ה"ח.

14) וראה גם מהרש"א, פתח עינים (לה־חיד"א), רש"ש שם ועוד — מה שהקשו בדברי הרשב"ם ב"ב שם.

15) מז, יג. מח, ד־ו.

16) ראה יחזקאל מה, ה ואילך. מח, יג ואילך.

חלק בראשונה כך לא יטול בשני' אלא שנתנו לו ערים לשבת סמוך לירושלים והן מכלל תרומת הקודש"[17].

ב. ויש לעיין בזה בדעת הרמב"ם, שסתם "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען" — מהי שיטתו בענין נחלת שבט לוי בארץ לעתיד לבוא.

במנחת חינוך[18] כתב בדעת הרמב"ם דגם לעתיד לבא לא יטלו הלוים נחלה בארץ, והוכיח כן מזה שלא כתבו הרמב"ם בפירוש — כמו שכתב בפירוש בהל' מלכים[19] "המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד משלשה עשר"[20].

אמנם מזה שהסמ"ג "דרכו תמיד ללוך בעקבות הרמב"ם וברוב המקומות בספרו אינו אלא כמעתיק כו'"[21], מסתבר לומר, לכאורה, שגם בענין זה ס"ל להסמ"ג שכ"ה שיטת הרמב"ם [וכדמוכח גם מפשטות לשון הסמ"ג, שמביא תחלה דברי הרמב"ם שבהלכה שלאח"ז[22] שאם כבש מלך ישראל כו' שהכהנים ולוים נוטלים שם חלק ונחלה, ואח"כ מוסיף "ולעתיד לבוא נוטלין חלק אף בארץ שנאמר שער לוי אחד"][23]. וצ"ב מנא לי' הא[24].

גם צ"ע בגוף שיטה זו (כמו שהקשו המפרשים[25]), דכיון שהוא לאו בתורה דשבט לוי לא יטלו חלק בארץ, האיך תתעקר המצוה בימי המלך המשיח, והלא אלה המצות[26] כו' שאין[27] נביא רשאי לחדש דבר[28]. ולאידך מכיון

---

17) ראה המשך דברי הר"ן שם. ובפתח עינים שם, ש"הרואה יראה בסוף יחזקאל . . ושבט לוי יקח מתרומת הנשיא . . והא דכתיב שער לוי אחד היינו בעיר הנשיא".

18) מצוה תח.

19) פ"ד ה"ח.

20) במנ"ח שם: והנה הר"מ והרב המחבר סוברים מפורש דלעתיד לבוא יתנו להם ערים כמבואר בדבריהם (ראה רמב"ם ריש פרק י"ג דהל' שמיטה ויובל ש"שבט לוי אע"פ שאין להם חלק בארץ כבר נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת ומגרשיהם והערים הם שש ערי מקלט ועליהן שתים וארבעים עיר וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימי המשיח הכל ללוים"). ונראה ג"כ דסוברים דגם לעתיד לבוא לא יטלו הלויים ג"כ נחלה כו'.

אבל מזה (שיתנו ערים ללויים גם לעת"ל) לא הכריח שגם לעתיד לא יהי' ללויים נחלה, כי בזה לא פסיקא לי' מילתא, כמ"ש המנ"ח שם לפנ"ז (לענין ארצות שכבש מלך ישראל, שיש ללויים חלק בהן, וכדלקמן ס"ג) דאפשר דמ"מ מצוה על ישראל ליתן להן ערים מחלקם כמו תרומות ומעשרות שמצוה על ישראל ליתן להם אע"פ שיש להם חלק. וראה מנ"ח מצוה תקכ.

זאת ועוד: הרמב"ם לא כתב דנתינת הערים ללוים היא תחת חלקם בארץ, אלא, ד"אע"פ שאין להם חלק בארץ כבר נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת ומגרשיהם" (וכמ"ש במנ"ח מצוה תח שם בתחילתו). ומזה מובן גם לגבי ערי מקלט אחרות שמוסיפין בימות המשיח ש"הכל ללוים", שאינו במקום נטילת חלק בארץ.

21) יד מלאכי כללי הסמ"ג סמ"ו. וש"נ.

22) בהל' שמיטה ויובל (הי"א).

23) וראה לשון הרדב"ז לרמב"ם שם, שמשמע ג"כ דס"ל שהסמ"ג לא פליג על הרמב"ם.

24) להעיר מיד מלאכי שם סמ"ח: דרכו של הסמ"ג דכשהוא סובר כדברי הרמב"ם כותב ככתבו וכלשונו בדרך סתם וכשכותב כת' ה' רמב"ם משמע דלי' לא ס"ל כו'. אבל לכאו' אינו שייך לנדו"ד.

25) מנ"ח מצוה תח ותקה. ביאור הרי"פ פערלא לרס"ג ח"ב ל"ת רלד (רנד, ב ואילך). שו"ת עמודי אור סי' עד. ובכ"מ.

26) ס"פ בחוקותי.

27) מגילה ב, סע"ב. וש"נ.

28) ובמנ"ח מצוה תקה: "ודבר זה צ"ע דל-

שהרמב"ם[29] וכן הסמ"ג מנאו לאו זה במנין המצות, והרי כבר כתב הרמב"ם בספר המצות שרש ג' „שאין ראוי למנות מצוות שאין נוהגין לדורות" — ואם מצוה זו תתבטל בחלוקת הארץ לעת"ל, מה מקום למנותה במנין הלאווין?

[בדברי הספרי הנ"ל — „לאלה תחלק הארץ הכל במשמע ישראל כהנים ולויים גרים כו' ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל יצאו כהנים בתוך בנ"י לא ינחלו נחלה יצאו לוים כו"' — יש מפרשים[30] דאין בזה מצוה כלל, והכוונה בזה רק להפקיע זכותם בירושת הארץ, לומר שאין לכהנים חלק ונחלה בארץ דומיא דגרים ונשים ועבדים[31]. אבל אין כאן אזהרת לאו עליהם שלא ינחלו כמו דליכא שום אזהרה על הגרים ונשים ועבדים, ולא מיעטינהו קרא אלא לומר שאין להם זכות חלק ונחלה בארץ אבל אם ניתן להם רשאים לקבל וליכא איסור בזה לא להנותנים ולא להמקבלים (ולכאורה כ"מ מפשטות הכתובים בפרשתנו „לאלה תחלק הארץ בנחלה" ולהלן[32] „ואלה פקודי הלוי גו' ויהיו פקודיהם גו' לא התפקדו בתוך בנ"י כי לא נתן להם נחלה בתוך בנ"י").

אבל לדעת הרמב"ם והסמ"ג דנמנה הלאו במנין המצות, אינו מובן — איך אפשר לומר שלעתיד יטלו הלוים חלק בארץ, והרי כיון שתבטל אין ראוי למנותו במנין הלאווין][33].

ג. ונ"ל בפשטות ע"פ דיוק לשון הרמב"ם, בכתבו האזהרה „כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען", ולא כלשון הרגיל „בארץ ישראל" או ב„הארץ" וכיו"ב, וצ"ב מאי שולל בזה.

ולכאו' י"ל דשולל בזה שאר הארצות,

עתיד לבוא יתבטלו שני המצוות והאיך יכול הנביא לעקור דבר מן התורה כו' ומכל שכן לעקור לעולם . . וע' במ"ל בה' יסוה"ת [ולכאו' צ"ל „וע' בר"מ בהל' יסוה"ת", דשם כתב (רפ"ט) „דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת . . אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה"].

29) מל"ת קסט.

30) ביאור הרי"פ פערלא שם, ב ואילך. ע"ש שהאריך. וראה לקמן הערה 41.

31) שבהמשך הלשון בספרי שם.

32) כו, נז. שם, סב.

33) עיין במפרשים הנ"ל שביארו בכמה אופנים: א) דגם הסמ"ג אין כוונתו דיטלו חלק בארץ כאחד השבטים, אלא כלפי מה שבחלוקה ראשונה לא לקחו חלק כללי אבל נתנו להם כל שבט ושבט מנחלתו ערים לשבת, ולעתיד יתנו להם חלק כללי כעניין הערים שנטלו אז (שו"ת עמודי אור שם סוס"י). ב) דהמדובר בשאר כל הארצות, דהרי מלך המשיח יכבוש את כל העולם כו' (ברית משה לסמ"ג שם. והביא שכ"מ בתוס' ב"ק פא, ב ד"ה אין לך (ע"פ גי' הב"ח שם). ע"ש בארוכה).

ומובן שכ"ז דוחק לפרש (הן ברשב"ם וכן) בסמ"ג, שהרי תחילה מביא הסמ"ג דברי הרמב"ם „שאם כבש מלך ישראל חוצה לארץ שהכהנים ולויים נוטלים שם חלק ונחלה", שבפשטות כוונת הרמב"ם לכיבוש רבים וכו'* שאז ה"ה כארץ ישראל לכל דבר (ראה רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ב וג'. הל' מלכים פ"ה ה"ו), ולאח"ז מוסיף „ולעתיד לבוא נוטלין חלק אף בארץ שנא' שער לוי אחד", שפשטות כוונתו שהוא בא"י ממש וחלק ממש. וכן מפרש בפרשת דרכים דרך הקודש דרוש ו, לפי הרשב"ם והסמ"ג דיטלו חלק בארץ.

וראה חדא"ג מהרש"א ב"ב שם, שיהי' החלוקה ע"פ ה' והוא יחלוק חלק גם לנחלתו הלויים, ובהחלוקה ע"פ ה' לא קאי הלאו. ואכ"מ.

*) ראה לקמן הערה 36.

ד„כל[34] הארצות שכובשין ישראל במלך ע״פ ב״ד הרי זה כיבוש והרי היא כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר״. דאף שהיינו בכלל ארץ ישראל, וכמ״ש הרמב״ם[35] „ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשן מלך ישראל כו׳ מדעת רוב ישראל״, אעפ״כ בארצות אלו אין מוזהרין „בארצם לא תחנם״.

אבל דוחק לפרש דזו בלבד בא הרמב״ם לשלול, דהרי הרמב״ם שולל זה מפורש בהלכה שלאח״ז[22] „יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי׳ ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל[36] הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל״.

ובפשטות כוונתו ב„ארץ כנען״, ל־שלול ארץ שבעצם היא שייכת לארץ ישראל אבל אינה מארץ כנען[37], והוא ארץ קיני קניזי וקדמוני[38].

[וכמ״ש הרמב״ם בהל׳ רוצח[39] גבי הוספת ערי מקלט בימי המלך המשיח „והיכן מוסיפין אותן בערי הקיני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן ועדיין לא נכבשו ועליהן נאמר בתורה[40] ואם ירחיב ה״א את גבולך״].

ועפ״ז מובן דגם לדעת הרמב״ם אפשר לומר ולפרש הא ד„שער לוי אחד״, דלעתיד יטלו חלק בארץ[41], אבל

---

34) רמב״ם הל׳ מלכים שם.

35) הל׳ תרומות שם.

36) ודוחק לומר דכוונתו לכיבוש מלך בחו״ל כיבוש יחיד דלא הוי דינו כא״י (ראה רמב״ם הל׳ תרומות שם), דלכאורה אין זה חידוש דהרי „כל הארץ שכובש (המלך) הרי היא שלו ונותן לעבדיו כו׳ כפי מה שירצה״ (רמב״ם הל׳ מלכים פ״ד ה״י), ומאחר דהמלך נותן לו חלקו, הרי זה כמתנה וכו׳ ואינו נק׳ חלק ונחלה.

37) הל׳ „ארץ כנען״ ברמב״ם הל׳ רוצח (פ״ח ה״ב וג׳), שולל „עבר הירדן״ [וכל׳ הספרי זוטא קרוב לתחילתו ובמדב״ר פ״ו, ח: ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן]. ועפ״ז לכאו׳ י״ל, דגם כאן הכוונה למעט (גם) עבר הירדן. אבל להעיר שבספרי זוטא ויל״ש קרח (שם, כד), מרבה דגם בעבר הירדן אין נוחלין. וכן בפרש״י שופטים יח, ב בשם הספרי שם (לגירסת רבינו קלונימוס). ועוד (וראה יהושע יג, לג. יד, ג). וראה הערה הבאה.

38) גם מהלשון שבהלכה יא, ש„אין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי׳ ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם״ מובן, שאין קיני קניזי וקדמוני בכלל, כי אף שנכרת לאברהם ברית עליהם, לא ירשוה בניהם ולא נתחלקה להם (וכמ״ש הרמב״ם בהל׳ רוצח שבסמוך). אבל שם אפשר לפרש דהעיקר הוא ארץ שנכרתה עלי׳ ברית כו׳ [וראה מנ״ח מצוה תח (וכן במצוה תקה), דהשלש אומות הם ג״כ בכלל דברי הרמב״ם שנכרתה ברית לאברהם אבינו עליהם, ולא יטלו הכהנים הלויים חלק בהם. ולא דייק הוספת הרמב״ם „שירשוה בניהם ונת־חלקה להם״]. ועוד זאת, בהלכה יוד כתב זה בעצם הלאו ש„כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען״. וראה לקו״ש חכ״ג ע׳ 211 הערה 58. וש״נ.

39) פ״ח ה״ד.

40) שופטים יט, ח.

41) ואולי י״ל, דזה מרומז בדברי הספרי פרשתנו הנ״ל „לאלה תחלק הארץ בנחלה . . הכל במשמע ישראל כהנים ולויים כו׳ ויאמר ה׳ . . בארצם לא תנחל יצאו כהנים כו׳״, שמביא הכתוב ס״פ קרח, שלכאורה מפורש בפרשתנו להלן (כו, סב) „כי לא נתן להם נחלה בתוך בני ישראל״, וי״ל שמרמז בזה שע״פ פרשת חלוקת הארץ יש מקום גם לחלוקה ללויים, וזה יהי׳ לע״ל. אלא שיש אוהרה בפרשה בפ״ע (בפרשת קרח) בארצם לא תנחל גו׳. וראה מפרשי הספרי — תולדות אדם וספרי דבי רב קרח שם. וצ״ע.

לא בארץ כנען אלא[42] בארץ קיני[43] קניזי וקדמוני[44].

— ואזהרה ד„לא[6] יהי' לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל", היא מצוה הנוהגת לדורות בארץ כנען.

אמנם הרמב"ם לא כתב בפירוש שׁלעי"ל ינחלו הלויים בארץ קיני קניזי וקדמוני (כ"א ברמז בלבד, בדיוק לשונו[45] שלא ינחלו „בארץ כנען"), ע"פ הידוע בכללי הרמב"ם[46] שאין דרכו לכתוב ענינים מחודשים ואינו אלא מעתיק הגמרא (ואילו „דבר שלא בא בגמרא אלא בקושיא אגב גררא אין דרכם להעתיקו").

ד. אבל צריך ביאור:

בהטעם ששבט לוי לא נטל חלק בארץ, כתב הרמב"ם[47] „ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנא'[48] יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין כו' אלא הם חיל השם שנא'[49] ברך ה' חילו והוא ברוך הוא זוכה להם שנא'[3] אני חלקך ונחלתך".

ועפ"ז אינו מובן, מדוע בארץ קיני קניזי וקדמוני, שעתידין להיות ירושה לעתיד, יטלו הלויים חלק?

---

42) העירני ח"א שכ"כ במהר"ם שי"ק (מצוה תקה ל"ת רצט) ד„שער לוי אחד" הוא רק בקיני קניזי וקדמוני, ע"ד הנ"ל. וראה גם תולדות אדם שהובא לקמן הערה 54.

43) במצפה איתן לב"ב שם מפרש, דמ"ש הסמ"ג דהלויים יטלו חלק בארץ היינו דוקא בארץ ז' אומות, אבל ג' שיכבשו לעתיד הא מיעט להו בספרי פ' קרח וכן פרש"י בחומש פ' שופטים. וצע"ג, דלפי פשטות הספרי ופרש"י מרבה דגם בקיני קניזי וקדמוני לא יקחו, ופשיטא בז' אומות. וראה הערה הבאה.

44) בספרי קרח יח, כד: על כן אמרתי למה נאמר לפי שנאמר (ואתחנן ז, א) ונשל גוים רבים מפניך אבל קיני קניזי וקדמוני לא שמענו ת"ל על כן . . להזהיר ב"ד על כך. ובפרש"י שופטים עה"פ (יח, ב) ונחלה לא יהי' לו בקרב אחיו „ונחלת שאר לרבות קיני קניזי וקדמוני. וכן דורש בפ' מתנות שנאמרו לאהרן ע"כ לא הי' ללוי וגו' להזהיר על קיני קניזי וקדמוני".

אבל (נוסף לזה דפסק כש"ס נגד הספרי, הרי גם) א) בספרי קרח הרי זה „ד"א", ולפי פי' הראשון אין לימוד על קיני קניזי וקדמוני. וכן בפרש"י שופטים הביא גירסא אחרת בספרי „ונחלה לא יהי' לו אלו נחלת חמשה בקרב אחיו אלו נחלת שבעה", שבזה לא נכלל קיני קניזי וקדמוני (וראה רמב"ן שם). ב) בספרי ופרש"י הנ"ל יש לפרש, שאין המדובר לע"ל אלא בזה"ז אם היו כובשים קיני קניזי וקדמוני (ראה באר בשדה לפרש"י שופטים שם. עמק הנצי"ב לספרי קרח שם).

ולהעיר מצפע"נ עה"ת (קרח יח, כ): בארצם לא תנחל כו' ר"ל אף בקיני קניזי וקדמוני לא כמו שבט לוי ועי' ב"ב דף קכב. ומשמע דס"ל ג"כ דשבט לוי ינחלו לע"ל בקיני קניזי וקדמוני משא"כ הכהנים [בס"פ אמור על הפסוק בהפטרה (יחזקאל מד, כח)

*) ראה מנ"ח מצוה תקח לשיטתו, שהרמב"ם ס"ל דלא יטלו לעתיד חלק כלל, דהקשה על הרמב"ם האיך פסק כהספרי נגד הש"ס שלנו.

„ואחוזה לא תתנו", ג"כ מחלק דקאי רק על כהנים דלא יטלו אף דשבט לוי יקחו חלק לע"ל. אבל שם אינו מדייק שזהו בקיני קניזי וקדמוני].

45) וכן במ"ש בהי"א בארץ שנכרתה עלי' ברית כו' וירשוה בניהם ונתחלקה להם (ראה לעיל הערה 38).

46) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ב (וראה שם ס"ה). וש"נ.

47) הל' שמיטה ויובל שם הי"ב.

48) ברכה לג, י.

49) ברכה שם, יא.

וי"ל הביאור בזה:

האזהרה דלא ינחלו בארץ „בארצם לא תנחל", פי'[50] בארצם של ישראל (ארץ כנען) שניתן להם בכדי שתהי' להם ארץ לישב בה (ע"ד שיש לשאר אומות ארץ ונחלה בעולם[51]). ובזה הוזהרו שבט לוי „לא יהי' לכהנים הלויים גו' חלק ונחלה עם ישראל", דחלק ונחלה בארץ באופן זה ה"ז בגדר ד„דרכי העולם", ושבט לוי „מפני שהובדל לעבוד את ה'" אין חלק ונחלה זו שייכת אליהם, כי „הובדלו מדרכי העולם".

אבל מה שישראל יקבלו לע"ל ארץ קיני קניזי וקדמוני, אינה בסוג „נחלה" כמו ארץ כנען, ארץ ז' עממין שיש להם לישראל ארץ בעולם[52], אלא נתינה מ־יוחדת מאת ה'. וכמ"ש[40] „ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך גו'" — לא מצד ההכרח דישובם בארץ, וא"כ שפיר יכולים הלויים לקבל בזה.

ה. ובפנימיות הענינים י"ל:

החילוק בין ארץ כנען — ז' אומות, לארץ קיני קניזי וקדמוני — ארץ ג' אומות, מבואר בכ"מ[53], שבעבודת ה' הוא החילוק בין בירור ז' מדות לעבודה בג' המוחין, שעכשיו עיקר העבודה הוא בבירור ז' המדות, ולעתיד יתבררו גם הג' מוחין.

והחילוק באופן העבודה הוא בדוגמת החילוק בין מדות ומוחין, דמדות שייכים להזולת, והיינו שענין המדות הוא התייחסות האדם ברגש והתפעלות לדבר שמחוץ הימנו, והיא ירידה לגבי האדם עצמו. וענין המוחין הוא לעצמו, וכפי שרואים דבנ"א העוסקים במושכלות מתבוללים לעצמם. וכן הוא החילוק באופן הבירור שלהם, דבירור המדות הוא ע"י כיבוש ומלחמה, והיינו ע"י התלבשות ובירור, ואילו בירור המוחין עיקרו אינו ע"י התלבשות בלבושי המת־ברר, אלא אדרבה ע"י הבדלה והפשטה.

וזהו החילוק בין „ארץ כנען", ארץ ז' עממין, ל„קיני קניזי וקדמוני", דארץ כנען ענינה העבודה דכיבוש ובירור ז' מדות, ולכן שבט לוי מפני שהובדל לעבוד את ה', שהוא למעלה מכיבוש ולמעלה מבירורים — אינו שייך לנחלה

---

50) ברדב"ז לרמב"ם הל' שמיטה ויובל שם הי"א: וקרא מסייע לרבינו בארצם לא תנחל משמע בארצם המיוחדת להם אבל שאר ארצות אינם בכלל זה. ובקרית ספר (להמבי"ט) „בארצם דהיינו שהוא שלהם מעתה".

51) אף שארץ זו חלוקה בזה שהיא מקודשת משאר הארצות, ועוד דגם מהות הארץ שונה מכל שאר הארצות דהחפצא של הארץ נעשה ארץ ישראל שא"א שיעבור לרשות ובעלות אחר (ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך. חט"ו ע' 206 ואילך). ואולי דמצד ענין זה (הב') בארץ שייך גם לשבט לוי. ולהעיר מצפע"נ השמטות להל' תרו־מות סב, א. ועצ"ע.

52) אף דגם בשאר הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל, מאחר שהכהנים והלויים באותן הארצות כו' ככל ישראל, צ"ל דאינם בגדר זה (וכמו שנת' בלקו"ש חכ"ג ע' 212), הרי בארצות אלו אין הגדר ד„ירחיב ה'א את גבולך", אלא שהיא „מלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו" (רמב"ם הל' מלכים רפ"ה). וי"ל שלכן „באותן אר־צות" הכהנים והלויים הויין „ככל ישראל", ואילו קיני קניזי וקדמוני שייכים במיוחד (גם) לשבט לוי. ועצ"ע.

53) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב (ע' תתב ואילך. ע' א'מט ואילך). מאמרי אדה"א דברים ח"א ד"ה אל תצר את מואב (ע' ד ואילך). וש"נ. אוה"ת בראשית כרך ז (תתשסח, א ואילך).

בארץ כנען; ואילו ארץ קיני קניזי וקדמוני, דהיינו העבודה במוחין שלמעלה מבירורים וכיבוש – לכן שייכת היא (גם) לשבט לוי.

ו. ועדיין צריך להבין:

בנוגע להזמן דלע"ל כתב הרמב"ם בסוף הל' מלכים ש„לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", נמצא שלע"ל יהיו כל ישראל מובדלים מדרכי העולם, דכל עסקם יהי' רק בידיעת ה' (וע"ד מה שכ' הרמב"ם בסוף הל' שמיטה ויובל ד„לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש כו' אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' כו' הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולם כו' כמו שזכה לכהנים ללויים כו'"), וא"כ מדוע יהי' אז חילוק זה בין ישראלים ולויים, דכל ישראל יהי' להם חלק ונחלה בארץ כנען – ענין בירור המדות והתלבשות בלבושי המתברר, משא"כ שבט לוי[54]?

והביאור בזה:

בסוף הל' מלכים שם כ' הרמב"ם[55] „נתאוו החכמים כו' ימות המשיח . . כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא", ובהמשך לזה כ'[56] „ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ולא תחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנין מצויין כעפר ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד".

ועפ"ז מובן, דזה שלע"ל (בתקופה הראשונה דימוה"מ עכ"פ) יהיו כל ישראל מובדלים מדרכי העולם ויהיו עסוקים רק לדעת את ה' – הוא מחמת מצב העולם דאז המאפשר את זה. כלומר: אין זו התכונה של בנ"י מצד עצמם „באותו הזמן", אלא תוצאה ממצב ה־עולם. דלהיות ש„לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה כו' שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנין מצויין כעפר", הרי אין מקום לשום עסק בעניני העולם, כ"א – רק „לדעת את ה' בלבד".

וכשם שהוא בגשמיות, עד"ז הוא בעבודה הרוחנית. דזה שכל בנ"י יהיו אז במעמד ומצב דשבט לוי „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה'", אין זו הבדלה מצד עצמו שהוא בדרגא זו, אלא מצד העולם שהביאו לזה; משא"כ הא דשבט לוי מובדל לעבוד את ה', הוא לפי שהקב"ה הבדילם – „בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי גו'"[57], שהובדל (ע"י הקב"ה) „לעבוד את ה' ל־שרתו", וא"כ הרי זו הבדלה עצמית בשבט לוי ולא מצד מצב העולם הנותן מקום לזה.

ונמצא דגם לע"ל (בראשיתו של „אותו הזמן"), כאשר כל בנ"י יהיו מובדלים מדרכי העולם, ישנו הפרש בין כל בנ"י ושבט לוי.

---

54) להעיר מפי' תולדות אדם לספרי שופטים שם, דמפרש לפי גירסא הב' דרש"י בספרי, מה שיקחו הלויים לעתיד בנחלת קיני קניזי וקדמוני המבואר בחלוקת יחזקאל בתור נחלה כשאר השבטים, היות דכל ישראל יחזרו להיות ממלכת כהנים כמבואר במכילתא, ע"כ מה שיטלו הלויים יטלו בתורת נחלה ואחוזה אחרי שלא יהי' שם עודף באישי ה'.

55) ה"ד.

56) בה"ה.

57) עקב י, ח.

ומטעם זה יהי' גם חילוק בירושת הארץ בין כל בנ"י לשבט לוי: דרגת העבודה דארץ כנען, שייכת היא רק לשאר השבטים, ולכן יש להם חלק ונחלה בה. משא"כ שבט לוי אין לו בה חלק ונחלה: ורק בארץ קיני קניזי וקדמוני, המורה על העבודה דמוחין, שמובדל לגמרי מדרכי העולם — שייכת היא (גם) לשבט לוי, ולכן יש להם בה חלק ונחלה, כנ"ל.

וע"י עבודת כאו"א מישראל עכשיו, „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה'", יתקרב עוד יותר „אותו הזמן" ש„לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד", ואז „ירחיב[40] ה"א את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך" — כולל גם ארץ קיני קניזי וקדמוני, היינו כל עשר האומות, ע"י המלך המשיח שמתגלה תיכף ומיד ממש.

(משיחת יום שמח"ת תשמ"ו)

פינחס ב

א. כתב הרמב"ם בהל' נחלות[1]: "הא־פוטרופין עושים לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר ספר תורה ותפילין ומזוזות ומגילה, כללו של דבר כל מצות עשה שיש להם קצבה בין שהוא מדברי תורה בין שהוא מדברי סופרים עושין להם אע"פ שאינן חייבין במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכן, אבל[2] אין פוסקין עליהן צדקה, ואפילו לפדיון שבוים [שהיא "מצוה רבה"[3]] מפני שמצות אלו אין להן קצבה".

ומקור הדברים – במס' גיטין[4]: "ועוד שין להן לולב כו' ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליהן את השבויין ולא כל דבר שאין לו קצבה". ובפרש"י שם: "צדקה, אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים".

ולכאורה דין זה דורש ביאור: מאי שנא יתומים משאר בני אדם? הרי ה־חשש דכיון ד"בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים" שייך בנכסים של כל אדם, והטעם בפשטות שאין חוששין לזה הוא מפני שחיוב צדקה תלוי בהישג יד הנותן, כמ"ש הרמב"ם בהל' מתנות עניים[5] דאם "אין יד הנותן משגת, נותן לו [לעני] כפי השגת ידו, וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני כו'" – וא"כ עד"ז ביתומים, אמאי אין פוסקין עליהם צדקה כפי השגת ידם, מעשר או חומש מנכסיהם?

[וגם לפי פסק הרמ"א[6] ד"דוקא צדקה שאין לה קצבה [אין פוסקין] . . אבל . . צדקה שיש לה קצבה כגון שהיו להם עניים קרובים והי' להם קצבה מאביהם כל שנה ושנה כו' נותן מנכסיהם הקצבה לקרוביהם" – עדיין לא מתורצת השאלה הנ"ל, למה אין פוסקין צדקה על ה־יתומים (בכלל) עד מעשר או חומש מנכסיהם[7]?

ובפרט שלדעת כמה פוסקים[8], כיון שצדקה היא דבר "שאין לו קצבה", לכן אין פוסקין עליהם צדקה אפילו בקצבה. ולכאורה זוהי שיטת הרמב"ם שכתב בסתם "אין פוסקין עליהם צדקה", שמפשטות הלשון משמע שלעולם אין פוסקים עליהם צדקה[9].

ב. והנה לכאורה שאלה זו זוהי

---

1) פי"א ה"י. וכ"ה בטושו"ע חו"מ סר"צ סט"ז.

2) ראה גם הל' מתנות עניים פ"ז הי"ב (ע"פ ב"ב ח, סע"א). טושו"ע יו"ד סרמ"ח ס"ג.

3) ב"ב שם, ריש ע"ב. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ח ה"י.

4) נב, א. וראה תוספתא תרומות פ"א, יב. תוספתא ב"ב פ"ח, ד.

5) פ"ז ה"ה.

6) יו"ד שם (משו"ת מהר"י מינץ ס"א).

7) וראה ש"ך שם (סק"ח), שהרמ"א אירי "דוקא בהי' להם קצבה מאביהם [כהנידון בשו"ת מהר"י מינץ ורמ"א שם], הא לאו הכי אין לעשות קצבה לקרוביהם [עניים] דאל"כ לעולם יתחייבו ליתן ע"י קצבה".

8) ב"ח לטיו"ד שם (וכן בשו"ת הב"ח סכ"ה). וראה גם שו"ת מהרי"ט ח"א סקכ"ז. ועוד.

9) ורק "כדי לשום להן שם מותר" (ב"ב, רמב"ם וטושו"ע שבהערה 2) – שאז הוא צורך היתומים.

שאלת המפרשים[10], מהו פירוש דברי ה־ש"ס דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, והרי יש לה שיעור וקצבה, מעשר או חומש [כדאיתא בירושלמי[11], דהא דתנן[12] שגמ"ח היא מהדברים „שאין להם שי־עור", הוא רק בגמ"ח „בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור"] — ותירצו בכמה אופנים ומהם[13]:

א) כוונת[14] הגמ' היא דעבדינן ליתו־מים „כל דבר שזמנו קבוע וחובת הגוף", משא"כ צדקה שהיא דבר „שאין זמנו קבוע ולא חובת הגוף לחוד אלא כברכת ה' אשר נתן לו כו' ובידו להרבות כו'", ו„כיון שאפשר להיתומים לקיימה לכי גדלי ולהשלים מה שהי' ראוי לינתן מ־נכסים בקטנותן כו' עדיף טפי שלא יתנו האפוטרופסים אלא הם בעצמם לכי גדלי"[15].

אבל קשה לפרש כן ברמב"ם שלא הזכיר כלל תנאי ד„זמנו קבוע וחובת הגוף", וסתם שהטעם שאין פוסקין עלי־הן צדקה הוא „מפני שמצות אלו [צדקה ופדיון שבוים] אין להן קצבה"[16].

ב) אע"פ[17] שצדקה יש לה שיעור למעלה, אין לה קצבה למטה[18], והדבר מסור בידי האדם להרבות ולמעט כפי חפצו ורצונו, ומהאי טעמא אין פוסקין צדקה על היתומים כי אין בידינו לעמוד על אומד דעת היתומים כמה יהי' בדעתן ליתן אם רב אם מעט.

וגם תירוץ זה אינו מתיישב בפשטות ל' הש"ס (והרמב"ם), דמשמעה שאין לה קצבה למעלה, וכדברי רש"י „נמצאו נכ־סיהם כלים".

לכאורה יש לבאר הטעם שצדקה אין לה קצבה ע"פ דברי הרמב"ם בהל' מת־נות עניים, שכ'[19] „מצות עשה ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת", ורק כמה הלכות לאח"ז[20] כ' „בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המוב־חר כו'", וכתבו במפרשים[21], דמלשון הרמב"ם[22] מובן דיש תרי גוונא צדקה: א) צדקה שיש לה קצבה היינו מעשר וחומש, והוא במי שאין ידו משגת למל־אות מחסור העני בשלימותו, ב) עשיר

---

10) שאילת יעב"ץ ח"א ס"א־ג. צפע"נ לרמב"ם סוף הל' ערכין. ועוד.

11) פאה פ"א ה"א.

12) משנה ריש פאה.

13) במהרי"ט שם כ', ד„קצבה זו (דחומש) מדרבנן היא מתקנת אושא . . והכא אין להם קצבה מן התורה קתני". אבל לכאורה צ"ע, דכיון דמדרבנן יש קצבה, למה יש חשש להפסד נכסי היתומים?

14) תשובת החכם צבי שנדפסה בשאילת יעב"ץ שם ס"א.

15) ובשאילת יעב"ץ שם, שכוונת רש"י „נמצאו נכסיהם כלים" היא לתרץ „יתנו האפטרופסים בקטנותן ויחזרו ויתנו בגדלותם כו'", וע"ז כ' רש"י דאזי „נמצאו נכסיהם כלים".

16) בשאילת יעב"ץ שם ס"ג, דלפירוש זה, „צדקה הוי דבר שיש לו קצבה שהרי יש לו שיעור כו'", ול' הגמ' „ולא כל דבר שאין לו קצבה" הוא סוג חדש. ע"ש. — אבל ברמב"ם מפורש „שמצות אלו אין להן קצבה", כבפנים.

17) תשובת מהר"ם מגלוגא בשאילת יעב"ץ שם ס"ב.

18) ראה שם מתוס' כתובות ג, ב (סד"ה ומאי).

19) רפ"ז.

20) שם ה"ה.

21) שאילת יעב"ץ שם ס"ג. ועוד. — וראה לקו"ש חכ"ז ע' 219 ואילך.

22) „וכ"מ בפירוש מל' הטושו"ע יו"ד ר"ס רמ"ט" — שאילת יעב"ץ שם. ע"ש.

גדול ש"יד הנותן משנת", חייב "לתת לעני די מחסורו ואין בזה שיעור אחר אלא כדי צרכו"[23].

ועפ"ז י"ל שזוהי כוונת הגמ' דצדקה הוי דבר שאין לו קצבה, כיון שבעצם אין לחיוב צדקה שיעור[24] (ורק אם אין ידו משגת יש קצבה). ולפ"ז אתי דברי רש"י כפשוטם, ד"צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים" (ולכן אין פוסקין צדקה על היתומים[25]).

אבל עדיין אינה מתורצת השאלה דלעיל (סעיף א) — מאי שנא יתומים משאר בני אדם, דממה נפשך: אם אין ידם משגת (ויש חשש שיכלו נכסיהם), גם בני חיובא אין צריכים לתת יותר מחומש (ואדרבה, איסור יש בדבר[26]), ולמה אין פוסקין צדקה על היתומים כפי השיעור דמעשר או חומש? ואם ידם משגת לתת הרבה (באופן שאין חשש שיכלו נכסיהם), אמאי אין פוסקין עלי־הם? ואם יש אופן שחייבים בצדקה גם באופן שהנכסים כלים (כדעת כמה פוסקים[27], שאם יש עניים עטופים ברעב לפניו שיש לחוש שימותו ברעב חייב לחלק להם כל מה שבידו ולא ישאיר לעצמו רק כדי חיין[28]) — אמאי אין פוס־קין כן על היתומים[29]?

ג. גם צ"ע מדברי הרמב"ם בהלכה שלאח"ז[30], שכתב "ומי שנשתטה או שנתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם הי' ראוי". ואינו מובן — מהו החילוק בין יתומים לחרש ושוטה, והרי גם חרש ושוטה אינם בני חיובא, ולמה פוסקין עליהם צדקה שאין לה קצבה ואין חוששין שיכלו נכסיהם?

בכסף משנה מבאר הטעם שפוסקין עליהם צדקה, "משום דמסתמא כל אדם

---

23) ל' היעב"ץ שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי פאה פ"א ה"א (הובא בברכ"י יו"ד שם סק"ב. ועוד). ועוד.

וראה שאילת יעב"ץ שם בהמשך דבריו, שזהו החילוק בין החיוב דאורייתא ודרבנן, דדבר תורה חייבים להמציא לעני די מחסורו כל צרכו, ומדב־ריהם להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה (גם כשאין עני נצרך לפניו). ע"ש.

24) ראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (סה"מ תש"ט ע' 21. אגרות קודש שלו ח"א ע' קלח. ועוד) "כל מצוה יש לה גבול ומדה כו' ומצות הצדקה אין לה שיעור וכמש"כ בשו"ע יו"ד רסרמ"ט שיעור נתינתה כפי צורך העניים בל"נ" (וראה שם ע' 17. אגרות קודש שם ע' פה). וראה ע"ד שני אופנים בצדקה (בקצבה או בלי שיעור) — מאמרי אדה"ז — פרשיות ח"א (ע' שעת־ט). תורת שמואל יונתי תר"ם (ע' סה ואילך). שיחת ש"פ וישב תשח"י. ולהעיר גם מתו"ח בשלח (רמה, א ואילך). אוה"ת ויקרא (צ, ב ואילך). ועוד.

25) אבל בשאילת יעב"ץ שם כ' להיפך, דבאופן כזה שאין לה קצבה — פוסקין גם על היתומים, ומה שאמרו אין פוסקין כו' היינו בפוסקין שעושין ציבור בינוני. ע"ש. וצ"ע. ואכ"מ.

26) דאל יבזבז יותר מחומש (כתובות נ, רע"א. וש"נ. רמב"ם סוף הל' ערכין וחרמין). — אבל להעיר מפיה"מ להרמב"ם ריש פאה, דאם רוצה יכול ליתן יותר מחומש. וכבר האריכו במפרשים, דאם יש עניים לפניו מותר ליתן יותר מחומש, ועוד. וראה גם לקו"ש שם ע' 217 ואילך. ואכ"מ.

27) שאילת יעב"ץ שם. וראה גם יפה מראה לירושלמי הנ"ל. וכ"ה בעוד פוסקים.

28) ראה גם תניא אגה"ק סט"ז. תו"ח שבהערה 24.

29) וראה הערה 25.

30) הל' נחלות פ"א הי"א. וכ"ה בשו"ע חו"מ שם.

ניחא לי' למעבד צדקה מממוני"[31]. אבל לא ביאר אמאי אין חוששין שמא יכלו נכסיהם. ולאידך – למה אין אומרים כן גם ביתומים, שמסתמא ניחא להו למעבד צדקה בממונם? ואדרבה – אם אמרינן כן גבי שוטה וחרש שאינם שייכים כלל לקיום המצות, כ"ש שיש לפסוק צדקה על היתומים דבני חינוך נינהו.

ד. ויש לומר, שהטעם שאין פוסקין צדקה על היתומים גם באופן של קצבה (מעשר או חומש) מובן ע"פ הדגשת הרמב"ם כאן (בנוגע להמצוות שהאפוטרופין עושים ליתומים) – "אע"פ שאינן חייבין במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכן", שכל עיקר חיובים אלו של האפוטרופוס רק מטעם חינוך אתינן עלה[32], וכן הוא לענין צדקה, שהקס"ד לפסוק עליהם צדקה הוא רק מטעם חינוך.

ועפ"ז נ"ל, שזהו הטעם למ"ש הרמב"ם (תיכף בהמשך לזה) "אבל אין פוסקין עליהן צדקה כו' מפני שמצות אלו אין להן קצבה" – שמצד דרכי החינוך א"א לחייב קטנים בחינוך בדבר שהצורך בו אין לו קצבה.

[ואולי יש להעמיס זה גם בלשון רש"י שכ' "צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא קיימי עניים נמצאו נכסיהם כלים", דיש לומר, שאין כוונת רש"י שזהו הטעם שאין פוסקין צדקה על היתומים – לפי שחוששין שע"ז יכלו (ויפסדו) נכסיהם[33] – דודאי שאפשר לפסוק עליהם דבר שבקצבה באופן שלא יהי' חשש של "נכסיהם כלים", כנ"ל; אלא כוונתו לבאר מדוע מצות צדקה הוי בגדר דבר שאין לו קצבה, וע"ז כ' "דהא בכל שעתא קיימי עניים (ואם יתן לכל עני ועני) נמצאו נכסיהם כלים", והיינו שהצורך בצדקה "אין לו קצבה" (אבל לא שחייבים לתת צדקה בלי קצבה[34]) – והטעם שאין פוסקין על היתומים דבר שאין לו קצבה הוא מטעם חינוך, כדלקמן].

ובהקדם שמצינו שענין החינוך תלוי ב"חריפותו[35] וידיעתו (דהתינוק) בכל דבר לפי ענינו"[36], שמזה מובן, שענין עיקרי בחינוך הוא, שאין מקום לחנך קטן בדבר שלא יוכל להתקבל בשכלו והבנתו עד כדי תמיהה כו', דבענין כזה מוטב להמנע מחינוך הקטן (כל זמן שאינו חייב בדבר, ורק בגדר חינוך בלבד), וסומכים שחינוכו בקיום התורה ומצוות בכלל, יספיק שבהגיעו לחיוב יקיים גם דבר זה.

וכן הוא בענייננו – "אין פוסקין עליהן צדקה": כיון שהצורך במצוות אלו אין לו קצבה, ורק כדי שלא יאבד את כל ממונו קבעו שיעור לצדקה – מעשר או חומש (ולא יותר), הרי קשה ביותר ש־יתקבל ענין זה בשכלו של תינוק –

---

31) ואח"כ מוסיף עוד טעם – "כי ממונו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה". וראה קצוה"ח שם סק"ג. וכבר האריכו באחרונים. ואכ"מ.

32) ראה לקמן בפנים סעיף ה' ובהנסמן בהערות 44, 45.

33) כמשמע בשו"ת מהר"י מינץ "דחיישינן שמא יבלו (יכלו?) נכסיהם". וכן במהרי"ט שם, שחוששין "להפסד נכסיהם".

34) ועפ"ז אתי דברי רש"י גם להפוסקים שגם מי שידו משגת אין חייב ליתן יותר מחומש (ראה שו"ת בית דינו של שלמה יו"ד ס"א. ברכ"י יו"ד שם. ועוד).

35) ל' אדה"ז בשו"ע אר"ח סשמ"ג ס"ג (ע"פ מג"א שם סוסק"ג).

36) ולהעיר שישנה הגבלה זו גם לאחר י"ג שנה – ולמכור בנכסי אביו כו' (ב"ב קנו, א), ועוד. ואכ"מ.

דכאשר יש עני נצרך, ואין מעשר או חומש נכסיו מספיקין לו כל מחסורו, אוסרים עליו לבזבז יותר מחומש (וישאר העני בדוחקו, או בפדיון שבוים – שי׳ שאר בשביו)[37]! ולכן אמרו שאין פוסקין עליהם צדקה[38], כדי שלא יהי׳ ענין של בלבול כו׳ בכללות חינוכם[39].

ועפ״ז מתורץ בפשטות ההפרש בין יתומים קטנים שאין פוסקין עליהם צדקה, ל„מי שנשתטה או שנתחרש (ש)בית דין פוסקין עליו צדקה״ – כיון שאצלם לא קיים החשש האמור בנוגע לענין החינוך, ולכן פוסקין עליהם צדקה, כנ״ל מכסף משנה „משום דמסתמא כל אדם ניחא לי׳ למעבד צדקה מממוני״״.

ויש לומר שמטעם זה הביא הרמב״ם דין זה דפוסקין צדקה על חרש ושוטה כאן, אף שלכאורה אין מקומו בהלכות נחלות (בדיני ירושה), והו״ל להביאו ב־הלכות מתנות עניים וכיו״ב[40]? אלא זהו ללמדנו על הא דאין פוסקין צדקה על היתומים, שאינו משום שאינם בני חיובא או שחוששין שמא יכלו נכסיהם, אלא זהו משום שלא שייך בזה ענין החינוך[41], כנ״ל.

* * *

ה. והנה בהמשך לב׳ הלכות אלו אודות פוסקין צדקה על יתומים וחרש ושוטה כ׳ הרמב״ם (בהלכה האחרונה דהל׳ נחלות): „אע״פ שאין האפוטרופוס צריך לעשות חשבון כמו שביארנו[42], צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ול־הזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות שנאמר[43] סולו לרו־כב בערבות וגו׳ אבי יתומים וגו׳״.

ובפשטות הטעם שסידר הרמב״ם ה־לכה זו כאן (אף שהדין אודות עשיית חשבון כתב לפני זה באמצע הפרק[42]) הוא כדי לסיים הלכות נחלות, שהוא גם סיום ספר משפטים, בענין של מוסר כו׳ (כדרך הרמב״ם בסיום כל י״ד ספרי היד).

אבל ע״פ הידוע גודל הדיוק בספר הרמב״ם, מסתבר לומר, שיש כאן המשך גם עם ההלכות הסמוכות בענין מצוות שעושה האפוטרופוס עבור היתומים.

ויש לומר בזה:

מהדין הנ״ל ע״ד המצוות שאפוטרו־פוס עושה עבור היתומים מובן, שמינוי האפוטרופוס אינו רק מינוי בנוגע לנכסי היתומים, שעליו להשתדל לטובתם בכל הקשור לממונם, אלא שהוא חייב לטפל

---

37) וצ״ע ב„תנחומי אבלים״, שבגמ׳ שם איתא שהוא בכלל „דבר שאין לו קצבה״. אלא שבכל אופן צ״ע מהו החשש בזה. ולהעיר שהרמב״ם כאן השמיטו (אף שהביא שאר כל הדוגמאות שבש״ס, לבד „ערבה״). ואכ״מ.

38) מובן שזהו רק לענין פוסקין על נכסי יתומים, ואינו ענין לסתם קטנים (שע״ד הרגיל אין להם נכסים משלהם), שיש לחנכם בנתינת פרוטה לעני כו׳.

39) וגם אם יד הקטן משגת לא פלוג ואין פוסקין עליו דבר שאין לו קצבה [ובפרט שקשה שיתקבלו אצל קטן כל פרטי השקו״ט וחילוקים כו׳ שבדבר: מתי חייבים ליתן כפי צרכי העני ומתי קבעו חכמים שיעור וקצבה כו׳].

40) ושם (פ״ז הי״ב) הביא רק הא דאין פוסקין צדקה על היתומים, והשמיט הא דפוסקין על החרש ושוטה!

41) ולכן הביאו רק כאן שמדובר בחיוב חינוך של יתומים ע״י האפטרופוס (משא״כ בהל׳ מתנות עניים שם).

42) לעיל שם ה״ה.

43) תהלים סח, ה־ו.

בכל הקשור להם, עד כדי לחנכם ב־מצות[44], כי הוא עומד במקום האב[45].

וזהו מה שכותב הרמב"ם בהמשך לזה שצריך „לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים", שלאחרי שביאר גודל חיובו של האפוטרופוס כלפי היתומים, שהוא עומד במקום אביהם עד כדי לחנכם במצות, מוסיף, שצריך „להזהר הרבה מאביהן של אלו היתומים שהוא רוכב ערבות", היינו שזה צריך להשפיע גם על התעסקותו בחינוכם.

ו. ועפ"ז יש לבאר ע"ד הדרוש וה־רמז הטעם להדגשת הרמב"ם שהקב"ה „הוא רוכב ערבות", דלכאורה הול"ל „זה הקב"ה" וכיו"ב, או רק להביא הכתוב „(אביהן של אלו היתומים) שנאמר סולו לרוכב בערבות וגו' אבי יתומים וגו'".

ע"פ פשט י"ל[46] ע"פ דברי הגמ'[47] (ב־סוגיא ע"ד ז' רקיעים) „ערבות — שבו צדק ומשפט", ולכן „צריך לחשב בינו לבין עצמו לדקדק ולהזהר הרבה מאבי־הן של אלו היתומים שהוא רוכב ער־בות", ששם מקור הצדק ומשפט.

אבל ע"ד הרמז יש להוסיף ע"פ מ"ש עוד בגמ' שם[47], שב„ערבות" שם „טל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים" — כולל גם אביהם של היתומים, וא"כ ה"ז מוסיף זהירות בקיום מצות חינוך (שבמ־קורה מוטל על אביהם בפשטות של הי־תומים, וכאן הוטלה על האפוטרופוס) בידעו שה„רוכב בערבות" עתיד להחיות את אביהם כו'.

ויש לומר, דזה שהרמב"ם העתיק גם את התחלת הפסוק, תיבת „סולו (לרוכב בערבות וגו')" — הוא לפי שגם זה שייך לתפקידו של אפוטרופוס:

כ"ק אדמו"ר הצ"צ[48] מפרש „סולו ל־רוכב בערבות" הוא „לעשות לו מסלה כביכול שיוכל לירד להתגלות למטה . . ע"ד מ"ש[49] סולו סולו פנו דרך . . והיתה מסילה לשאר עמו";

וזה קשור עם תפקידו של האפוטורו־פוס לחנך את היתומים, כי ע"י החינוך בדרך התורה ומצוותי' עושים „מסלות בלבבם"[50] בכל הקשור להנהגה ע"פ תורה, באופן שההנהגה ע"פ תורה נעשית אצלם דרך סלולה למשך כל ימי חייהם, כמ"ש[51] „חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה".

(משיחת ש"פ משפטים תשמ"ו)

---

44) ראה שד"ח כללים מערכת ח"ת כלל נט. וש"נ. — וראה שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס תלד (לענין בדיקת וביעור חמץ. וראה השקו"ט בחקרי לב או"ח סע"ד).

45) ראה המובא בשד"ח שם. אנציקלופדי' תלמודית ערך חינוך (ע' קסז).

46) ראה ערוך השולחן חו"מ שם אות לד. וראה עוד טעם בסמ"ע שם סקנ"א (וכן בפרישה לטור שם).

47) חגיגה יב, סע"ב.

48) ברשימותיו לתהלים עה"פ (אוה"ת יהל אור ריש ע' רלה).

49) ישעי' נז, יד. שם יא, טז.

50) תהלים פד, ו (וראה יהל אור שם לפנ"ז — ס"ע רלג).

51) משלי כב, ו.

מטות

א. „ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר״[1]. ובפ׳ רש״י „חותיהם — כפרניהון״ (והוא לשון התרגום (אונקלוס ויונתן) כאן), היינו ד„חות״ פירושו כפרים.

והנה באבן עזרא כאן פי׳ „כמו קריות״, דהיינו ערים (כמ״ש בפ׳ דברים[2] (גבי כיבוש ארץ עוג[3]) „לא היתה קרי׳[4] אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר גו׳״). וברד״ק עה״פ[5] „ויאספו פלשתים לחי״ פי׳ ד„חי״ [דתיבת „חות״ היא משורש „חי״״, „בתמורת היו״ד בוי״ו[6]] היא „עיר פרזות שאין לה חומה״״.

וצ״ע מה הכריח את רש״י לפרש (כהתרגום) ד„חותיהם״ היינו כפרים, ולא פי׳ שהן ערים, שלכאורה מתאים יותר לפשטות הענין ד„וילכוד את חותיהם״, שהרי לפירוש התרגום צ״ל שכיבושו של יאיר הי׳ רק בכפרים של ארץ עוג!

ונוסף על הדוחק בעצם הפירוש, הרי לקמן בפ׳ דברים[8] גבי כיבוש ארץ עוג מפורש „ששים עיר כל חבל ארגוב גו׳ . . ערים בצורות חומה . . לבד מערי הפרזי גו׳״, ובהמשך הענין[9] ש„יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב עד גבול גו׳ ויקרא אותם על שמו את הבשן חות יאיר גו׳״, ומפשטות הכתוב משמע ששים עיירות אלו היו (עכ״פ חלקן[10]) בחבל ארגוב (וכן מורה פשט הכתובים בספר יהושע[11], „כל ממלכות עוג גו׳ וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר״). הרי מפורש שהיו ערים בחלקו של יאיר, ולמה נפרש ש„וילכוד את חותיהם״ קאי על ליכוד הכפרים[12]?

זאת ועוד: לעיל (בפ׳ חוקת[13]) עה״פ

---

1) פרשתנו לב, מא.

2) ג, ד.

3) שנחלת יאיר היא מארץ זו (ראה דברים ג, יד. ועוד).

4) וראה גם דברים ב, לו („לא היתה קרי׳ גו׳״), שגם משם מובן ד„קרי״ היא עיר חזקה (ולא כפר). לעיל חוקת (כא, כח) „מחשבון . . מקרית סיחון״. ועוד. וראה בפרטיות לקו״ש חכ״ט (ע׳ 1 ואילך) בפירוש ל׳ „קרי״״, וש״נ.

5) ש״ב כג, יא.

6) ס׳ השרשים להרד״ק ערך חי׳ בסופו.

7) ראה גם ס׳ השרשים שם. אלא שמלשונו שם „קבוץ הבתים . . שאינו מוקף ולא יכלו לבנותו כעיר״ משמע קצת דאינו עיר (וראה שם ערך כפר „בתים חוץ לעיר״). ולהעיר מש״א (ו, יח) „כפר הפרזי״.

8) ג, ד־ה.

9) דברים ג, יד.

10) ראה דה״א ב, כב „יאיר . . עשרים ושלוש ערים״. אבל בפרש״י שם משמע דס״ל שאינו „יאיר״ דפרשתנו (ופ׳ דברים). וראה ב׳ הדיעות ברד״ק דה״י שם. וראה רמב״ן, ראב״ע, חזקוני, אברבנאל ועוד פרשתנו כאן. וראה מלאכת הקודש על פרש״י כאן. ועוד.

11) יג, ל. וראה גם מ״א ד, יג.

12) ובפשטות י״ל שדיוקו של רש״י הוא מל׳ „חותיהם״, ל׳ רבים — דלכאורה הול״ל „חותי״״ (דארץ עוג) — ולכן פי׳ דקאי על כפרים, שהם טפלים לעיירות (כדלקמן בפנים). — וראה הערה 16.

או י״ל דרש״י ס״ל (כפשטות המשך הכתובים) שכיבוש זה הי׳ לאחרי כללות כיבוש ארץ עוג ע״י כל בנ״י, ורק הכפרים לא נכבשו אז ויאיר הלך ולכדם.

13) כא, כה.

„בחשבון ובכל בנותי״ פרש״י „בנותי׳ — כפרים הסמוכים לה״, ד„כפרים״ נקראים „בנותי״ של העיר (וכמבואר במפרשים[14] שהעיר היא כמו „אם״ והכפרים התלויים בהעיר נק׳ „בנותי״), וא״כ למה שינה הכתוב כאן לקרוא את הכפרים בשם „חותיהם״, ולא „בנותיהם״, וכלשון הכתוב כאן גופא, בפסוק שלאח״ז[15], „ונובח הלך וילכוד את קנת ואת בנותי״ (ולא — „חותי״)[16].

ב. ויובן זה בהקדם הביאור בפרש״י בד״ה שלאח״ז: „ויקרא אתהן חות יאיר — לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון״. וכבר הקשו מפרשים[17], „מה צורך לזה הטעם הלא כל בוני וכובשי עיירות כך הוא דרכם לקרות בשמם[18] כמו נובח דבסמוך („ונובח הלך גו׳ ויקרא לה נובח בשמו״).

ויש להוסיף: מפורש בקרא[19] „ויהי (קין) בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך״ ובפרש״י שם שהי׳ „לזכר בנו חנוך״. הרי שרגיל לקרוא שם עיר לזכרו של איש אף שיש לו צאצאים כו׳[20] (שהרי „ויולד לחנוך את עירד״[21]), ומהו ההכרח לפרש שלא היו ליאיר בנים וזהו הטעם שקרא אותם על שמו (ולא כמו נובח שנאמר סתם „ויקרא לה נובח בשמו״, ולא פרש״י שם שזהו לפי שלא היו לו בנים[22]).

והנה בפשטות יש לומר, שא״א לפרש שקרא העיר על שמו סתם כדרכם של כל כובשי עיר, כי א״כ למה מספר הכתוב דבר זה? כלומר: כאשר התורה מספרת אודות קריאת שם חדש למקום מסויים, מובן שענין זה בא ללמדנו איזה דבר[23], דאל״כ למאי נפק״מ שקראו למקום זה בשם חדש[24].

[וע״ד שפרש״י מ״ש לפנ״ז[25] גבי שינוי שמות ערי סיחון ע״י בני ראובן — „מוסבות שם גו׳ ויקראו בשמות את שמות

---

14) ראה רא״ע שם. באר מים חיים (לאחז המהר״ל) ועוד בפרש״י שם. רד״ק סוף פרשתנו. ועוד.

15) לב, מב.

16) ובפשטות הוא משום שהיו כפרים שאינם סמוכים לעיירות, ולכן לא מתאים ע״ז ל׳ „בנותי״, אבל צ״ע שהרי מפורש שהיו שם ששים עיר. וברש״י תהלים (מח, יב) משמע דל׳ „בנותי״ מתאים גם אם אינם סמוכים (ממש).

17) נחלת יעקב כאן. וראה גם מלאכת הקודש על פרש״י כאן באורך (ומציין לש״ב יח, יח).

18) וכפירוש החזקוני כאן ש„קראן על שמו להזכיר עליהם שם גבורתו״.

19) בראשית ד, יז.

20) וראה גם ס׳ שופטים (י, ד) — ביאיר הגלעדי (וראה רד״ק שם) ש„ויהי לו שלשים בנים״ — „להם יקראו חות יאיר״.

21) בראשית שם, יח.

22) ולכאורה דוחק לומר שגם הוא מת ערירי בלא בנים ורש״י סמיך על פירושו ביאיר (ראה מלאכת הקודש על פרש״י כאן).

23) ברמב״ן לעיל (לב, לח) „ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש״. — אבל לפרש״י שם הרי הכתוב לא פירש השמות החדשים דערי סיחון.

24) וכדמצינו בכ״מ שקראו למקום ע״ש מאורע (ראה לדוגמא וירא כא, לא. תולדות כו, כ-כב. שם, לג. ויצא כח, יט), שזה מדגיש חשיבות המאורע.

והא ד„ויהי בונה עיר ויקרא גו׳ כשם בנו חנוך״ — בא להדגיש שקין עצמו הי׳ „נע ונד״ (בראשית ד, יד. וראה רמב״ן שם „ויהי בונה עיר. ועוד).

25) לב, לח.

הערים אשר בנו", ש„היו האמוריים קורים עריהם על שם עבודה זרה שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים", היינו שבא ללמדנו מעלתם של בני ראובן, שביטלו שמות הערים שהיו שמות של עבודה זרה[26].

ולכן צ"ל בנדו"ד, ש„ויקרא אתהן חות יאיר" הי' בשביל מצב מיוחד[27], וזהו ש־פרש"י „לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון", כלומר, דזה גופא בא ה־כתוב ללמדנו בסיפור זה, שלא היו בנים ליאיר.

אבל עדיין לכאורה צע"ק, שהרי אף שמוכרח שיש כאן ענין מיוחד, מנ"ל בפשוטו של מקרא שזה הי' „לפי שלא היו לו בנים כו'"[28], ולא ענין אחר, ובפרט שגם במדרשי חז"ל (לפנינו) לא נמצא מקור[29] לכך שלא היו בנים ליאיר.

[ולאידך, לקמן בפ' דברים[ע] מצינו ענין מיוחד אודות קריאת שם זה, „ויקרא אותם על שמו גו' חות יאיר עד היום הזה" (דלא כקריאת שם „נבח", „שלא נתקיים לה שם זה"[30])].

ג. ויש לומר, ששני פירושי רש"י אלה באים בהמשך זל"ז, דזה שפרש"י שקריאת העיר על שמו היתה „לפי שלא היו לו בנים" בא בהמשך לפרש"י ד„חותיהם" פירושו „כפרניהון".

כלומר: כיון שעכצ"ל שהי' כאן ענין מיוחד בקריאת שם זה, מסתבר לומר, שהחידוש המיוחד נרמז בלשון הכתוב עצמו. ולכן בחר רש"י בפירוש התרגום, ד„חותיהם" היינו „כפרניהון", כי לפירוש זה יוצא, שבכתוב עצמו נרמז הענין ד„לא היו לו בנים".

ביאור הענין:

כיון שבנחלתו של יאיר היו כמה ערים (כנ"ל סעיף א), קשה[31], למה קרא בשמו רק את הכפרים, ולא את הערים עצמם שחשובות יותר מכפרים והם העיקר? אלא שבזה רצה יאיר לרמז ענין הזכרון של שמו תמורת זה שלא היו לו בנים: „כפרים" נקראים „בנות" של עיר, וכנ"ל שהעיר נחשבת כ„אם" וכפרי' — „בנותי'", ונמצא, שבזה שקרא את הכפרים דוקא בשמו, מודגש שרצה שיהיו במקום בנים (לענין הזכרון), כיון ש„כפרים" הם בדוגמת תולדות („בנות") של הערים[32].

---

26) ראה בארוכה בחיי שהובא לקמן סעיף ד.

27) וי"ל שזהו גם הטעם שרש"י פי' הא ד־„ויקרא לה נובח בשמו" — „לה אינו מפיק ה"א . . לפי שלא נתקיים לה שם זה", שההכרח בפשש"מ להביא דרש זה אינו מהתיבה עצמה („אינו מפיק ה"א") — דלכאורה בנדו"ד (שאינו משנה פירוש התיבה — משא"כ ברש"י תזריע יב, ד) אין זה קושי שמוכרח ליישבו בדרך הפשט (ראה תזריע יג, ד) — אלא שזהו מה שהכתוב בא ללמדנו בסיפור זה, שלא נתקיים השם. — וראה לקמן הערה 32.

28) וראה מלאכת הקודש כאן בארוכה.

29) ובבאר בשדה על פרש"י כאן „וצ"ל דרש"י מצא איזה מדרש מפורש כן דאל"כ מנ"ל שלא היו לו בנים". — ובצפע"נ עה"ת כאן מציין לר"ר דת קי"א וקי"ב (וראה הערת המו"ל שם).

30) רש"י סוף פרשתנו. וראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן (ד"ה ולהרמב"ן).

31) ראה גם באר בשדה על פרש"י כאן.

32) ועפ"ז י"ל שזהו הטעם שהכתוב ממשיך ע"ד נובח, שהוא קרא העיר (קנת) על שמו — ולא (רק) בנותי' — כדי להדגיש החידוש של יאיר, שקרא דוקא הכפרים על שמו, לרמז שלא היו לו בנים כו'.

ויש לומר, שהטעם שיאיר קראם ב־לשון „חות" דוקא (ולא „בנות" וכיו"ב), הוא לפי שזה מדגיש ענין הזכרון, כלשון רש"י „קראם בשמו לזכרון" [דבחירת ה־כפרים לקראם בשמו מדגיש שטעם קריאת השם הוא „לפי שלא היו לו בנים", וזה שנקט ל' „חות (יאיר)" מדגיש מטרת השם — „לזכרון"]:

„חות" בלשון יחיד הוא „חוה" שהוא משורש „חי"" (שהיו"ד מתחלף בוי"ו[33]), וכמפורש בקרא[34] „ויקרא גו' חוה כי היא היתה אם כל חי" [ויש לומר ע"ד הרמז, שגם מטעם זה נקראים הכפרים בשם „חות", כי בני הכפרים מספקים את ה־כרכים במזון[35], ונמצא שהם מקור החיים של הכרכים]. וזהו הרמז בפירוש שם „חות יאיר", שזכרונו של יאיר נקבע בשמות כפרים אלו, כך, שאלו הן המשך וזכרון החיים שלו, „חות יאיר".

ד. ויש לבאר השייכות בין ענין ה־זכרון ל„כפרים" דוקא בפנימיות העני־נים, בהקדם המבואר בבחיי[36] בטעם ש־שינו בני ראובן את שמות הערים לשמות אחרים, כי סיחון ועוג „היו עובדים עבודה זרה . . ולכך בני גד ובני ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לש־מות אחרים ורצו להתיישב בהם ולעבוד שם הקב"ה ולייחד אותו . . ולכך [ביקשו] יותן[37] את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה, נהי' סיבה לבטל עבודה זרה וליחד השי"ת".

ועפ"ז יש לבאר גם תוכן הענין ש־„יאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר", שענינו ברוחניות ש„לכד" אותם ברוחניות, ע"י ביטול ענין עבודה זרה שבהם.

ויש לומר, דזה שדוקא גבי יאיר מפרש הכתוב השם החדש[38], „ויקרא אתהן חות יאיר", הוא לפי שבשם זה נרמז התוכן הכללי של האתהפכא שפעלו ב־עבר הירדן, שתמורת מקום של עבודה זרה, ש„היא מקום המיתה"[39] — „ויקרא אתהן חות יאיר", ענין של חיות ואור (ד־קדושה היא חיות ואור), עד לחיות כזה שהוא מקור החיות (חוה) ואור שיאיר ל־עת"ל („עדי היום הזה").

ועפ"ז יש להוסיף עוד, דזה שלכד „חותיהם" — כפרים — דוקא, הוא לפי שתוכן הכללי דאתהפכא דקליפה מודגש בענין ה„כפר".

ה. ויובן זה ע"פ מחז"ל[40] דאינו דומה בן כפר שראה את המלך לבן כרך שראה את המלך, דבן כרך נמצא בקירוב מקום למלך ולכן אין ראיית המלך חידוש אצלו, משא"כ בן כפר שהוא רחוק ממ־קום המלך, ראיית פני המלך פועלת בו התפעלות גדולה בגלל החידוש שבדבר.

---

33) כנ"ל סעיף א' (מהרד"ק).
34) בראשית ג, כ. וראה רש"י שם.
35) ראה ריש מגילה.
36) פרשתנו לב, ג.
37) פרשתנו לב, ה.

38) וכן ב„נבח", ש„ויקרא . . בשמו". ולהעיר ממגלה עמוקות עה"ת (סוף פרשתנו), ד„נבח" ר"ת „נוגה ברק חניתך" (חבקוק ג, יא), שמרמז על ביטול המנגד (ע"י מלחמה, חנית) והיפוכו ל„נוגה" ואור. ולהעיר מהמבואר ד„נוגה" הוא האור הבא מן החושך, „והוי' יגי' חשכי" (ש"ב כב, כט. תו"א מקץ ד"ה כי אתה נרי (מ, ב ואילך). וראה תניא ספל"ו). — וראה לקמן הערה 47.
39) ל' התניא פכ"ב (כז, ב).
40) חגיגה יג, ב. וראה פרש"י שם ד"ה ראה ישעי'.

וכן הוא ברוחניות[41], בענין ראיית מלך מלכי המלכים הקב"ה, דבן כרך רומז על מי שעבודתו היא בעולם הקדושה, וענין של גילוי אלקות אינו חידוש אצלו: משא"כ בן כפר הוא מי שעבודתו היא בהעלם והסתר העולם (רחוק מ„עיר אלקינו"[42]), וכאשר מצליח לברר ולזכך העלם העולם ולהעלותו לקדושה הרי התגלות של קדושה אצלו היא „ברעש גדול" מחמת החידוש שבדבר (ע"ד שדוקא „האופנים"[43] — המלאכים דעולם העשי' — אומרים ברוך[44] כבוד ה' ממקומו „ברעש גדול").

ונמצא, שענין של „כפר" מרמז על כללות העבודה דבירור וזיכוך העלם והסתר העולם[45].

ועפ"י זה יש לבאר גם השייכות ד„כפרים" לענין הזכרון:

אע"פ שבענין של „גילוי", הרי העבודה של „בן כפר" (שהיא במקום של העלם והסתר) היא למטה מעבודת „בן כרך" (שהוא בקירוב מקום להמלך), הרי מצד הביטול שבעבודה זו, מגיעים בעצמותו ומהותו ית'[46], ה„עצם" שלמעלה מגילוי.

וזהו שדוקא קריאת שם ישראל ל„כפרים" פועלת ענין של זכרון, כי מצד ה„עצם" שלמעלה מגדר גילוי נמשך ענין הנצחיות, שאינה בגדר שינוי (ושכחה) כלל, ולכן דוקא השם „חות יאיר" נתקיים[47] „עד היום הזה".

(משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ג)

---

41) ראה — ע"ד החסידות — לקו"ת ברכה צז, ב. אוה"ת מג"א (קה"ת, תש"נ) ע' ערה ואילך. ד"ה מגילה נקראת תרכ"ט. לקו"ש חכ"א ע' 202 ואילך.

42) תהלים מח, ב.

43) ראה לקו"ת ברכה שם. וראה בארוכה ע"ד עבודת האופנים — לקו"ת האזינו עד, ד ואילך.

44) ראה חולין צא, סע"ב ואילך.

45) ראה לקו"ת ברכה שם, דבן כפר הוא העבודה דימות החול. ובלקו"ת האזינו שם (עה, סע"ב), דעבודת האופנים היא בירור נה"ב, חילא יתיר דתשובה, שהיא „ברעש גדול מחמת ההיפוך".

46) ראה לקו"ת האזינו (שם, א ואילך). סה"מ תרס"א ע' קצח־ט. לקו"ש שם.

47) משא"כ שם „נבח" (שלא הי' קשור עם כפרים דוקא), שלא נתקיים שם זה. וראה לקו"ש חי"ח ע' 376.

מסעי

א. בפרשת גבולות הארץ (שבפרשתנו) — „זאת הארץ אשר תפול לכם גו' ארץ כנען לגבולותי'"[1] — מצינו דבר פלא בפרש"י עה"ת, שברוב הפעמים לא נקט ל' „גבול" (כלישנא דקרא פעמים רבות בפרשה זו), אלא לשון „מצר"[2]:

בפסוק[3] „ונסב לכם הגבול גו'" פרש"י „כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא הי' המצר שוה כו' יוצא המצר כו' ועובר המצר כו' לפנים מן המצר" (וכן עוד כמה פעמים בלשון רש"י בפסוק זה[4]); ובפסוק שלאח"ז[5] „ונסב הגבול גו' והיו תוצאותיו הימה" כ' רש"י „אל מצר המערב"; ובפסוק שלאח"ז[6] „וגבול ים" — „ומצר מערבי מהו", „והי' לכם הים הגדול — למצר"; ובפסוק שלאח"ז[7], „וזה יהי' לכם גבול צפון" — פרש"י „גבול צפון — מצר צפון". וכן עוד כו"כ פעמים בפסוקים שלאח"ז[8].

וצ"ע למה שינה רש"י מלישנא דקרא ונקט לשון „מצר" — הרי „גבול" היא תיבה רגילה בחומש, ועוד זאת — שאף רש"י כבר פירשה כמה פעמים: בפ' נח בפסוק[9] „ויהי גבול הכנעני" פרש"י „גבול, סוף ארצו. כל גבול ל' סוף וקצה", וכן בפ' תצוה בפסוק[10] „ועשית על החושן שרשות גבלות" כ' רש"י „וכל גבול לשון קצה", ובפ' חוקת עה"פ[11] היוצא מגבול האמורי פרש"י „לשון קצה וסוף" — ולמה אין רש"י מסתפק בתיבת „גבול", ונקט ל' „מצר"[12], שלא נמצא לו חבר בחומש [וגם בנ"ך נמצא רק ב' פעמים][13]?

גם צ"ע בלשון רש"י עה"פ „זאת הארץ גו'", שכ' „לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי' סביב", שבפשטות כוונתו ש„גבולותי'" היינו מצרני', וקשה דהול"ל „מצרני וגבולי" (או רק „מצרני רוחותי'"), משא"כ „מצרני גבולי רוחותי'" משמעו — „מצרני של גבולי רוחותי'".

ב. ונ"ל בפשטות:

תיבת „גבול" יש לה שני מובנים:

---

1) לד, ב.

2) ועד"ז הוא בפרש"י יהושע קאפיטל טו. ע"ש.

3) שם, ד.

4) בד"ה ויצא חצר אדר. וכ"ה ל' רש"י גם בפסוק שלפנ"ז (שם, ג) „מצר מזרחי".

5) שם, ה.

6) שם, ו. — וראה לקמן סעיף ג.

7) שם, ז.

8) ראה שם, ח ד"ה מהר ההר וד"ה תוצאות הגבול (אלא ששם התחלת לשונו „סופי הגבול"). שם, ט. שם, י ד"ה שפמה. שם, יא ד"ה מקדם וסד"ה ים כנרת (אלא שלפנ"ז בד"ה זה נקט איזה פעמים „גבול").

9) י, יט.

10) כח, כב (וראה גם רש"י שם, יד).

11) כא, יג ד"ה מגבול האמורי.

12) ולהעיר, שגם ברש"י חוקת שם, התחלת לשונו היא „תחום סוף מצר שלהם".

13) תהלים קטז, ג (אבל רק לפרש"י שם. משא"כ לפי' הראב"ע, רד"ק ומצודות שם). איכה א, ג (כפרש"י שם, מתרגום ואיכ"ר עה"פ (פ"א, כט). וראה לקמן סעיף ד. — משא"כ לפי' הראב"ע וראשון לציון שם).

א) גבול וקצה (סוף) השטח, היינו הקו המפסיק בין שני השטחים. כלשון רש"י עה"פ[14] „והגבלת את העם" — „קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה", וכן „לא תסיג גבול רעך"[15] — „שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור כו'".

ב) השטח עצמו שבתוך הגבולים. כמ"ש גבי מכת צפרדע[16] „אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים", שהכוונה בזה לכל ארץ מצרים (ולא רק על גבולי הארץ סביב). וכן „ולא יראה לך שאור בכל גבולך"[17], היינו כל רשותו של האדם. וכן צריך לפרש בעוד כו"כ מקראות[18]. וכן מצינו גם בלשון רש"י, כמו בפרשתנו בפירוש הכתוב[19] „למטות אבותיכם תתנחלו", פרש"י „בשנים עשר גבולין כמנין השבטים", שפירושו י"ב חלקים שטחים (ולא המצרים של י"ב חלקי ה־ארץ).

[ואין זו סתירה לפירושי רש"י הנ"ל ד„כל גבול" הוא „לשון סוף וקצה", כי כוונת רש"י במקומות הנ"ל היא רק לפרש לשון „גבול", שהיא „לשון קצה וסוף", אבל בכמה מקומות בקרא פירוש תיבת גבול הוא השטח שבין הקצוות, שנק' „גבול" להיותו בתוך הגבולות שב־קצהו].

וזהו שדייק רש"י ונקט כאן לשון „מצר" דוקא, כי בפרשת גבולות הארץ, בא הכתוב לתאר את מקומו המדוייק של הקו המפסיק בין ארץ ישראל לחוצה לארץ, וכמו שהכתוב מתאר בפרטיות אופן הילוך קו הגבול לכל הד' רוחות, ולכן נקט רש"י לשון „מצר" דוקא, ל־הדגיש שכאן אין הכוונה לשטח שבתוך הגבול, אלא לגבול עצמו, וכפירוש לשון „מצר" — דבר המצר ומגביל, והיינו מצרני הארץ.

ג. עפ"ז מיושב בפשטות הדיוק וה־שינוי בלשון רש"י בפסוק[20] „וגבול ים והי' לכם הים הגדול וגבול", וז"ל: „וגבול ים — ומצר מערבי מהו. והי' לכם הים הגדול — למצר. וגבול, הנסין [האיים] שבתוך הים אף הם מן הגבול כו'". שבב' הד"ה הראשונים מדייק רש"י לשון „מצר", ובד"ה הג' נקט לשון הכתוב „מן הגבול".

וע"פ הנ"ל מובן הדבר, כי מ"ש „וגבול ים" היינו המצר המערבי, והים הגדול הוא המצר (שמן הים ולפנים „ה־מצות נוהגות"). אבל מ"ש אח"כ „וגבול" שבא לרבות „הנסין שבתוך הים", אין הכוונה בזה לתאר את המצר של א"י, דהנסין אינם המצר עצמו, אלא שמיתורא דקרא למדים שגם הנסין שבתוך הים הם בכלל ארץ ישראל (כאילו הם בתוך גבולי הארץ), שהמצות נוהגות שמה. ולכן נקט רש"י ל' „גבול", שפירושו (לא מצר הארץ, אלא) השטח שבתוך הגבולים.

---

14) יתרו יט, יב.

15) פ' שופטים יט, יד.

16) וארא ז, כז.

17) בא יג, ז.

18) ראה ויגש (מז, כא) „מקצה גבול מצרים ועד קצהו". חוקת (כ, טז) „עיר קצה גבולך". ועוד. — ולהעיר, דבלשון חז"ל כל א"י נק' „גבולין" (שבת כ, ר"א במשנה. סוכה מג, א. ובכ"מ. ערוך ערך גבל (הב')).

19) לג, נד. — ולכאורה כן צריך לפרש ל' רש"י פינחס (כו, נד) „וי"ב גבולים בי"ב פתקין", שהרי בפשטות לא נתפרטו בהפתקין פרטי המצרים של כל הי"ב חלקים.

20) לד, ו.

ויש לומר, שזהו גם הטעם שעה"פ „זאת הארץ גו'" (שבתחילת פרשה זו) כ' רש"י „הוצרך הכתוב לכתוב מצרני גבולי רוחותי'" (ולא „מצרני וגבולי"), שבזה מדגיש שתיבת „גבול" אפשר לפרשה דקאי על השטח שבין הגבולים, וכוונת „גבולותי'" כאן היא ל„מצרני" הגבול (השטח).

ד. והנה כבר הובאו בכ"מ דברי ה־של"ה[21] שבפרש"י עה"ת יש „ענינים מופלאים", גם ע"ד הרמז והדרוש. וגם ידועים דברי השל"ה[22] שפרשיות התורה שייכות לזמן שחלות בהן, וכפי שמבאר בארוכה[23] השייכות דפרשיות מטות מס־עי ודברים לבין המצרים (שלעולם חלות פרשיות אלו בבין המצרים[24]).

ויש לומר, שזהו הרמז בזה שנקט רש"י לשון „מצר" במקום לשון „גבול" — לרמז על הזמן שקורין פרשה זו, בזמן ד„בין המצרים"[25].

ויש להוסיף עוד: תיבת „מצרים" במובן של „גבול" מצינו בקרא במגילת איכה[26] — „כל רודפי' השיגוה בין המצ־רים" (וכפרש"י שם[27] „המצרים, גבולים של שדה וכרם"), והוא רמז ג"כ על הזמן דבין המצרים, כפי שפירשו חז"ל[28] (והו־בא ג"כ בפרש"י שם).

ויש לבאר השייכות דשני הענינים — דלכאורה ה"ה ענינים הפכים, דבפרשתנו מדובר בענין של מצרני הארץ, ואילו שם קאי בענין של חורבן כו': זה שיכול להיות ענין של „בין המצרים" שרשו בכך שיש מצר וגבול לקדושת הארץ, דכאשר קדושת ארץ ישראל היא בשלימות, אזי מתפשטת קדושה זו בכל העולם[29] ואין מקום לענין של גלות, ורק כאשר קדושת א"י אינה בהתפשטות כדבעי, אלא היא מוגבלת ובתוך מצר, אז יש נתינת מקום לענין של „בין המצרים" כפשוטו.

ה. ובעומק יותר יש לומר, שזה שנ־קט רש"י לשון „מצר" כוונתו לרמז גם על המעלה והעילוי שבגבולות הארץ (אף שלכאורה הרי הם מגבילים את התפש־טות קדושת הארץ, דעד כאן תבוא ותו לא).

ויובן זה ע"פ המבואר ברשימות הצ"צ על מגילת איכה[30], שמפרש שם הפסוקים דאיכה למעליותא, שהם ברכות נעלות ביותר. וכן מפרש[31] הכתוב[26] „גלתה יהו־דה גו'" — „גלתה לשון גילוי", ו„גלתה יהודה" הוא „הגילוי דבחי' יהודה, דל־עתיד לבוא יהי' יהודה למעלה מיוסף", „והשיגוה בין המצרים", היינו ש„ע"י שמתבונן איך שכל העולמות רק טפה א'[32] כו' ולכן נמשך עי"ז מבחי' מן[33]

---

21) חלק תושבע"פ (קפא, א).

22) חלק תושב"כ ר"פ וישב.

23) חלק תושב"כ בדרוש לג' פרשיות אלו.

24) כמ"ש בשל"ה שם.

25) ולהעיר שפ' מסעי חלה לעולם בשבת האמצעי דבין המצרים.

26) א, ג.

27) ע"פ איכ"ר עה"פ (פ"א, כט).

28) איכ"ר שם.

29) דלע"ל תתפשט א"י בכל הארצות (ראה פסיקתא רבתי פ' שבת ור"ח. יל"ש ישעי' רמז תקג). גת' ע"ד החסידות בלקו"ת פרשתנו (פט, ב ואילך).

30) אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' א'לד ואילך.

31) אוה"ת שם ע' א'לו.

32) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי לנ"ך ע' שלח־ט.

33) תהלים קיח, ה.

המצר", ומזה מובן, ד"בין המצרים" הוא כענין "מן[33] המצר קראתי י"ה ענני במרחב י"ה", המצר המביא לידי ההרחבה האמיתית[34], "מרחב י"ה".

ויש לומר, שענין זה נרמז גם בלשון רש"י על "השיגוה בין המצרים", "בין המצרים, שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס" — דלכאורה הו"ל לרש"י לנקוט ל' "גדר", "גדר מכאן ומכאן" (כלשון הכתוב[35] "גדר מזה וגדר מזה") — אלא שבזה מרמז רש"י, שהתוכן הפנימי ד"בין המצרים" הוא ענין של גובה, כי "מן המצר" דבין המצרים מגיעים ל"גובה האמיתי", "מרחב י"ה".

וזהו גם החילוק הפנימי בין ב' הלשונות "גבול" או "מצר": שורש ענין ה"גבול" הוא אורו ית' המוגבל והמצומצם: אמנם ענין ה"מצר" הוא להיפך, ששרשו הוא באורו הבלתי־מוגבל של הקב"ה, אלא שהדרך שאדם (שהוא מוגבל) יכול להגיע לגילוי אור זה הבלתי מוגבל, הוא רק כאשר הוא קורא "מן המצר"[36] (שמרגיש את האין־ערוך והעדר תפיסת מקום שלו וכל העולם כולו, "שכל העולמות רק טפה א'"), שאז בא "מן המצר" אל "מרחב י"ה".

וזהו שמדייק רש"י, דאע"פ שבקרא נאמר "זאת הארץ גו' לגבולותיי", אין ענינם של גבולות הללו ענין של הגבלה ומדידה, אלא ענין של מצר, שע"י ענין המצר מתגלה המרחב י"ה, שבתוך ה־גבולות הללו נמשכת ההרחבה האמיתית דמרחב י"ה (וכפי שבא לידי ביטוי גם בגשמיות הארץ, כדחז"ל[37] שארץ ישראל היא "כארץ הצבי", כעור הצבי כו').

ו. עפ"ז יש לבאר (בפנימיות הענינים) עוד ענין בפרש"י כאן:

עה"פ "זאת הארץ גו' לגבולותיי" מפרש רש"י שהטעם שהכתוב מפרט גבולי הארץ הוא "לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי' סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות", דלכאורה תמוה, למה לא פרש"י כפשוטו, שטעם כתיבת גבולות הארץ הוא בשביל כיבוש הארץ, לידע מהי נחלתם של ישראל?

והביאור (הפנימי[38]) בזה[39]: גבולות הארץ ה"ה לכאורה ענין של הגבלה, וע"ז מפרש ומגלה רש"י, שע"י ענין המצוות שמקיימים בארץ ישראל, אזי מתהפך ענין ה"גבולות" ל"מצרני" גבולי רוחותי' סביב, דאע"פ שלכאורה יש כאן ענין של גבול, ה"ז ענין של מצר שבאים ממנו ל"מרחב י"ה". כי זהו ענינן של מצוות, דאע"פ שהמצוות ניתנו במדידה והגבלה

---

34) באוה"ת שם מפרש "מן המיצר" על "מיצר העליון", והוא בחי' העצם שלמעלה מגילוי (סה"מ תר"ס ע' ג ואילך. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם ע' תנ), כי ע"י הקריאה "מן המיצר" (מיצר התחתון) מגיעים ל"מיצר העליון" (שלמעלה מגילוי).

אבל מובן, ששייך ג"כ ל"מרחב י"ה" (שבסיום הכתוב), שהוא "מרחב העצמי" דמהותו ועצמותו ית', ש"אין שם מצרנות כלל" (סד"ה מן המיצר תרס"א).

35) בלק כב, כד.

36) ראה בארוכה ד"ה שובה תרנ"ט (סה"מ תרנ"ט ע' כד ואילך).

37) ראה ירמי' ג, יט. גיטין נז, א.

38) הביאור ע"ד הפשט נת' בלקו"ש חי"ג ע' 122 ואילך.

39) בהבא לקמן עייג"כ לקו"ת פרשתנו צד, ד.

דוקא, הרי אין מדידה זו ענין של הגבלה באמת, אלא אדרבה, דוקא ע"י קיום המצות כפי מדידת התורה, באים עי"ז ל„מרחב י"ה", שיש צוותא וחיבור עם עצמותו ומהותו ית', מצווה המצוות.

(משיחת מוצאי ש"פ מטו"מ תשל"ט)

מסעי ב

א. כתב הרמב"ם[1]: „הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ואפילו לדבר מצוה או כו' ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד העובד כוכבים או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת, אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרוי' אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שבארנו[2]".

ומקור דבריו במשנה מכות[3]: „ואינו יוצא לא כו' ולא לעדות נפשות[4] ואפילו ישראל[5] צריכים לו ואפי' שר צבא ישראל כיואב בן צרוי' אינו יוצא משם לעולם שנאמר אשר נס שמה[6], שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו".

והקשו באחרונים[7] מדוע אינו יוצא להצלת נפשות, והרי פקו"נ דוחה כל התורה כולה, ולמה אין מצות ישיבה בעיר מקלטו נדחית מפני פקו"נ? ובפרט כאשר כל ישראל צריכים לתשועתו, דאז הוי הצלת נפשות (לא רק דיחיד אלא) דרבים, פקו"נ דכל ישראל, והרי אין לך דבר העומד בפני פקו"נ, גם דיחיד, וכ"ש וק"ו דרבים ודכלל ישראל.

וכמה תירוצים נאמרו ביישוב הדבר:

א) כיון שרוצח שיוצא מעיר מקלטו מצוה (או עכ"פ רשות) ביד גואל הדם ל־הורגו, וכן שאר כל אדם אין חייבים עליו (כב' הדיעות בהמשך המשנה), הרי ביציאתו הוא מסכן את עצמו — ולכן אין חיוב עליו לסכן עצמו בשביל הצלת חבירו, דחייך קודמין[8].

ועפ"ז מבארים[9] מה שהוסיף הרמב"ם בסיום ההלכה „ואם יצא התיר עצמו

---

1) הל' רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"ח.

2) שם פ"ה ה"י.

3) פ"ב — יא, ב.

4) הוספת הרמב"ם „או להציל מיד העו"כ או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת" — היא מספרי זוטא פרשתנו לה, כה.

5) כ"ה במשנה שלפנינו. וראה בשינויי נוס־חאות למשניות ודק"ס כאן הגירסא „אפילו כל ישראל". וכ"ה בנוסח המשנה בפיה"מ הוצאת קאפח, וכן בפי' הר"ח (אלא דשם ליתא „ואפילו שר צבא ישראל").

6) כ"ה במשנה לפנינו. ולפ"ז הכוונה לה־כתוב דפרשתנו שם (לה, כה). וראה שינויי נוסח־אות למשניות ודק"ס הגירסא במשנה רק תיבת „שמה". ובתוספתא מכות (פ"ב, ב. צויין בהערה למשנה בש"ס ווילנא) „מה ת"ל שמה שמה ג' פעמים". וראה ערוך לנר שזוהי הכוונה גם במש־נה. ובפרשתנו נאמר „שמה" ד' פעמים — לה, יא*.

*) גם לפנ"ז (לה, ו) נאמר „שמה" („לנוס שמה הרוצח"), אבל בזה אין שקו"ט, כי אין זה ב„פרשת" ערי מקלט אלא ב„פרשת" ערי הלוים.

טו. כה. כו. והראשון (פסוק יא) לא חשיב — ראה ערוך לנר במשנה. מצפה שמואל לתוספתא שם. ובגבורת ארי כאן, דבפרשתנו נאמר „שמה" ב' פעמים — היינו רק הפסוקים כה־כו (שבהם קאי לאחרי ש„והשיבו אותו אל עיר מקלטו") ולא הפסוקים שלפנ"ז (יא. טו). ואכ"מ.

7) ראה מפרשי המשנה — תפארת ישראל, שיח יצחק, ועוד. ובהנסמן בהערה הבאה.

8) ראה בהנסמן בהערה הקודמת. אור שמח לרמב"ם שם. ערוך השולחן חו"מ סתכ"ה סנ"ז בתירוצו הא'.

9) שיח יצחק ואור שמח שם.

למיתה", שבזה כוונתו לבאר טעם הדין דאינו יוצא משם אפילו להצלת נפשות — כי אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבירו (אפילו מסכנה ודאית).

וכבר הקשו על פי' זה[10], דנוסף על זה שעצם ההלכה שאין חיוב להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חבירו מ־סכנה ודאית, במחלוקת היא שנוי', ולד־עת הרבה פוסקים יש חיוב בדברי[11], ומה גם כשהמדובר בפקו"נ דכלל ישראל — הרי לכאורה בענייננו אין כאן אפילו ספק סכנה[12], דפשיטא דמי שכל ישראל צרי־כים לתשועתו כיואב בן צרוי', שר הצבא לישראל, יכול להגן על עצמו מפני גואל הדם, ועוד זאת — מי יימרי[13] שאסור לסגור הדלת בעד גואל הדם עד שיציל הגולה את כלל ישראל.

וגם מ"ש שסיום לשון הרמב"ם הוא טעם אדלעיל אינו מחוור כ"כ, כי מלשון הרמב"ם „ואם יצא התיר עצמו למיתה" לא משמע שזהו ענין דטעם לדין (דאינו יוצא), דאז הול"ל ד„אינו יוצא משם לעולם . . שאם יצא יתיר עצמו למיתה" וכיו"ב.

ב) יש שכתבו[14], דכיון שנתגלגלה על ידו הריגת נפש רחוק הוא שיתגלגל זכות על ידו. וצע"ג לומר שזהו טעם הדין, דאיך אפשר לסמוך על סברא זו לדחות בגללה חיוב פקו"נ — שדוחה כל התורה כולה, ואפילו ספק וספק ספיקא.

ג) ויש אומרים דהוי גזירת הכתוב[15] „שם תהא דירתו כו'", דאינו יוצא משם לשום דבר שבעולם, אפילו לצורך גדול כהצלת כלל ישראל[16].

אבל גם תירוץ זה צריך ביאור — שהרי כלל גדול הוא שפקו"נ דוחה כל התורה כולה, ואיך שנלמוד הפירוש דכלל זה — אם שבמקום פקו"נ אין חלים כלל חיובי התורה (כמו שנלמד[17] מ„וחי בהם[18], ולא שימות בהם"), או שפקו"נ דוחה כל דיני התורה, והיינו שביחס לחיוב של הצלת נפשות, בין שלו בין של אחרים, אין שום דין מדיני התורה דוחהו — למה תדחה גזירת הכתוב ד„שם תהא כו'" חיוב דפקו"נ שדוחה כל התורה כולה? (והרי בהלימוד ד„שם תהא" לא נאמר שדין זה הוא גם במקום פקו"נ, ופקו"נ דכלל ישראל).

---

10) ראה תפארת ישראל שם. כלי חמדה ר"פ פינחס. לאור ההלכה (להרש"י זוין ז"ל) ע' טו ואילך. וש"נ.

11) ראה בהנסמן באנציקלופדי' תלמודית ערך הצלת נפשות ע' שמח.

12) וראה מ"ש הרדב"ז (שו"ת ח"ד לשונות הרמב"ם סי' אלף תקפב (ריח)), ד„אם הספק אינו מוכרע אלא נוטה אל ההצלה והוא לא יסתכן* ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רעך".

13) תפארת ישראל למשנה שם בסופו.

---

*) לפנ"ז שם כ' דלהציל נפש חבירו אפילו במקום דאיכא ספק סכנה חייב להציל. אבל ראה שו"ת שם ח"ג סי' אלף נב (תרכז) בסופו „ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידי' עדיף מוודאי דחברי'".

14) ערוך השולחן שם בתירוצו הב'. וראה גם אהבת איתן למשניות מכות שם.

15) מנ"ח שבהערה 19 „כי כך גזה"כ". כלי חמדה שם. וכ"ה דעת רוב האחרונים.

16) וראה עוד תירוצים בצפע"נ מכות שם ד"ה ואינו יוצא (ובהמובא שם לאח"ז מצפע"נ מהד"ת). וראה גם הגהות חשק שלמה למכות שם. ועוד.

17) יומא פה, ב. וש"נ.

18) אחרי יח, ה.

ב. ויובן זה בהקדם ביאור מ"ש ה־רמב"ם „ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו".

בפשטות הכוונה, דיש מקום לומר, שהגם שמצד הדין אינו יוצא משם לעו־לם, מ"מ, אם יצא בשביל להציל נפש בעדותו או להציל מיד כו' — אין זה נחשב כיצא בזדון (שבזה כתב הרמב"ם לעיל[2] שהתיר עצמו למיתה) אלא כיצא בשוגג, שאז „כל ההורגו בין גואל הדם בין שאר כל אדם גולה על ידו"[19], והיינו שאז אין לומר התיר עצמו למיתה, כיון שלא יצא אלא בשביל להציל כו'. וע"ז קמ"ל הרמב"ם, דכיון שאסור לצאת, לכן אם יצא להציל כו' „התיר עצמו למיתה".

אבל הא גופא טעמא בעי — מאי טעמא דמילתא, שהיציאה בשביל להציל וכו' נחשבת כיציאה במזיד שמתיר עצמו למיתה[20], והרי יצא כדי להציל נפש מישראל.

ונראה לומר, שהרמב"ם כתבו כאן כ־דין בפ"ע, ואין הכוונה רק להודיע את הדין, כ"א שזה הוא גם טעם ע"ז שאינו יוצא משם לעולם.

ג. והביאור בזה:

בגדרו של היוצא מעיר מקלטו כתב הרמב"ם לעיל[2]: „נכנס לעיר מקלטו ויצא חוץ לתחומה בזדון הרי זה התיר עצמו למיתה, ורשות לגואל הדם להרגו ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו[21], שנאמר[22] אין לו דם". ובפשטות משמע, דהא ד„התיר עצמו למיתה" הוא לפי שרשות ביד גואל הדם להרגו וכל אדם אין חייבין עליו.

אבל לפ"ז צ"ע בלשון הרמב"ם, דהול"ל „הרי זה התיר עצמו למיתה לפי שרשות לגואל הדם להרגו ואם הרגו כל אדם כו'"?

ועוד ועיקר — למה הוסיף הרמב"ם „הרי זה התיר עצמו למיתה" — מה מש־מיענו בזה? ולמה לא הסתפק בהעתקת לשון רע"ק „(..יצא חוץ לתחומה בזדון) רשות ביד גואל הדם להרגו ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו"?

ונראה לומר, שהרמב"ם אומר כאן שתי הלכות בדין היוצא חוץ לתחום בז־דון: א) „התיר עצמו למיתה", ב) „ורשות ביד גואל הדם להרגו ואם הרגו כל אדם אין חייבין עליו" — והם שתי הלכות שונות שאינן תלויות זב"ז:

הדין הראשון הוא בנוגע להנהגת הגולה עצמו — שביציאתו חוץ לעיר מקלטו „התיר עצמו למיתה", ואין זו תוצאה מההיתר והרשות לגואל הדם ל־הרגו[23], וכן לפי שכל אדם אין חייבין עליו, אלא זהו מחמת עצם יציאתו חוץ לעיר מקלטו*[23] (כדלקמן):

---

19) רמב"ם שם פ"ה ה"א. וראה מנ"ח מצוה תי ד„נקט [ההורגו] בשוגג וממילא משמע במזיד נהרג, הכלל הוא ככל אדם".

20) וראה כלי חמדה שם.

21) כדעת רע"ק במשנה (יא, ב) לגירסת הרמב"ם — ראה כס"מ לרמב"ם שם. ואכ"מ.

22) פרשתנו לה, כז.

23) להעיר מדו"ח רעק"א כתובות לג, ב (מבן המחבר) ד"ה יכולני ושיח יצחק כאן, דהא דכל אדם אין חייבין עליו הוא לפי שרשות ביד גואל הדם להמיתו ונחשב כגברא קטילא.

*23) להעיר מצפע"נ לאבות דר"נ פ"ל: „אם יצא חוץ מן מקלטו במזיד דהוי פלוגתא במכות . . אם מצוה ביד גואל הדם ורשות כו', אין הטעם משום המיתה [דהנרצח] רק זה דין מחמת שיצא

והדין השני — בשייכות להריגת הרוצח ע"י אחר (המוצא אותו חוץ לעיר מקלטו), ובזה יש חילוק בין גואל הדם לשאר בני אדם, דגואל הדם יש לו רשות להרגו, ושאר כל אדם רק "אין חייבין עליו" (אבל אסורים לכתחילה, אף שהוא "גברא קטילא").

ויש לומר, שזה ש"התיר עצמו למיתה" נלמד מהכתוב "ונס שמה — שם תהא דירתו (שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו)", כלומר, שחיותו היא רק בעיר מקלטו, ואם יצא נפקע ממנו גדר "חיות" והתיר עצמו למיתה והוי כ"גברא קטילא"[24].

[ויש לומר עוד, שכוונת הכתוב[25] "ונס אל אחת מן הערים האל וחי" היא — דהורג נפש ראוי להיות בגדר "גברא קטילא", אלא שבערי מקלט[26] נתחדש בו דין[27] ד"וחי", שנפקע ממנו גדר "גברא קטילא"].

ד. ע"פ הנ"ל מובן בפשטות הא דאינו יוצא מעיר מקלטו אפילו להציל, שאין צריכים להא דאין אדם חייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל להציל חבירו או בשביל הצלת כלל ישראל — אלא שכיון שע"פ דין תורה כשיוצא מעיר מקלטו, יש עליו דין "גברא קטילא", א"א שיחול עליו שום חיוב ודין לצאת מעיר מקלטו לאיזה ענין שהוא. ולכן א"א לומר גם בנדו"ד שפקו"נ דכלל ישראל יתיר לו להציל, כי הדין והמצוה דפקו"נ אינו יכול לחול על מי שהתורה אומרת עליו שע"י פעולת ההצלה נעשה "גברא קטילא".

[ואולי יש להוסיף ע"ד הרמז והדרוש[28] — דזה גופא שפקו"נ דישראל יהי' תלוי באדם שהתורה אסרה עליו לצאת מעיר מקלטו (באופן שאם יצא "התיר עצמו למיתה"), מכריח לומר, דכלפי שמיא גליא שאין כאן פקו"נ, ואדם זה אין ביכולתו להביא הצלה וישועה.

וע"ד ביאור הרמב"ן[29] בדין עדים זוממין דאם "הרגו אין נהרגין"[30] — דכיון שנהרג ע"פ תורה בב"ד, ה"ז גופא מכריח לומר, דכלפי שמיא גליא שלא הי' צדיק ובעונו מת, ד"אלו הי' צדיק לא יעזבנו ה' בידם"].

מן המקלט (וראה בהנעתק לקמן הערה 26), וכן משמע מדעת הרמב"ם".

אלא שהוא כתב שזהו הטעם שמצוה ביד גואל הדם או רשות כו'. וע"פ המבואר בפנים יש לומר, שהם ב' דינים, הריגה ע"י גואל הדם (מפני המיתה), ו"התיר עצמו למיתה" — מחמת יציאתו מן המקלט.

24) להעיר מצפע"נ הל' ערכין פ"א הי"ג "כיון שיכול לחזור לעיר מקלטו אין עליו שם גברא קטילא". וצ"ע.

25) ואתחנן ד, מב. ועד"ז בפ' שופטים יט, ד-ה. וראה רמב"ם הל' רוצח רפ"ו.

26) להעיר מצפע"נ מכות הנ"ל הערה 16, דאין האיסור — לצאת חוץ לערי מקלט, רק מה שע"ז לא יהי' בעיר מקלט.

27) וצ"ע אם זהו רק לאחרי שנפסק דינו בב"ד שחייב לגלות לערי מקלט, משא"כ קודם עמידה לדין עדיין אינו בגדר "גברא קטילא". וראה רמב"ם (שם פ"ה ה"ט) ש"רוצח בשגגה

28) בלשון הצפע"נ (שו"ת דווינסק ח"א סכ"א, הועתק בצפע"נ מכות י', א) על הטעם שכ' הרמב"ם בהל' רוצח רפ"ז — "זה הוא טעם רוחני".

29) פ' שופטים יט, יט.

30) מכות ה, ב. רמב"ם הל' עדות פ"כ ה"ב.

ולפי זה מבואר היטב סיום המשנה שם, שהלימוד של דין זה הוא מהכתוב „אשר נס שמה – שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו", והיינו שחיותו וקיומו הוא רק בעיר מקלטו, משא"כ מחוצה לה; ובמילא א"א שיחול עליו שום חיוב (כולל חיוב ומצות פקו"נ) הקשור עם יציאתו מעיר מקלטו, מאחר שאין לו חיות וקיום אלא „שמה".

ויש לומר, שזהו גם מה שהובא שם לא רק „שם תהא דירתו" אלא גם „שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו", דלכאורה מה זה נוגע לנדו"ד? – אלא שזה בא ללמדנו שזה שצריך להיות בעיר מקלטו אין זה רק בגדר מצוה וחיוב עליו להיות שם, ואיסור לצאת משם, או אפילו יתירה מזו – שמקום חיותו הוא רק „שמה", אלא עוד זאת, שחוץ לעיר מקלטו אין לו מציאות כלל*[30] – ולכן א"א לחול עליו שום דין וחיוב (גם הקשור עם יציאתו משם)[31].

והרמב"ם לא הביא הלימוד מהכתוב, אבל מרמז טעם הדין בסיום לשונו „ואם יצא התיר עצמו למיתה", שמדייק להביא לשון זו דוקא (ולא שרשות להרגו כו'), שהוא הדין הא' שנתבאר לעיל, שעצם יציאתו מעיר מקלטו גורמת שיהי' כגברא קטילא.

ה. ההוראה מכל זה:

תורה נמשלה לעיר מקלט, כמחז"ל „דברי תורה . . קולטין"[32]. והיחס דישראל לתורה הוא כגולה לעיר מקלט, שהתורה היא „חיינו ואורך ימינו"[33], ובלי תורה הרי ישראל הם ר"ל כ„גברא קטילא", כמשל הידוע של ר' עקיבא מדגים ומים שבים[34].

ומזה הוראה להחושב שעי"ז שיצא מ„ד' אמות של תורה", דהיינו עשיית פשרות בהנהגתו בתומ"צ, ואפילו בדקות דדקות – יוכל להציל נפשות וכיו"ב, שעליו לדעת, שמחוץ לתורה הרי הוא בגדר „גברא קטילא", ואינו יוצא כלל אפילו (אם לדעתו הוא) להציל כלל ישראל – כי כיון שהוא חוץ למקלט דתורה, שהיא „חיינו ואורך ימינו", אי אפשר שתצא מזה הצלה לאיש ישראל.

ויהי רצון שע"י הלימוד והשקו"ט בדיני גלות (דערי מקלט), ובכלל ע"י ההוספה דכאו"א בלימוד התורה, ה"ז יזרז עוד יותר יציאת בני ישראל מה־

---

*) וי"א (ראה שיח יצחק שבהערה 23. ועוד) דכאשר הוא הזיק פטור דהוי כמתחייב בנפשו ופטור מממון ומלקות. אבל זהו מטעם אחר, דקלב"מ, ואינו שייך לנדו"ד.

30) ראה תפארת ישראל כאן.

31) אף שפשוט שאם יצא מעיר מקלטו חייב בכל המצות כו' (וקידושין קידושין) ולא אמרינן עליו „במתים חפשי" כי בזה שנעשה גברא קטילא לא נפקע ממנו חיובו במצות. ולהעיר מתוספתא מכות שם, דדוקא בתחומה של עיר הוא „כאחד מכל האדם וחייב על מכתו ועל קללתו וחייב על נזקו בין איש ובין אשה כו'", ומשמע דכאשר יצא חוץ לתחומה של עיר מקלטו אין חייבים על נזקו וחבלו* (וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך חובל ע' תרצט). אבל בפשטות זהו דוקא לענין חיוב נזק וחבלה דגופו כיון שנחשב כגברא קטילא.

32) מכות י, א. וראה אוה"ת פרשתנו (מסעי) ע' א'תיד ואילך.

33) ע"פ נצבים ל, כ.

34) ברכות סא, ב. וראה ע"ז ג, סע"ב (וראה זח"ג מב, א. רעח, ב); מה דגים שבים וכו' אף בנ"א כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד כו'.

גלות שנמצאים אנו בו, ויקויים היעוד[35] „ציון במשפט תפדה ושבי׳ בצדקה״, ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, תיכף ומיד ממש.

35) ישעי׳ א, כז.

(משיחות ש״פ וירא וש״פ חיי שרה תשמ״ז)

הוספות

מפתח

ר״ח סיון 135

שבועות 144

בהעלותך 192

שלח 197

קרח 200

חוקת 201

י״ב תמוז 203

בין המצרים 218

פינחס 223

מטו״מ 224

קיץ 228

ר"ח סיון

די הויפט־טעמע פון דער היינטיקער קאָנוועגנשאָן איז — „טוב לשמים וטוב לבריות": „זיין גוט צום אויבערשטן", טאָן זאָכן צוליב דעם אויבערשטן פירן זיך ווי דער אויבערשטער האָט אָנגעזאָגט: „וטוב לבריות" — און זיין גוט צו מענטשן, און אויך צו אַלע באַשעפענישן, ווי דאָס ווארט „בריות" ווערט אָפטמאָל געטייטשט.

(אַזוי ווי ס'ווערט דערציילט ווען גדולי ישראל, ווי שטאַרק זיי זיינען געווען אָפגעהיט אין צער בעלי־חיים — ניט צו פאַרשאַפן קיין ליידן צו קיין שום לעבעדיקער באַשעפענישּ: און ניט נאָר צו אַ בעל־חי, נאָר אויך צו אַ „צומח" — ניט צו קאַליע מאַכן אַ געוויקס (אָפּרייסן, צום ביישפּיל, אַ „לעבעדיק" בלעטל פון אַ בוים אומנויטיקערהייט), וואָס דאָס איז אויך איינגעשלאָסן אינעם אָנזאָג פון „בל תשחית", ניט צו פאַרדאַרבן סתם אַ זאַך וואָס דער אויבערשטער האָט באַשאַפן).

וויבאַלד „טוב לשמים וטוב לבריות" איז דורך אידישע טעכטער בהשגחה פרטית אויסגעקליבן געוואָרן וויּ אַ הויכפונקט פון זייער צוזאַמענקום, איז דאָס גופא אַ באַווייז, אַז אין דעם ליגט אַ ספעציעלע הוראה און וועגווייזונג אין לעבן פון אידן און אידישקייט, לויט תורתנו תורת־חיים וועלכע איז אַ לעבעדיקע לערע אין טאָג־טעגלעכער פירונג פון אידן.

אין פלוג קען מען פרעגן: אין וואָס דריקט זיך אויס די תורה'דיק־אידישע אויסגעצייכנטקייט פון אַ פירונג וואָס איז „גוט צום אויבערשטן און גוט צו מענטשן"? דאָס זיינען דאָך פליכטן און פאַדערונגען, וואָס זיינען אָנגענומען אויך באַ אַנדערע פעלקער! מיר געפינען דאָך, אַז צווישן די זיבן מצוות וואָס דער אויבערשטער האָט אָנגעזאָגט צו די „בני נח" (צו אַלע מענטשן אויף דער וועלט) זיינען פאַראַן אָט די ביידע סאָרטן געבאָטן — פליכטן צום אויבערשטן און פליכטן צו מענטשן. צום ביישפּיל: די מצוה פון גלייבן אין דעם אויבערשטן און ניט דינען עבודה־זרה: ווי אויך די מצוה פון „גזל" (און „דינים") — זיין אָפּגעהיט פון גנב'ענען, גזלנ'ען און שעדיקן אַ צווייטן מענטשן — און אָט די צוויי גרונט מצוות (וואָס זיינען וועלט־געבאָטן פאַר דער גאַנצער מענטשהייט) זיינען דאָך פונדאַמענטאַלע פאַר אַלע אַנדערע מצוות פון ביידע קאַטעגאָריעס, פון „בין אדם למקום" און „בין אדם לחברו"; און אין שפראַך פון קאָנוועגנשאָן סיסמא (מאטא): „טוב לשמים" און „טוב לבריות".

* * *

איינע פון די אויפקלערונגען פון דעם איז: דער הויפט־אויפטו באַשטייט דאָ — ניט בלויז צו זיין אָפּגעהיט אין די ביידע סוגים פון (תורה ו)מצוות, זיי אָפּצוהיטן אויף אַ גאַנצן און פולקאָמענעם אופן: די אונטערשטרייכנדיקע אָנווייזונג פון דעם ליגט דערין, אַז „טוב לשמים" און „טוב לבריות" דאַרפן ניט זיין צוויי באַזונדערע טיילן פון אידישקייט, נאָר ווי אַיין פאַראייניקטע און צוזאַמענדיקע גאַנצקייט.

אין איינפאַכע ווערטער: פאַראַן געוויסע מצוות און ענינים, וואָס געהערן אויבנאויף דורכאויס צום געביט פון „בין אדם למקום" — „טוב לשמים". צום ביישפיל: וועג אַ איד דאַוונט צום אויבערשטן. דעמאָלט דאַרף דאָך אַ איד טראַכטן נאָר וועגן דעם אויבערשטן אַליין: צוטראָגן און „באַהעפטן" זיין קאָפּ און האַרץ צום באַשעפער.

דאַרף אָבער אַ איד וויסן, אַז צוזאַמען מיט זיין באַמיאונג פון „טוב לשמים" ביים דאַוונען — און נאָכמער, אַלס אַן אַריינפיר און צוגרייטונג צו תפילה — מוז זיין דער „טוב לבריות", וואָס דאָס דריקט זיך אויס קלאָר אין דער אָנווייזונג פון גדולי ישראל, אַז פאַרן דאַוונען דאַרף אַ איד זאָגן און אויף זיך אָננעמען די מצוה פון „ואהבת לרעך כמוך" — ליב האָבן אַ צווייטן איד פונקט ווי זיך אַליין. ס'הייסט, אַז נאָך אַיידער ער הויבט אָן זיין תפילה צום אויבערשטן (און דערנאָך זיין לערנען תורה) דאַרף ער זיך אָנשליסן צוזאַמען מיט אַלע אידן און דערנאָך זיי „מיטנעמען" אין זיין תפילה צו השי"ת (און ווי מיר זעען, אַז אַלע בקשות און געבעטן פון העכסטן תפלה־טייל, פון שמונה־עשרה, זיינען אין לשון רבים — פון מערצאָל: „חננו", „השיבנו", „סלח לנו", „וגאלנו", „רפאנו", אא"וו — פאַר אַלע אידן אינאיינעם, „טוב לבריות").

דאָס זעלבע איז אויך ביים צווייטן טייל — „טוב לבריות": וועג מ'טוט גוטס צו אַ צווייטן מענטשן, ווי בעת מ'היט זיך שטאַרק ניט צו פאַרשאַפן קיין צער און ליידן אַ צווייטן מענטש, איז דערביי ניט גענוג דער געפיל פון „טוב לבריות" אַליין: ד.ה. ס'איז ניט גענוג צו טאָן דאָס בלויז צוליב מענטשלעכער גוטסקייט, ווייכהאַרציקייט און גערעכטיקייט־געפיל. וואָרום דעמאָלט איז מען ניט זיכער, אַז מ'וועט זיך פירן מיט דער זעלבער גוטסקייט און גערעכטיקייט אויך אין פאַל וועג מ'דאַרף „פאַרבויגן" עפעס וואָס רירט אָן דעם „איך" און די אייגענע נוצן.

וועג קען מען זיין פאַרזיכערט, אַז דער „ואהבת לרעך כמוך" וועט דורכגעפירט ווערן ווי געהעריק אין אַלע באַדינגונגען און אומשטענדן פון „בין אדם לחברו" — נאָר בעת דער „טוב לבריות" איז באַגרינדעט און דורכגעדרונגען מיטן „טוב לשמים", וועג ער איז גוט צום צווייטן דערפאַר וואָס דער אויבערשטער האָט אַזוי געבאָטן.

וואָרום וועג אַ איד דערפילט, אַז מיט זיין „טוב לבריות" פירונג איז ער מקיים דעם אויבערשטנ'ס אָן אָנזאָג (ניט בלויז די פליכט פון מענשען מאַראַל און געפיל),

גיט עס אים די נויטיקע פעסטקייט און דויערהאַפטיקייט, אַזוי אַז אייגננוצן אד"ג וועט ניט זיין קיין שטערונג צו דערפילן די מצוות פון „בין אדם לחברו" ווי עס דאַרף צו זיין.

און דאָס לערנט אונז תורה אחת (וואָס אַלע אירע טיילן שטעלן צוזאַמען איין גאַנצקייט), וואָס זי איז געגעבן געוואָרן פון השם אחד, דעם איין־איינציקן באַ־שעפער — צו זיין אויסדערווײלט פאָלק, דעם „גוי אחד בארץ" (אַ פאָלק וואָס איז געבונדן און געאיניקט אין איין פולער אייניקייט, טראָץ די פאַרשידנק"ייט פון מדרגות און קאַטעגאָריעס צווישן אידן) — אַז די צוויי באַגריפן פון „טוב לשמים" און „טוב לבריות" דאַרפן זיין און זיינען אַן ענין „אחד", פולשטענדיקער אחדות:

בשעת אַ איד איז פאַרנומען מיט הימלדיקע זאַכן פון „טוב לשמים" זאָל ער ניט פאַרגעסן אויף אַ צווייטן מענטשן, נאָר ער זאָל אויך דעמאָלט זיין דורכגענומען מיטן געפיל פון אהבת ישראל ביזן העכסטן אויסדרוק — „כמוך": און אַזוי אויך בשעת ער איז אַריינגענטאָן אין ענינים פון „בין אדם לחברו", ער טוט טוב וחסד מיט אַ צווייטן אידן, זאָל ער בשעת־מעשה ניט פאַרגעסן ח"ו אויפן אויבערשטן. ער זאָל ניט אויסשטעלן אויף זיך אַליין, אויף זיין גוט האַרץ און פיינע מידות, נאָר ער זאָל זיין דורכגעדרונגען מיט „טוב לשמים", מיט דער גרויסער איבערגענקייט צום אויבערשטן און צו זיינע תורה ומצוות. און דאָס איז דער אמת'ער און זיכערער וועג אין עבודת השם.

* * *

יעדע געשעעניש און דערשיינונג אין וועלט, ווי יעדע טואונג און פירונג, איז ניט קיין פאַרזיכדיקע אָפּגעריסענע זאַך, נאָר ס'איז אַ המשך, תוצאה פון פריערדיקע אומשטענדן און אַנטוויקלונגען — און דאָס ברענגט אויך ווייטערדיקע תוצאות ווירקונגען.

(אָנכאַפּנדיק דעם פריערדיקן ביישפיל פון תפלה: ווען אַ איד שטעלט זיך דאַוונען, דאַרף עס דאָך זיין, ווי געזאָגט, געבונדן מיט פריערדיקער געהעריקער צוגרייטונג פון „טוב לבריות", פון „ואהבת לרעך כמוך" — אַזוי אַרום איז ער און זיינע תפילות צום אויבערשטן מער אויסגעאיידלט און דורכגענומען מיט אהבת־ישראל'דיקער הויבקייט אין זיין דבקות צו הש"ת: זיינע בקשות צום אויבערשטן, זיין אויסגיסן דאָס האַרץ איז אויף אַ גאָר אַנדערן העכערן אופן בעת ער דערהערט נאָכדעם אין דאַוונען אַז ער רעדט כביכול מיטן אויבערשטן אַליין! „דע לפני מי אתה עומד"!

און אַזאַ דאַוונען ברענגט דערנאָך גאָר גוטע און הויכע תוצאות נאָכן דאַוונען. ווען ער גייט אַרויס דערנאָך „אין וועלט", צו באַשעפטיקן זיך מיט וואָכעדיקע ענינים, פירט ער זיך ניט ווי אַ „גאָס־מענטש", נאָר ווי אַ שליח פון דעם

אויבערשטן: ווי איינער וואָס האָט ערשט זוכה געווען צו ריידן כביכול צום אויבערשטן אַליין! ער איז אַליין איידעלער, העכער און צוזאַמען דערמיט פילט ער אַ פליכט און אחריות צו אויסאיידלן און אויפהויבן די וועלט אַרום אים)

אַזוי איז עס אויך אין באַצוג צו דער הויפט־טעמע פון דער היינטיקער קאָנוועגשאָן — „טוב לשמים וטוב לבריות" — אַז זי קומט אין פאַרבינדונג און אַלס רעזולטאַט און ווי אַ פאַרשטאַרקונג און אויסברייטערונג פון דעם „טוב לשמים וטוב לבריות", וואָס האָט זיין השגחה־פרטיות'דיקן אָנהויב געהאַט אין דעם „קאָפּ" פון יאָר — „ראש השנה":

ווי מערערע מאָל באַטאָנט, איז ראש־השנה היי־יאָר אויסגעפאַלן דינסטיק, דער דריטער טאָג אין וואָך, וואָס דאָס איז אַ „יום שהוכפל בו כי טוב" — ווי די חז"ל זאָגן: ביי דעם דריטן טאָג פון די „בראשית" באַשאַף־טעג שטייט אין דער תורה צוויי מאָל „כי טוב" — אַ „דאָפּלטער טוב": און דאָס ווערט אין ספרים אויסגעטייטשט, אַז דער „צווייענדיקער טוב" באַשטייט פון „טוב לשמים וטוב לבריות".

דער באַדייט דערפון, וואָס ראש השנה איז געווען דעם דריטן טאָג איז אויך אין דעם זין, אַז פונקט ווי דער „קאָפּ" פירט אָן מיטן גאַנצן קערפּער, מיט אַלע אברים, וועלכע פירן זיך לויטן אָנווייז און באַשלוס פון קאָפּ — איז ענלעך אַזוי אויך ביים „קאָפּ" פון יאָר: די באַזונדערע הימלדיקע כוחות וואָס זיינען געגעבן געווארן און די גוטע באַשלוסן וואָס זיינען אָנגענומען געווארן ראש־השנה אין איינקלאַנג מיטן „טוב לשמים וטוב לבריות" פון דאָזיקן טאָג, דאָס גיט דערנאָך ספעציעלע הילף און חיות אויסצופירן און דורכפירן אָט די באַשלוסן אין פאַרלויף פון אַלע טעג פון יאָר בכלל, און אַ ספעציעלע פאַרשטאַרקונג און הצלחה צו פאַרווירקלעכן די גוטע החלטות פון דער קאָנוועגשאָן, וואָס זיינען באַזירט אויפן יסוד פון „טוב לשמים וטוב לבריות".

און דאָ קומט אַריין „מענין לענין" נאָך אַ נקודה: היינטיקן יאָר איז אויך דער „ראש השנה לחסידות" — י"ט כסלו — אויסגעפאַלן דינסטיק, אין דעם „יום שהוכפל בו כי טוב".

תורת החסידות גיט אַריין, ווי באַוואוסט, אַ צוגאַב פון לעבעדיקייט און פריילעכקייט אין אידישקייט און עבודת השם און אַ מער שטאַרקערן בטחון אין דעם אויבערשטן: און דאָס גיט, אין אונזער פאַל, אַ נאָך טיפערע אינערלעכע צוגאַב־פאַרשטאַרקונג און בענטשונג פון הצלחה אין דינען דעם אויבערשטן דורך דער שלימות'דיקער פאַראייניקונג פון „טוב לשמים" און „טוב לבריות" ווי איין גאַנצע זאַך.

און נאָך עפעס: אויך היי־יאָריקער ראש־חודש סיון, דער „קאָפּ" און אָנהויב פון חודש פון מתן־תורה, איז אויך אין דעם טאָג (דינסטיק) וואָס „הוכפל בו כי טוב", וואס דאס אונטערשטרייכט נאָך מיט מער קראפט דעם דערמאָנטן תורה'דיקן

הויפט־געדאַנק פון דער קאַנוועגשאַן, וואָס קומט פאָר נאָך דעם שבת־מברכים פון (ראש) חודש סיון. וואָרום דער פאַרבונד פון ראש־חודש סיון מיטן מתן־תורה־טאָג איז ניט בלויז מיט דעם וואָס ער איז דער „קאָפּ" פון אַלע טעג פון חודש, איינגעשלאָסן דעם טאָג פון מתן־תורה: ווי ס'ווערט דערציילט אין חומש האָבן די צוגרייטונגס־טעג צו מתן־תורה זיך אָנגעהויבן ראש־חודש סיון; וועז אידן זיינען אָנגעקומען אוז זיך געשטעלט אַנטקעגן דעם בארג סיני. וועלט דערקלערט אין מדרשי חז"ל, אַז די אינערלעכע הכנה פון אידן צו נעמען די תורה איז שוין געווען באַלד ביים אָנקומען צום בארג סיני — ראש־חודש סיון.

אוז אָט די טיפע נשמה־גרייטקייט צו תורה איז געווען אזוי ערנסט אוז פעסט, ביז עס וועלט געזאָגט וועגן דעם (אין דער הגדה של פסח): „אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה, דיינו" — בלויז דאָס צוקומען אַליין צום בארג סיני איז אַ גענוגנדיקע דערגרייכונג פאַר זיך. ס'הייסט, צוליב דער גרויסער איבערגעבנקייט אוז פולשטענדיקן ביטול צום אויבערשטן, מיט וועלכע אַלע אידן — מאַן אוז פרוי, גרויס אוז קליין, ביז אויך פיצלעך קינדער („טף") זיינען געשטאַנען וויי איינס, ויחן, לשון יחיד, נגד ההר בראש חודש — וואָס דורכדעם האָבן זיי דערנאָך אויסגערופן זייער גרייטקייט צו מקיים זיין די תורה דורך „נעשה ונשמע" — זיינען זיי שוין ממילא געווארן די פאַסיקסטע כלי צו תורה אוז דורכגענומען מיטן גייסט פון תורה אוז מצוות.

* * *

ס'איז באַוואוסט, אַז אין גייסטיקן אינערלעכן זין, איז מתן־תורה ניט בלויז אַן איינמאַליקע געשעעניש פון אַמאָל, נאָר ווי דער לשון איז: נותן התורה — דער אויבערשטער גיט אונז די תורה פונדאָסניי יעדן טאָג, באַזונדערס יעדן יאָר אין זמן פון מתן־תורתנו (שבועות). אוז פונקט ווי צום ערשטן מאָל זיינען אידן שוין פון ראש־חודש סיון אָן געווען דורכגענומען מיטן דערהויבענעם גייסט פון גרייטקייט צו נעמען די תורה; אוז כשם ווי ביים ערשטן צוגיין צום בארג סיני איז די גרויסע הכנה געקומען צום אויסדרוק אין דעם אופן פון „ויחן ישראל נגד ההר" — דורך פולשטענדיקער אחדות! אוז ניט בלויז זיינען אַלע אידן צוויישן זיך געווארן פולקאָם פאראייניקט „ווי איין מענטש מיט איין האַרץ" („כאיש אחד בלב אחד"), וואָס דערפאַר שטייט „ויחן" מיט אַ לשון יחיד: אין לשון „ויחן ישראל נגד ההר" איז אָנגעדייט נאָך עפעס: די אידן האָבן ביים בארג סיני, ביים אַריינגיין אין וועלט פון תורה ומצוות, זיך אַוועקגעשטעלט אין אַן אופן פון „ויחן" — זיי האָבן דאָרט „געלוט" זיך אָפּגעשטעלט מיט אַ פולער באַשטענדיקייט: זיי זיינען געווארן ווי „איינס" דורך אוז מיטן בארג סיני, מיט דער וועלט פון תורה ומצוות אוז דאָס איז געווארן זייער חני' אויף דורי דורות, לעולם ועד —

אזוי דאַרפן אויך אַלע אידן זיך גרייטן צו מתן־תורה, יאָר־אין אוז יאָר־אויס,

מיט אַ פולשטענדיקער גרייטקייט פון אחדות, און דערהויבענער רוחניות׳דיקער אויסאיידלונג און איבערגעבנקייט צו תורה ומצוות.

* * *

די תורה ווערט אָנגערופן „חמדה גנוזה" — דער טייערסטער אוצר כביכול ביי דעם אויבערשטן, וועלכער איז געווען „באַהאַלטן" און צו וועלכן ער האָט אַ „גלוסטונג" כביכול (ווי, למשל, די טייערסטע זאַך ביי מענטשן, וואָס ער האַלט עס פאַרבאָרגן און באַהאַלטן). און דעם אוצר האָט דער אויבערשטער אַוועקגעגעבן צו אידן. קען מען זיך פאָרשטעלן אַ טייערערע מתנה פון דעם!

ביי די אידן אָבער טאָר זיך די טייערקייט פון תורה ניט אויסדריקן בלויז אין אָפּגעבן כבוד און האַלטן הייליק־טייער די ספרי־תורה; און אויך ניט בלויז דורך דערהערן דעם טייערן געשמאַק פון חכמת התורה. די תורה אַליין גיט צו וויסן, אַז דער ערשטער און הויפט־באַדינג צו נעמען תורה איז (די גרייטקייט־צו) „נעשה" — צו אָפּהיטן און מקיים זיין די אָנווייזונגען און מצוות פון תורה יעדן טאָג און יעדע מינוט — אויך ווען מ׳איז פאַרנומען און אַריינגעטאָן אין מאַטעריעלע גשמיות׳דיקע זאַכן.

און דער באַדייט פון „נעשה", פון דעם אומבאַדינגלעכער גרייטקייט צו מקיים זיין די תורה ומצוות אין טאָג־טעגלעכן פּראַקטישן לעבן — דאָס דאַרף זיין די הקדמה און הכנה פון יעדן אידן אויך איצט, ווען דער אויבערשטער „גיט" די תורה טאָג־טעגלעך פונדאָסניי, און באַזונדערס אין חודש סיון — אין די הכנות צום יום טוב שבועות זמן מתן־תורתנו.

* * *

די אויבן־געזעדטע ענינים זיינען, ווי געזאָגט, שייך צו יעדן אידן; אָבער זיי האָבן אַ ספעציעלע וויכטיקייט אין באַצוג צו אידישע פרויען און טעכטער. און שוין ביי די הכנות צו מתן־תורה ביים באַרג סיני האָט דער אויבערשטער צום אַלעם ערשטן אָנגעזאָגט צו משה רבינו: „כה תאמר לבית יעקב" — צו די פרויען, און דערנאָך „ותגד לבני ישראל" — צו די מענער. צום אַלעם ערשטן דאַרף מען צוגרייטן צו מתן־תורה די אידישע טעכטער, אַז זיי זאָלן ביי זיך אַרויסרופן און אויסרופן „נעשה ונשמע" צו טאָן און פירן זיך ווי דער אויבערשטער וויל, און ערשט דערנאָך דאַרף מען צוגרייטן דערצו די מענער.

און דאָס חזר׳ט זיך איבער יעדעס יאָר נאָכאַמאָל — אַפילו ווען מ׳זעט עס ניט מיט די פלייישיקע אויגן, זעט עס אָבער די אידישע נשמה (וואָס זי איז די הויפּט זאַך ביי מענטשן בכלל און ביי אידן בפרט) און זי לעבט עס איבער יעדן יאָר פונדאָסניי.

און ווי ס׳איז פאַרשטאַנדיק פון דער תורה, איז דאָס אַ תנאי, אַ באַדינג: די

זיכערקייט, אַז די מענער וועלן אָננעמען און אויספירן ווי געהעריק דעם „נעשה ונשמע", איז אָפהענגיק אין דעם „נעשה ונשמע" וואָס די פרויען וועלן אויף זיך אָננעמען און פאַרווירקלעכן. די ווירקונג און איינפלוס וואָס אידישע פרויען האָבן אויף זייערע קינדער, מענער, פאָטער און ברידער. אויף אַזוי ווייט, אַז זיי איבן אויס אַ דעציידירנדיקע השפעה שוין ביי די צוגרייטונגען צו קבלת התורה — צו דעם מאָמענט ווען אַלע אידן צוזאַמען שרייען אויס מיט דער פולסטער נשמה־גרייטקייט „נעשה ונשמע".

און אַזאַ הכנה ברענגט־צו דעם גאַנצן אידישן פאָלק צו קבלת התורה „בשמחה ובפנימיות" — ווי דער רבי דער שווער פלעגט בענטשן — מיט פולער און אמת׳דיקער פריידיקייט, וואָס נעמט דורך דעם גאַנצן מענטשן, ביז אַז תורה ומצוות ווערן דער גאַנצער אינהאַלט פון זיין לעבן.

* * *

ווי דערמאָנט, איז המעשה הוא העיקר: דער ציל און תכלית פון אַלע געראַדטע ענינים איז, אַז איר, אידישע טעכטער, זאָלט אויסנוצן אייער איינפלוס און באַווירקן מיטן „נעשה ונשמע" די נשי ובנות ישראל וואו נאָר איר וועט קענען דערגרייכן, און דורכדעם באַווירקן אויך די אידישע מענער און זין צו מקבל זיין און מקיים זיין די תורה — ביז שבועות און מיט אַלץ מער שטייגנדיקן חיות אין די טעג פון מתן־תורה און נאָכדעם.

און עס ווערט מקויים די הבטחה פון דער תורה (אין דער פרשה פון דעם שבת מברכים): „אם בחוקותי תלכו" — אַז מ׳וועט לערנען און האַרעווען אין תורה וואָס וועט דערפירן צו — „ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" — אָפצוהיטן די מצוות און במעשה, וואָס דאָס איז דער עיקר, ווי געזאָגט — איז מען פאַרזיכערט מיט אַלע ברכות פון דעם אויבערשטן, וואָס ווערן דאָ אויסגערעכנט אין דער תורה, ביז צו דער גרעסטער און פולקאָמסטער ברכה, אַז בקרוב ממש וועט זיין ואולך אתכם קוממיות, דער אויבערשטער וועט אַרויסנעמען יעדער אידן און אַלע אידן פון גלות, ברענגען די גאולה השלימה דורך משיח צדקנו.

די צוגרייטונג דערצו איז דורכדעם, וואָס אַ איד טוט אַלדאָס מעגלעכע אַרויסצונעמען זיך אַליין פון גייסטיקן גלות און פון דער ניט־אידישקייט וואָס הערשט אין וועלט. ד.ה. טראָץ דעם וואָס אַ איד ווייסט, אַז אין כמות איז ער „המעט מכל העמים" — דאָס אַמוויניקסטע (אין קוואַנטיטעט) צווישן דער ניט־אידישער פעלקער־וועלט, איז ווען עס קומט צו אידישקייט, צו תורה, רעכנט ער זיך דערמיט אינגאַנצן ניט און ער פירט זיך מיט דער גאַנצער שטאַרקייט ווי אַ איד דאַרף זיך פירן אַ גאַנצן טאָג — פונעם מאָמענט ווען ער כאַפט זיך אויף פון שלאָף ביז צום לעצטן מינוט פון זיין וואַך־זיין; און נאָכמער: אויך זיין שלאָפן איז אַזאַ וואָס מ׳דערקענט אין דעם אַז שלאָפט א איד פון תורה ומצוות . . .

און דאָס איז אויך די פליכט וואָס ליגט אויף יעדערער פון אייך, צו באַווירקן וואָס מער אידישע פרויען און טעכטער, אַז אויך זיי זאָלן ווערן דורכגענומען און אָנגעפילט מיטן גייסט און חיות און שמחה פון יהדות, פון תורה ומצוות, אין די ביידע דערמאָנטע און פאַראייניקטע טיילן פון „טוב לשמים וטוב לבריות"; וועט דאָס פאַרשנעלערן דאָס אַרויסנעמען זיך פון גלות אין דער ניט־אידישקייט און זיך גייסטיק אויסלייזן פון אַלע שטערונגען ביז צום פירן אַ פולקאָם־גאַנצן תורה׳דיקן לעבן —

און דאָס וועט במילא נאָכמער צואיילן די גאולה האמתית והשלימה, די גאולה פון גאַנצן אידישן פאָלק דורך משיח צדקנו.

(משיחת כ"ח אייר תשל"ח — להכינוס דנשי ובנות חב"ד)

היינט איז ראש חודש סיון דער חודש פון קבלת התורה, וואָס דאָס גיט די הוראה פאַר יעדער איד אין זיין גשמיות׳דיקען לעבען און אין זיין רוחניות׳דיקן לעבען. אויך יעדער פרט פון תורה איז וויכטיק, און אין נאָך אַ גרעסערע מאָס איז וויכטיג יעדער פרט פון די עשה"ד און אויך דער סדר אין וועלכן זיי זיינען געזאָגט און געגעבן געוואָרן בפירוש באַ מתן תורה און אָנגענומען געוואָרן פון יעדען איד יעמולט און אויך פאַר אַלע דורות דערנאָך. חז"ל זאָגען אין מדרש אַז די אַלע עשרת הדברות זיינען געאזאָגט געוואָרן אין איין דיבור פון דעם ערשטען דבור אנכי ה"א ביז דעם לעצטען דיבור וואָס רעדט וועגן גשמיות׳דיקען אייגענטום אַ פעלד, בעלי חיים, א.ד.ג.

אין דעם איז פאַראַן אַ גאָר וויכטיקער אָנזאָג צו יעדען איינעם פון אונדז: אויך די מאַטעריעלע ענינים פון דעם מענטשען (אידן) דאַרפ׳ן זיין פאַרבונדען אין איין אָטעם מיט דעם דיבור פון אנכי ה"א, בעת אַ איד טוהט עפעס אַפילו אויב עס איז אַ קליינע זאַך אין זיין מאַטעריעלען אָדער רוחניות׳דיקן לעבען — דאַרף ער דערביי וויסן און פילן אַז דאָס איז פון אנכי ה"א פון דעם אויבערשטען — וואָס דערפאַר דאַרף ער דאָס טאָן אין אַזאַ אופן עס זאָל זיין ניכר אַז ער נעמט אין אָנבאַטראַכט אַז ער געפינט זיך אין דער געגענוואָרד פון דעם אויבערשטן וועלכער גיט אַכטונג אויף יעדער זיין — דער מענטש מעשה, דיבור און אַפילו מחשבה וואָרום לגבי דעם אויבערשטען איז ניט קיין אונטערשייד פון מעשה דיבור ביז מחשבה אַלץ איז גלוי לפניו.

יעדער איינער פון אייך, אַז ער וועט האָבען שטענדיק אין זיין געדאַנק — אַז ער געפינט זיך אין געגענוואָרד פון דעם אויבערשטען וואס ער איז דאָך עצם הטוב

און ער גיט אים דעם כח צו איבערקומען אַלע שוועריקייטן פון זיינע ניט גוטע נייגונגען און אַז ער זאָל מצליח זיין אַז זיין יצ"ט זאָל אָנפירן מיט זיין לעבן אין זיין מאַטעריאַלן לעבן און זיין גייסטיקען לעבען. יעמולט וועט דאָס אים העלפען און פאַרגרינגערן ער זאָל קענען זיך שטאַרקן (?) אויף אַלע נסיונות, און ער וועט אויך משפּיע זיין אויף זיינע חברים צו אויפּפירן זיך ווי דער אויבערשטער וויל, ווי ער האָט אונדז אָנגעוויזן אין דער תורה.

עס איז מיין האָפענונג אַז אין אייער צוגרייטן זיך צו קבלת התורה — בחה"ש סוף וואָך — וועט איהר טאָן אַלץ וואָס היינגט אָפּ פון אייך בנוגע צו די ענינים וואָס מען האָט דאָ געריידט.

דאָס וועט בריינגן אַז איהר וועט מצליח זיין אין לערנען אַ גאַנצען יאָהר. און פאַרשאַפען נחת אייערע עלטערן און אייער לערערס.

האָט אַ נסיעה כשורה צו באָסטאָן, און הצלחה אין אייער לערנען בשקידה (הוזכר כאן ענין . . . בנוגע לכל ישראל).

איהר זאָלט האָבן אַ פרייליכן יו"ט און קבלת התורה בשמחה ובפנימיות (רצוני לומר לשון הרב ולזאת לא אתרגם ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א עוה"פ) אַ גוטן שבועות אַ גוטע נסיעה און קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(משיחת ר"ח ניסן תשכ"ב לתלמידי ישיבת אחי תמימים — באסטאן)

שבועות

. . . לכתבו ע"ד זמן נסיעתו בשטומו"צ – אין דעתי נוחה מאלה העוברים קו התאריך באמצע ימי הספירה (באם אין הכרח גמור בדבר) – כיון שאז לדעתי ברורה – יום נו"ן לספה"ע שלהם – היינו חה"ש שלהם ולא באותם הימים דחה"ש דבנ"י שבמקום שבאו לשם, ומתמיהים את הרואים וכו'*.

(ממכתב ט"ז טבת תשכ"א)

*) המשך למכתב זה נדפס בלקו"ש חל"ב ע' 226. וראה במקומות שנסמנו בהערה שם. המו"ל.

לקראת זמן מתן תורתנו הבע"ל, הנני להביע ברכתי שנחוג את חג קבלת התורה בשמחה ובפנימיות, ממחרת השבת השביעית – כמשמעו וגם כפשוטו ממש עפ"י קביעות שנה זו*.

וידוע פירוש תורת החסידות (לקוטי תורה לאדמו"ר הזקן בעל התניא פ' אמור ד"ה והניף רפ"ב) ממחרת השבת, למעלה מן (קדושת) השבת, מקיפים דאימא, וזה נותן כח לספירת העומר שנת' בזחו"ג (צו**, א. ושם).

בידעי חיבת הקדש שכהדר"ג שי' רוחש לדברי תורה ושיחות קדש של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שלוח בזה קונטרס חג השבועות דהאי שתא שזה עתה הו"ל.

בברכת החג ובכבוד רב.

(ממכתב ער"ח סיון תיש"א)

*) דחה"ש חל ביום א'. המו"ל.

**) כ"ה בהעתקה שתח"י. ואולי צ"ל: צז. המו"ל.

. . . במ"ש בענין חג השבועות ובמנהגים שמצא בספרי החסידים, הנה נדבר בעת התועדות בחה"ש שעבר*, אשר היפך דעת העולם הרי בשעת מתן תורה הנה

*) נדפס בלקוש ח"א פ' יתרו. המו"ל.

נגלה דתורה היתה רק בהעלם ובנסתר כי ביום מ״ת שמעו ישראל רק עשה״ד וגם בזה הרי על כל דו״ד פרחה נשמתם, שבמילא אין שייך אז ענין של הבנה והשגה, ושאר כל התורה ניתנה רק בהעלם. וכידוע בכ״מ ובאזהרות דר׳ סעדי׳ גאון איך שכל התרי״ג מצות וז׳ מצות דרבנן נכללים ונרמזים (בתר״ך אותיות) דעשרת הדברות. משא״כ נסתר דתורה שהרזי דרזין בזה הוא מעשה מרכבה הרי ראו כל ישראל ואפילו הטפלים לישראל (ואפילו אלו שהי׳ בהם חשש לקציץ בנטיעות ח״י מפני היותם מערב רב, אבל בני ישראל הרי פסקה זוהמתן במ״ת, וגם לאחר חטא העגל הרי אף שבמקצת חזרה אבל בכ״ז נשתנו מן הקצה אל הקצה ואפי׳ בגשמיות וכמוכח בשבת קמ״ז* ע״א).

ברכה שהשי״ת יזכהו לבשר תמיד טובות בעניניו הפרטים ובענינים הכלליים.

(ממכתב כ״א סיון תשי״ג)

---

*) כ״ה בהעתקה שתח״י. ואולי צ״ל: קמ״ר. המו״ל.

. . . איר דערמאָנט ניט אין אייער בריף וועגען די שיעורי לימוד אין חסידות, אָבער איך האָף, אַז עס איז ניט מער וואָס איר שרייבט ניט וועגען דעם, אָבער דער פּועל ממש פּעלט ניט, און לויט דעם פּסק רז״ל אַז מעלין בקדש, וועט איר געוויס מוסיף זיין אין דעם מכאן ולהבא, און בפרט די צייט אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם אָנקומענדען יום טוב זמן מתן תורתנו, וועלכער איז אַ עת רצון אויף תורת הנסתר, וואָרום בשעת מתן תורה איז די תורה הנגלית געווען בבחי׳ נסתר, וואָרום געהערט האָט מען נאָר די עשרת הדברות און אין דעם איז נכלל בבחי׳ נסתר גאַנץ תורה הנגלית, דאַגעגען תורת הנסתר, וואָס דאָס איז מעשה מרכבה, נסתר שבנסתר, האָבען אַלע אידען געזעהען.

ברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולתוספת הידור בקיום המצות ובלימוד התורה.

הפ״נ שלו יקרא בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

(ממכתב כ״ג אייר תשי״ג)

. . . לפלא שאין מזכיר מפעולותיו בהפצת המעינות ובפרט שהרי ז״ע באנו מימי מתן תורה, וכמדובר איזו פעמים, שאז הנגלה שבתורה ניתן בנסתר (ברמז באותיות דעשה״ד, וכמבואר באזהרות הרס״ג) והנסתר דתורה (מעשה מרכבה) ניתן בנגלה, עד שרואים כל העם,

והרי הימים צ״ל נזכרים ונעשים, ומה להלן כו׳ אף כאן וק״ל.

בברכה לבשו״ט

(ממכתב ט״ז סיון תשכ״ב)

קבלתי מכתבו מל״ג בעומר, הוא יומא הילולא דרשב״י. וידוע המובא בכ״מ בדא״ח בדיוק לשון המורגל בזוהר הקדוש, פתח כו׳, שהפירוש בזה הוא שהם פתחו הצנור שעי״ז תוקל העבודה בזה אל כל הבאים אחריהם, ולכן לפלא שבכל מכתביו אינו מזכיר ע״ד הפצת מעיינות פנימיות התורה ומעיינות הבעל שם־טוב אשר יום ההילולא שלו הוא בחג השבועות זמן מתן תורתנו. ותקותי אשר אין זה חסר אלא בכתב, אלא הענין נעשה בהשתדלות הראוי׳ כראוי לגודל ערכו ובפרט שהיפך דעת העולם, הנה דוקא בחג השבועות זמן מתן תורתנו, הנה תורת הנגלה ניתנה בנסתר וברמז בעשרת הדברות ותורת הנסתר מעשה מרכבה ראו כל ישראל בנגלה וכדאי׳ במדרש.

בברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(ממכתב כ״ח אייר תשי״ג)

במענה למכתבו מכ״ה אייר,

ולפלא שאינו מזכיר בהנוגע לפעולות יום הבהיר ל״ג בעומר הילולא דרשב״י, אף כי תקותי שאין זה אלא חסרון בכתיבה, ולא בהבפועל ממש.

ובפרט בעמדנו בימים שלפני זמן מתן תורתנו, אשר הוא גם יום הילולא המאתים של מורנו הבעש״ט ז״ל, וחל בשנה זו באותו היום, ביום הרביעי, א׳ דחג השבועות, שכדברי רבנו הזקן בו נטלו ונתלו המאורות. שנת סגולה להפצת המעינות (שהיא היא תורת החסידות, ועד שיגיעו גם) חוצה.

בברכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולבשו״ט

(ממכתב כ״ח אייר תש״כ)

. . . לפלא גדול שאינו מזכיר בהנוגע לפעולות יום הבהיר ל״ג בעומר וחג השבועות (אשר הא להא שייך נוסף על הכלל דספירת העומר הוא הכנה ליום החמשים*, שהרי מבואר בדא״ח אשר בחה״ש הי׳ מתן תורה בכללותה וגילוי פנימיות התורה מעין מתן תורה הי׳ בל״ג בעומר, ונוסף על הענין דשניהם יום הילולא דהפותחים שביל ודרך ללימוד פנימיות התורה — הרשב״י (לדורו וליחידי סגולה) והבעש״ט לכאו״א מישראל ועד שיפוצו מעינותיו חוצה, וכלשון אגה״ק של הבעש״ט הידוע), ויהי רצון שיבשר טוב — בהנוגע לפעולות בהאמור ובענינים הפרטים גם יחד.

בברכה בלשון הרב הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(ממכתב א׳ סיון תש״כ)

---

*) ול״ג בעומר בפרט יש לו שייכות לפרוס העצרת (נ״כ הטושו״ע או״ח סתצ״ג).

. . . כיון שהכל בהשגחה פרטית וכדברי כ״ק מורנו הבעש״ט ששמענו כ״פ מכ״ק מו״ח אדמו״ר, שכל ענין אשר איש הישראלי רואה או שומע, הרי זה הוראה בעבודת השי״ת, מפרש הנני הכתיבה אלי, למען הזכירני על חובתי [נשען על מרז״ל אין מזרזין אלא למזורזין], להדגיש את תורת הבעש״ט הדרכותי׳ ומנהגי׳, ואשר השנה היא שנת סגולה, שנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעש״ט וחל באותו היום דהקביעות דשנה זו ביום הרביעי, בחג השבועות, שכדברי רבנו הזקן בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשו״ע (פוסק בנגלה דתורה) בו נטלו־ונתלו המאורות, שבודאי זמן מוכשר הוא לעורר את כאו״א מבנ״י ביום ההילולא ובימים שלפני זה ושלאחריו לתורת בעל ההילולא אשר מסר נפשו על הפצת תורה זו ואשר כמאמרז״ל באופן תלמוד המביא לידי מעשה בהדרכותי׳ והנהגותי׳ ועד לחיים חסידותיים בחיי היום יומים, ובודאי לדכוותי׳ אין כל צורך באריכות בזה, וגם כללות הכתיבה ה״ז כמאמר חז״ל הנ״ל זריזות למזורזין.

ובידעי השפעתו בקהלתו הט' ובכמה מקומות באה"ק ת"ו הרי תקותי חזקה שינצל אותה ככל האפשרי ועוד יותר (שהרי תורה שולטת ומשנה המציאות ועד שהארון פועל במקומו אשר אינו מן המדה למרות שמדת עצמו אמתים וחצי ארכו וגו'), וחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, ובפרט כשהם דברים היוצאין מן הלב.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכל האמור, וחייב אדם לומר בלשון רבו (הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר) לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(ממכתב א' סיון תש"כ)

לקראת חג השבועות, זמן מתן תורתנו, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה לאחל לכ' ולכל אשר לו חג שמח, ובנוסח המסורתי שקבלנו מכ"ק מו"ח אדמו"ר – לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

וכדרכו של יהודי לקשר עניני יום יום עם ענינא דיומא טבא, הרי יש קשר בין תוכן חילוף מכתבינו לזמן מתן תורתנו, על פי סיפור חכמינו ז"ל שלא ניתנה התורה עד שהבטחנו בנינו ערבים בעדינו. ומובן שהבטחה וערבות זו שניתנה בהר סיני מעידה שהדבר תלוי בידינו, זאת אומרת, הבטחה להשתדל שהילדים ילכו בדרך התורה ומצוות ועד למסירות נפש בפועל, וכמוכח ג"כ מהתחלת מתן תורה ועשרת הדברות, אנוכי ולא יהי' לך שהן מג' מצוות של יהרג ואל יעבור.

ולא עוד, אלא שמודגש בזה ג"כ שאם רוצים להבטיח שהילד לא יעבור על לא תרצח ולא תגנוב ולא תחמוד, הרי מוכרח שיהי' כל חינוכו מיוסד על האמונה באנוכי ובשלילת כל הענינים הנכנסים בגדר של לא יהי' לך. ולדאבוננו הראינו לדעת בימינו ובדורנו שאותה אומה שדגלה בשם כל מיני פילוסופיות ואידיאלים וכו' סוף דבר הי' שנתקיים בה רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני. משא"כ תורה, תורת חיים, המבטיחה לא רק חיים נצחיים בעולם הבא אלא גם חיים הראויים לשמם בעולם הזה.

בכבוד ובברכת החג.

(ממכתב ערב חג השבועות תשכ"ב)

בזה באתי לעורר בקשר עם חג השבועות הבע"ל, והימים שלפניו ולאחריו, בענין התעוררות מיוחדה בנוגע להפצת התורה בין בע"ב ובפרט בין הדור הצעיר, וכמבואר במד"ר שהילדים הם שהיו הערבים שעי"ז החליט הקב"ה ענין נתינת התורה לעם ישראל, ובודאי ישנו עוד זמן לעשות ההכנות הדרושות לזה, ואין כוונתי בזה רק אליו בלבד, כי בטח יש לו ג"כ השפעה והיכירות בעוד בתי כנסיות, ובפרט אלו הסמוכים למקום דירתו, ולכן לראות אשר גם בהם ינצלו את ימי חג השבועות הבע"ל לתכלית זו, ות"ח על שיבשר טובות בזה . . .

(ממכתב כ"ח אייר תשי"ב)

במענה על מכתבו מט"ז אייר, בו כותב ע"ד השתתפותו בהעבודה לארגן את הזרם בלתי זרמי, ובטח הגיע בינתים מכתבי, מענה על מכתב הועד אודות השקפתי בכיוון עבודתם וארגון רשת זו, ובודאי עסקנותם הוא בכיוון זה.

נהניתי בפרט מהשתתפותו בהנ"ל, ותקותי חזקה אשר לא לבד שלא יגרע עי"ז בת"ת שלו, אלא שתקוים בו הבטחת רבינו הזקן (תו"א בתחלתו) אשר ע"י עסק הצדקה (בגשמיות וא"כ כ"ש ברוחניות) נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, וע"פ המבואר בהגהות לדרוש זה (הנדפסים בלקו"ת לג' פרשיות*) הנה אלף פעמים אינו בדרך גוזמא אלא ממש אלף פעמים ככה, היינו שבשעה אחת מצליח בלימודו (מוחו) כמו שהי' מצליח ע"ד הרגיל במשך אלף שעה, וכן בעבודת התפלה ובאהבת ישראל (לבו) נעשה אלף פעמים זכים וכנ"ל.

ובימים האלו דערב חג השבועות זמן מתן תורתנו הבע"ל הנה כפי המסופר במד"ר, הערבים לקבלת התורה, שעי"ז החליט השי"ת לתת את התורה לעמו ישראל, היו דוקא התינוקות, ולכן פשיטא אשר ההתעסקות בחינוך תשב"ר היא המסייעת לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות (כזה הי' לשון הברכה של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בערבי חג השבועות).

בברכת חג שמח ות"ת ביר"ש.

(ממכתב כ"ד אייר תשי"ב)

---

*) אוה"ת בראשית כרך ו ע' 2052 ואילך. המו"ל.

במענה על מכתבו מיום א׳ במדבר . . הנה מספר התלמידים מועט הוא ומחפשים עתה עצות ותחבולות כדי להרבות מספרם:

הנה כפי שהראה הנסיון עד עתה ובמדינות שונות אחת מחברתה, הרי במרץ הראוי ובעקשנות המתאימה הנה סו״ס הצליחו תמיד אנ״ש שי׳ לייסד מוסדות חינוך משלהם ובמספר התלמידים אשר הולך וגדול מזמן לזמן, ובלבד שלא יתנו מקום לרפיון ידים ולנפילת רוח מפני הקישויים ההעלמות וההסתרים, ונשען על זה הנה תקותי חזקה אשר באם יתנהגו במקומם עתה ג״כ בתוקף הנ״ל, בלי ספק יצליחו בריבוי כמות התלמידים ואח״כ גם בהגדלת איכותם . . .

ובימים האלו דלפני חג השבועות זמן מ״ת, שמסופר ברז״ל שלא קיבל הקב״ה ערבות עד שאמרו בנינו יהיו ערבים בעדנו, הנה יזכו גם הוא וחבריו . . . לזכות הגדולה דהמצאת ערבים אלו בין הנוער דעירם ומדינתם עתה, וכאו״א מאתנו יזכה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולהמשיכה אח״כ על כל השנה כולה, ובמילא — לקיום היעוד: ונתתי גשמיכם בעתם גו׳.

בברכת חג שמח.

(ממכתב א׳ סיון תש״ב)

. . . ידוע הפתגם, שהמחנכים של הישיבות וכו׳ — הם בשביל התלמידים ולא להיפך, שמזה הוראה שבמקום ספק יש לפסוק הדין באופן שהוא תועלת יותר בשביל התלמידים — מבלי להתחשב כ״כ עם השם טוב של המחנכים והמחוקקים. ואת״ל — הרי זהו מעין מס״נ, אבל בתקופתנו זו גם זה דורשים מאתנו. וכמבואר בחסידות הדיוק מסירת הנפש ולא מסירת הגוף, והוא שמוותר על טובתו ואפילו על טוב־האמיתי דקדושה בשביל תועלת הזולת, ובפרט תועלת הרבים. וכידוע פתגם רבנו הזקן בעל התניא והשו״ע מענה על השאלה, מה חידשה החסידות, ומענתו — לעשות טובה להזולת ע״ח טובת עצמו, ושאלוהו שזקוקים לראי׳ ע״פ נגלה־דתורה שכן הוא, וענה שזהו מפורש בש״ס, חסיד שורפן (נדה יז, א) עיי״ש בתוס׳. וגם בנדון זה כן הוא, שאף שמוכרח שישאר מספר מוסדות חינוך דישוב הישן בטהרתם ומבלי כל שינוי, ואפשר גם מוסדות מספר בצורה דחינוך עצמאי, הרי ברור שע״י שאין מקבלים ההצעה להכניס למראית עין אבל באופן אוטונומיא בטוחה, שאר המוסדות לרשת הממלכתי דתי, הנה ע״ז נשארים מאות ואלפים ילדים מחוץ לחינוך הכשר. וברי ושמא דשמא, וברי של גדיים ושמא דשמא של תישים שעברו רוב שנותיהם ולא חטאו ובמילא מובטחים ע״פ מרז״ל וכו׳ — ברי עדיף.

ואדם רואה מהרהורי לבו — שמתקרבים אנו לזמן קבלת התורה ולא קבל

נותן התורה הערבות דהתישים, כי אם דוקא ערבות הגדיים, וק״ל. וידוע פירוש האריז״ל עה״כ והימים האלה נזכרים ונעשים, שכשהם נזכרים הרי נעשים ובאים בפועל כל הענינים שבפעם הראשונה. ויה״ר שנזכה לבשו״ט בכל האמור.

בכבוד ובברכה בלשון הרב, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר, לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות

(ממכתב ג׳ סיון תשט״ז)

נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך געטראָפן אין בית המדרש, האָב איך ניט געהאַט די מעגליכקייט צו זעהען אייך נאָך אַמאָל, שרייב איך אייך יעצט און שיק אייך מיין ברכה פאַר אייך אייער טאָכטער און איידים יחיו, אַז איר זאָלט האָבן נחת פון אייער איניקל און זייער זון . . . שי׳ און זאָלט אים מגדל זיין לתורה לחופה ולמעשים טובים.

און שטייענדיג יעצט פאַר דעם יום טוב שבועות, זמן מתן תורתנו, ווערט געברַאכט אין מדרש אַז השי״ת האָט געבעטן ערבות, און נאָר נאָכדעם ווי אידן האָבן געגעבן ערבות: זייערע קינדער וועלן מקיים זיין די תורה, האָט דענסטמאָל השי״ת מסכים געווען צו געבן אידן די תורה הקדושה.

און דאָס דאַרף זיין אַ מוסר השכל פאַר אונז אַלעמען, אַז יעדערער וועלכער וויל מקבל זיין די תורה כדבעי למהוי, דאַרף זיך משתדל זיין אַז זיינע קינדער און אייניקלעך און אויך קינדער פון אַנדערע אידן, זאָלן נתחנך ווערן בדרך התורה, און צו העלפן די מוסדות און די אַלע וועלכע טוען אין דעם חנוך הכשר פון אידישע קינדער אינגעלאַך אָדער מיידעלאַך אַז זיי זאָלן זיין גוטע פרומע אידן.

בברכת חג שמח ובפ״ש לחתנו ובתו יחיו בברכת מזל טוב.

(ממכתב כ״ה אייר תשי״א)

מיט פאַרגעניגן האָב איך געליינט אייער בריף וואו איר שרייבט וועגן דער פאָרשריט און הצלחה אין דער אַרבעט פון דער ישיבה אחי תמימים אין . . ., און פון אייער שטענדיג ארבעט און מיטהילף פאר דער ישיבה.

איך געדיינק נאָך אייערע וואַרימע ווערטער, וועלן מיר האָבן זיך באַגעגענט אַ קורצע צייט נאָך דער הסתלקות פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע וועגען די מוסדות פון מיין שווער כ״ק אדמו״ר, און בין זיכער אַז אויך אויף ווייטער וועט איר פאָרטזעצען אייער גוטע אַרבעט פאַר די אַלע מוסדות פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע און אויך ווירקען אויף אייערע באַקאַנטע און פריינט צוציען זיי צו דער אַרבעט, און דאָס גופא — ווי עס ווערט געברַאַכט אין ספרים — וועט מיטברייגען הצלחה אין אייערע פריוואַטע ענינים.

וועגען אייער פראַגע, און פאָרשלאַג אויף איבער בויען נאָך אַ פאָר רומס אין דעם זעלבען בנין פון דער ישיבה, ווייל דער יעצטיגער פלאַץ איז צו איניג און קאָן ניט אַריינגענעמען די אַלע תלמידים וועלכע ווילן אָנקומען אין דער ישיבה נאָר עס דאַרף קאָסטן עטליכע טויזענד דאָללאָר און אייניגע מעמבערס צווייפלען צי מען זאָל דאָס טאָן.

אָפּזאָגען קינדער וועלכע ווילן אַריינגיין [אין] ישיבה לערנען, איז אויסער דעם וואָס דאָס אן און פאַר זיך טאָר מען ניט, וועט דאָס אויך בריינגען ח״ו שאָדן דעם גוטען נאָמען פון דער ישיבה, און במילא אויך אַ היזק אין דער הכנסה פון דער ישיבה, און לויט ווי איר שטעלט פאָר דעם מצב, אַז עס איז קיין אַנדער ברירה ניטאָ, נאָר איבער בויען די רומס פון דעם יעצטיגן בנין פון דער ישיבה, איז זיכער אַז אויך די אַנדערע מעמבערס וועלן מסכים זיין צו דעם, און השם יתברך זאָל געבן עס זאָל זיין בהצלחה.

מיר שטייען יעצט נאָהענט צו די שבועות טעג, דער זמן פון מתן תורה, וועט געברַאַכט אין מדרש, אַז פאַר מתן תורה האָט דער אויבערשטער געבעטן ערבות — גאַראַנטיעס — און האָט ניט אָנגענומען פאַר געגוג די ערבות פון די אבות הקדושים און אויך ניט פון די רועי ישראל, ביז די אידן האָבן געזאָגט אַז זייערע קינדער וועלן זיין די ערבים, אַז מען וועט זיי לערנען תורה און מחנך זיין אין יהדות, און ערשט דענסטמאָל האָט השי״ת מסכים געווען צו געבן די תורה הקדושה. און דאָס דאַרף זיין אַ מוסר השכל פאַר אונז אַלעמען, אַז אייניע פון די הכנות צו מקבל זיין די תורה, איז דאָס אַ פאַרשטאַרקטע אַרבעט אין דעם חינוך פון אידישע קינדער.

איך בעט איבערגעבן מיין גרוס ברכה צו אַלע מלמדים פון דער ישיבה און אַלע אַרויסהעלפער פון דער ישיבה מאטעריעל און גייסטיג, וביחוד להרה״ג והרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ עוסק בצ״צ באמונה וכו׳ וכו׳ . . . יחיו.

בברכת קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(מכתב כ״ה אייר תשי״א)

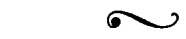
. . . און בהיות דער שבת פ׳ יתרו איז דער שבת וואו עס ווערט דערציילט וועגען קבלת התורה, וועט איר געוויס אויסניצען אין אייער שול דאָס וואָס עס ווערט דערציילט אין דעם קונטרס ח״י אלול תש״ג עמוד 11*, אַז באַ קבלת התורה האָט השי״ת די ששים רבוא אידן אַ חוץ זקנים וכו׳ געפירט אין חדר און געלערנט מיט זיי קמץ אל״ף, אָ, וואָס דאָס איז דער ערשטער אות פון אנכי, ויעזין שם בארוכה.

בברכת שבתא טבא.

(ממכתב י״ח שבט תש״ב)

---

*) סה״ש תש״ג ע׳ 144. המו״ל.

רז״ל מספרים (שמ״ר פכ״ח) כשביקש הקב״ה ליתן תורה לישראל אמר למשה: אמור לנשים תחלה — הן מזדרזות במצות — שיהו מנהיגות בניהן לתורה.

ולכן — ע״י חנוך הראוי שהי׳ אז — מצינו בדור ההוא של מ״ת אשר כשקבצו זהב לעשית העגל לא רצו הנשים להשתתף בזה בשום אופן — אבל, כשזמן קצר אח״ז נתנו בנ״י נדבתם לבנין המשכן היו הנשים הראשונות להביא לבנין המשכן,

הורים! אבות ואמהות!

שלמה המלך — החכם מכל האדם אמר (משלי יד, א) חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידי׳ תהרסנו.

כל בת וילדה — היא העתידה לבנות, כשתגדל, בית בישראל. ובה תלוי קיום הבית או, ח״ו, הריסתו.

אבל להכין אותה למילוי תפקיד היותר חשוב זה — עליכם, הורים, מוטל הדבר, ועל שכמכם כל האחריות בעד עתידה של בתכם ועתידו של ביתה אשר עלי׳ לבנות אותו.

ולעזור לכם לתת לבתכם חנוך הראוי הדרוש לה למצוא את דרכה דרך הישר בחיים מאושרים ברוח וגשם

כדי להמציא לבתכם, בת בתכם וכו׳ את כל הידיעות הדרושות לה למילוי תפקידה

כדי להעמידה על יסודות חזקים של ה„אני מאמין״ של כל עם ישראל

כדי להטביע עלי׳ חותם בת ישראל הקשורה לדתה תורתה ומסורת אבות לתכלית זו נתייסדו ע״י ה„מל״ח״ בתי הספר „בית רבקה – בית שרה״.

הורים! ראו אשר בתכם תבקר בביה״ס ב״ר או ב״ש אשר בשכונתכם.

אנשים ונשים! עזרו את ה„מל״ח״ בעבודתו, עבודת התיסדות והרחבת רשת ביה״ס שלו ואזי בטוחים אנו אשר בעהשי״ת יהיו תלמידות ביה״ס האלו המה מהבונות דור הצעיר, דור בריא בגו״ר, דור אשר בו עם ישראל יתפאר.

בברכה וכבוד

(ממכתב תש״ב־תש״ג)

בנועם קבלתי הידיעה ע״ד סיומן ביום י״א סיון, הבע״ל. והנני שולח ברכתי לכל אחת ואחת מהן שיהי׳ סיומן בשעה טובה ומוצלחת.

ובודאי למותר להדגיש אשר „סיום״ בכגון זה, כמו בכל עניני יהדות תורה ומצוות, פירושו התקדמות ועלי׳ לשלב גבוה יותר ומדריגה גבוה׳ יותר בלימוד המביא לידי מעשה – קיום המצוות – והנהגה טובה בחיי היום־יום, כיאות לבנות ישראל, בנות אמותינו שרה רבקה רחל ולאה אשר בנו בית ישראל.

ובפרט אשר זה עתה באנו מזמן מתן תורתנו, והסיום הוא בימים הסמוכים לו, תוך ימי ההשלמה, עת אשר בטח עומדות, בתוככי כלל ישראל, תחת תוקף רושם חג קבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

וביחוד שימים אלו מזכירים ומעוררים את החלק בראש שנטלו נשי ובנות ישראל בקבלת התורה, כידוע מפירוש וביאור חכמינו ז״ל: כה תאמר לבית יעקב – „אלו הנשים״ (ואח״כ) ותגיד לבני ישראל – „אלו האנשים״, שבזה התורה מדגישה ומבליטה את הזכות והתפקיד המיוחדים של נשי ובנות ישראל בנוגע לשמירת התורה והמצוות בכל דור ודור, כולל השפעה טובה על כל סביבתן באופן דמוסיף והולך בהתאם להציווי „מעלין בקודש״.

נוסף על סגולת השנה הזאת, שנת הקהל, שגם בזה הי׳ לנשי ובנות ישראל תפקיד מרכזי, כהוראת הכתוב: הקהל את העם, האנשים והנשים והטף, כמבואר במכתבים כלליים של האי שתא.

וזכות יתרה נודעת להן, להיותן המסיימות הראשונות בסיום ראשון של ביה״ס „בית חנה״, אשר כל הבאות אחריהן תראינה בהן מופת ודוגמא חי׳ ללכת

בעקבותיהן בדרך התורה והמצוה, לכבוד ולתפארת בית הספר שלהן ומוריהן והוריהן שיחיו.

בברכה להצלחה מרובה ולבשורות טובות,

(ממכתב אסרו חה"ש תשכ"ז)

זיינער צייט האָב איך ערהאַלטען אייער בריף אין וועלכען איר שרייבט אַז איר זייט געוואָרן די כלה פון האברך הוו"ח אי"א מו"ה . . און בעט אַ ברכה אַז עס זאָל זיין בשעה טובה ומוצלחת. איר שרייבט אויך אַז איר זייט ניט פון אַ חסידישער משפחה און ווייסט ניט פיל פון די זאַכען וואָס איר דאַרפט וויסען, אָבער איר וועט פאַרזוכען צו לערנען דאָס ווי מעגליך פריער דורך אייערע יעצטיגע געוואָרענע קרובים . . שיחיו:

עס האָט מיך געפרייט צו לייענען אַלעס וואָס איר שרייבט אין אייער בריף, און בענטש אייך און אייער חתן שיחיו אַז איר זאָלט באַשטימען די חתונה אויף אַ גוטער שעה, און זי זאָל זיין אין אַ גוטער גליקליכער שעה און בויען אַ הויז בישראל אויף די יסודות פון תורה ומצות, ווי עס איז ערקלערט געווארען אין תורת החסידות, בדרכי החסידות ומנהגי החסידות.

דאָס וואָס איר שרייבט, אַז איר זייט ניט פון אַ חסידישער משפחה, דאַרפט איר זיך פאַר דעם ניט שרעקען, וואָרום לויט דעם אויסשפראַך פון רבינו הזקן בעל התניא, איז חסידות אַ זאַך פאַר כלל ישראל, און עס איז געשריבען און איבערגעגעבען געווארען אין אַזאַ אופן, אַז יעדער איד מאַן און פרוי זאָלען גרייכען צו דעם, און קענען פירען זיך אין טאָג טעגליכען לעבען לויט די אָנווייזונגען פון תורת החסידות, מען דאַרף נאָר וועלען, און דענסטמאָל ווייזט השי"ת די וועגען און גיט אויך די מעגליכקייט אויף צו פאַרווירקליכען דאָס אין לעבען.

זיכער ווייסט איר אַז באַ מתן תורה, וואָס מיר גייען פייערן די נאָהענסטע טעג, ווערט דערציילט אין מדרש, אַז השי"ת האָט געזאָגט צו משה רבינו, אַז פריער זאָל ער דערציילען וועגען דעם צו די פרויען. דאָס איז אַ לעהרע אויף פילע ענינים באַ אידען, ובפרט — אַז וועג מען גייט בויען אַ הויז, סיי אַ אינדיווידועלע אָדער אַ כללית'דיקע, ליגט אַ עיקר אחריות אויף די פרויען, וואָס זיי זיינען די עקרת הבית, דער עיקר פון דער הויז און ווי מ'זעהט דאָס בעשיינפערליך פאַקטיש, אַז די פירונג פון דער הויז און וועג רעט די ערציהונג פון זין און טעכטער און אפילו די הנהגה פון דעם מאַן, היינגט אָפּ אָן דער פרוי, במילא דאַרף די פרוי וויסען די פאַראַנטוואָרטליכקייט וועלכע ליגט אויף איר, און זי קען אויך זיין זיכער אַז

וויבאַלד השי״ת פאָדערט דאָס, גיט ער ברוך הוא אויך די מעגליכקייט און די כחות אויף צו בריינגען דאָס אין טאָג טעגליכען לעבען.

השם יתברך זאָל אייך העלפען אַז איר זאָלט איינשטעלען אייער הויז און פירן זי ווי אויבען געזאָגט, און זאָלט האָבען אַ פרייליכען יום טוב שבועות און דערנאָך אויך אין פאַרלויף פון גאַנצען יאָר אין אַ לעבען פון תורה ומצות.

(ממכתב כ״ו אייר תשי״ב)

. . . בודאי ידוע לו מספור רז״ל אשר לזמן מתן תורה הנה כל ישראל נעשו בריאים ושלמים, ומובא בשם כתבי האריז״ל (הוא בספר לב דוד להחיד״א), עה״פ והימים האלה נזכרים ונעשים שכשהענינים נזכרים כדבעי הרי הם נעשים, היינו שממשיכים כל הענינים וההשפעות דימים האלו, ואיחולי בזה לכת״ר שי׳ אשר בימי הגבלה והכנה למ״ת הנה יצליח דבר ההכנה כדבעי ובודאי יומשך לו עי״ז שיהי׳ בריא ושלם ולקבלת התורה — בנוסח ברכת כ״ק מו״ח אדמו״ר — בשמחה ובפנימיות.

בברכת חג שמח.

(ממכתב ג׳ סיון תשי״ב)

. . . הוו״ח ר׳ . . שי׳ האָט מיר איבערגעגעבען, אַז איר און אייער פרוי שיחיו פילן ניט אַזוי גוט.

איר ביידע דאַרפט זיין בטוח אַז איר וועט אָנהויבען פילען בעסער, און בפרט אַז מיר דערנעהנטערן זיך צום יום טוב שבועות, דער זמן פון מתן תורתנו, וואָס אין מדרש וועט געבראַכט, אַז דענסטמאָל באַ מתן תורה זיינען אַלע אידען געווארען געזונט, וואָס דאָס איז נאָך אַ באַווייז אויף דעם וואָס וועט געזאָגט אין תורת הבעל שם טוב, אַז השי״ת וויל אַז מען זאָל עם דינען אויך מיט דעם גוף, און ניט דורך מאַטערען דעם גוף, נאָר מען זאָל דינען השי״ת מיט שמחה און גוטען געזונט און זיין איבערגעגעבען צו קיום התורה והמצות, און השם יתברך זאָל אייך העלפען צו מקבל זיין די תורה בשמחה ובפנימיות מתוך בבריאת הנכונה.

(ממכתב כ׳ אייר תשי״ב)

שמחתי להוודע זה עתה אשר ביתו לא נפגע מהפצצות וכו' שלכן תקותי חזקה, ומכל שכן וק"ו, בנוגע לכ' וכל משפחתו שליט"א, שהשלום בשלימות אתם.

ויהי רצון שיקויים בזה וכן בנוגע לכל אחינו בני ישראל שליט"א שבאה"ק ת"ו ובכל מקום שהם, הודעת חכמינו ז"ל (ב"ב יב, ב) שכל שמטיבין לו הרי בודאי שיהי' לזה המשך בהטבה, טוב בגשם וברוח גם יחד.

ומובן ופשוט שכולל ולכל לראש, ובסגנון הכתוב, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה הוי' במצרים והמסייעים שלהם, ומסר רבים ביד מעטים שהלכו במס"נ ל„עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", ואז הרי בודאי ובודאי שיהי' כסיום הודאה הידועה – (שכאו"א יוסיף בתומ"צ, ביחד עם ההודאה מקול"ע למקור הנסים), – להודות ולהלל לשמך הגדול.

והרי הימים ימי סגולה – ראש חודש השלישי, וימי הכנה והגבלה למתן תורה ולקבלת התורה, תורת חיים, אַ לעבעדיגע תורה, ובפתגם ששמענו מכ"ק מו"ח אדמו"ר – אַ תורה וואָס מאַכט־אויף לעבן, חיים ראויים לשמם,

ימים בם נבחרו בנ"י להיות סגולה מכל העמים ממלכת כוהנים וגוי קדוש.

בברכה – בנוסח המסורתי – לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות – מתוך בריאות הנכונה ובכבוד ובהוקרה – המצפה לבשו"ט.

(ממכתב ער"ח סיון תשכ"ו)

. . . מאשר הנני קבלת מכ' מד' סיון, וקודם לו המברק. ויה"ר שינצלו אנ"ש כל פעולותיהם בכל מקום שהם להגדיל תורה ולהאדירה ובאופן דעקבתא דמשיחא בל' הכתוב ובני ישראל יוצאים ביד רמה, ויצליחו.

כיון שזה עתה באנו מחג השבועות זמן מתן תורתינו עלי' נא' חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות, חירות מכל הענינים המבלבלים מצערים ומעיקים, הנה יבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בענינים הכללים ובענינים הפרטים אשר הא בהא תליא.

(ממכתב י"א סיון תשח"י)

מקבל אני ידיעות מכ' על ידי . . ושמחתי להידיעות שכ' כבר בביתו ומתכונן להמשיך עבודתו הספרותית, ובענין הפנימי שבה, הפצת בארות החסידות.

וכיון שנקודת החסידות היא — עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב, והוא באמת פסק דין ברור ברמב"ם הלכות לולב (בסופן), ומיוסד על מקרא מלא שבכתוב כמובא ברמב"ם שם, יהי רצון שימשיך כ' בעבודתו האמורה מתוך שמחה אמתית, זאת אומרת שגם הגוף לא יבלבל, ואדרבה ישתתף בשמחה גם הוא.

והרי זהו גם מעניני חג השבועות, זמן מתן תורתנו, דאזלינן מני', ובלשון רבינו הזקן בעל התניא בשולחנו, סי' תצ"ד, סעיף י"ח, יום שניתנה בו התורה צריך לאכול ולשמוח בו להראות שנוח ומקובל לישראל יום שניתנה בו התורה.

מצורף לזה העתק מכתב ושיחה כלליים שתקותי שיענינו את כ'.

בברכה לבריאות הנכונה ולבשורות טובות ובכבוד.

(ממכתב י"א סיון תשכ"א)

נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת חג השבועות

ה'תש"נ

יום טוב שמח וקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולהמשיך כל זה בכל השנה כולה,

ויקויים בכל אחד ואחת היעוד: כרתי ברית לבחירי, נשבעתי לדוד עבדי, כי מצאתי דוד עבדי – הגאולה האמתית והשלימה

/מקום החתימה/

כרתי . . עבדי: תהלים פט, ד. כא.

ה'תנש"א

שבת שלום ויום טוב שמח וקבלת התורה בשמחה ובפנימיות ולהמשיך כל זה בכל השנה כולה האנשים והנשים והטף,

ועד אשר במהרה בימינו ממש: ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו,

בגאולה האמתית והשלימה.

/מקום החתימה/

ויהי נועם . . כוננהו: תהלים צ, יז (צדיק, טוב).

. . . ע״ד שאלתו בהקוה״ק חשון תשג״ה אשר נשמט — (בהעתק סש״ב ספ״ו) במספר גקה״ט — אש מתלקחת*. ור״ל כונת המעתיק אשר גקה״ט הם: רוח — א, סערה — ב, ענן גדול — ג.

הנה אף שיש למצוא יסוד לפי׳ רוח סערה שהיא מעין שתים, עפמ״ש בעבוה״ק (הובא בלקו״ת פ׳ קדושים) חלק ס״ת פי״ט — והוא בזח״ג קצו, א — דרוח סערה היינו זו״נ, משא״כ רוח לחוד או סערה לחוד, אבל זה רק לחדודי. ופשוט אשר בהק״ו הוא השמטת הדפוס. וצ״ל רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת.

ועיין בע״ח שמ״ט פ״ג ולקו״ת רד״ה ויקחו אליך פרה המדברים בענינא דספ״ו דסש״ב, ואיתא שם להדיא גם אש.

ורבו לספור המקומות בכלל, אשר אש מתלקחת נמנית במספר הקליפות (ולדוגמא זח״ב קלא, א).

איברא אשר לכאורה צ״ע מה שמנה ופי׳ בסש״ב רו״ס וענן גדול, אבל ואש מתלקחת לא באה אלא ברמז בתיבת „וגו״ ובפרט אשר נודע עד כמה דייק אדה״ז בלשונו בספרו סש״ב. ובכל דפוסי התניא שראיתי, לרבות גם אלו שנדפסו בחיי אדה״ז, כתוב כנ״ל.

ובפשטות אואפ״ל, דאטו כי רוכלא ליזל וליחשוב, ודי ברמיזא.

והא דפי׳ „וענן גדול״ ולא כתב „רוח סערה וגו״, הוא מפני דל׳ הכתוב הוא „רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב״. ואי הוי כתב בסש״ב „רו״ס וגו״ הי׳ מקום לטעות דצפון הוא מגקה״ט. אבל „וגו״ שאחרי „וענן גדול״ א״א לספק בכונתו. וגם תיבות „אש מתלקחת״ סמוכות לתיבות „וענן גדול״.

— ולולא דמסתפינא הוי אמינא שבסש״ב צ״ל ענן בלא וא״ו, וכל׳ הכתוב, וכמו שמתחיל ונקראו כו׳ שלזה מתאים אח״כ „ענן״ בלא וא״ו. אבל בכל הדפוסים הוא בוא״ו —

עוד צריך להבין כונת מש״כ בסש״ב ונק׳ במרכבת כו׳, דלכאורה למאי נפ״מ בענינא כאן. ואואפ״ל דבא להורות מהיכן יצאו גקה״ט (וגם ק״נ) כיון שאין בהם טוב כלל (וע׳ בזה באורך לקו״ת לג״פ ד״ה להבין ענין הברכות אות ז׳ ח״**). וע״ז קאמר ונק׳ כו׳ שזהו שרשם למעלה.

— ועי׳ ביאור דאלה מסעי הג׳ בתחילתו. — ולא אמר זה לעיל ספ״א, דשם לא נזכרו גקה״ט אלא דרך אגב. —

ומדי דברי בענין זה באתי להעיר, שלע״ע לא מצאתי בדא״ח ביאור החלוק דגקה״ט עצמן בין אחת לחברתה, מלבד החלוק כללי שבבי׳ דאלה מסעי הנ״ל.

---

*) יחזקאל א, ד — הפטרה יום א׳ דחה״ש. המו״ל.

**) אוה״ת בראשית כרך ג׳ תקסא, א ואילך. המו״ל.

ובמושכל ראשון י"ל שהם בג' קווין (ג' יסודות אש רוח וענן דהיינו מים ויסוד העפר נכלל בהם כידוע) קו הימין שבכחות הנפש – מים, השמאל – אש, והאמצעי – רוח.

וע"ד המוסר והעבודה מבואר ענינם בר"ח ש' היראה פ"ד. ובפרדס שכ"ה פ"ז פי' – ע"פ הת"ז – שענן אש רוח היינו חד"ר. ובקהלת יעקב בערכם דאש ענן רוח הם בינה זו"ן דקליפה – ע"פ הקדמת ת"ז דרכובין בהם ה'ו'ה' שבשם – ובערך ד' קליפות שהם חג"ת, נה"י, מל' דקליפה וק"נ היא א"ס וכח"ב דקליפה כו'. וא"כ ע"פ המבואר בד"ה ביום השמע"צ רדע"ת וד"ה לא תלבש שעטנז רע"ח (וע' ע"ח שמ"ח פ"ג. מבו"ש ש"ו ח"ב פד"ה), דבקליפה הוא סדר הפוך: מל' ולמטה ממנה ז"א וכו', ולפ"ז אש מתלקחת למטה מרוח וענן, וצ"ע מלקו"ת מסעי הנ"ל. ובע"ח שמ"ט פ"ד משמע דסדרן ממטלמ"ע הוא רוח סערה ענן ואש.

ועיג"כ מ"ש ע"ד קליפה הג' שבאגוז (דהיינו אש) בזח"ג רכז סע"א ורע"ב – הובא בפרדס שם פו"ז – ובפע"ח ש' הפורים קרוב לסופו. ואכ"מ . . .

(ממכתב ימי חנוכה תש"ג?)

שמחנו לשמוע מפי . . . כי כמ"ע הוא בראש המיסדים את החברה תהלים* בביהכ"נ . . .

אשרי מי שזכה לדבר גדול כזה ושיש לו חלק בזכות כל אלה שאומרים תהלים ברבים בחברה זו. ובטח הולך הוא מחיל אל חיל ומשתדל יחד עם כל המסייעים אותו להשפיע על כל המתפללים בביהכ"נ שלו להרשם לחברה תהלים זו.

ובטח ידוע לו מה שאמר ה„צמח צדק"**: „אלו ידעתם כוחם של פסוקי תהלים ופעולתם בשמי רום הייתם אומרים אותם בכל עת. תדעו שמזמורי תהלים שוברים כל המחיצות ועולים בעילוי אחר עילוי בלי שום הפרעה ומשתטחים לפני אדון עולמים ופועלים פעולתם בחסד וברחמים".

מצרפים אנו בזה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א ע"ד אמירת תהלים ומכתב „מחנה ישראל" ע"ד חברת תהלים עולמית***, ומקוים אנו כי גם חברת תהלים המתנהלת ע"י כמ"ע תואיל להרשם בחברת תהלים העולמית.

---

*) ראה בפרטיות אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"ו ע' שיא ואילך, אודות יסוד חברות תהלים (וע"ש ע' שיז השייכות לחה"ש). המו"ל.

**) ראה קובץ מכ' לתהלים ע' 210. המו"ל.

***) ראה הנסמן לתחלת המכתב. המו"ל.

וזכות אמירת תהלים תעמד לו ולכל חבריו בחברת תהלים בביהכ"נ . . . להנצל מחבלי משיח ולזכות לקבל פני משיח צדקנו בקרוב בקרוב ממש.

בברכה לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה

(ממכתב כ"ה מרחשון תשג"ה)

. . . והנה* בב"נ רק מחוסר אבר פסול, ב"נ ובנ"י נעשה החלוק ע"י מ"ת שענינה ביטול הגזירה דבני רומי לא ירדו כו', אלא ששו"א נעשו לאחדים. בדקות זהו חידוש תורת החסידות אין עוד ממש, ד' אחד מלמטלמ"ע ומלמעלמ"ט. וזהו דב"נ רק מחוסר אבר – העדר המצוה לגמרי – משא"כ חסידים כמה ענינים – מומים – פוסלים – הידור מצוה ובכלל אלק' בגימט' הטבע ובגימט' מום וצ"ל ברא אלק' להבריא הטבע.

(ממכתב ח' תשרי תש"ג)

*) נכתב בשוה"ג דהמכתב (שנדפס בלקו"ש ח"ט ע' 368) בענין תמים ובעל מום בעבודת ה', בכותרת „ר"פ מהמשך להנ"ל". המו"ל.

במענה למכתבו מיום ה' שמסיים בשתים עשרה שאלות וכותב שיש עוד לשאול, אבל אין לדבר סוף.

הנה לבד זאת שלא במכתב יכולים לענות על שתים עשרה שאלות כאלו, העיקר שכאשר ישיבו על אלו השתים עשרה, הנה היצר יציג אחרות במקומן ועוד גדולות במספרן מן הסתם.

והעיקר שלבחור כגילך אין זה ענין לחפש שאלות ולחשוב שזה שלא קבלת ע"ע תשובה על כל השאלות, זוהי הסיבה מה שחסר בהתמדה ושקידה. ענינו של בן ישיבה בכלל – הוא ללמוד תורה ולחפוץ להבין מה שכתוב בה, וכלל וכלל לא לחתור (גריבלען) אפשר יכולים לחדש קושיא שאחרים לא עמדו על זה, ולחקור מי יוכל לתרצה.

ולדוגמא כמו אחד שמתחיל להתלמד חכמת הרפואה להבדיל, ולמחרת אחר

ההתחלה, יודיע למוריו שמוכרחים לתרץ לו מדוע כאשר מרפאים ענין זה וזה נותנים כדורים מרים, אפשר יכולים להיות הכדורים מתוקים, מדוע צריכים לנתוח, ירפאו בלי ניתוח וכו' וכיו"ב, ומבלי הבט על זה שכותב הנך שכבר שתי שנים שלומד אתה בישיבה, הנה לגבי העומק שישנו בתורתנו הק' — הנה זה אפשר רחוק יותר מאשר הידיעה של המתחיל ללמוד חכמת הרפואה יום הראשון, לגבי ידיעת רופא שגמר.

מובן שאין כוונתי בזה לאמר, שלא צריכים להבין מה שכתוב בתורה, ואדרבה זהו חיוב ללמוד תורה באופן ובדוקא להבינה, אבל מוכרח להיות הקדמת נעשה לנשמע, ענין של קבלת עול, שאז אין מניחים עצמו לבלבול מהיצר מללמוד תורה בהתמדה ושקידה, ואז אפילו אם ישנה איזה קושיא, אין פועל זה על ההתמדה והשקידה, ובפרט כאשר תעבור עוד הפעם על השתים עשרה קושיות, הנה כמו שכותב אתה בעצמך בתחלת מכתבך, זה דברים שבודאי גדולי ישראל עמדו על זה, ויודעים אנו שלמדו תורה בהתמדה ושקידה וקיימו מצות בהידור הכי גדול, שמזה מובן א) שישנו תירוץ משביע רצון, ב) ואם יש פרט שלא מובן כולו, בשכל, אין זה נוגע לגמרי לההנהגה כמו שיהודי צריך להתנהג ע"פ התורה, כי מהו הפלא שאדם לא מבין מה שהקב"ה מבין כביכול, אדרבה הפלא הוא בנהפוך, שיש ענינים מחכמתו ורצונו של הקב"ה שהיא התורה, שאדם שהוא בעל גבול מבינו בשכלו הגבולי.

ויהי רצון שתעזוב דרך החתירה (גריבלען זיך) ולחפש קושיות, שזה לגמרי לא מענינך, ותתן עצמך לקיים מאמר המשנה אני נבראתי לשמש את קוני, ובפרט כאשר מתקרבים אנו לזמן מתן תורתנו שכנ"ל קבלוה ע"י הקדמת נעשה לנשמע וכמרז"ל שכן דוקא צריך להיות שאז תומת ישרים תנחם, ובאם אחרת ח"ו וכו' (עיין מסכת שבת פ"ח סע"א).

בברכה לבשו"ט.

(ממכתב כ"ז אייר תש"ז)

קבלתי מכתבו מיום ג' כסלו, ות"ח על נעימות כתבו מהתרשמותו ממכתבי וכו', ובלשונו „תחושה טובה לדעת כי קיימת שותפות גורל ואחריות הדדית בין בני עמנו באשר הם שם".

תקותי שידוע לו שתורת החסידות מוסיפה עוד בזה הוספה מהותית, אשר כל בני עמנו באשר הם שם לא רק שותפים הם בעניניהם — ששותפות פירושה ששני אנשים נפרדים משתתפים בענין אחד — כי אם, בלשונו של רבנו הזקן מייסד תורת חסידות חב"ד, הם „קומה אחת שלמה כו' שכולם מתאספים יחד להיות לאחדים

כאחד" (בספרו לקוטי תורה, ר"פ נצבים, ועד"ז בכ"מ). היינו שהם אברי קומה אחת. ואף שיש חילוקים ביניהם ועד מן הקצה אל הקצה, ובל' הכתוב מ„ראשיכם . . ועד שואב מימיך", חילוק באיכות או בכמות או גם בשניהם, אבל כולם משלימים זה את זה, ועד שדוקא על ידי היותם „לאחדים כאחד" כל או"א מהם נעשה אבר מגוף אחד, ובלשון רבנו הזקן שם: „אין שלימות להראש בלתי הרגלים".

בנוגע להשאלות הבאות במכתבו, הנה לאחר בקשת סליחתו מוכרחני להקדים נקודה עקרית, והיא, אשר בלשון הידוע „לא ברא הקב"ה בעולמו דבר אחד לבטלה", על אחת כמה וכמה את האדם. שהמסקנה מזה, אשר לכל לראש מתפקידו של האדם לברר הענינים והשאלות הנוגעים למילוי שליחותו בעולם.

והשליחות היא להרבות הטוב, או, בסגנון אחר, להגביר הצורה על החומר והרוחניות על הגשמיות. ובכל זה המעשה הוא העיקר, כפי שרואים במוחש, אלא שהמעשה צריך להיות מיוסד ומחושב על פי שכל הישר והטוב.

רצה בורא האדם אשר האדם יעשה בכל האמור מתוך בחירה חפשית שלו, ונתן לו כל האפשריות לבחירה זו, ובלשון הכתוב: „ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (וההמשך בא תיכף ובלשון בקשה וגם הבטחה —) ובחרת בחיים" (דברים, נצבים ל: טו, י"ט).

מנקודה זו, הרי השאלות העומדות על הפרק ושצריך להשתדל ולהתאמץ בפתרונן, הרי הן לכל לראש אלו הנוגעות למעשה בפועל. ורק בזמן הפנוי, לאחרי כל הבירור בזה, יש מקום להתבונן גם בענינים עיוניים שאין להם כל שייכות למעשה בפועל, עכ"פ בהוה.

ב) בודאי גם במקצוע שלו בצבא נוקט בשיטה מעשיית בחפשו פתרון לדבר העומד בספק על ידי חקירה והתבוננות האם הי' בעבר מצב דומה ואיך פתרו המצב אז ועד כמה הי' פתרון זה מוצלח. וכן בנוגע ללימוד כל מקצוע מעשי, כולל תכסיסי מלחמה ושלום, רפואת הנפש והגוף וכו', מיוסד הלימוד על החקירה במה שקרה בעבר והנסיונות שבעבר, ובסגנון הידוע „אין חכם כבעל הנסיון". ואבן בוחן ועקרית בכל חקירה כזו היא אשר לכל לראש נוגע בזה התוצאות בפועל, כוונתי האם הצליח תכסיס פלוני במצב פלוני, או טיפול רפואי במצב בריאות פלוני, או הצליח רק בחלקו או לא הצליח כלל. ורק בתור עזר משתדלים להבין טעם ההצלחה או אי ההצלחה, אבל אפילו אם מפני איזו סיבה שתהי' אין מוצאים הטעם, או שהטעם שמציע פלוני אינו רצוי או אינו מתקבל, הרי אין זה משנה, ובנוגע לפועל ולמעשה משתמשים באותו תכסיס או טיפול שהצליח בעבר, ובפרט אם היתה ההצלחה כמה וכמה פעמים, ובמצבים שונים.

ג) על פי גישה זו, שכאמור מקובלת היא בכל שטחי החיים ובכל החוגים, הן של עמנו בני ישראל והן של אומות העולם, מובן שכן צריכה להיות גם הגישה בנוגע לפתרון השאלות אודותן כותב במכתבו, והן:

על דבר מהותו הרוחנית של עמנו, כיצד יהי' קיומו וגורלו, ומה חייבים מורי ישראל ומנהיגיו לעשות בזה?

נביא ספר הזכרונות דברי הימים של עמנו ונראה מה הי' בעבר. שהרי עברו של עמנו בני ישראל, בתור עם ובתור יחידים, מגוון הוא בתכלית, בשנויים מן הקצה אל הקצה, הן בגשמיות והן ברוחניות, הן בנוגע לעצמם והן בנוגע לסביבתם, מתחיל מהתקופה שעלי' כתוב „איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו" (גשמיות) ובית המקדש עומד על תלו (ברוחניות), „וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה", „וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה" גו' (מה שנקרא עתה „המצב הבין־לאומי") — ועד לחושך כפול ומכופל של הגלות, תיכף לחורבנו של בית המקדש הראשון ושל בית המקדש השני, ימי הבינים, גזירת השואה וכו'.

והנקודה המשותפת בכל תקופות אלו ובכל מצבים שונים ומשונים אלה, לכל המתבונן מבלי דיעות קדומות, הרי היא רק אחת: מצוות מעשיות וקיומן בפועל על פי תורת ה' ומסורת אבות, כי כל שאר הענינים (ארץ, שפה וכו') במשך תקופות האמורות, או שהיו בתוקפם ובשיאם או שנעלמו כליל, שזה מכריח שלא בהם תלוי סוד קיום עמנו בתור עם, בתור קבוצה, או אפילו בתור יחידים.

ועוד זאת רואים כשמדפדפים בספר דברי הימים של עמנו בני ישראל, שכל הכחות והשיטות אשר שטו וסרו מדרך האמורה של קיום מצוות מעשיות בפועל, הרי או שנטמעו בין העמים ואין רישומם ניכר בתוך עמנו, או שלאחרי משך זמן חזרו לדרך האמורה, דרך הסלולה מדורי דורות. וגם זה התחיל תיכף כשנעשה ישראל עם במעמד הר סיני וקבלת התורה, הרי לאחרי ארבעים יום כבר היו עובדי העגל. על דרך זה גם בתקופה של „איש תחת גפנו ותחת תאנתו" היו גם עובדי הבעל וכו', ועד"ז כתות הצדוקים והבייסותים וכו'.

המסקנה מכל האמור לעיל היא פשוטה: קיום עמנו בתור עם או חברה או גם קיום היחיד, תלוי ומבוסס על קיום מצוות מעשיות בפועל. וזהו תפקידו של כל בעל השפעה — לחזק גורם זה, ולא עוד אלא כשמחזק גורם זה בנוגע לכל יחיד ויחיד, הרי כמובא בראש המכתב, נוגע זה לקיום הקומה אחת שלמה, זאת אומרת קיום כל עמנו בני ישראל באשר הם שם. שמזה גם כן מובן שכל השתדלות ויגיעה בזה כדאיות הן.

על פי האמור מובן גם כן שאין נוגע כל כך באם הענין נתפס בשכל או הטעמים שניתנים בזה על ידי פלוני ופלוני מתקבלים על הדעת או רצויים או נעימים, שהרי גם בנוגע לתכסיס מלחמה וטיפול רפואי של יחיד הקובע הוא הנסיון בפועל כנ"ל, על אחת כמה וכמה כשהדבר נוגע לקיומו של בני עמנו באשר הם שם, כולל קיום עם קדוש בארץ הקודש.

יש עוד להאריך בזה, אבל בטוחני שלדכוותי' דמר גם האמור מספיק. ויהי רצון שיתקבלו דברי באותו הרוח שהם נכתבים, ובלשון מכתבו של מר „מתוך אחריות הדדית" של כל אחד ואחת מבני ישראל באשר הם שם.

וכל אחד ואחת מאתנו יעשה בכל האמור ובחיות ובהתלהבות, מתאים לגודל ערך התפקיד ובאופן כהוראת ימי חנוכה הבאים, ונר חנוכה, שמדליקים מוסיף והולך מוסיף ואור מיום ליום.

בכבוד ובברכה.

(ממכתב י"א כסלו תשל"ד)

מאשר אני קבלת מכתבו מיום ו' בסיון, שהגיעני באיחור זמן רב.

והיפך הסדר הרגיל, אתחיל מסיומו, ובלשונו: „אינני דתי־מאמין". כו'. ומציין אני האמור במירכאות, כדי שלא להכשל בעוון החמור של מוציא שם רע על איש מבני ישראל, אשר תורת־אמת מעידה עליהם שהם מאמינים בני מאמינים, כמפורש בכמה מקומות בתורה, מתחיל עוד מזמן היותם בגלות הקשה בארץ מצרים, ערוות הארץ (שבת צז, א הובא בפירוש רש"י על התורה), על אחת כמה וכמה לאחרי מתן־תורה, אשר הקב"ה בורא עולם ומנהיגו קבע ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש.

אבל כיון שרצה הקב"ה שכל אחד מישראל, ששייך לעם חכם ונבון, יעשה הטוב והישר מרצונו הטוב ולא שיהי' מוכרח בזה, לפיכך נתן לכאו"א בחירה חפשית — ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב גו' ובחרת בחיים. אבל אין היהודי יכול לשנות את העצמיות שלו וטבעו האמתי. אלא שלפעמים מפני סיבות שונות נשאר זה בפנימיותו, וההרגל הנעשה טבע שני מכסה על טבעו האמתי, עד שטחו עיניו מלראות הענינים לאמתתם. ומשל למה הדבר דומה לאדם שנברא יפה־עינים (וכלשון הכתוב „עיניך יונים", כיונה זו המכירה ודבקה בבן זוגה). אבל הרי ניתנה לו גם האפשריות שיכניס לתוכן עדשות צבעוניות, והרואה בעיני בשר אינו מבחין אם זה צבע עיניו או צבע העדשה, וכשהעדשות כעורות הרי גם כן רואה את כל העולם כולו באופן מסולף.

וידוע ביאור הרמב"ם, מורה הנבוכים בדורו ועד לדורות אלו, אשר כל איש הישראלי רוצה באמת לקיים כל המצווה עליו, אלא לפעמים „יצרו אונסו" וכשמבטלים בלבול היצר, באיזה ענין שיהי', מתגלה העצם והטבעיות האמתית ורצונו האמתי (ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב).

ובזה גם כן המענה לכתבו אשר קשה לו השמירה וההקפדה על ההלכות, או שנדמה לו שמקיים מתוך פחד וכו', שאין אלו אלא פתויי היצר ודמיונות שאין בהם

ממש, וכשיתגבר עליהם יראה שאדרבה, שהוא מאמין בן מאמין, ועובד את ה' מתאים להכתוב ואהבת את ה' אלקיך גו' ושננתם לבניך גו' וקשרתם לאות על ידך גו'.

אם יכתוב שמו ושם אמו, שכן מזכירים בתפילה, אזכירו לברכת ה' בתוכן מכתבו, כולל ג"כ לעבוד את ה' מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, וכמצווה עלינו — מתוך שמחה, וגם מתוך הרחבה כפשוטה.

בכבוד ובברכה.

(ממכתב כ"ז סיון תש"מ)

. . . במ"ש אודות . . . שי', שכבר אזלו ותמו כל האותיות לדבר אתו, מובנת הסתירה מזה למה שמסיים אחרי כן שבדבוריו מאז הוא עומד. שהרי כיון שאין אמת אלא תורה והוראותי', וידועה ג"כ אחת ההוראות שלה' שכל איש ישראל רוצה לקיים האמור בתורה אלא שישנם כאלו שיצרם הרע אנסם (ולכן מועילה כפי', כיון שאינה אלא הסרת האונס) וכפי', הרי, לפעמים, בדברים חזקה ביותר מאשר באופן אחר, ופשיטא שהיא נעימה יותר, הרי כל זמן שאין הזזה בעמדתו של האמור, ה"ז ראי' מוכחת — שעדיין לא דברו אתו עמו כלומר אליו. והרי המצוה של הוכח תוכיח ביארו חז"ל[2] שהיא עד כדי נזיפה עד כדי קללה ועד כדי הכאה. והנ"ל הוא ע"פ דין שבתורת הנגלה, ועאכו"כ לפנים משורת הדין וע"פ פנימיות התורה. והמפורסמות — אשר, סו"ס, בל ידח ממנו נדח. ובפרט שקרב קץ הגלות ומוכרח להיות כולו זכאי. וידוע הפירוש בזה שהרע נפרד מהטוב לצד א' כולו זכאי כו' — בודאי שיש לפעול על הנ"ל . . .

1) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

2) ערכין טז, ב. ועי"ג"כ דרמ"צ מצות אהבת ישראל.

(ממכתב ד' ניסן תש"ח)

. . . לכתבו אשר „מוצאי ממשפחה חילונית" — ודאי אשר ה„חילוניות" היא תופעת לוואי ו„לבוש" חיצוני המכסה את העיקר והעצם הנמצא בו — שהרי כל אחד (ואחת) — ממשפחתו שי' — בן אברהם יצחק ויעקב (ובת שרה רבקה רחל ולאה)

ולאחריהם – עשיריות דורות שומרי תורה ומצות, אלא שנתן השם הבחירה לאדם בנוגע להנהגתו, אבל אין כלל ביכולתו לשנות את העצם העיקר והפנימית שלו.

(ממכתב בדר"ח מ"ח תשל"ח)

במענה לשני מכתבי', בם כותבת ראשי פרקים מחיי', מצב רוחה, ומצבה בכלל בזמן האחרון, וכולי.

והנה בכלל אין פלא בחוסר שלוה פנימית באיש או אשה הישראלית אם אין הנהגתם היום־יומית מתאימה לטבע הפנימי והעצמי שלהם, זאת אומרת מתאימה למה שנאמר בתורתנו הק' ביחס לכל אחד ואחד מבני עמנו: בנים אתם לה' אלקיכם. שאם בנוגע לילד סתם עליו להתנהג באופן המתאים להוריו, על אחת כמה וכמה ועד לאין קץ בנוגע לבניו של מקום, בני ובנות ישראל, שאביהם שבשמים הורם דרכם בחיים בתורתו (לשון "הוראה"), הנקראת "תורת חיים", והלא הוא גם הבורא שבראם באופן המתאים לחיים אלו. שלכן הפרעה בהנהגה האמורה מביאה הפרעה בשלוה הפנימית וכולי.

מהאמור מובנת גם כן העצה העיקרית לתיקון המצב, והיא שלכל לראש צריכה להתנהג מכאן ולהבא באופן המתאים לרצונו של ה' בורא האדם ומנהיגו, כמפורט בשלחן ערוך.

מובן שמשער אני שיש מקשים על הנחה האמורה מהמציאות שכמה מאלו שאינם מקיימים את המצוות ובכל זה כנראה אין חסר להם מאומה, גם לא בנוגע למנוחת הנפש וכולי. ותירוץ הקושי' גם כן פשוט הוא: א) בסגנון חכמינו – אין אדם יודע מה שבלבו של חברו, ובפרט בשטחים שמכמה טעמים מובנים אין חברו רוצה לגלות אותם להזולת. ב) בדוגמת חולי הגוף ר"ל, אשר כשאין החולה מרגיש שחולה הוא אין זה סימן בריאות, אלא אדרבה, סימן שהחולי כבד עליו. ועל דרך זה ועוד ביתר שאת הוא בנוגע למצב בריאות הנפש.

לשאלתה בנוגע לעצה מעשיית וכולי, הנה על פי התיאור במכתבה עלי' להתחיל לסדר חיי' באופן שתתרגל לחיים מסודרים מדי יום ביומו, אשר זה יקל עלי' להיכנס למסלול חיים קבוע, משמעת עצמית, מוח ושכל שליט על הלב והרגש, וכולי.

מובן שאין בהנ"ל שלילת הכתוב בתחילת המכתב, כי אם במסגרת זו עצמה הרי על האדם לעשות בדרך הטבע, וכנראה מהגורמים העקריים במצבה הוא הבלי־

סדר ובלתי יציבות בחיי׳ בצד החיצוני שלהם, וכתוצאה מזה גם במצב נפשה, הרגשות וכולי.

כיון שלאחרי זמן ארוך של חיים בלתי מסודרים קשה להתרגל לחיים מסודרים ויציבים, מהדרכים להקל המעבר האמור הוא על ידי גורם מבחוץ, כוונתי קבלת משרה וכיוצא בזה, שתדע אשר יש לה התחייבויות כלפי אחרים בעבודה קבועה ושעות קבועות וכולי.

נראה מבין השיטין שבמכתבה שמעריכה את המצב שלה שיש לה סיבות נעלמות ורציניות וכולי. אבל לדעתי הנקודה העיקרית והגורם העיקרי הם שני ענינים הנ״ל: הנהגה על פי התורה וחיים בסדר מסודר. וכשתתקן (לאט לאט, לפחות) את האמור ישתפר מצבה במדה הכי חשובה, ואולי גם עד לידי תיקון גמור.

עוד נקודה בהאמור, וגם היא עקרית, היינו שידוך מתאים. אבל פשוט שגישה לבעי׳ חשובה זו, על אחת כמה וכמה החלטה בזה, צריכה להיות מתוך מנוחת הנפש ומבלי בילבולים. שלכן קדימה לסידור שני הענינים הראשונים, ולאחרי זה לגשת ולהתענין בנקודה האחרונה.

קשה לשער מראש כמה זמן דרוש יהי׳ לתיקון האמור, אבל ברור הוא לדעתי אשר תלוי זה אך ורק ברצונה והחלטתה תקיפה שעלי׳ ללכת בכיוון האמור, ולאחרי זה למלאות החלטה זו מבלי היסוסים וספיקות וכולי.

ויהי רצון שהשם ית׳, המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, יאיר דרכה בחיים ויצליחה בכל המצטרך לה בגשם וברוח.

בברכה לבריאות הנפש ובריאות הגוף ולבשורות טובות.

(ממכתב כ״ה תמוז תשכ״ו)

במענה למכתבה בו כותבת בהנוגע לבנה . . שי׳ ומקום לימודו.

והנה מובן שאין בזה מקום לביטוי, שאתן רשות או לא, כי הרי איני רודן וגוזר גזירות, כי אם כששואלים אותי, מביע אני את דעתי, כפי הנראה לי לטובת הענין, וגם בנדון זה כן הוא, אשר כיון ששאל אותי, מחויב אני לענות גלוי את הנראה לי, ובפרט שלדעתי ברור הוא בהחלט, וכמענתי מאז, שזהו טובתו האמיתית של בנם שי׳, ולא רק בנוגע לחיי העולם הבא כי אם גם בנוגע לחיי עולם הזה כפשוטו.

והרי פשוט הוא, ששלות הנפש האמיתית ועמדה בחיים בלי קרעים ותסבוכת,

חשובים היו בכל עת ובכל מקום, חשובים שלא בערך מהשכלה וממון וכו', עאכו"כ בתקופתנו רבת המהפכות וכו' וכו' ופשוט ג"כ שתקופת החינוך בגיל הנ"ל מטביעה חותמה על כמה וכמה שנים שלאחרי זה, ואין זה ענין של רק אותם החדשים שנמצאים במסגרת מסוימת, כי אם ועיקר בנוגע להשפעה שלאחרי'.

טעות רגילה בין הורים בנוגע לחינוך ילידיהם שי', שתקותם שמצב הבנים יהי' באופן מסוים וברמה מסוימת, כשיגדלו ויהיו עצמאים, מגבילים הם החינוך בימי הילדות והנערות לאותה המדה ולאותה הרמה, מבלי שימת לב שכשהרצון שכשיהי' הבן עצמאי יהי' ברמה מסוימת, אזי צריך בגיל החינוך לחנכו באופן שלאחרי השפעת הרחוב וכו' וכו' יגרעו את ההישיגים של החינוך, תשאר אותה הרמה, לה מקוים.

במלות אחרות בנוגע לתורה ומצותי' וליהדות בכלל, כשרוצים כשיהי' הבן בגיל עשרים ושלשים יהי' ברמה מסוימת של יהדות יראת שמים וכו' אזי בגיל של יג'-טו' ובהתחשב עם האוירה שמבחוץ, צריכה להיות הרמה שלו בהרבה יותר.

אלא שתקותי שבהיות שניהם, היא ובעלה שי' עוסקים בשטח החינוך יקחו בחשבון, חשבון האמור, ולא יפחדו מהמסקנות המידיות, שאז בודאי גם הם יוציאו אותו הס"ה, שמסקנתו באופן אותו הברקתי, וכיון שבודאי אך טובתו האמיתית של בנם שי' לנגד עיניהם, ולא ענין של שיטה והשקפת עולם תאורתית שמוכרח להגשמה בחיים מבלי התחשב עם התוצאות וכו', יעשו כאמור במברק מתוך רצון ושמחה.

והרי הימים ימי התעוררות, ובלשון החסידות ימי אתערותא דלמעלה.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה.

(ממכתב כ"ב אלול תשכ"ג)

מאשר אני קבלת מכתבה מיום 7.5.84, ואזכירה בתפילה למילוי משאלות לבבה לטובה.

מובן שמוכרחני לקחת עמדה לכתבה שיש מישהו שיש לו שליטה על נשמתה וכו'. הרי זה היפך יסוד בתורתנו הק' תורת חיים, הוראה בחיים, שמבטיחה לכל יהודי, ולא עוד אלא לכל אדם, שאם מקיים קשר הדוק עם בורא העולם ומנהיגו ושם מבטחו בה', אזי — כדברי נעים זמירות ישראל — ה' רועי לא אחסר גו' וה' לי לא אירא גו', ואין למישהו שליטה עליו. וביחד עם זה, תורתנו הנקראת גם כן תורה

אור ותורת אמת לפי שהיא מאירה דברי׳ לאמתתם, אומרת ומדגישה ברור שקשר האמור הוא על ידי הנהגה יומיומית על פי רצונו של הבורא ושמירת מצוותיו שציוונו בתורתו, כפי שהן מרוכזות בשולחן ערוך.

עוד יסוד בתורתנו שאין הקב״ה מבקש אלא לפי כוחו של האדם, זאת אומרת שביד כל אחד ואחת להתנהג על פי רצונו כנ״ל למרות כל מה שהי׳ בעבר, ואין הדבר תלוי אלא ברצונו והחלטתו האמתיים של האדם. ולא עוד, אלא שהתורה מבטיחה שאפשר לעשות כל זה מתוך שמחה וטוב לבב.

וכיון שואהבת לרעך כלל גדול בתורה, בודאי תשתדל להשפיע על כל אלה שאפשר לה להשפיע עליהם שגם הם יסדרו אורח חייהם: על פי השו״ע. ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ופועלים פעולתם, בפרט כשמלווים בדוגמא חי׳.

בברכה להצלחה בכל האמור, ובפרט שזכתה ודרה בארץ אשר תמיד עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

בברכה לבשורות טובות בכל האמור

(ממכתב ב׳ תמוז תשד״מ)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מיום 4/12, בו כותב ע״ד מצב נפשו עתה והנהגתו שאינה מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים, כמובן גם כפשוטו, חיים אמיתיים ראוים לשמם בעולמנו הזה, עולם הזה הגשמי, ומנמק הנהגתו האמורה, במה שפלוני מתנהג שלא בסדר וגם פלוני אינו בסדר וכו׳.

ומובנת הפליאה בנמוק זה, שהרי מבוגר הוא זה כמה שנים ורוצה להבין ענינו והשייך לו, ואיך זה מנמקים עשיית היזק לעצמו, במה שפלוני או חבירו ג״כ מזיק את עצמו.

לשאלתו למה זה קרה לו מצב האמור, — הרי אין כל פלא, באילו משנים את הסביבה מן הקצה אל הקצה, והשינוי עושה רושם, שהרי טבעי הדבר, אפילו בענינים דשב ואל תעשה ובפרט כשדרך הטובה והישרה דורש פעולה, ולפעמים גם מאמץ, והעיקר שהדרך ההפכית ה״ה כדברי החכם, נופת תטופנה שפתי זרה ואחריתה מרה כלענה, הרי נוח יותר להמשך אחרי ההתחלה שהיא בהווה לא לרסן את היצר הרצון והתאוה וכו׳ מאשר להתאמץ לרסן ולהתאפק על יסוד האחרית שתהי׳ למחר.

ולכתבו שבשעה שהתנהג ע״פ התורה והמצוה, לא הי׳ בהכרה מלאה — הנה

בענינים טבעים אין ההדגשה על ההכרה כ״א על הנהגה בפועל בכדי להראות עצם מציאותו, ראי׳ על האמור, כוונתי, ששינוי ההנהגה מפני שהדרך החדשה קלה יותר לפי־שעה, ורק שלפעמים מבלבל הכרה המלאה שאחריתה מרה הוא, שהשינוי לא רק בהנוגע לענינים של תוה״ק אלא גם בענינים המהרסים בריאות הגוף, ואשר כל רופא יאמר בהחלט, שזהו נגד השכל הבריא ונגד רגש האנושי וכו׳ ובכ״ז נחלש בהם ואולי עוד יותר, והרי בודאי שלזה אין כל שייכות הנהגת פלוני בין אדם למקום וכו׳, כ״א כנ״ל שקל יותר לא לרסן את עצמו מאשר לרסן.

וכשיתבונן לאמיתתו של ענין בשינוי האמור, בודאי יודה על סיבות השינוי, ויהי רצון שמזה יסיק את המסקנא המידית, שמחובת האדם באשר הוא אדם לחיות חייו כאדם ולא כבהמה ר״ל, והחילוק הוא, שאדם יכול לשלוט ברוחו, ובלשון החסידות, שיהי׳ המוח שליט על הלב, משא״כ הבהמה שבאדם, ז.א. נפש הבהמית, וק״ל.

מהאמור מובן שמה שכותב בסיום מכתבו את הכינוים שאקרא לו, אינו מתאים כלל וכלל, והכינוי שכן אכנה לו, ותקותי חזקה רק לתקופה קצרה, היא, שלע״ע נפל הוא תחת השפעת היצר, ועדיין לא התאושש להלחם נגדו, ולהסביר לעצמו, שבהבריאה סוג הדומם הוא יותר (בכמות) מסוג הצומח, והצומח יותר מסוג החי, והחי יותר מסוג המדבר, ובמין המדבר, האנשים העמים הפראים הם הרוב בכמות לגבי אלו הנקראים נאורים, ועם ישראל הוא המעט מכל העמים מעת היינו לעם במעמד הר סיני, ובבני ישראל עצמן, אלו השומרים תורה ומצות וחיים חייהם על פיהם בשלימות לע״ע עכ״פ בעוה״ר אינם מהווים הרוב, וכמו שהיפך הטבע הוא שיאמר אדם שרוצה לחיות חיי בעל חי צומח ודומם מפני שהם הרוב בכמות, ועד״ז הוא בכל שלב ושלב מכולם.

ועוד להוסיף שהובטחנו, בל ידח ממנו נדח, וידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר בזה אשר יהודי צ״ל אַ קלוגער (חכם) ובודאי שסו״ס יעמידוהו במעמד ומצב המתאים לו מתאים לנפשו שהיא חלק אלקה ממעל ממש עד שאפילו בעת החטא היתה באמנה אתו, הנה ישתדל הוא בכל יכולתו להסביר לעצמו זה, ובלשון אחר מבלי תסבוכת יתירה ומבלי שקו״ט מיותרת לגמרי, וכמאמר חז״ל במשנתם, המעשה הוא העיקר.

ובהמצאנו בין גאולה לגאולה, י״ט כסלו וערב ימי חנוכה יהי רצון שיתחיל השינוי בכיוון האמור תיכף ומיד ובאופן דמוסיף והולך מוסיף ואור וכהוראת ימי חנוכה על פתח ביתו מבחוץ ואפילו מבחוץ ומוסיף בהם מיום ליום ומלילה ללילה.

המחכה לבשו״ט בכל האמור.

(ממכתב כ״ב כסלו תשכ״א)

כנראה מכהנ"ל חסרה אצלו (לע"ע) נקודה עיקרית, וזהו סיבה האמיתית למצבו וכו'. והיא:

מאריך ומפרט ע"ד מה שעבר עליו, האַכזבה שישנם כאלה שהיו צריכים לעזרו ולא עזרו כלל וכלל וכו'

ואינו מזכיר אף מילה אחת – מה עשה בפועל לתועלת ממשית של אחרים? – במשך כל ימי חייו? מה שמבהיל יותר – שכנראה מסגנון מכתבו אין נופל במח' הרעיון שאולי חובתו היא לעזור לאחרים בפועל (לא רק ע"י – רצון, דבור יפה, הפגנה אודות ענינים שאין יכול לשנותם כלל וכיו"ב); ולאידך גיסא פשוט אצלו שכל מה שעשו אחרים בשבילו מיום הולדו וע"ע – מגיע לו בפשיטות ואין זה מחייב אותו כלל לשכוח כל רצונותיו שלטובת עצמו ולהשתדל ביגיעה ככל הדרוש – להרבות טוב וקדושה בסביבתו (שעי"ז יתוסף זה לכל אלה שעזרוהו כנ"ל) ובמדה מאקסימלית. והרי אפשר שזהו כל תכלית ביאתו לעולם!

פשוט שהתירוץ שכו"כ מהנוער מתנהגים כמוהו – אינו תירוץ כלל. ואדרבה מגדיל הקושיא: למה לא עזרם לראות טעותם?

בנוגע לפועל: יחליט בתוקף ע"מ לקיים בפועל – שיב"ח הבע"ל (לכה"פ) יחי' יום יום ע"פ התומ"צ, ילמוד בהתמדה וביר"ש וכו' – מבלי לחשוב ע"ד ענינים אחרים (כולל גם טובת עצמו ורצונותיו) כלל –

[בירות"י, באם א"א – בתו"ת דכחב"ד וכיו"ב] וזה יתן לו היכולת לשנות באמת השקפתו דע"ע ולסדר חייו מחדש וכו'.

השמות ואזכיר עה"צ.

אין* שליחותו של איש ואשה מבנ"י לעלות להרעיש ולזעזע את העולמות – כ"א לעשות לו ית' דירה בתחתונים (ומתוך שמחה וטוב לבב) – ע"י תומ"צ והמעשה הוא העיקר [באם יוצרך לזה זעזוע עולמות במילא יזדעזעו], בנוגע לעקרת הבית [האשה], לכל לראש בעניני הבית, ובדרכי נועם ושלום – שהם דרך התורה, וכמש"נ דרכי' גו' שלום – ובאופן מסודר (כפשוטו) דוקא, היפך הלעו"ז „ולא סדרים", וכ"ז למטה מעשרה טפחים שלשם נתנה התורה.

(ממענה חשכ"ז)

---

*) מענה לאשה שכתבה: „ואם הי' לי הכח לעלות ולהרעיש ולזעזע את העולמות שיאמרו למלך המשיח – תתגלה, העם זכאיז". המו"ל.

מאשר אני קבלת מכתבו, אף כי באיחור זמן, בו כותב שמתעתד לצאת בשליחות כמנהל ועד החינוך היהודי . . .

ועל פי זכרוני מפגישתנו בודאי שאין צורך להדגיש לדכותי' איזה חינוך נקרא לאמתתו „חינוך יהודי". ועל פי מאמר חכמינו ז"ל, אשר כדרכם בקודש מביעים רעיון שלם ומעמיק במלים ספורות, פירושו של „יהודי" שמודה בכל התורה כולה וכופר בעבודה־זרה.

ובפרט על פי המבואר בכמה מקומות ש„עבודה־זרה" פירושה גם כן עבודה שהיא זרה לו, אף על פי שבנוגע לאחר אפשר שהיא עבודה מתאימה, אבל לפי תפקידו הוא ויכולתו וכו' זרה היא לו.

וי"ל שיש לזה גם שייכות עם פירוש הפשוט של ע"ז. שבשעה שמאמין בה' שהוא בורא כל העולם ומנהיגו, הרי ברור לו שכל פרט ופרט מדוייק, כיון שהכל בשלימות. מכאן מוכרח להסיק שמאחר שניתנה לאחד שליחות מיוחדת צריך ענין זה להיות כל מעינו, ואם לא מנצל כדבעי כל האפשרויות, הרי זה, בדקות עכ"פ, ע"ז בשעת מעשה, כיון שיש לו תפקיד שניתן לו מבעה"ב דבירה זו והוא פונה לענין אחר באותה שעה.

כבקשתו אזכירו על הציון למילוי משאלות לבבו לטובה, ובפרט להצלחה בתפקידו האחראי החדש.

(ממכתב כ' סיון תשל"ח)

בנועם קבלתי מכתבו מי"ח סיון, עם המצורף אליו.

ופותחין בת"ח על שימת לבבו לשלוח לי מאמרו. ועל פי מנהג ישראל עתיק — אשתמש בהזדמנות זו להוסיף הערה ו„נופך משלי" בנוגע למכתבו וגם מאמרו.

במה שכותב „משהשתחררתי" כו' „ומדי פעם בפעם פונה בכתב ובעל פה" כו' — כבר מלתי אמורה במקרים מתאימים, אשר הכתוב „אדם לעמל יולד" זהו תפקיד תמידי כל ימי חיי האדם עלי אדמות, להיות לא רק פעיל אלא גם באופן של „עמל" — עמל במובן דתורתנו תורת אמת מגדירה מושג זה. במלים אחרות, אף שמשתחררים מאיזה תפקיד ומאיזו סיבות שהן, הרי זה רק מעבר מעמל מסוג אחד לעמל מסוג שני. ואם בכל אדם הדבר אמור, על אחת כמה בנוגע למי שהי' ראש באיזה ענין שיהי', ועל אחת כמה וכמה עורך ראשי, זאת אומרת איש אשר השפעה לו על הרבים.

ואם בכל מקום הדברים אמורים, על אחת כמה וכמה ב„פלטרין של מלך", „ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה, מרשית השנה ועד אחרית שנה".

ובודאי יקבל הכתוב ברוח שנכתב, ובעיקר – במילוי התפקיד של כל אדם, ומכל שכן מסוג הנ"ל, כדברי חכמינו ז"ל: „אני נבראתי לשמש את קוני".

בכבוד ובברכה להצלחה ולבשורות טובות בכל האמור.

נ.ב. לכתבו הכי מרשים ואעיר אאיר בדבר „זמר" נפשו, דאז ע"ד ש"ב . . ז"ל, בטח הכיר בו (להבדיל בין חיים כו') אשר ביחד עם היותו, כלשון מר, „המרדן הפורץ" כו', הרי בנקודה אחת ירא הי' וכו' להכנס אלי' בעומק, והיא – בנוגע ליראת שמים בכלל, ובפרט מיוסד על הפנימיות והחיות בזה במובן חב"ד. וכמדומה לי, הסיבה לזה היתה יראתו פן „יתחייב" לחזור להנהגת מורשת אבא שלו, ועד למעשה בפועל.

כותב הנני עד"ז כיון שבזה גם מענה להערכת מר של חייו הפנימיים של . . ולפלא אשר כו"כ, כנראה, לא הרגישו בזה.

(ממכתב כ"ג תמוז תשמ"ג)

מאשר הנני קבלת ספרו ענפי ארז חלק א', ות"ח ת"ח על התשורה.

ויהי רצון אשר רבות בשנים ירבה חיילים ללימוד גדול ולמעשה גדול גם יחד.

ובשניהם באופן לברר ולהורות הענינים לאמיתתם, שבד"מ נשלל הענין דפשרות ודין מרומה.

אשר בעוה"ר דוקא במדינה זו רגיל המכשול בזה, ובטענות הידועות שהם היפך הוראת חז"ל דכשרב בקעה מצא וגדר בה גדר (שבאיסור שמזלזלין העצה היא להחמיר עליהם ולא להיפך).

וביחוד בשנים אלו האחרונות, שהתעוררות גדולה בתוככי אחב"י כאן ובכל מקום לתורת אמת ומצותי', ובלבד שידברו אליהם בדברים היוצאין מן הלב ואמת לאמיתו, ובודאי לדכוותי' דכת"ר אין כל צורך באריכות ובביאור בזה, לאחרי נסיונו זה רבות בשנים בעבודה הצבורית ובעסקנות.

בכבוד ובהוקרה ובברכה מיוחדת לקיום פסק הדין, כיון דאיפלג איפלג לארך ימים ושנים טובות כפירוש חז"ל טוב לשמים וטוב לבריות וטוב העושה פירות . . .

וארשה לי להוסיף הערה כללית ע"פ הוראת חז"ל עשו סימנים לתורה, שנכון במאד וביחוד שחלקים הבאים יהיו שלימים, כל המראה מקומות דאטו כולי עלמא בקיאי בש"ס נינהו, ובפרט ארבעתא עליהם ערך ספרו אינם מארבע דהוה בקיאי בהו ועסקו בהו.

(ממכתב שנת תשכ"ב)

. . . ולתוכן מכתבו הנ"ל:

שני המועמדים למשרת הדיינות – כיון שבספק עומד, הנה שב ואי"ת עדיף, ולא יתערב בהענין.

בההצעה לתקנת עגונות – בכלל נכונה היא לדעתי, כמובן לאחר עיון מעמיק ע"י כמה מגדולי הוראה בהנוסחא, זמן כתיבתה וכו', וככתבו – שלע"ע דן רק ע"ד כללות הענין.

אלא שצע"ג איך לשלול בהחלט שלא יתוסף ע"י סיוע כלשהוא להלוחצים „לחדש" ההלכה ולהתאימה להמציאות שבימינו וכו' וכו' (היפך מפס"ד הרמב"ם שכל המציאות היא אך מאמיתת המצאו), והרי, בעוה"ר, בין הלוחצים ישנם גם כאלו שבחייהם הפרטיים הם יר"ש וכו' ומהפכים הם סניגור זה לקטגור על התורה, שיסודה שלא תהא מוחלפת וכו'. וד"ל.

והרי בדורנו שבולמוס שלו פרסומת – בודאי סו"ס תתפרסם השקו"ט וכאו"א מראשיכם עד שואב מימיך יפס"ד שמזה כש"כ וק"ו להצעות שלו בשאר תרי"ב המצות וכו'. וכל המחיר לישראל (עלול ש)נעשה ראש. וד"ל.

ובאם א"א לשלול – מסופקני אם כדאי כל הענין, כי ברי ושמא (בתועלת) – ברי עדיף.

(ממכתב תמוז תשכ"ז)

ת"ח בעד מכתבם מכ"ח חשון, בחתימת . . . שיחיו, אודות המצב . . . בנוגע לכמה ענינים ובפרט בנוגע הפרדת החנוך בין בנים לבנות.

ובודאי לדכוותייהו אין צורך להסביר שבכל ענין שיש בו הלכה פסוקה

בשו״ע, לא שייך בזה הצבעת הרוב. וגם לא שייך בזה לומר שנשתנו הזמנים והתנאים וכו׳, שהרי מהי״ג עקרים הוא שזאת התורה לא תהא מוחלפת. ושינוי התנאים יכול לפעול רק באם רואים שהמצב דורש לעשות סייג וחומרה יותר מהפס״ד, שאז הוא בגדר „עשו סייג לתורה״. וגם בזה הפוסק והמחליט סופי הוא רב מורה הוראה מוסמך וכו׳.

ואם בכל עניני תורה הדברים אמורים, על אחת כמה וכמה בנוגע להחששות של אי־הפרדה, היפך הצניעות וכו׳, שרואים במוחש שאם נכשל בזה אחד או אחת מהכתה והחבורה, הרי יש בזה מעין „מחלה המתדבקת״. וכיון שבטבע קלקולים אלו להיות בחשאין ובסודיות, הרי הסכנה גדולה עוד יותר, כיון שכמה זמן עובר עד שנתגלה הדבר, וגם לאחרי זה קשה לעמוד על הפרטים לדעת מי המשתתפים והמשתתפות וכו׳. ובודאי לדכוותייהו אין כל צורך להאריך בדבר.

ואם בכל מקום וזמן כל האמור בתוקפו, על אחת כמה וכמה בארץ הקודש, ארץ אשר תמיד עיני ה״א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, ובמיוחד בתקופתנו — רבת המבוכות ושינוי היחס לדת בכיוון בלתי רצוי; ועוד, וגם זה עיקר, שבאו אלי׳ כו״כ מבנ״י מאחורי מסך הברזל בתקותם חזקה אשר באים לארץ אשר כשמה כן היא, „ארץ קדושה״, כפי שנקראת בלשון כל העמים לרבות שפת מדינתם. וכן אלה שבאו מארצות המזרח, אשר שם הקפידו ביותר כל תושבי המדינה בעניני צניעות, והיהודים בפרט בנוגע בעניני טהרת המשפחה, ובבואם לאה״ק מצאו המצב בצניעות כה ירוד עד שהי׳ להם כהלם.

לכתבם אודות הקושיים שבדבר, הרי כמדובר כמה פעמים כיון שהתורה ניתנה מאת בורא עולם ומנהיגו בכל מקום ובכל עת, כולל גם תקופתנו זו, בודאי ובודאי אשר הוא נותן כל הכוחות הדרושים להתגבר על כל הקושיים וההעלמות וההסתרים. אלא שרצה ה׳ אשר כאו״א מישראל יראה שהוא בן עם חכם ונבון, ולכן ניתנה לו בחירה חפשית. אבל מובן שרצונו ובקשתו של הבורא ית׳ היא — ובחרת בחיים.

מהאמור מובן שענין ההפרדה לא ניתן לפשרות. ומה שכותבים שישנה פעולה משותפת אבל היא רק אחת לג׳ שבועות, תמהני איך מסבירים להמשתתפים שאחת לג׳ שבועות מותר הדבר מה שאין כן לעתים תכופות יותר!

ולסיים מענינא דיומא, בהמצאנו בחודש שסיומו וחותמו הוא ימי החנוכה, והכל הולך אחרי החיתום, הרי אחת ההוראות דימים אלו, ובנוסח ד„ועל הנסים״, אשר אף שהיו חלשים ומעטים (בכמות) בכל זה עמדו בתוקף ונחלו נצחון גמור נראה לעין כל בהמאבק שלהם על התורה ומצותי׳ בלי פשרות, ועד כדי כך אשר נתוספו ימים „להודות ולהלל לשמך הגדול״.

ועוד הוראה עיקרית ממצות נר חנוכה, אשר אף שמקיים המצוה בשלימותה כשמדליק נר אחד בליל ראשון, מוסיף עוד נר בליל שני, וגם כשקיים המצוה

למהדרין מן המהדרין, מוסיף עוד נר למחרתו וכן מוסיף והולך משך שבוע שלם, ללמד שבכל עניני תורה ומצותי' צריך להעלות בקודש מיום ליום.

וראה זה פלא, אשר בימי המשנה והש"ס היתה הנהגה זו רק למהדרין מן המהדרין. ודוקא בימי הגלות, עקבתא דמשיחא, נעשה זה, בלשון הרמ"א (שו"ע הל' חנוכה סי' תרע"א, ס"ב) מנהג פשוט לכל ישראל.

ועוד להוסיף, אשר ההדלקה כדבעי צריכה להיות „על פתח ביתו מבחוץ", להאיר גם את רשות הרבים והשוק. והמוסר השכל מובן ופשוט.

בכבוד ובברכה ולבשו"ט בכהנ"ל ובברכה לימי חנוכה מאירים ומזהירים.

(ממכתב ט"ז כסלו תש"מ)

. . . לפלא שאינו מזכיר דבר בשאלת ההפרדה, אף שתקותי חזקה שממשיך לפעול בזה ובמרץ המתאים, לערך חשיבות הענין, שהרי גם בזה המצב הוא כהנ"ל, ז.א. שבאם לא יפרידו היום, אפשר שלמחרתו ממש – כבר יהי' כו'. ובודאי לדכוותי' אין זקוקים לאריכות בזה.

מובן שגם לי ידועות הטענות, שאין להוציא לעז על בנ"י וכו'. וכבר נאמר, שגם ע"ז נאמר על תצדק הרבה. שהרי רז"ל – על כ"א מהם נאמר אוהב ישראל הוא (שהרי סמוכים הם מדור לדור עד למשה רבנו שאוהב ישראל הי') ובכ"ז הזהירו על האמור, ובביטוים כמדקרות חרב, וק"ל.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכל האמור.

נ.ב. ת"ח על שלחו לכאן את המו"ל על ידו בהנוגע לבירור הלכה. ותקותי שח"ו, לא יוזקק למעין הודעת המשנה – עדיות ח*, – קרי לי' בי"ד שריא.

(ממכתב י"א כסלו תשי"ט)

*) כ"ה בהעתקה שתח"י. והוא שם מ"ד. המו"ל.

1)* לאחרי שיבטלו — שיבטל החששות של חלק מסוים דהציבור שבעצם לא נשתנתה הלהקה שהיתה במשך כל הזמן וע"ע ובפירסומו עד"ז — כעדות האלבום וכו'.

2) ע"פ מש"נ: בכל דרכיך דעהו — מובן שבכלל תכניתו נכונה ונחוצה וכו'.

מובן, שכמו בכל תכנית, ההצלחה קרובה יותר וגדולה, כשנעשית ע"י מומחה ומנוסה בשטח המדובר, עכ"פ כשתעשה בניצוחו ובהנהלתו כו', וכשיעשה זה בהתמסרות הדרושה ומתאימה.

— מיוחד בשטח המוסיקה: המציאות בהווה שחלקה: 1) השייך לכיבוש הלבבות. 2) שיכול לפרנס את המתעסק בה, עכ"פ ע"ד המיצוע (שאז יוכל להתמסר לתכניות אלו כפי הדרוש להצלחתם). 3) שכבר כבש את „השוק" ונתפרסם וכו'.

הוא לא רק חילוני, כ"א גם מיוסד גישתו אל המאזינים על . . היצר שלהם, הריסת „הגבלות" ו„הסדר" הקיים (כולל, ולצערינו הכי גדול בשטח הצניעות בעיקר) וכו'.

מצד אחד — זה מגדיל עוד יותר נחיצות תכניתו (כיון שזהו פקו"נ ממש וכו').

בקצה השני — 1) מגדיל עוד יותר הקושי וכו' שבביצוע. כיון שצריך להילחם במצב הקיים, לשלול החשד מצד המחנכים ומנהיגים דתיים, מיוסד על האוירה השולטת בעולם המוסיקא של הנוער ואפי' דהמבוגרים,

ועוד וג"ז עיקר — 2) איך להבטיח שאלה שהתכנית „תכניסם" לעולם המוסיקה, לא יכנסו גם לחלקו הכי גדול (עכ"פ בכמות) הקיים כבר והמגוון ביותר ושאינו מגביל כלל, ואדרבא סיסמתו: הכל מותר לך, הכל רצוי שתנסה בעצמך דוקא מה זה ומה טיבו, ובבוא הזמן תחליט בעצמך היחס שלך לכל דבר מבלי כל דעות „קדומות" כלל.

ויש להאריך עוד בכ"ז.

המורם מהנ"ל:

קונצרטין כהנ"ל (במסגרת ארגונים דתיים — פעמים אחדות בשנה בכל א' מהם) רצויים וכו'.

תכנית תמידית (אולפנא וכיו"ב) דורשת אירגון זהיר ואמצעי זהירות מיוחדים, מתאים לכהנ"ל.

---

*) מענה לא', בעל להקה במקצועו, שהתקרב ליהדות, ושאל ע"ד תכנית מוסיקה חדשה ברוח היהדות. המו"ל.

תקליטים בתוכן מתאים וגם ניגון מתאים רצוים וכו׳.

ובכלל – למה להתחיל תיכף בכל הנ״ל ואמחז״ל תפסת מרובה לא תפסת.

אזכיר עה״צ.

(ממענה שנת תשל״ד?)

. . . אין אייער פראגע, פאַרוואָס צווישען די קינדער פון פב״ב, איז געבליבען לעבען, גראַדע דער ווייניגער ירא שמים, און די יראי שמים זיינען אומגעקומען על קדוש השם. – בכלל אויף אַזעלכע שאלות, שטייט געשריבן, בהדי כבשי דרחמנא למה לך, און איינע פון די ערקלערונגען וועלכע זיינען פאַראַן אין ספרים אויף ענליכע פאַלען, איז, אַז די נשמה דאַרף נאָך תשובה טאָן אויף געוויסע ני׳ט איינגענאַמע זאַכען, אָדער צו איר גורל איז צוגעטיילט געווארען צו אָפּטאָן אַ טובה צו פלוני אָדער לפב״ב, און דעריבער האַלט מען זי אין גוף בזכות פב״פ אויב אפילו ניט בזכות עצמו, און חאָטש די נשמה האָט נאָך ניט תשובה געטאָן ביז איצטער, איז דענסטמאָל איז דאָס כמאמר רז״ל מאריך אף וגבי דילי׳ אָבער בתקוה אַז לא ידח ממנו נדח וישוב בתשובה ושב ורפא לו. . .

(ממכתב ג׳ ניסן תשט״ז)

נאָך אַ ליינגערן איבעריס באַשטעטיג איך די ערהאַלטונג פון אייער בריף פון אסרו חג הפסח, אין וועלכען איר פרעגט וועגען די סיבות פון די געשעהנישן אין די לעצטע יאָרען.

ובכלל האָבען מיר אַ אַלגעמיינע אָנווייזונג אין אונזער תורה וועלכעס וועט אָנגערופען, תורת חיים, וואָס דער מיין אין דעם איז ווי דער פשוט׳ר אָפּטייטש, תורת חיים, אַ תורה וועלכע גיט אָנווייזונגען אין דעם טאָג טעגליכען לעבען, און בפרט אין אַלגעמיינע פאַסירונגען, תמים תהי׳ עם ה׳ אלקיך,

פאַרלאָזנדיק אויף השם יתברך, אַז געווים איז פראַן אַ ריכטיגע ערקלערונג אויף יעדער זאַך וואָס פאַסירט אין וועלט, און בפרט בנוגע צו ישראל עם קרובו, וואָס השם יתברך רופט זיי אָן מערערע מאָל אין זיין תורה, בנים אתם לה׳ אלקיכם.

אייגענטליך איז דאָס אויבען געשריבענע פאַרשטענדליך, אַז ווי קען אַ מענש, וועלכער איז באַגרעניצט אין שכל, און באַגרעניצט (געמיינט ניט פאַלקאָם אויס־שעפענד) אין וויסען פאַלקאָם די פאַסירונגען (געמיינט אַז ניט אַלע איינצעלהייטען זיינען עם באַוואוסט, און זיכער ניט דעם אויסגאַנג אין דעם אונמיטעלבאַרען צו־קונפט אין די לעצטע יאָרען) איז ווי קען ער באַגעמען און פאַרשטיין דעם שכל כב־יכול פון הקב״ה.

און ווי באַוואוסט דער פאַרגלייך אויף דעם, אַז אַ קליין קינד זאל באַגרייפען און באַגעמען די אויפפירונג און טהאַטען פון זקן וחכם בעל מדות גדולות, וואָס דער אונטערשייד צווישען זיי, איז דאָך בערך׳דיקער, והראי׳ אַז דער חכם גדול איז דאָך געווען אין די זעלבע יאָרען ווי דער קינד, און מיט דעם זעלבן שכל, און דער קינד האָט דאָך די מעגליכקייט און האָפענונג, אַז מיט דער צייט, וועט ער אויך זיין אַ חכם גדול און אפשר נאָך גרעסער פון עם, וואָס בנוגע צו אַ מענש און דעם בורא ית׳, איז דאָך ניט קיין פאַרגלייך,

און אדרבה, אין דעם טייל וואָס מען פאַרשטייט יע, און מען באַגרייפט, אין דעם איז דאָ דער נייעס און וואונדער.

וואָס דעריבער דאַנקט מען השם יתברך אויף דעם, וואָס ער גיט און שיינקט דעת — חונן הדעת —

און לויט געדיינקענדיג אונזער באַגעגענישן, בין איך זיכער אַז ס׳איז ניט נויטיג צו מאריך זיין אין דעם אויבען געשריבענע.

באַ דער געלעגענהייט ערלויב איך מיר צו בייליגען דעם העתק פון מיין מכתב כללי צו דעם פסח, וואָס האָפענטליך וועט איר האָבען אַ אינטערעס אין זיין אינהאַלט.

בכבוד ובברכה.

לאָמיר זיך פאָרשטעלען, אַ מענש אַ גוט פאַרשטענדליך און מיט גוטע עטישע חושים און שכל, און די פראַגען וועלכע ווערען ערווועקט באַ עם, אָבער ער איז אויפגעהאָדעווען געוואָרען אויף אַ אינזעל, און האָט קיין אַהנונג אין מעדיצינישע היילונג דורך אַפּעראַצייעס, און פלוצלונג איז ער אַדורך אין האָספּיטאָל, אַריין אין אַפּערציאָנס צימער, און זעהט ליגן אַ מענשן אויף אַ טיש צוגעבונדן מיט שטריק. (ווי מ׳האָט דאָס געטאָן בעפאָר מ׳האָט אויסגעפונען דעם איינשלעפערונג מיטעל) און אַרום עם שטייען עטליכע מענשן מיט מעסערס מיט פאַרשידענע אינסטרומענטען, און מען שניידט דעם מענשן אויפן טיש, און דער מענש שרייט מיט באַנומענע קולות, איז דער אינזעל מענש וועט ער זעהט דאָס, מאַכט ער אַ געוואַלד, און פרעגט ווי ערלויבט מען זיך דאָס צו שניידען אַ מענשן און ניט לייגן קיין אַכט אויף זיינע באַנומענע קולות, איז דאָך דאָס ווייל ער — דער

אינזעל מענש — האָט קיין אַהנונג פון דער אמת׳ר כוונה פון דער אַפּעראַציע, והנמשל מובן.

(ממכתב ד׳ אייר תשכ״ז)

. . . אין ענטפער אויף אייער פראַגע, אַז ס׳איז ניט פאַרשטענדליך דאָס וואָס עס האָט פאַסירט לעצטענס אין אייער משפחה א.א.ו.ו.

ווי שוין געריעט באַ אייניגע געלעגענהייטען, איז גאָר קיין וואונדער ניט, אויב אַ מענש פאַרשטייט ניט די פירונג פון השם יתברך, אין געגענטייל עס וואָלט געווען אַ וואונדער און גאָר אַ גרויסער, אויב מען וואָלט יע פאַרשטאַנען, און ווי באַוואוסט דער משל אין דעם, אַז אַ קינד וועלכער גייט נאָך אין קינדער גאָרטען, זאָל באַגרייפען און באַנעמען די טעמים פון די לאַנד געוועזען לויט וועלכע עס פירט זיך די לאַנד, און די אורטיילען וועלכע ווערען אַרויסגעגעבען פון העכסטען לאַנד געריכט (טריבונאַל) וכו׳. אפילו וועז דער קינד זאָל זיין אַ וואונדער קינד, האָט נאָך ניט פאַסירט אין דער היסטאָריע אַזאַ זאַך, חאָטש די איצטיגע פירער פון לאַנד און די העכסטע ריכטער פון לאַנד, זיינען אויך געווען זייער צייט אין דעם עלטער פון קינד, פון קינדער גאָרטען, און דער קינד וועט מיט דער צייט פילייכט גרייכן און שטייגען אין וויסענשאַפט און פראַקטיק מער פון די איצטיקע עלטערע. טאָ ווי קען מען דאָס פאַרגלייכען וועז עס רעט זיך וועגען אַ מענשן, מיט השם יתברך, אַז זיין שכל זאָל באַגרייפען און באַנעמען די פירונג פון דעם העכסטן געריכט איבער אַלעס און אַלעמען, דער באַשעפער פון דער וועלט. און האָפענטליך אַז ס׳איז ניט נויטיג צו־צוגעבן נאָך צו דעם אויבען געשריבענע.

ס׳איז נאָר דאָ אייניגע זאַכען וואָס השם יתברך האָט געוואָלט און האָט אַנטפלעקט, און אַזוי אויסגעשטעלט, אַז אויך דער מענשליכער שכל זאָל באַנעמען און באַגרייפען זיין פירונג.

נאָך איז דאָ צו־צוגעבען, אַז אַלץ וואָס מער מען פאַרלאָזט זיך אויף דער ריינער אמונה און בטחון אין השם יתברך, אַלץ מער זעהט זיך אן און מען פאַרשטייט מיט שכל די פאַסירונגען אין וועלט בכלל און אין אינדיווידועלען לעבן בפרט.

און השם יתברך זאָל אייך בענשן אין דעם אַלץ וואָס איר נויטיגט זיך, און פון די הויפט זאַכען, אמת׳ע מנוחת הנפש (אינערליכע רוהיגקייט און האַרמאָניע) און זאָל זיך אייַנאַרדנען אין לעבען, ווי גוט ס׳איז פאַר אייך אין אַלע הינזיכטען, ביז אין

אַ טוב הנראה והנגלה (אַ גוטס און אָנזעהעוודיקע און פאַרשטענדליכע אויך פאַרן מענשליכען שכל).

און די טאָג טעגליכע אויפפירונג לויט די אָנווייזונגען פון אונזער הייליקער תורה, וועלכע רופט זיך, תורת חיים, אַ לעבעדיקע תורה און ווייזט אָן ווי צו לעבען, איז די וועג און אויפנאַמס פאעיקייט צו באַקומען די ברכות פון השם יתברך.

(ממכתב י"ג ניסן תשכ"ז)

האומנם* אינו יודע שכל הפוגרומים שהיו ל"ע ול"ע ברוסיא, פולין וכו' היו רק מפני הדת, ובכ"מ דגזירת גיטלר [היטלער] כשקבלו תעודה דנוצרי הוא ניצלו. ובכמה מקומות אמרו בפירוש ונעשה כן שהממיר דתו ינצל (אף שלא באשכנז עצמה)

יעיין באגה"ת** שאינו נוגע כלל מה אומר העכו"ם הגוזר, כ"א מבאר התיקון ע"ז שבנ"י מוסר נפשו על קדה"ש דוקא, ושנגמר כבר ומפורסם שרובם דחללי גזירות דהשואה קדשו ש"ש וכו'.

לכאורה הי' מקום לתרץ דבאגה"ת** מדבר רק ע"ד תיקון חטא ע"ז דבית ראשון וכיו"ב, ולכן תיקונו בדוקא ע"י פילוסופי בנ"י — עיי"ש —

אבל ג"ז דוחק, והיפך בהירות ופשט הל' ד"לא יהי' עוד".

*) מענה על דברי הכותב, שרצה ליישב הקושיא שנזכר בכמה שיחות על מ"ש בש' התשובה לאדמו"ר האמצעי שמאז האריז"ל בטלו השמדות ולא יהיו עוד — איך זה מתאים עם ההשמדות כו' שבדור האחרון, דבהשמדות אלו לא הי' מסירת נפש שלא לעבור על דת כההשמדות שקודם זמן האריז"ל. המו"ל.

**) הכוונה לשער התשובה (ולא אגה"ת שבתניא). המו"ל.

לשאלותיו במכ' הנ"ל ואין הזמ"ג כלל להאריך:

1) נדבר כ"פ שהדוגמא הכי פשוטה בהבנת „ידיעה ובחירה" — אדם יודע עתידות אינו בסתירה כלל (יותר נכון — אי"ז שייך כלל) להבחירה (החפשית) של הידוע. בסגנון אחר: סתירה לבחירה — הכרח, ולא — ידיעה.

2) מזה מובן שאין זה כלל ענין ההשגחה (או הידיעה) שבשעת מעשה.

3) איך שכל פרט ואפי' שבדומם – נוגע לכוונה הכללית – יש להסביר גם ע"פ המובן בפשטות – שאיזה שינוי שיהי' באיזה מקום שיהי' – תוצאותיו ניכרות בכל העולם כולו – כיון שכולו מציאות מאוחדת היא.

4) לשיטת המו"נ וכל חוקרי ישראל דאין השגח"פ כ"א באדם כו' – יש לתרץ דל"ק הנ"ל דכל המאורעות שבדצ"ח משפיעים גם על האדם ובכ"ז אין הפרטים מושגחים – כי על האדם משפיע הסה"כ של כמה מאורעות, ולדידהו אין נפק"מ למע' מאיזה חלקים ואיך יתקבץ הסה"כ. וק"ל. דוגמא מוחשית: יסודי חשבונות חברות הביטוח. וק"ל.

(ממענה שלהי מ"ח תשכ"ז)

יסודות[1] שבדברי רז"ל אין פי' שאי אפשר לחלקם ולפוצצם, אלא שהם החלקים „היסודיים" שכל דבר מורכב מהם. ואין זה שייך למספר של elements אשר בchemistry.

ויש מפרשים קדמונים בדרז"ל „יסודות" שהכוונה לתכונות שלהם: קור ולח, חם ויבש וכו'. ואכ"מ. ולכן נק' במדרש טבעים . . .

זה הי' מוסכם לפני 50 שנה, אבל עתה „מוסכם" – שכל אחד מהם מורכב מכמה חלקים, וכמה מיני חלקים ישנם – אין יודעים כלל. ויש משערים שהם ארבעה יסודות: matter, antimatter, negative, positive.

וזוהי[2] „שיטת" התורה והובאה בכ"מ מתנאים (תו"כ שמיני יא, מד ועוד) ואמוראים (שבת קז, ב). וזהו יסוד לכמה הלכות.

כל ההסכמה היא בדרך השערה וז"ל[3] כיון שבמקום העפוש מצאו (ע"י microscope) ביצים קטנים, י"ל שמהם נתהוו מינים אלו ואין ראי' אשר נתהוו מן העפוש כדרז"ל, וא"כ אין לומר אשר חלוקים הם משאר בע"ח.

---

1) מענה על שאלה בדרז"ל שיש ד' יסודות, שאינו מתאים לה„מוסכם" בספרי מדע דהיום שיש צ"ע יסודות. המו"ל.

2) מענה למ"ש השואל על דברי הרמב"ם (בסה"מ ל"ת קעט) אודות התהוות שרצים מן העיפושים, שבזמננו „מוסכם" שאינו כן, והרמב"ם כתב ע"פ ספרי המדע שבימיו. המו"ל.

3) דכותב המכתב. המו"ל.

כי׳ נמצא בבמדבר רבה פי״ד, יב. בזוהר במקומות רבו מלספור ועוד.

(ממכתב תשי״ח־י״ט)

4) מענה להשאלה אם הענין דד׳ יסודות הוא חלק מתורה. המו״ל.

. . . ולסיים בדבר של תורה ומענין הנ״ל, לכאורה יש להביא ראי׳ נוספת לשייכות טהרת האויר לבעלי עסק דוקא, דהנה ענין האויר בעבודה ובנפש האדם נתבאר בכ״ד בדא״ח, ומהם תו״א בי׳ ד״ה נ״ח מצוה להניחה שהוא ענין האותיות — דומם — לגבי השכל ומצות לגבי תורה, ומובן אשר אויר רע (שהוא גרוע הרבה גם מאויר עב המובא בלקו״ת ד״ה ע״כ יאמרו המושלים פ״ג, ועייג״כ סד״ה הסכת ושמע ישראל, תרצ״ג וכנראה שם לא נחית לחלק בין עב ורע, בענין אויר רע להעיר מנזיר נד, ב אויר ארץ העמים, סנהד׳ קט, א אויר מגדל) היינו אותיות דומם, מעשה דלעו״ז — וצריך לטהר את האויר ע״י קטרת — שהיא להעביר ריח רע כמ״ש בד״ה שעיר עזים תרס״ד (עיין מו״נ ח״ג פמ״ח בטעם מצות הקטרת שהיא להעביר ריח רע ובזח״ב רי״ט ע״א וע״ב דקטרת היא להעביר זוהמא וצע״ק דבזהר ובד״ה שעיר עזים קאי בקטרת שקודם התפלה, ומצות הקטרת — ובזה מדבר במו״נ — היא אחר הקרבנות והתפלה, ויעוין שער הכולל פ״ג סי״ב, אבל בתו״א ואור התורה דלקמן קאי ג״כ אקטרת שאחרי התמיד) דהיינו מצות מעשיות בכלל כמבואר בדרושי חנוכה ד״ה כ״ה בכסלו ונסמן באוה״ת — שזהו מדרי׳ בעלי עסק — ובפרט י״ל שהוא דבור אותיות שבתורה שבזה יש שני המעלות דתורה וגם דמצות, משא״כ מצות מצ״ע צריכים שמירה וכמ״ש בלק״ת סד״ה וזאת המצוה ובד״ה אחרי ה״א וביאורו, ושם סד״ה למען תירא שמור זה משנה כו׳ ובחי׳ זו בתורה הוא הבל הדבור שמדבר המשנה כו׳. והבלא מפיק הבלא.

ובדא״פ אולי י״ל דטהרת האויר הוא רק ענין של הכנה לגאולה השלימה (וידוע ג״כ אשר קבוץ גליות שאין מתכנשות אלא בזכות המשניות עדיין יש להם מספר אבל יהי׳ דורו של משיח ועוה״ב שאין להם מספר) נת׳ בארוכה בד״ה ואלה שמות לאדהא״מ*, ויובן גם בהנ״ל דהנה אותיות דתורה נק׳ סוסים, וסוס אשר רכב עליו המלך ומ״ת הדר קבלוה בימי אחשורש (שבת פח, א) כך ע״י הכנת הסוסים נזכה ב״ב ליעוד ודמה לך לצבי או לעופר האילים אחשורש זכו אחישנה וכמשנ״ת בהוספות לתו״א.

בברכת לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה

(ממכתב י׳ אדר שני תש״ג)

*) נדפס בתו״ח שמות בתחלתו. המו״ל.

נשא

. . . לאחרי בקשת סליחתו ובהקדים הידוע בענין גודל השלום שבשביל זה ניתנה כל התורה וכפסק הרמב״ם סוף הלכות חנוכה ולא עוד אלא שזהו דבר משנה כלי מחזיק ברכתו של הקב״ה, ארשה לי לעורר אותו ולזרזו על החיזוק לרבות השלום בביתם, היינו כפשוטו בהנוגע לו ואל זוגתו תחי׳, שכנראה מבין השיטים וגם מבין שיטת השיחה שהיתה לי כאן ומצב רוחה (שטימונג), כדאית ההשתדלות יתירה מצדו להיות וותרן במדותיו ולהתייגע ככל יכולתו בזה, וכבר ידועה ההוכחה וגם בנגלה דתורה מגודל ענין זה, מה שאמרו רז״ל, שאמר הקב״ה ומצוה למחוק שמו הגדול הנכתב בקדושה ודוקא שם המפורש ודוקא על ידי כהן, ובלבד להטיל שלום בין איש לאשתו ואפילו כשהאשה מתנהגת באופן דקנוי ח״ו, ועאכו״כ באשה צנועה שגדלה את ב״ב לחסידות, שכל ההשתדלות בזה מצוה רמה ונשאה, ותקותי שישמחני בבשורה טובה שעושה בזה ככל יכולתו ומתאים להוראת רז״ל שנשים דעתן קלה ישמח לב זוגתו תחי׳ באופן המתאים לה, היינו לא דורך אנגעצויגענקייט כי אם דוקא ע״י הסברת פנים וכו׳. ובודאי שורותי אלה המעטות בכמות ג״כ תספיקנה ואחכה לבשו״ט.

בברכת הצלחה בכל האמור.

(ממכתב י״ט שבט תשט״ז)

במענה למכתבו מג׳ אלול, בו כותב אודות היחס בבית וכו׳.

ובכלל בנוגע להשפעה על האשה תחי׳ רואים אשר ע״י ידידים יכולים לפעול יותר מאשר בעצמו, ובלבד שידברו פעם ושתים ויותר ובדברים היוצאים מן הלב שנכנסים אל לב השומע ופועלים פעולתם.

ועוד זאת, ע״פ מ״ש כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, הקירוב — כמובן ופשוט קירוב שע״פ תורה — ובכלל הנהגה בדרכי נועם מעורר (ופועל כנ״ל) בלב האדם.

ואם תמיד שזקוקים לברכת השם ועאכו״כ כשרואים שזקוקים לברכה מיוחדת, הרי הצנור והכלי לזה הוא לימוד התורה נגלה וחסידות והידור בקיום המצות, והרי ככל שיהי׳ המצב טוב בזה תמיד יש מקום להוסיף, כיון שקשורים בהקב״ה שהוא אין סופי.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו ובכל יום חול קודם הנחתם להפריש פרוטות אחדות לצדקה, וכן אשר יבדקו את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין, ובטח שומר הוא על שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכתיבה וחתימה טובה.

(ממכתב ט' אלול תשכ"ה)

. . . אין אייער בריף דערמאָנט איר וועגען דעם שלום בית פון מר . . וזוגתו שיחיו, מען דאַרף ערקלערען דעם פאָטער דאָס וואָס איך האָב אים געשריבען וועג עס האָט זיך נאָך גערעדט וועגען דעם שידוך, אַז זיי דאַרפען איינשטעלען זייער הויז אויף ריכטיגע תורה יסודות, וואָס דאָס איז נוגע ניט נאָר צו דעם נשמה גליק נאָר אויך צום קערפערליכען גליק, און צי מען פאַרשטייט דאָס יע צי מען פאַרשטייט דאָס ניט, איז קיין גרויסער אונטערשייד אין דעם, אָט אַזוי ווי וועג מען פאָלגט אויס די אָנווייזונגען פון אַ גרויסען פראָפעסאָר האָט מען דעם בענעפיט, אפילו וועג מען ווייסט ניט דעם טעם פאַרוואָס, און בפרט וועג דאָס איז אַ אָנזאָג פון דעם בורא עולם וועלכער איז אויך דער רופא כל בשר.

זעלבסטפאַרשטענדליך וועג איך וועל זיין אויף דעם ציון פון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וועל איך מזכיר זיין את מר . . וזוגתו שי' לשלום בית, מען דאַרף אָבער ניט פאַרגעסען אויך דעם עיקר, אַז באַ זיי דאַרף זיין „שלום בית" פון דער נשמה מיטן גוף, און דאָס מאַכט שלא בערך לייכטער אויך דעם שלום בית אין הויז . . .

(ממכתב י"ח שבט תשי"ב)

במענה על מכתבו מעש"ק שלח, אין וועלכן איר באַשרייבט אייער אַרט לעבען, ווי איר זייט נתקרב געווָארען צו אנ"ש און די שיריים וואָס עס איז נאך פאַרבליבען פון דעם היפך הטוב וכו' וכו' און איר קענט זיך ניט באַהערשען וכו' וכו':

וויבאַלד אַז איר זעהט, אַז השי"ת האָט אייך אַרויסגענומען פון דעם מקום החשך און האָט אייך אַוועקגעשטעלט אין דעם קרן אורה זו תורה ומצוה ותורת החסידות בפרט, במילא זעהט איר דאך אז איר גייט פון לינקס צו רעכט, און דער

יאוש און אָפמאַכען באַ זיך אַז די תשובה איז ניט קיין אמת׳ע, קומט דאָס פון עצת היצר הרע, וועלכער וויל איבערגעווען אַ אידן, אויף וואָס פאַר [אַ] אופן ער קען נאָר.

איר דאַרפט אָפהיטן די דריי באַוואוסטע שיעורים פון תקנת כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, וואָס דאָס זיינען אַ שיעור תהלים — ווי דער תהלים איז פאַנאַנדערגעטיילט אויף די טעג פון חדש — יעדען טאָג נאָכן דאַוונען אין דער פריה, לערנען יעדען טאָג אַ פרשה חומש מיט פירוש רש״י, פון דער סדרה פון דער וואָך, און אַ שיעור תניא — ווי דער תניא איז צוטיילט אויף די טעג פון יאָר — און געבען יעדען טאָג — זעלבסטפאַרשטענדליך אויסער שבת און יום טוב — פאַרן דאַוונען אַ פרוטה אויף צדקה, און דאָס אַלעס וועט געבען כח דעם יצר טוב צו מתגבר זיין זיך אויף דעם יצר הרע.

און ווען מען טראַכט וועגען דער פרוי, דאַרפמען שטענדיג געדיינקען אַז גאַנץ כנסת ישראל און יעדער איד בפרט וועלן אָנגערופען אשה צו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, און ווען מען בעט באַ השי״ת אַז ער — ברוך הוא — זאָל זיך אויפפירען מיט כנסת ישראל, וועלכע ער רופט זי רעייתי, צו ערפילען זייערע האַרץ פאַרלאַנגען צום גוטען, איז דאָך באַוואוסט אַז אתערותא דלעילא קומט דורך אתערותא דלתתא, דאַרף מען זיך אויך אַזוי אויפפירען מיט דער אייגענער פרוי, און ווי די גמרא זאָגט אַז מכבדה יותר מגופו, און בפרט אַריינטראַכטענדיק זיך אַז מיר שטייען באַ דעם סוף פון גלות און עס איז נאָהענט די גאולה שלימה בב״א וואָס דענסטמאָל וועט זיין נקבה תסובב גבר, איז דאָס אַליין בריינגט אַ געפיל פון כבוד און זהירות בנוגע צו דער פרוי, און קוקען אויף איר אַלס אַ טאָכטער פון אברהם יצחק ויעקב, אויך ווען זי האָט אפילו אַ חסרון, איז פילע מאָל איז דאָס גאָר דער חסרון פון דעם מאַנס אויפפירונג וואָס זי ווערט אַ אשת לסטים, אָבער קען אויך זיין אַ אשת חבר כחבר.

איר דאַרפט בודק זיין די מזוזות אין אייער הויז, אַז זיי זאָלן זיין אַלע כשר׳ה, און אויך איבערזעהען די תפילין, און געוויס זייט איר בודק די ציצית אַלע טאָג פון דעם טלית גדול און אויך פון דעם טלית קטן ווי דער דין ומנהג איז, און איר דאַרפט אויך שלאָפען אין אַ טלית קטן, וואָס די אַלע זאַכען צוזאַמען מיט די אויבען געזאָגטע, בריינגט צו יראת שמים און שלום בית, און איך ערוואַרט צו הערען פון אייך גוטע בשורות אין דאָס אַלעס אויבען דערמאָנטע.

בייגעלייגט איז די רשימה וועלכע איז אַרויסגעגעבען געוואָרען צו די ימי הגאולה והסגולה י״ב וי״ג תמוז, און זיבער וועט איר מיט דעם אויך מזכה זיין את הרבים און אויך איבערגעבען דעם אינהאַלט פון דער רשימה צו אייער פרוי תחי׳.

(ממכתב כ״א תמוז תש״ב)

לשניהם*:

אמחז"ל איש ואשה (הנשואים כדת משה וישראל) שכינה שרוי' ביניהם

2) ובפרט שהוא כהן והשם ברכם בילדים

3) אמחז"ל דהשראת השכינה מכריחה שצ"ל שלום במקום זה ואמתי

4) אמחז"ל שבנ"א אין דעותיהם שוות ולכן מזמן לזמן צ"ל התייעצות ותיווך של ידידים מבינים

5) מה טוב דאלה היודעים דעת תורה – רבנים

6) לכן תיכף לחזרתה לעירם – תתקשר עם רב בעירה, תספר לו ע"ד מענתי ותשאלו הוראותיו

7) ובודאי (אח"כ) ידברו שניהם עמו וה' יצליחם

8) בדיקת המזוזות והתפילין

9) אזכיר עה"צ לבשו"ט

10) חה"ש וקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

---

*) מענה לזוג שהי' להם קשיים בשלום בית. המו"ל.

בהקדם*: נשאו כדת משה וישראל, בשבע ברכות בשמו של השם

ה' ברכם ביו"ח (ברכה הכי גדולה לזוג דבנ"י)

ביחד עם זה הטיל עלי' (ועל בעלה שי') מצוה מהכי גדולות – לגדלם ולחנכם ועד להביאם לחופה ובאופן הכי טוב היינו שניהם ביחד, מבית שלם וכאמור זהו אשרה האמתי (בעוה"ז ובעוה"ב) ותפקידה ושליחותה בפני כל מכירי' וכל נשי בנ"י ולכן אי אפשר שתרגיש עצמה מאושרות (ואפילו במנוחת הנפש סתם) באם תפרד מבעלה ח"ו,

---

*) מענה לאשה שרצתה להתגרש מבעלה. המו"ל.

לאחרי שינשאו כל יוצאי חלציהם שי' יש מקום להתבונן הלחשוב עד"ז או לא.

כיון שזהו ציווי תוה"ק (השם) בודאי שזהו טוב ואושר אמתיים

(ממענה שלהי אדר תנש"א)

החתונה* הייתה כדת משה וישראל, ז' ברכות וכו' — ז.א. שזהו זיווגה האמיתי, ואין כל מקום למח' כאלה שכותבתן. וכבר א"ל, שעלי' לקחת job ולהיות עסוקה, ולחיות חיי' ע"פ התומ"צ. ובמה שספק אצלה — להתייעץ עם נשי חב"ד. ואז יבטלו הפחדים שלה וכו'. ואכפול עוה"פ — שתחפש ותמצא משרה מתאימה.

*) מענה לאשה שרצתה להתגרש ושחושבת שאי"ז זיווגה האמיתי ושיש לה פחדים כו'. המו"ל.

בנוגע קבלתי מכ' מכ"ט חשון והקודם ונהניתי לקרות בו ע"ד הלימודים השונים שהוקבעו וההתועדות בעת המוכשר, ובטח למותר להעירו, כי מובן הוא מעצמו שבודאי אין בזה ענינים של השגת גבול ופעולת נפילת רוח של אחרים כי די' ומספיקה העבודה לכל אחד מאתנו מבלי לנגוע בפרנסתו של חבירו ברוחניות וכו'.

ומ"ש במוסגר על ענין המשקה*, אשר כנראה שזהו בהמשך למה שדברתי . . הנה כנראה שלא מסר הנ"ל את הנימוקים ג"כ, והוא אשר לדעתי הנה מצד שני ענינים נשתנה המצב מאז, שהי' מנהג רווח ענין שתיית המשקה בשופי, א) כי ניתנו כבר הכחות לאנ"ש, ע"י רוב המאמרים הקלים והשיחות בענינים של הסברה והבנה לפעול על השומעים מבלי שיהיו זקוקים למשקה בשופי, ודי ומספיק גם המעט שבזה. ב) כיון שבזמן האחרון ביחוד נדרש מאתנו בהדגשה יתירה הענין הפצת המעיינות חוצה, הנה עלול ענין השופי דמשקה לבלבל לזה ביותר, מה שלא הי' נוגע כ"כ כשהפצתה הי' מצומצם בהד' אמות של החסידים ואנ"ש בלבד. ונסתייעתי לסעיף א' ממה ששמעתי פעם מכ"ק מו"ח אדמו"ר בריגא שאמר „איך בין איצטער

*) ראה דחז"ל (ריש נזיר וסוטה. רש"י פרשתנו ו, ב) יזיר עצמו מן היין. המו"ל.

(והכוונה בל' איצטער לא היתה על אותה השעה בלבד אלא על אותן השנים מאז שהתחיל למעט בלקיחת משקה) ווי נאָך אַ ביסל משקה", ואף שהטעם החיצוני הי' אז מפני שהרופאים ציוו לו למעט במשקה, אבל כמובן זהו טעם בחיצוניות ובמילא מתקבל הוא רק לחיצונים ולא בתוככי אנ"ש היודעים אַז חסידות מאָנט פנימיות, ובטח זהו הוראה ג"כ על הענין בכלל אשר ע"פ הידוע דגופא בתר רישא גרירי הנה החסידים נגררים אחרי נשיאנו כ"ק מו"ח אדמו"ר, שהענין שאמר שהוא עתה כמו נאָך אַ ביסל משקה, הרי זוהי הוראה לכל החסידים ונתינת היכולת ג"כ להיות במצב כזה.

במשך דבורי עם . . הנ"ל אמרתי לו בפירוש שאין כאן ח"ו לא ענין אל איסור ופקודה וכו' (בהענין דלקיחת משקה), וג"כ לא מניעה לגמרי, אלא שזהו רק מה שנראה לי החילוק שבין הפעולה דההתועדות במיעוט משקה ובין הפעולה אם מרבים בזה עד לגדר יציאה מן הכלים.

בברכת הצלחה בעניינים הכללים אשר זה ישמש ג"כ צנור וכלי להמשכת וקבלת ברכה והצלחה בעניניו הפרטים . . .

(ממכתב ח' כסלו תשי"ג)

. . . א) בנוגע לנשיאת כפים, שיש בזה שני ענינים, מצוה אחת ושלש מצות.

להעיר ג"כ משו"ע אדה"ז, סי' קכ"ח ס"ג וסעיף נ"ז, וצ"ע קצת לתווך הלשונות שם. ועיין העמק שאלה סוף שאילתא קכה.

ב) האם גם על ישראל יש עשה בזה.

מצוין להשקו"ט בזה בכ"מ — בספר יסודי ישורון להרב פעדער שי' חלק ב' בתחלתו, ובהם גם מהראשונים — הרשב"א לסוכה ל"א ב' . . .

(ממכתב יו"ד סיון תשכ"ג)

בהעלותך

בתו"א* ד"ה בכ"ה בכסלו „שבה"ע מדליק כל הז"נ ובבקר בשעת הטבת ב"נ הי' מדליק נר הו' אחר הטבתו ואח"כ מדליק נר הז"", הי' הסדר כן?

הנה עוד לכאורה צ"ע שבתחלת הדרוש כתב ב"פ שביום לא הי' מדליק אלא נר הו'.

והנה באוה"ת נדפס ג"כ דרוש זה עם הג' ומוכרח שם שאין כאן ט"ס.

והנה בסדר הטבת והדה"נ יש כמה שיטות. ודרוש זה הוא כמ"ד מו"מ היתה המנורה מונחת, וכמוש"כ שנר המערבי הוא נר ו' (משא"כ למ"ד צו"ד מונחת נהמ"ע הוא נר האמצעי וכדאיתא מנחות צח:), וכפי' הרשב"א (בשו"ת שט' עט') והרמב"ן (שבת כב: ופי' עה"ת שמות כז' כ') שפי' דלמ"ד מו"מ מונחת (ועפ"ז שיטת הש"ס ביומא — דאליבי' קאי פה — דפליג אמתניתין דתמיד, לפי"ד הרשב"א) היו מדליקין ביום ב"נ מזרחיות. ולכאורה גם דעת תוד"ה ולהטיב (יומא עא.) כן הוא. ויעוין תוד"ה ממנה (מנחות פו:) בסופו „ושמא הא דתקון וכו"" — ובלאה"כ עכצ"ל דהתוס' ביומא פליג אתוס' דמנחות בפיה"מ דתמיד —

ואין להקשות דא"כ מאי דוחקי' דתוס' יומא לומר דבימי שמעון הצדיק נישנית משנה זו, כיון דגם אח"כ היו דולקין ב"נ כל היום, וא"כ הי' צריך להטיב את הנרות — ל' רבים דוקא — וע"כ דס"ל דרק נר א' היו מדליקין כשפסק הנס

די"ל, דהא לכ"ע נהמ"ע הי' מדליקו בבוקר, ובכ"ז לא אישתמיט בכ"מ לומר דמשונה נהמ"ע משאר הנרות דמחויב להטיבו ב"פ בכ"י (ועיין שו"ת רשב"א הנ"ל), וע"כ דאין חיוב בהטבה שני' ויכול להדליק בפתילה ישנה וכה"ג, וא"כ י"ל כן גם בב' נרות להתוס', ולכן תי' דהי' בזמן הנס שהיו דולקין בלי הפסק מערב עד ערב, וק"ל.

ואתי בפשיטות, דמטעם שהי' הנס בב' נרות דוקא הוכרחו להדליק — כשפסק הנס — ג"כ ב"נ, וכהרמב"ן ורשב"א הנ"ל.

ואין להקשות דהא פסק ביד (ביה"ב פ"ג יב' ח') כמ"ד צו"ד מונחת. חדא דאו"א דא"ח, ואין התו"א ס' פסקי דינים, וכמו שמפרש כאן הסדר אליבא דאבא שאול אף שהלכה כחכמים (יד תמידין ומוספין פ"ו ג' ד'. ועיין באוה"ת דרוש זה רס"ג). ועוד דהא י"ח על הרמב"ם בזה (עיין השגות הראב"ד), ורבים הקשו על פסק זה, ואכמ"ל.

והא דבראש הדרוש כתב שרק נר ו' הי' מדליק ביום, הוא מפני דאין חיוב

---

*) ראה גם לקו"ש חי"ג ע' 193 ואילך. חכ"ג ע' 354. חל"ו ע' 265. ובארוכה „רשימת מנורה" (קה"ת, תשנ"ח). המו"ל.

בהדלקת נ"ז מצ"ע, ואינו אלא כדי שיהא שם נהמ"ע על נר ו', וכמ"ש בהנ"ל. והוא ממש כל' הכתוב, תו"כ, ש"ס וכו', שבכ"מ מדובר רק ע"ד נר א' לבד, אלא שגילה התנא דתמיד ספ"ג שבמילא צריך להדליק ג"כ נר שהוא מזרחי לו ופשוט.

עוד יש לדייק בל' הדרוש שהסדר הי': הטבת נר ז', ו', הדלקת נר ו', ז'. והטעם דכי נכנס להיכל לקיים הטבת ב"נ, בז' פגע ברישא, ואין מעבירין על המצות ומטיבו (עיין רש"י ד"ה [ובה הי' מסיים] שבת כב:) — והרי מצות ההטבה שוה בנר ו' וז'.

והסדר בהדלקתם להיפך י"ל:

א) כשגמר מצות ההטבה עומד אצל נר ו' ולכן מדליקו תחלה. ואין לערב שני החיובים דהטבה והדלקה.

ב) חיוב ההדלקה ביום הוא רק בנר הו' דעלי' קאי קרא להעלות נ"ת. והדה"נ הז' הוא לגילוי מילתא למפרע דנר ו' הוא נהמ"ע, ולכן מקיים תחלה גוף המצוה.

ג) מקרא ילפינן דנהמ"ע הוקבע להדליק ממנו שאר הנרות, ולכן גם בבקר מהדרינן לעשות כן, אף שעיקר הלמוד הוא על ביה"ע (תמיד ו' א').

(ממכתב ט' אדר צ"ט)

הא* דכתב בלקו"ת ר"פ בהעלותך שאהרן הוא משבעה רועים — זה סתירה קצת להגמרא אבל אין נוגע לתניא. וכבר שקו"ט בזה במ"א.

לאיזה** ענינים, אבל לא בהנ"ל דמשה הוא כללות כולם, ועדמש"כ בירושלמי סנה' פ"י סוף ה"א אין רועה אלא משה.

(ממענה ז' מ"ח תשט"ז)

---

*) מענה על שאלה במ"ש בלקו"ת ר"פ בהעלותך דאהרן הוא משבעה רועים הממשיכים חיות ואלקות לכללות נש"י — דבגמ' (סוכה נב, ב) לא נזכר אהרן רק משה, וכן בתניא (רפמ"ב) אי' דמרע"ה הוא משבעה רועים כו' ומרע"ה הוא כללות כולם. — וראה ג"כ מכתב שנדפס בלקו"ש ח"כ ע' 643. המו"ל.

**) מענה על שאלה במ"ש בתניא שם דמשה הוא כללות כולם, מגמ' (סוכה שם) דוד באמצע, ובמהרש"א שם מבאר שהוא העיקר. וע"ז בא המענה דמ"ש המהרש"א הוא רק „לאיזה ענינים כו'". המו"ל.

לאחרי השתיקה הכי ארוכה נתקבל מכתבו מפסח שני,

שהוא ממוצע בין פסח ראשון וזמן מתן תורתנו במהלך הגאולה האמיתית, כי בפסח ראשון חמץ אסור ועד למשהו, בחג השבועות שתי הלחם חמץ תאפינה, מצוה מן התורה, ופסח שני חמץ ומצה עמו בבית, מצה חובה, חמץ רשות, ממוצע בין שני הענינים, כמובן ג"כ מזוה"ק חלק ב' קפ"ג ע"ב . . .

(ממכתב ח"י סיון תשי"ט)

. . . כשיראה את . . . שי' נא למסור לו הפ"ש ממני, ולמסור לו ג"כ מה שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, — והוא מיוסד על הידוע שמכל ענין וענין יש ללמוד מוסר השכל בעבודת השם ית', והלימוד מפסח שני הוא, אז עס איז קיינמאל ניט פארפאלען, ואפילו אם בשעה שכל ישראל הקריבו קרבן פסח, והאחד שהי' טמא או בדרך רחוקה — או — לכם, היינו שהי' זה מרצונו הטוב, בכל זאת איז דאס ניט פארפאלען, ועושים בשבילו מועד מיוחד, שלאחר שטיהר את עצמו, יקרב לבית המקדש ויכנס לפנים מהאסקופה וכו'.

(ממכתב כ"ז סיון תשי"א)

. . . מאשר קבלת שני טופסים של הבטאון, ונראה מהשער והשינוי שבו שהשיגו רשיון להופעתו, ולאו דוקא בתור פנימי, ובטח גם עד"ז יכתבו בקרוב. ויה"ר שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ויצליח הבטאון להיות צנור דרך בו יבוא פנימיות תורת החסידות הדרכותי' ומנהגי', בסביבתם הקרובה וגם בסביבה שלע"ע עדיין אינה קרובה, וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שהלימוד מפסח שני הוא שתמיד יש לתקן, ואפילו את זה שהי' טמא או בדרך רחוקה, ואפילו — לכם שעשה זה מרצונו.

נתעכב שילוח מכ' זה. וז"ע נתקבל מכתבם מט"ז אייר.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

(ממכתב פסח שני תשט"ו)

. . . בכל זה הנה ידועה הצחות החסידותית, יאוש — שלא מדעת, ועוד ועיקר תורת רבותינו נשיאינו ע"ד המוסר השכל לכל המצות, מפסח שני, עיין היום יום בתאריך י"ד אייר „עס איז ניטא קיין פארפאלען" ואפנה עוד הפעם בהענין.

ויהי רצון שסגולת ימי חדש זה, שהמלך (ממה"מ הקב"ה) נמצא בשדה ומקבל את כולם בספ"י (לקו"ת לרבנו הזקן רד"ה אני לדודי, לב, ב) תועיל גם בהנ"ל.

וזכות הרבים תלוי בכ', שהעיר ומעיר וכו'.

בברכה לבשו"ט ולכתיבה וחתימה טובה.

(ממכתב יו"ד אלול תשכ"א)

. . . באיחולי כט"ס ובברכת פסחא זעירא, עכ"פ א קליינעם שפרונג לע"ע. מחכה מכתביו.

(ממכתב י"ג אייר תש"ט)

. . . באיחולי כט"ס וברכת פסח קטן א קליינעם שפרונג עכ"פ לע"ע.

(ממכתב י"ב אייר תש"ט)

. . . וכבקשתו יזכירוהו וב"ב שיחיו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בידעי יחסו לעניני ליובאויטש וחב"ד וכמאמר רז"ל מעלין בקודש, ומה לנו קדושה גדולה יותר מיחס טוב לבנ"י שהוא כלל גדול בתורה וכמאמר רבי עקיבא על הכתוב ואהבת לרעך כמוך, שלכן תקותי תאמצני אשר מוסיף ביחס זה, וביחוד אשר בטח מתקרב זמן הדיון דעניני קרן הצלה דמחנם הט' והחלוקה, בודאי יצרף מחשבתו הטובה למעשה, ובפרט שהצורך בעזר זה הולך וגדל כידוע בודאי גם לכת"ר עד שפרץ ההכרח גדרי העתונים וגם הם התחילו להתענין במצבם של מאות אלפים מבני ישראל מגזע הספרדים.

ובענינים כמו אלה נזכר הנני בפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאמר בבואו לארצוה"ב בפעם השני' אף שמנהג העולם שאין רוצים בהתחרות און נאכמאכען, הנה שיטת ליובאוויטש בכלל ושיטתי בפרט, שהלואי ויתרבו מספר הרוצים לעבוד בשטחי עבודתו הוא ובאופנו.

ונפלא אשר גם בעבודה זו כמו בכו"כ נקודות בפעולותיו ובעניניו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, נראה השתוות מנשיאי ישראל בימינו, שהנשיא בימינו בלשון התקו"ז אתפשטותא דמשה, אשר אפילו יהושע משרתו שלא ימיש מתוך האהל, בכ"ז הציע לו, כלאם, עכ"פ כדרז"ל הטל עליהם צ"צ, ותוך כדי דבור ענה רועה ישראל נאמן, ומי יתן כל עם ה' נביאים, כי יתן ד' רוחו עליהם, זאת אומרת שאפילו אינו מדייק שיהי' דוקא באופן האמור לפני זה ע"י הקב"ה ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, אלא ישר את רוחו עליהם . . . וכנ"ל ת"ח מראש על השתדלותו ככל יכולתו בהקצבת עזר לעבודתנו בהאמור ובמדה היותר גדולה האפשרית.

(ממכתב ב' אדר תשט"ו)

. . . בסוף הספר* ערך בת קול.

להעיר שע"ד הפס"ד הלכה כרב באיסורי וכשמואל בממונא, מפני שכ"א מהם עיקר עסקו הי' דרב באיסורי ושמואל בממונא כדברי הרא"ש בענין הנ"ל ובכגון זה מובן דהלכה כהאריז"ל מטעם האמור, שביאר בארוכה החילוקים בדרגות נבואה ובהם גם ענין הבת קול.

ויש להעיר בהנוגע להלכה מהענין דאין משגיחין בבת קול ובפרט שמסומן בזה לכ"מ באנציקלופדיא תלמודית בעריכתו של הרה"ג הרש"י זוין ערך בת קול, ושם הגדולים לחיד"א מערכת רבנו יעקב החסיד ובפתיחתו של הרב ראובן שי' מרגלית לס' שו"ת מן השמים . . .

(ממכתב שנת תשכ"ב)

---

*) ענפי ארז ח"א. המו"ל.

שלח

איך בין געווען צופרידען צו לייענען אין אייער בריף, אז איר האט זיך טיף פאראינטערעסירט און אויך זיך באקענט מיט דעם מצב פון אחינו בני ישראל אין אה"ק ת"ו — וואס דאס איז דאך איינע פון די פאלגען פון אהבת ישראל „ייענעמס מצב זאל זיין זיך אמת נוגע".

עס וואלט געווען א שאדן אויב די ידיעות און איינדרוק וועלכע איר האט באקומען זאלן פארלארן גיין, מסתם האט איר עס פארשריבן, וויניקסטנס ראשי פרקים פון דעם, אויב עס איז אזוי וואלט איך אייך דאנקבאר געווען ווען איר שיקט עס צו מיר (על מנת להחזיר).

על כל פנים, וואלט איך אייך בעטן צו ענטפערן מיר, אויב מעגליך, אויף פאלגענדע פראגן (וועלכע איך שטעל אין דער רייען ארדנונג פון די פונקטן וועלכע איר בריינגט אין אייער בריוו).

א) דער רושם פון אייער באזוך אין כפר חב"ד.

ב) דעם גייסט אין וועלכן עס לערנען תלמידים פון פארשידענע מוסדות חינוך.

ג) דאטן וועגען דער צאל קינדער וועלכע געפינען זיך אונטער דער השפעה פון די פארשידענע פארטייען.

ד) ידיעות וועגן דעם גייסטיקן לעבן אין די מעברות בכלל, און וועגן דעם חינוך דארטן בפרט.

ה) זיכער האט איר זיך אריינגעטראכט אין דער סדרה וואס מ'האט ערשט גע־לייענט, נעכטן פרי: (שלח יד, ח־ט) אם חפץ בנו הוי' והביא אותנו וגו' ונתנה לנו (און ער וועט זי אונז געבן, איז דאס דאמאלסט) ארץ אשר היא זבת חלב ודבש (אבער אן אייביגער תנאי איז דערביי) אך בהוי' אל תמרודו (און אז מ'האט געשריען — שם, פסוק מ־מב — הננו ועלינו . . . ויאמר משה . . . אל תעלו (און ווייסט איר פארוואס) כי אין הוי' בקרבכם).

און דאס איז דער הויפט פונקט וואס איך זוך אויסצוגעפינען וועגען דעם מצב דארט, האט איר די ידיעות וועגן דעם? ניט המצב בארץ כנען, אפילו ניט בארץ ישראל, נאר המצב בארץ הקדושה, וואס תבנה ותכונן במהרה בימינו ממש על ידי משיח צדקנו, אויב אידן וואו נאר זיי געפינען זיך, סיי אין גלות דא סיי אין גלות

דארט, וועלן מקיים זיין דאס וואס משיח האט געזאגט אז ער קומט היום (אויב נאר) אם בקולי תשמעון (סנהדרין צח, א).

מיט געוס צו אייערע ב"ב שיחיו, ובברכה.

(ממכתב כ"ז סיון תשי"א)

. . . ויהי רצון אשר סו"ס יודיעוני לא רק בהנוגע לאסיפות ולהחלטות אודות פעולות טובות, כי אם גם ע"ד פעולות טובות בפועל. ובפרט שמענינא דיומא הוא, ע"פ המבואר בלקו"ת דפרשת השבוע שקראנוה בשבת זו, שהתכלית הוא המעשה, ואז טובה הארץ מאד מאד, משא"כ כשרוצים להשאר בעולם הדבור. וכמ"ש זה כ"פ, לדעת נקל גם בלי התבוננות וגם לאינו נבון, איך שאין מנצלים כלל ההשפעה שנותנים מלמעלה לא בענינים רוחנים ולא בענינים גשמים. ועוד בזה, נשארו כשבועים לי"ב וי"ג תמוז האם יעשו התועדות, מי יהיו האחראים וכו'? . . . והרי כנ"ל תכלית הדבור הוא שיבוא לידי מעשה.

בברכה לבשו"ט, ואין טוב באמת אלא כשהתלמוד והמדרש מביא לידי מעשה.

(ממכתב כ"ז סיון תשי"ח)

נמסר לי בקשת ברכה עבורו וזוגתו שיחיו, ויזכרו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וזכות ימים האלו ימי פרשת שלח וגמרה — פרשת ציצית — דזהיר בה טפי להשפיע על הרבים בענין זה, יעמוד לו ולזוגתו לאריכות ימים ושנים טובות ולקבל רוב נחת חסידותי מכל יו"ח שיחיו. ויעיין בספר קיצורים לתניא עמוד מ"ו, פתגם הבעש"ט, אשר, אפילו מלאך מיכאל הגדול שבמלאכים, הי' נותן כל עבודתו והשגתו באלקות, אפילו רק עבור מצות ציצית אחת מד' ציציות שיש לכל א' מישראל, ובהערה לשם בספר הנ"ל עמוד ק"ן*.

בברכה לבריאות הנכונה ולבשו"ט בהנוגע לעצמו ולב"ב ומושפעיו שיחיו.

(ממכתב כ"ג סיון תשט"ו)

---

*) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 9-189. המו"ל.

. . . ובמה שהעיר בענין מצות ציצית אם מקיים המצוה בכל שעה שמלובש בציצית או רק בשעה ראשונה וע"ד נטילת לולב.

הנה מובן הדבר גם ממה שנאמר וראיתם אותו וזכרתם, וכמו שהזכירה בכל עת מצוה היא הרי גם סיבתה היא הראי' כן הוא, ומפורש הדבר בראשונים בספר היראה לרבנו יונה קרוב לתחלתו שכותב וז"ל: עיקר מצות ציצית ללבשו תמיד (כן הוא גירסת הגר"א בביאורו לשו"ע או"ח ריש סימן כ"ד וכן הוא גם דעתו של הגר"א, ראה שם). ובפסקי דינים לאדמו"ר הצמח צדק או"ח סי' ב' ס"ק ז' משמע דעתו שבכל שעה זהו מצוה דאורייתא (ולא רק הידור דרבנן), וראה ג"כ בפירוש האבן עזרא במדבר ט"ו ל"ט שגם שם מוכח כן.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות.

(ממכתב כ"ז ניסן תשי"ד)

. . . ה) הכנסת החוט לנקב מן הצד – בט"ג, ז"ל אדה"ז בסידורו: אחר שעשה הקשר העליון כראוי.

ואו) מה שהעיר בהנ"ל לענין בירור מהו אורך ורוחב – יעוין פס"ד להצ"צ לאו"ח סי"א.

(ממכתב ימי הסליחות תשט"ו)

. . . בטח למותר להעיר לעורר ע"ד ההכרח שימשיך קשור מכתבים עם חתנו בעל בתו הנ"ל הרב . . . להסבירו בפרטיות ע"ד גודל הזכות והאחריות שיש עליו לקרב את לבן של ישראל לאביהם שבשמים, ואין אתנו יודע עד מה, ולפעמים הנה ע"י קירוב איש אחד מישראל מקימים דורות בנים ובנות יראים וחרדים לדבר ה' ובמילא כדאי כל השתדלות עמל ויגיעה, יגיעת נפש ויגיעת בשר, אפילו בשביל נפש אחת מישראל, שהוא לא רק עולם מלא מצ"ע אלא גם בפשטות מצד זרעו וזרע זרעו עד סוף כל העולם (וידוע הפי' בחסידות, סוף כל העולם – אז זיי מאכן א סוף צום העלם והסתר), והשי"ת יזכנו שנראה זה בעיני בשר ממש, אשר זה בא ע"י הבטחון שלמעלה מטו"ד וכידוע ג"כ שזהו מהפי' דתיבת ציץ, וציצית. ציץ מל' הנה זה עומד אחר כתלנו גו' מציץ מן החרכים (יעוין בלקו"ת ס' דברים צא, ג) שזה קאי על זמן הגלות, ומקום הציץ הי' על המצח, ענין הבטחון והתקשרות למעלה מטו"ד, עיין

בלקו"ת בענין המצח (שה"ש כג, ג. מזוהר וכו'). ופירוש הב' ציץ מל' הארה וזיו, הניצו הרמונים, יציץ נזרו. ועיין בתו"א ותו"ח פ' תצוה ד"ה ועשית ציץ, שהביאו כל הג' פסוקים, ושייכים לימוה"מ. ועייג"כ שם השייכות לציצית ומצח.

בברכה להצלחה בענינים הכללים והפרטיים.

לאח"ז: מדובר בזה ג"כ בס' תרכ"ז*.

(ממכתב ב' תמוז תשי"ב)

*) סה"מ תרכ"ז ע' קנז. קעד. המו"ל.

קרח

. . . נלפענ"ד דשונה למעליותא מעמד הכהנים בקשר לביהמ"ק השלישי מאשר במשכן וב' המקדשות —

שאז ההתחלה ושאי אפשר בלאה"כ „לבנות ביהמ"ק" „והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם" (רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א הי"ב),

משא"כ בביהמ"ק הג' ש(לדעת כו"כ) בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים

— פרש"י סוכה מא, סע"א. ועוד — ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' ביהמ"ק הערה 60. וגם הרמב"ם (הל' מלכים רפי"א ובסופו) — י"ל דכותב אופן הודאי, אפילו בלא זכו, שאז משיח יבנה ביהמ"ק. ולא פליג (כ"כ, וכידוע הכלל שלא לאפושי במחלוקת) —

שאז בביהמ"ק הכהנים מתחילים (בחנוכת ביהמ"ק והמזבח, כמבואר בנבואת יחזקאל הכהן) והלווים — ילוו עליך וגו'.

(ממכתב ג' מנ"א תשל"ח)

חוקת

. . . אין דער סדרה פון דער פאריגער וואך וואס מען האט געלייענט שבת, איז דער ערשטער פסוק, זאת חקת התורה, ווערט אין תורת החסידות ערקלערט, אז דער וואורט חקת האט נאך א בעדייטונג, פון דעם לשון חקיקה וואס דאס איז א רמז, אז אידן דארפן לערנען תורה און מקיים זיין מצות אין א אופן פון חקיקה, ניט אזוי ווי א ענין פון כתב, וואס דער דיו (אינק) איז א באזונדער זאך און אויף וואס מען שרייבט איז א באזונדער זאך, נאר שפעטער ווערן זיי צוזאמענגענומען און פארבונדען איינע מיט די אנדערע, נאר עס דארף זיין — דער לימוד התורה און קיום המצות — אין א אופן פון חקיקה, ווי מען קריצט אויס אותיות אויף א שטיין, וואס די אותיות זיינען פון דעם זעלבן שטיין אליין, ניט קיין צוגעקומענע זאך פון דער פרעמד, אט אזוי איז אויך אין קיום המצות ולימוד התורה, דארף זיין ווי א ענין פון חקיקה, אז ער און די תורה און די מצות, איז איין זאך. און דענסטמאל זאגט די תורה, אם בחקותי — פון לשון חקיקה — תלכו, איז דענסטמאל, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וגו'.

בברכת רפואה קרובה.

(ממכתב י"ד תמוז תש"ד)

. . . ובמה שהקשה בסי' שער הסוכות סד"ה להבין מאמר הזוהר פ' אמור שכתוב שם אבל המתכות והאבן פשוטיהם טמאים כו' ופשוטי כלי עץ טהורים כו' והרי מפורש בגמרא (שבת נח, א) דכלי אבנים אמק"ט.

וי"ל בכמה אופנים וקצתם דוחק והבוחר יבחר:

א) בסי' שם מביא כל החלוקות שאמק"ט כלל שיש חילוק בין פשוטים לכלים שאין חילוק בק"ט בין פשוט לכלי, ואבן נכנס בחלוקה האחרונה כי במקום שמק"ט אין חילוק בין פשוט לכלי והוא, בטומאת גולל ודופק (ראה תוד"ה עד כתובות ד, ב).

ב) לכאורה נ"ל דטומאת גולל ודופק מעשה עץ שימש (חולין קכט, א) שלכן מסככין בדברים שמטמאין בגולל ודופק וכמו נסרים שעשאם כסוי לארון. ולפי"ז י"ל דבסידור מבאר בתחילה דין הצומח דכל זמן שהוא צומח אין מק"ט כלל, ואח"כ מבאר ב' סוגים שבדומם שיש חילוק בין כלי ל[פ]שוט ושאין חילוק ביניהם, כי מיסודי דרוש זה היא השייכות דעניני כלי וטומאה ומסוג השני הם מתכות ואבן דבשניהם אין הטומאה תלוי' בגדר הכלי (במתכות גם פשוט מק"ט באבן גם כלי

אמק"ט). ומסוג הא' הם כלי עץ אלא שאטו כרוכלא ליזל וליחשוב, ולכן אינו מביא אלא התחלת המשנה בדינים אלו והשאר רומז בתיבת כו' וכמו שתיבת כו' הבאה אחרי תיבות פשוטי כ"ע טהורים רומזת על הדין דמקבליהם טמאים כמו"כ תיבת כו' הראשונה רומזת על הדינים וכ"ש מקבליהם כלי אבן טהורים וכ"ש פשוטיהם.

ג) כיון שבנמשל למעלה אינו מזכיר בסי' שם אלא מתכות ועץ קרוב ביותר לומר אשר גם במשל צ"ל רק מתכות ועץ ותיבת אבן טה"ד. או לגמרי, או שנשמטה ממקומה בשורה שלפ"ז וצ"ל שם „נמצא בעולם העשי' שבצומח כמו אילנות ותבואות (ובדומם) והאבן אינם כלים המק"ט כלל".

מטובו לאשר קבלת מכתב זה.

בברכת פורים שמח וטוב לב ופ"ש כל הדו"ש,

(ממכתב י"ג אדר שני תש"ח)

להערתו ברש"י ד"ה ר"י מדמי (פסחים י', א) מהו כוונת רש"י בהטעם שמוסיף „שהרי ספק ביאה הוא" ושקו"ט בזה — אין בהנ"ל הוספת טעם, כ"א סיום תשובת הנשאל, שמדייק רש"י שצ"ל „טהור אתה שהרי ספק ביאה הוא", כי „שניכם טהורים" א"א לומר גם לר"י, דבזה משווי להו ב' שואלים. וגם „טהור אתה" לחוד א"א לומר, כי: א) אין זה תשובה לשאלה „מה תהא על שנינו" (כל' רש"י בד"ה שלפנ"ז). ב) יותר מזה — משמעות התשובה אתה טהור — אבל לא שניכם, משא"כ כשמוסיף הטעם והטעם שייך גם בחבירו, הרי: מעצמו יבין כו'.

(ממכתב סיון תשכ"ה)

י"ב תמוז

בימי חג הגאולה יב־יג תמוז הבע"ל, הנני מציע ללמוד המשך דא"ח „רחב"ד אומר" של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. — נדפס בהקריאה והקדושה תמוז ה'תש"ד ואילך, וכן בס' המאמרים אידית ע' קסה ואילך.

כן הננו מו"ל בקשר עם ימי גאולה אלו חלק רביעי מרשימתו אודות מאסרו האחרון.

הרשימה נכתבה על ידו לתקופת שנת האסרו, טו סיון תרפ"ח בריגא. — חלק ראשון נדפס ליב־יג תמוז תשי"ב — (לקוט לד), חלק השני ליב־יג תמוז תשי"ג — (לקוט לה), וחלק השלישי ליב־יג תמוז תשי"ד (לקוט לו).

בתור הוספה — באה בסוף החוברת, רשימה מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאמר ביום א' פ' בלק תרפ"ז, קודם נסיעתו לעיר מקלטו קאסטראמא, כפי שנרשמה ע"י אחד השומעים.

* * *

תעודת חגיגה זו כבר ביארה כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת יב־יג תמוז הראשונה — בשנת תרפ"ח,

לקובעו ליום התועדות והתעוררות לחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר לפי ענינו,

ומברך „את כל אחינו חובבי תורה ולומדי' ומגידי שיעורים ברבים ד' עליהם יחיו, כי יפתח ה' את אוצרו הטוב, וישפיע להם בתוך כלל אחינו בני ישראל יחיו, שפעת חיים וברכה מרובה עד בלי די, ויחזק לבבם להוסיף אומץ בהרבצת תורה והחזקת היהדות, ונזכה כולנו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוה מתוך הרחבה ופרנסה טובה".

ויקיים השי"ת ברכות צדיק נשיא דורנו במילואן.

(ממכתב ג' תמוז ה'חשט"ז)

בטח למותר להאריך בהידוע ומפורסם ענין חג הגאולה של י"ב וי"ג תמוז, בו יצא — בשעתו — לחירות, כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר הי' זה לא נצחון פרטי, אלא נצחון של תורה ויראת שמים ויהדות, וימי סגולה הם הימים האלה

להשתדל בתוספת אומץ בהתעוררות דהפצת תורה והחזקת היהדות איש איש במקום מדורו, מתאים לתנאי הזמן והמקום. היינו שגם במקום החזק ביותר בעניני תורה ומצוה, בכל זה יש להוסיף בכמה וכמה ענינים כיון שהתורה ומצוה ארוכה מארץ מדתה, וגם במקום הרחוק ביותר מתורה ומצוה, הנה כל זמן שנמצא שם אפילו יהודי אחד, הנה בלי שום ספק שביכולתו לפעול שם בעניני תורה ויהדות, ובפרט שכבודו נמצא בעיר בה דרים כמה וכמה יראים וחרדים לדבר ה' (מתאים לסוג הראשון) ובה נמצאים כמה וכמה פשוטים (מתאים לסוג השני הנ"ל) ובמילא יפעול שם בשני הדרכים, וידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, והשי"ת יצליחו בעניניו הפרטים ויתן לו ג"כ הצלחה בענינים הכללים.

(ממכתב ג' תמוז תש"ב)

צו די אנקומענדע טעג פון י"ב וי"ג תמוז, גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וגאולתנו ופדות נפשנו, ווי עס איז באוואוסט דער ביאור אין דעם, אז ווען מען הויבט אויף די קאפ איז בדרך ממילא ווערט דער גאנצער גוף אפילו די פיס אויך דערהויבען:

זאל השי"ת העלפען אז עס זאלען פארקלענערט און דאן אראפגענומען ווערען אלע העלמות והסתרים סיי בגשמיות און סיי ברוחניות, און מען זאל קענען אויסניצען די כחות און מעגליכקייטען וואס השי"ת גיט, אינגאנצען און דורכאויס אויף דעם ועשה טוב, און ניט אפילו טיילווייז אויף דעם סור מרע, אויף מלחמה וביטול פון דברים המבלבלים הסתרים העלמות און הגבלות.

בייגעלייגט איז דא חוברת רשימת המאסר פון כ"ק מו"ח אדמו"ר וועלכע איז א המשך צו די פריערדיקע רשימות וועלכע זיינען געדרוקט געווארען אין די פאריגע יארען, און זיכער וועט איר מזכה זיין מיט דעם תוכן פון דער רשימה וואו איר קענט נאר גרייכען, וזכות הרבים תלוי בו.

בלי נדר, רעכינט מען דא, צו האבען א התועדות סיי שבת קדש הבע"ל, און אויך אויף מארגען זונטאג, און האפענטליך אז אנ"ש בכל מקום שהם וועלען אויך אזוי טאן, און ווען אידען זיינען בשמחה און מן הסתם רעט מען אויך א תורה ענין, איז דאך דאס א שמחה של מצוה וועלכעס איז א סגולה צנור וכלי צו דעם אלץ וואס מען נויטיגט זיך ביז די גילוים היותר נעלים, זעה אויך תורה אור כ, ב.

בברכת חג הגאולה ופ"ש כל המתועדים.

(ממכתב ט' תמוז תשט"ז)

זה מזמן שלא הגיעוני ממנו כל ידיעות הן בעניניו הפרטים וכן בעסקנותו הצבורית, ויה"ר שיהי' זה סימן שהכל בסדר ובשלום.

בודאי ידוע לו מנהגנו אשר בקשר עם ימי גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, גאולתו ממאסרו על עבודתו במסירת נפש להחזקת התורה ומצותי',

אשר בשעתה היתה נצחון למופת על כחות המנגדים לד' ולתורתו וגם לשנים ולדורות שלאחר זה משמשת הוראה ברורה, אשר התורה שולטת על המציאות אף אם אפילו אין מוצאים מקום לזה בשכל האנושי,

הנה מו"ל במיוחד לימים אלו ספר או חוברת מענינא דיומא, שבהם עניני התעוררות בזה.

ומוסגר כאן החוברת שהו"ל בשנה זו, חלק מרשימות כ"ק מו"ח אדמו"ר אודות מאסרו. ובהוספה – דברי נשיא ישראל מיוסדים על הנקודה, אשר בעניני תורה ומצות, כל אחד ואחת מבני ישראל בן חורין הוא ואין עליו אלא ה' אלקיו.

ואם זקוקים לזכרון ולהתעוררות בזה – בהנוגע לגלות אצל אינם־יהודים וגזירותיהם הם שאין להם בחירה, ואינם אלא כגרזן ביד החוצב בו, על אחת כמה וכמה שמוכרחים להתעוררות זו בהנוגע לגלות אצל יהודים, אשר בחירה חפשית להם, וכמ"ש ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' ובחרת בחיים. ואף שבקשת הקב"ה (שהיא גם עזר וסיוע) הוא – ובחרת בחיים, הרי כמו שמודגש בזה הענין דבחיים – כך מודגש ג"כ שיהי' ובחרת.

בברכה לבשו"ט

(ממכתב י"ח תמוז תשט"ו)

דורך . . האב איך ערהאלטן אייער באטייליקונג אין אונזער חינוך ארבעט אין צפון אפריקע, און ביילויגענד איז די קבלה.

עס האט מיר ספעציעל געפרייט, וואס אייער השתתפות איז אנגעקומען אין דעם יום הגאולה – י"ג תמוז, דער טאג אין וועלכן כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע איז באפרייט געווארן פון די הענט פון די יעווסעקן אין רוסלאנד אין יאר תרפ"ז. וואורום דער טאג דינט אונז אלעמען אלס ערמוטיקונג און פארשטארקונג אין אונזער ארבעט פאר תורה אידישקייט און תורה חינוך מיט

געפירט. און אין דעם טאג איז דער שווער דער רבי נושא רינה ותפלה פאר די אלע וועלכע גייען אין זיין וועג, אז דער אויבערשטער זאל זיי ובני ביתם שיחיו געבן געזונט און הצלחה אין פרנסה, זיי זאלן לייכטער און בעסער קענען אנטייל נעמען אין זיין הייליקער ארבעט.

איך האף צו הערן פון אייך און אייערע בני בית שיחיו גוטע בשורות תמיד.

בברכת הצלחה בגו"ר.

(ממכתב י"ט תמוז תיש"א)

עס האט מיר געפרייט צו באקומען אייער בריוו פון ערב חג הגאולה י"ב תמוז, וואס איז אנגעקומען אין דעם חג הגאולה. אייער השתתפות און . . זיינען געווען א דבר בעתו מה טוב, און איר האט זיך איינגעשאפט אלע א ספעציעלן זכות מיט א מעשה בפועל אין דעם חג הגאולה, אין דער עבודת הקדש פון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

אין דעם יום הבהיר פון חג הגאולה איז כ"ק מו"ח אדמו"ר זיכער נושא רינה ותפלה פאר זיינע מקושרים בפרט און פאר אלע וועלכע טוען פאר תורה און מאור שבתורה במסירות נפש, אז דער אויבערשטער זאל זיי גרינגער מאכן זייער השתתפות און ערמעגליכן זיי פארגרעסערן זייער השתתפות, מתוך בריאות הנכונה ומתוך הרחבה בגשמיות וברוחניות . . .

(ממכתב י"ט תמוז תיש"א)

נצטערתי לשמוע מפטירת אשתו,

והמקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

ידוע כי אחד הטעמים מה שתענית חלום מהנה בשבת, הוא דכיון שזהו זמן תענוג, אי אפשר לסבול צער בעולם, ובמילא בטלים על ידי זה כל הדינין כו'

ובאשר היום הוא יום שמחה, יום שמחתו גאולתו ופדות נפשו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר כמו שכותב במכתבו „לא אותי בלבד גאל הקב"ה בי"ב תמוז כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה", הנה

ביום שמחה זה בטח יבטל כל ענין הדינים ומוחין דקטנות וכו', ולא יוסיף לדאבה עוד.

בברכת ניחומים.

(ממכתב יום הגאולה י"ג תמוז תש"א)

במענה על מכתבם מיום י"ז סיון והקודם לו בהם מודיעים ע"ד הסדרים בהישיבה, ואשר בי"ג תמוז הבע"ל בדעתם להעריך חגיגה לפתיחת הישיבה באופן רשמי.

הנה יה"ר מהשי"ת שיהי' בהצלחה ויגדיל השי"ת גבולם בתלמידים הן באיכות והן בכמות, היינו בהגדלת מספר התלמידים ובהרמת איכותם מתאים לשם הישיבה אחי תמימים.

וביום י"ג תמוז, בו יצא כ"ק מו"ח אדמו"ר לחירות, ואמר אז, שאין זה חירות פרטי אלא שזהו נצחון כללי דעניני תורה ויהדות, הנה יזכם השי"ת להיות הצנורות והשלוחים שעל ידם יבוא זה בפועל בסביבתם, היינו שהמוסד אחי תמימים שבהנהלתם ישמש מרכז משם תואר כל הסביבה בנר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זוהי פנימיות התורה ברוח של מסירת נפש מתאים לרצון כ"ק נשיאינו רבוה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

בפ"ש כל המסייעים והמשתתפים בהנהלת המוסד ובברכת הצלחה להם להר"מ להר"י ולהתלמידים שיחיו.

(ממכתב כ"ג סיון תש"ב)

במענה למכתבו מי"א תמוז עם הפ"נ המוסגר בו שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ובמ"ש ע"ד מועמד ללמוד עם כתה בישיבת אח"ת אשר בהנהלתו, — מובן שזהו תלוי בכשרונו, הסתגלותו לתלמידים וכו', אלא שכפי כתבו נתוסף עוד ענין אשר מורה הוא בביה"ס הרשת, שזה מצריך התדברות עמהם, כי פשיטא שאין לגרום גרעון ח"ו בבתי ספר אלו.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל הענינים האמורים במכתבו וכמובן וגם פשוט

בהנוגע למצב הישיבה הק׳, ולפלא הנפילת רוח שכותב אודות ענין זה, בערב ימי הגאולה די״ב וי״ג תמוז, שבודאי ידוע לו פירוש הכתוב, והימים האלה (כשהם) נזכרים (ה״ה גם) נעשים, ואשר דברי צדיקים ופעולותיהם והמשכות שפעלו קיימים לעד, אלא שגם בזה צ״ל העבודה בשמחה ובטוב לבב, שבמילא בא חוזק הבטחון, וכמסופר גם בהתועדות די״ב תמוז זה כאן, דברי כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב לבנו כ״ק מו״ח אדמו״ר, בי״ב תמוז תרנ״ה בביאור אגה״ק חגרה בעוז מתני׳ וסיומו, עוז איז מס״נ, מסירת נפש איז אזוי און ניט אנדערש, וכזה צ״ל גם בהנוגע להישיבה שמוכרחת קיומה והתפתחותה, אזוי און ניט אנדערש ואז גם מוצאים הדרכים לזה בקלות יותר וכנראה במוחש.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

(ממכתב ט״ז תמוז תשי״ח)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מח׳ תמוז, בו כותב ר״פ מפעולותיו בקדש בשיעורי לימוד ובחינוך על טהרת הקדש.

ותקותי חזקה אף שאינו מזכיר עד״ז, שעושה ככל יכולתו גם בהפצת הלימוד דהלכות הצריכות בכל החוגים ובכל הגילים, שהרי רואים במוחש עד כמה חסרה הידיעה דוקא בהלכות אלו ולא רק בהנוגע למנהג חומרא והידור מצוה, כ״א להמצוה עצמה, ולאו דוקא מצוה דרבנן, כ״א גם וכו׳, ועד לאופן הכי מבהיל. ואם בזמן רבנו הזקן הרעישו ע״ד לימוד הלכות אלו, וכנראה גם מההקדמה לשו״ע רבנו הזקן, עאכו״כ בתקופתנו זו ובמדינות האלו, וק״ל. והרי באתרי׳ נקל עוד לפעול בזה. וכידוע המשל שזריעה ונטיעה בקרקע בתולה אין דורשת עבודה ויגיעה לעקור זמורות זרות וכו׳.

ובבואנו ז״ע מימי הגאולה י״ב וי״ג תמוז, שמסר נפשו בעל הגאולה והשמחה, על כגון דא, אף שבדרך הטבע לא הי׳ נראה כל מקום להצלחה, במלחמה נגד משטר אדיר כ״כ, ובכל זה עשו פעלו וסו״ס ראו פירות הכי טובים, ועתה רואים גם פרי פירות.

ועאכו״כ כשנמצאים בארץ חירות [. . .] ובתקופה שהשעה דורשת, בוא ועשה. ויהי רצון שינצל כל האפשריות והכחות שניתנו לו במילואן, ויעשה זה מתוך שמחה וטוב לבב — שגם זה יוסיף בהצלחה בהנוגע לפועל.

בברכה לבשו״ט בכל האמור

(ממכתב י״ג תמוז תש״כ)

בנועם קבלתי הידיעה במכתבו מכ"ג סיון ע"ד ביקורו בלוית חבריו שי' בכפר חב"ד, ומשיחת באי כוחנו אתם על בעיות הכפר וכו', שבודאי יביאו לתוצאות ממשיות ולמעשים בפועל.

ויומא קא גרים שקבלתי מכתבו וכן הידיעה מועד כפר חב"ד בסמיכות לימי הסגולה של כ"ק מו"ח אדמו"ר נבג"מ זי"ע יב־יג תמוז, אשר בודאי ידועה לכ' פרשת הימים ההם בזמן הזה, עת שנשתחרר כ"ק מו"ח ממאסרו במדינתו לפנים אחרי מלחמתו הממושכה להגן על קדשי עמנו על אף הדיקטטורה והמשטר הענקי והעז. ולא עוד אלא שנצח במלחמתו אשר עדין עושה פירות ופירי פירות. נמצאנו למדים כמה גדול כוחו אפילו של יהודי אחד אם רק יש לו ההחלטה התקיפה ומסירות נפש בפועל. ומכאן ההתעוררות והחיוב למעשה בהנוגע לכל אחד ואחד מאתנו אשר ההשגחה העליונה זיכתה אותנו לחיות ולפעול במדינות חפשיות מגזירות וכו' ובתנאים שלא בערך נוחים וקלים יותר.

בכבוד ובברכת חג הגאולה — המחכה לבשו"ט.

(ממכתב יו"ד תמוז תשכ"ב)

שמחתי להוודע מועד כפר חב"ד על דבר ביקורו בכפר, וכן נעמה לי הידיעה . . משיחתו את כ'. יחד עם הרושמים שנשארו אצלי מבקורו כאן הרי כל זה מצטרף לחשבון גדול לחזק בטחוני שאהדתו של כ' לכל שטח פעולותינו באה"ק ת"ו ולכפר חב"ד ביחוד, וכן בהנוגע לשאלות הכלליות שעמדנו עליהן בשיחתנו, הביאה ותוסיף להביא תוצאות ממשיות.

ומגלגלין בשורות טובות ליומא זכאה, שהידיעות הנ"ל הגיעוני בסמיכות לחג הגאולה יב־יג תמוז שהשנה היא שנת הל"ה לגאולתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נבג"מ זי"ע ממאסרו, אשר כ' בטח יודע פרשת הימים ההם בזמן הזה. וככל ימי זכרון בחיי הכלל והפרט של היהודי תכליתם שיהיו נזכרים ונעשים, היינו שהזכרון יעורר את המעשה בפועל. והנקודה העקרית של חג גאולה זה היא — כמה גדול כוחו של יהודי אחד, אשר בהחלטה תקיפה ומסירות נפש אמתית לא רק שיכול הי' להחזיק מעמד נגד דיקטטורה ומשטר ענקי ועז, אלא גם ניצח במלחמתו מלחמת ה' ועם סגולתו, ולא רק נצחון אישי אלא גם נצחון כללי אשר תוצאותיו ניכרים בעליל. ואף על פי אשר מי הוא זה אשר נשאו לבו להידמות לכ"ק [מו"ח] אדמו"ר ובכוח המס"נ שלו בפרט — אבל לאידך הרי גם התנאים במדינות החפשיות שאנו פועלים בהם קלים הם שלא בערך, והנמשל מובן מק"ו ומגזירה בלתי שוה. ויהי רצון שכל אחד

ואחד מאתנו ימלא את תפקידו שהעמיסה עליו ההשגחה העליונה יחד עם הכוחות הדרושים לכך.

בכבוד ובברכה חג הגאולה.

(ממכתב י"ד תמוז תשכ"ב)

בנועם קבלתי מכתבו מיום הבהיר י"ג תמוז (והקודמו), בו כותב דו"ח מהישיבה האחרונה וסיכום ההחלטות. ויהי רצון שימלאו החלטותיהם לטובה, ויקויים מאמר חכמינו ז"ל – מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, יש לו מאתיים רוצה ארבע מאות (ואינו מסתפק בתוספת מנה כמקודם). וההצלחה בענינים [אלו] תביא, כמו שכותב, רשימה שני', והתקוה שתעלה על הראשונה במנין ובמשקל וכולי. וכשם שבישר בשורות טובות עד עתה כן יבשר להבא, מתוך בריאות נכונה וטיפול מוצלח, שכותב עד"ז בסיום מכתבו.

ובפרט שמכתבו נכתב ביום הגאולה של כ"ק מו"ח אדמו"ר, וכמו שנדבר כשהי' כאן, שההוראה די"ב-י"ג תמוז לכל אחד ואחד מאתנו היא, שכשאדם מעמיד עצמו בתוקף מתגבר הוא על המניעות הכי גדולות. ואף שמי ידמה לו, אבל הרי גם המכשולים בזמן הזה קטנים הם שלא בערך, ועוד זאת שהדרך כבר כבושה וסלולה לפנינו, על ידי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו.

ויהי רצון שימים אלו דבין המצרים יהפכו לששון ולשמחה, כיעוד הנביא, ונזכה לראות במהרה בימינו גאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה לרפואה קרובה ולבשורות טובות.

(ממכתב י"ט תמוז תשכ"ו)

. . . שמחתי לשמוע על ידי . . ולראות גם מהעתונות, שממשיך מר בפרסומיו, על כל פנים מזמן לזמן. שזה מחזק תקותי שפעיל הוא גם עתה בתפקידו העקרי של כל איש הישראלי כדבר משנה: אני נבראתי לשמש את קוני – על ידי הפצת תורת קונו זה הקב"ה ועידוד בקיום מצוות קונו בכל מקום שידו מגעת.

ולא עוד, אלא שלא ככתוב לעיל שגם עתה ממשיך כו', אלא אדרבה, כיון שזמנו פנוי יותר מעיסוקים אחרים, הרי עסקנותו בהאמור היא ביתר שאת וביתר עז, ובפרט שגם דרישת השעה הולכת ומתגדלת ומתגברת. ואם בנוגע לכל מקום הדברים אמורים, על אחת כמה וכמה באה"ק ת"ו, ארץ אשר עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

מסתמא יודע מר פרשת יב־יג תמוז, ימי הגאולה של כ"ק מו"ח אדמו"ר. וכבר מלתי אמורה אשר מהלימודים העיקריים מכל פרשה זו הוא אשר בכוחו של איש אחד מישראל למלאות תפקידו האמתי, אפילו כשממשלה עצומה וכל המשטר שלה מנגדים לזה. ואף אשר בלשון הידוע „מי הוא זה ואיזה הוא אשר ערב לבו" לומר שחונן בכוחות נפשיים כמו כ"ק מו"ח אדמו"ר ועוצם המסירות נפש שלו וכו', הרי לאחר שסלל את הדרך ופתח פתח בזה, ובאופן גלוי ומפורסם, בודאי אשר לאחרים ההולכים בעקבותיו נקל הדבר בהרבה יותר, ועוד ועיקר אשר אין ערך כלל להקושיים אשר בדרכנו עתה בהפצת היהדות, לא מני' ולא מקצתי'. ובודאי לדכותי' דמר האריכות למותר.

בכבוד — וכנהוג בימים אלו לחתום — ובברכת חג הגאולה, ובהוספה אשר יהי רצון שמגאולה זו נבוא בקרוב לגאולה האמתית והשלימה של כל עם בנ"י בכל מקום שהם ע"י משיח צדקנו.

(ממכתב ג' תמוז חשל"ב)

נוסף על הפ"ש שבקשתי את . . למסור לכ', וחזקה שליח עושה שליחותו, ובטח מסר גם הספר לאדמו"ר הצ"צ אשר זה עתה יצא לאור,

באתי בזה גם בכתובים — לאחר שתהי' נסיעת כ' כשורה ובהצלחה בכל הפרטים, הנסיעה הביקורים והחזרה עלי' בעתה ובזמנה לאה"ק ת"ו, מתוך בריאות הנכונה בשמחה ובטוב לבב, וברכת ה' תלוהו בהאמור ובכל ענייניו — לאורך ימים ושנים טובות.

והרי התחלתה בחודש הגאולה, גאולה באופן אשר „ראו כל אפסי ארץ ישועת אלקינו" וקידוש „שמו של הקב"ה בין העמים" (לשון רבנו הזקן באגרת ע"ד הגאולה שלו),

והרי בכל שנה ושנה בתקופת השנה חוזרים העניינים ונמשכים ומאירים בחיי

כל אחד ואחד ההולך בדרך ה', מוארה באור בעלי הגאולה הנ"ל, ובפרט – המייצג את הרבים ובא מכח רבים, אשר אף שרבים הם גוי אחד בארץ הם.

בהוקרה ובכבוד ובברכת הצלחה בכל האמור.

(ממכתב כ"ח סיון תשכ"ו)

בחבילה בפני עצמה יקבל כ' פירסומינו האחרונים, ותקותי שיהיו לתועלת הרבים.

בהזדמנות זו רצוני לעמוד על נקודה אחת במכתבו, במה שכותב „אינני בעל השפעה בשום אופן. בחוגנו אין שום כח השפעה" כו'.

ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בכגון דא, אשר כשם שמוכרח לכל אדם לדעת חסרונות עצמו, שרק אז יכול האדם לתקנם ולחיות חייו כדבעי, הרי במדה זו מוכרח ג"כ לדעת כשרונות ויכולת ומעלות עצמו.

ובודאי אשר דוקא בימים אלו אין מן הצורך להאריך בראיות שכ' הוא בעל השפעה, כי לפי ידיעותי עלה בכח השפעתו לגרום מפנה חשוב לימין בחוגים שהשפעתו עליהם. וכפי שמסרו לי, הנה לולא ההתערבות שלו היו איזה ענינים באופן בלתי רצוי בתכלית. מובן שאינני יודע פרטיות הדברים, אבל ניכרים דברי אמת.

בטח למותר ג"כ להאריך בהנקודה, אשר כל הצלחה בפעולה טובה בודאי שעלי' לגרום תוספת השתדלות בכיוון זה, וכלשון חכמינו ז"ל מי שיש לו מנה רוצה מאתים – בהוספה של מנה; ומי שיש לו מאתים רוצה ד' מאות – בהוספת ב' מנות. – והרי לאחרי בקשת סליחתו, דברים עקרים וביסודי אמונתנו – מצפים ומשוועים לשינוי עקרי בין מושפעיו.

במה שכותב שרק דרך אחת ישנה להשפעה – על ידי רבוי לימוד התורה, בתקוה שהמאור שבה יחזיר למוטב גם אלו הרחוקים ממנה, הנה למרות אשר מצות תלמוד תורה שקולה כנגד כולם והמאור שבתורה בכוחו להחזיר למוטב, אין אנו רשאים וגם אין השעה מרשה כלל לעמוד מרחוק ולצפות למילוי הנ"ל. ובפרט שהמדובר הוא במושפעים שהם גם משפיעים בחוג פחות או יותר גדול. נוסף על זה הרי יש לנו הפס"ד והוראה ברורה באבות, אשר כדי שתהי' חכמתו מתקיימת (שכוונת המשנה ודאי לחכמת התורה) צריך להיות יראתו קודמת. וכשמתבוננים לתכונת נפש צעירי בני עמנו בארה"ב רואים שנכונים הם, ועוד יותר מאשר אלו בגיל שנות העמידה, לקבל דיעות אמתיות שבלי פשרות, ואדרבה, כל פשרה מתישה

כוחה של ההשפעה. ובודאי גם בזה למותר להאריך שכוונת יראתו קודמת – כפשוטה, שאז הלימוד מביא למצות מעשיות, וכמו שהחכם מכל אדם סיכם, לאחרי כל החקירה ודרישה: את האלקים ירא (יראה המביאה ל)ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם.

חודש תמוז מסומן בשבילנו בימי סגולה יב־יג בו, ימי גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר ממאסרו במדינת ברית המועצות. דברי ימי מנהיגי ישראל צריכים לשמש מוסר חי ולימוד, והנקודה הפנימית שבימי גאולה הנ"ל היא שהלוחם באמת בשביל האמת, עד כדי מסירות נפש ממש, ובפרט בענין הנוגע לרבים, הרי גם איש אחד יכול לעמוד בפני ונגד שלטון אדיר ואפילו להתגבר עליו.

בכבוד ובברכה.

(ממכתב שלהי תמוז תשי"ט)

בנוגע קבלתי מכתבו מיום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בלול מפרד"ס התורה בהנוגע לשמא מילתא הוא של בעל ההילולא, אשר אם בכל אדם אמרו, אשר הקב"ה משים בפי ההורים השם ההוא המוכרח אל הנשמה ההיא כפי המקום באדם העליון אשר ממנו חוצב והשם הזה נרשם למעלה בכסא הכבוד (ראה שער הגלגולים הקדמה כ"ג. וראה ג"כ עמק המלך שער א' סוף פרק ד'. אור החיים הקדוש דברים כ"ט י"ט. דגל מחנה אפרים לבראשית ועוד), הרי עאכו"כ שמו של נשיא ישראל שנשמתו היא בחי' ראש ומוח לנשמות דורנו, וכמובא בתניא קדישא פרק ב'.

ויש להוסיף רמז עה"כ במכתב כת"ר ע"פ המבואר, דיוסף הוא בגימטריא שש פעמים הוי' (לקו"ת להאריז"ל פ' וישב ובכ"מ), והוא הי' דור הששי מרבנו הזקן מיסד תורת חסידות חב"ד. ויצחק הוא בגימ' שמונה פעמים הוי' (פע"ח בפי' הגדה בכ"מ) כי הי' דור השמיני מהבעש"ט מיסד תורת חסידות הכללית (ויעיין ג"כ ל"ת להאריז"ל ס"פ וירא ע"ד שייכות יוסף ויצחק וגימט' הנ"ל). וכידוע בפירוש רז"ל עה"כ בראשית ברא אלקים, בקש הקב"ה לברוא את העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מדת הרחמים, וכמ"ש ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, דפירוש זה השיתוף הוא הנהגה נסית בעולם על ידי הצדיקים, ומרומז כ"ז בהשמות עצמן: יוסף לאמר יוסף הוי' לי בן אחר, ופירש אדמו"ר הצמח צדק, אשר הוא מהפך את האחר להיות בן. יצחק, צחוק עשה לי אלקים, ע"י בירור וזיכוך ההעלם דשם אלקים, שהוא מגן לשמש שם הוי', ימלא שחוק פינו לעתיד לבוא (עיין מדרש הנעלם בראשית קט"ו א' ואילך), ע"י עבודת הבירורים והזיכוך בזה בזמן הגלות. והמתבונן

בדברי ימי חיי כ״ק מו״ח אדמו״ר בעלמא דין ופעולותיו יראה אשר שנים שהם אחד הנ״ל הם הם יסוד ותכלית עבודתו בקדש . . .

(ממכתב כ״א שבט תשט״ו)

לכל אחד ואחת מתושבי כפר חב״ד ולכל המשתתפים בהתועדות.

יהי רצון שיגָאֵל הכפר תושביו ועניניו דכלפי פנים ודכלפי חוץ מכל המניעות והעיכובים להתפתחותם והרחבתם בכמות ובאיכות, ובפרט בית הכנסת והמדרש ימלא תפקידו להעלות כל הענינים בגו״ר למעלה בסולם התפלה ולהמשיך כל הברכות למטה בסולם התורה הנגלה והחסידות, ומתוך הרחבה בכל יפיצו המעינות בסביבתם ובכל אה״ק עדי לגאולתנו האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו בקרוב. התועדות חסידותית ומוצלחת.

/מקום החתימה/

(מברק י״א תמוז תשי״ח)

כינוס רשת אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש שבאה״ק, כפר חב״ד.

זכות בעל השמחה יגן ויצליח הכינוס במטרתו העיקרית לחזק ולהרחיב הרשת בתוככי כל מוסדות חב״ד ועניניו, שתחדיר בהמחונכים והמחונכות ממסירות נפש בעל השמחה והתלהבות חסידותית לתורתנו ומצותי׳ ויפרצו ימה וקדמה וצפונה ונגבה עדי לגאולה הקרובה ממש על ידי משיח צדקנו.

בברכת הצלחה,

/מקום החתימה/

(מברק י׳ תמוז תשי״ט)

התועדויות דימי הגאולה דכ"ק מו"ח אדמו"ר וגאולתנו שמחות ופעילות, ובפרט בזריזות הקמת כל הבנינים כולם וגמרם בהקדם, בנינים כפשוטם והרוחניים שיחדיו יהלכו, וכהוראת הבעש"ט דעזוב תעזוב עמו דוקא, ומתוך הרחבה יפיצו מעינותיו חוצה, ויציב השם בקרוב ממש גבול אלמנה בביאת מלכא משיחא.

/מקום החתימה/

(מברק י"א תמוז תש"כ)

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה ובברכת חג הגאולה.

/מקום החתימה/

(מברק ל"י"ב-י"ג תמוז תשכ"ז)

לכל תושבי שכון חב"ד ירושלים

הקהל העם האנשים והנשים והטף שליט"א.

הצלחה רבה בחגיגת ימי הגאולה והשבת שלהם ולקום אדעתי' דרבי' ולקיימן שהרי מלאו ארבעים שנה.

ויהי רצון שבקרוב ממש כל פדויי הוי' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם בביאת משיח צדקנו.

לחיים לחיים ולברכה.

(מברק י"ב תמוז תשכ"ז)

לכל המשתתפים ולכל המשתתפות בהתועדויות דחג הגאולה ולכל אחב"י – שליט"א

שלום רב וברכה מרובה!

חג הגאולה שמח ושבת שלום והתועדויות פעילות ומשפיעות על כל המתוועדים ועל כל אחבנ"י – שליט"א,

פעולה נמשכת במשך כל השנה,

שהרי כדברי בעל הגאולה במכתבו המפורסם, לא אותו בלבד גאל הקב"ה כי אם גם את כל כו',

וביתר שאת בשנת ה'תש"נ (הי' תהא שנת נסים) – שיהי רצון שתפעול בכל התורה ומצוותי', מתחיל בהמבצעים הכלליים וכל פרטיהם.

ויקויים בכל אחד ואחת מאתנו כולנו במהרה בימינו ממש הנאמר בספר דוד מלכא משיחא: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו,

ויאמר כאו"א שמארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים,

בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בכבוד ובברכת חג הגאולה ושבת שלום

/מקום החתימה/

(מברק לי"ב-י"ג תמוז תש"נ)

בספר דוד: תהלים פט, כא.

ב"ה ימי חג הגאולה שנת ה'תנש"א.

לכל המשתתפים ולכל המשתתפות בהתועדויות דחג הגאולה ולכל אחב"י – שליט"א

שלום וברכה!

חג הגאולה והתועדויות פעילות ומשפיעות על כל אחב"י, האנשים והנשים והטף,

ובפרט אשר כדברי בעל הגאולה במכתבו המפורסם: לא אותי בלבד גאל הקב"ה כי אם גם את כל כו',

וביתר שאת במעשה שהוא העיקר, מתחיל בהמבצעים הכללים וכל פרטיהם.

ותקויים מיד תפלתנו: ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

ותיכף ומיד ההבטחה: דרך כוכב מיעקב גו' וישראל עושה חיל בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

/מקום החתימה/

(מברק לי"ב-י"ג תמוז תנש"א)

במכתבו המפורסם: נדפס בסה"מ תרפ"ח ע' קמו. תש"ח ע' 263. ועוד.
ויהי נועם . . כוננהו: תהלים צ, יז (צדיק, טוב).
דרך . . חיל: פרשתנו (בלק) כד, יז-יח (טו"ב, חי).

בין המצרים

בנועם קבלתי מכתבך, בו אתה כותב על דבר הרושם וההשפעה שקבלת מהשתתפותך בהתועדות כאן.

תקותי שהשפעה זו תאריך ימים ותעורר אותך בתוספת התמדה ושקידה בלימוד תורתנו הק' תורת חיים וקיום מצוותי', עליהן נאמר וחי בהם.

כיון שנמצאים אנו כעת בזמן של „בין המצרים", אשר בימים אלו אנו מעלים על זכרוננו חורבן בית תפארתנו וגלות עמנו, בטח יודע אתה מה היתה סיבת הגלות והחורבן, וכמו שאומרים אנו בתפלה — ומפני חטאינו גלינו מארצנו. זאת אומרת, שתכלית הימים האלה היא לתקן ולבטל הסיבות שהביאו לחורבן. והדרך לזה היא — סור מרע ועשה טוב בחיי יום יום, וכן בהשפעה על חבריך, וכשרוצים באמת, הרי אמרו חכמינו זכרונם לברכה: אין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכת הצלחה בלימוד התורה בהתמדה ושקידה וקיום המצוות בהידור, בשמחה ובטוב לבב, ואז בטח תהי' רב נחת אמתי להוריך שיחיו,

(ממכתב י"ט תמוז תש"כ)

מאשר אני קבלת מכתבם מיז' בתמוז, בקשת ברכה פ"נ, ובעת רצון אזכירם על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר למילוי משאלות לבבם לטובה.

בנועם קראתי על דבר התקדמותם בדרך היהדות, התורה ומצותי' בחיי היום־יום. ואשר לקצב ההתקדמות בזה, הרי כלל גדול הוא בכל עניני התורה ומצותי' שהרשות והיכולת נתונה לכל אחד ואחת מישראל ללכת מחיל אל חיל ולהוסיף בזה, כציווי תורתנו להעלות בקודש. ותלוי רק ברצונם, והובטחו יגעת ומצאת.

ובפרט שזכו ונמצאים בארץ הקודש, ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

ובענין המיוחד שכותב, להתברך בעוד זרע חייא וקיימא, צריכים להוסיף דיוק בשמירת דיני טהרת המשפחה, וכיון שהשכחה מצוי' ובמשך הזמן אפשר לשכוח איזה פרט, לכן העצה היעוצה היא לחזור עוה"פ על דינים אלה בעיון. ובכל אופן הרי תמיד יש מקום להוסיף בהידור מצוה.

ובכגון דא נהוג ג"כ לבדוק התפילין והמזוזות.

והרי גם זה מענינים של ימים אלה של בין המצרים, בפרט שכתב מכתבו בי״ז תמוז, אשר שומה על כל אחד ואחת להוסיף בכל עניני היהדות, התורה ומצותי׳, בכדי למעט ועד כדי ביטול הסיבה היחידה שהביאה החורבן והגלות, שהיא „מפני חטאינו גלינו מארצנו״, בכדי לבטל המסובב ולהחיש קיום היעוד שייהפכו ימים אלה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, וישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות בכל האמור.

(ממכתב ער״ח מנ״א תשמ״א)

. . . ובמענה לשאלתם אודות דינם של אלו האומרים שיש ענינים בתורתנו הק׳ שאינם מעם ה׳ ח״ו או המבטלים מצוה אחת מתורתנו תורת חיים,

לפלא השאלה בכגון זה, והרי הדין מבואר ומפורש ביד החזקה לרבנו הרמב״ם הלכות תשובה פרק ג׳ הלכה ח׳, וז״ל: האומר שאין התורה מעם ה׳ אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת וכו׳ וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבע״פ וכו׳ והאומר שהבורא החליף מצוה זו למצוה אחרת, וכבר בטלה תורה זו וכו׳ (עיי״ש ומיוסד בגמרא מפורשת) והרי הרמב״ם בספרו ופוסקי ישראל בכלל הם בבחינת וגדר דבר משנה כמבואר בפוסקים ויעוין בהלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן בעל התניא והשו״ע, ריש פרק שני.

ובעמדנו בימי בין המצרים, יהי רצון מהשי״ת נותן התורה ומצוה המצוה, שיגדור פרצות עמו ישראל הן ברוחניות והן בגשמיות תתחזק הדת לימוד התורה וקיום המצות בפועל ובהידור בכל מושבות בני ישראל.

ובמהרה בימינו נזכה לקיום היעוד, אשר יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות וכו׳ ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמת ה׳, הוא הוא משיח צדקנו ויבנה המקדש ויקבץ נדחי ישראל וכפסק דין הרמב״ם (הלכות מלכים סוף פרק יא).

(ממכתב כ״ח תמוז תשכ״ב)

. . . ובימי בין המצרים אשר אמרו רז״ל (שבת קיט, ב) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תשב״ר, יוסיף כאו״א בתכ״י בתקון הענין ע״י הוספה והתאמצות

יתירה בחינוך על טהרת הקדש של בני ישראל, דפשיטא שגם חינוך הבנות בכלל זה [וכמובא בפוסקים ומהם בהלכות ת״ת לרבנו הזקן סוף פרק א׳, גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן וכו׳ כל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה של תורה וד״ס], וגם זה יקרב היעוד אשר יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה, ותקוים ההבטחה דנחלה בלי מצרים.

בכבוד ובברכת הצלחה

(ממכתב ו׳ מנ״א תשי״ט)

בנועם קבלתי מכתב כת״ר מיום ט״ז בתמוז בצירוף התרומה מהאשה . . . לישיבת . . .

למותר להאריך לדכוותי׳ בגודל זכות המעשה, ובפרט בעת הצורך הזאת אשר לולא חסרון אמצעי כסף כמה אפשר הי׳ להרחיב פעולות הפצת התורה וחיזוק היהדות על טהרת הקדש. ויישר כוחו וחילו לעשות כהנה וכהנה . . .

ולקשר עובדא טבא הנ״ל עם ענינא דיומא דבין המצרים, הנה אמרו רז״ל לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תנוקות של בית רבן (שבת קיט, ב). והרי החיוב דזכרון המאורעות והימים האלו בודאי כוונתו הוא התיקון על ידי שלילת הסבות שהביאו להחורבן — חיזוק החנוך על טהרת הקדש, ובפרט בארצנו הקדושה ת״ו, היושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה כו׳, להרבות ולהוסיף שם תשב״ר וגדיים נעשים תיישים תלמידי ישיבות כהנה וכהנה נחמה בכפליים, עדי יקויים היעוד הקטון יהי׳ לאלף והצעיר לגוי גדול.

(ממכתב כ׳ תמוז תשכ״א)

מאשר הנני קבלת מכתבם בצירוף המאזן שנתי.

והרי ימים אלו מסוגלים וזקוקים ביותר לעניני גמ״ח צדקה, אשר נקודתן אהבת ישראל, לתקן את ההנהגה בעבר, החסרון בנקודה זו — שהייתה, כמבואר מחז״ל (יומא ט, ע״ב), והרי התקון צ״ל באותו ענין עצמו — אהבת חנם, וכשמחלישים ועד שמבטלים אותה הסיבה (ענין האמור במס׳ יומא שם) הרי בד״מ בטל המסובב,

ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

בברכת הצלחה בכל האמור ולבשו"ט.

(ממכתב כ"ג תמוז תשכ"ה)

מאשר הנני קבלת מכתבם מכ"א תמוז עם המצורף אליו,

בו כותבים אודות תכנית עבודתם להחיות רוח שפלים לעודדם וכו',

ובודאי הנקודה הפנימית לחזק בין העולים באה"ק ת"ו עניני היהדות המסורתית ולהפיצה ולרוממה, שהרי עלו לארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון אשר יצליחו בפעולות האמורות להיטיב לבני ישראל בגשם וברוח, אשר יחדיו יהלכון, שהרי ישראל גוי אחד הם בארץ, וכפירוש רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע, שממשיכים האחדות גם בעניני ארץ.

והרי זקוקים לעבודה זו במיוחד בימים אלו בין המצרים, שצריך להיות התקון לעומת המעוות, תמורת שנאת חנם, אהבת חנם.

ובפרט ע"פ המבואר בתורת החסידות מתחיל מהבעש"ט ורבנו הזקן ותלמידיהם, גודל ענין דאהבת ישראל.

בכבוד ובברכה.

נ.ב. מתאים למ"ש חבר אני לכל אשר יראוך, מצו"פ המחאתי פרטית השתתפותי סמלית.

(ממכתב ב' מנ"א תשכ"ב)

. . . ובמ"ש בהנוגע לקטנות, לפלא שמחפש סברות מפני מה בז להאמור לאחרי שמדובר זה כו"כ פעמים ומיוסד על דברי קדש רבותינו נשיאינו, אַז ווי מען שטעלט זיך אַוועק וכו'. ולפלא שממכתב למכתב מקים עוה"פ מצרים וגבולים ועוה"פ צריך לחזור הפס"ד שמלך (מאן מלכי רבנן נשיאינו ועניניהם ומוסדות שלהם) פורץ גדר. וכמדובר בהתועדות בפירוש אדמו"ר הצ"צ (אשר פוסק הוא

בעניינים שלנו ובאתרא דרב נהוג כרב) אשר מבין המצרים יבואו למרחב העצמי לנחלה בלי מצרים. עיין רשימת איכה א־ג*: ולשבח י״ל וכו׳.

בברכה שבקרוב נזכה לקיום היעוד שיהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

(ממכתב ו׳ מנ״א תשי״ט)

---

*) אוה״ת נ״ך ח״ב ע׳ א׳לו. המו״ל.

מאשר הנני קבלת מכתבה — כדרכה מבלי הוראת התאריך — והזכרתי אותה וכל שכותבת אודותם על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע כאו״א להמצרך לו, ויהי רצון שתבשר טוב בהנוגע אליהם וכמובן וגם פשוט גם היא בכלל.

ויהי רצון שיוכלל בזה גם השינוי מראיית העולם ע״י אספקלריא נוגה לאספקלריא טובה ומאירה דוקא, ובהתבוננות אפילו קלה רואים אשר במדה הכי חשובה תלוי זה באדם הרואה והמתבונן ולא כ״כ בהעולם אשר מחוצה לו, וכמה דוגמאות יש למצוא בבני אדם אשר בסביבת כל אחד דוגמאות לטוב וגם למוטב ומזה המסקנא [וע״פ הפתגם הידוע אשר המוח שליט על הלב, ולא עוד אלא כמאמר רבנו הזקן, בטבעו ותולדתו, ז.א. שאין זקוקים לעבודה ויגיעה על זה, הרי] אפילו אלו שהורגלו דוקא באספקלריא בלתי רצוי׳ הנה זה ביכולתם ובמילא מחובתם וזכותם להשליט המוח שהוא צריך להיות חדור בטחון בהשי״ת שהוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב, וכל המקרים הרי הם נסיונות, ובאם אין הענין נעשה קרוב לומר שהסיבה לא העדר היכולת אלא העדר הרצון.

ויהי רצון אשר כמו שהובטחנו שהימים אלו יהפכו לששון ולשמחה, והרי ההכנה לקיום היעוד היא עבודת האדם בהווה הרי יהפוך כאו״א עולם הקטן שלו וע״ז גם הסביבה שלו וכל מקום שידו מגעת, לסביבת שמחה ואור וכנ״ל הרי ע״פ פתגם הידוע ישנה היכולת המלאה ואין הדבר תלוי אלא ברצון.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

(ממכתב כ״ט תמוז תשכ״ב)

פינחס

יפה כתב שחילוק ישנו בין גורל וירושה ונת' בד"ה אשרנו (ב' ניסן ש"ת) דחלק גורל וירושה הם: עבודת הלב, המוח, הרגש האלקות בכל ענין שזהו ישנו בירושה. עבודה דנר"ן, דרצון (ד"ה אשרנו רצ"ו) ותענוג, נקודת היהדות, חיות פרטי, חיות כללי, חי בעצם. עבודה פרטית דנפה"א בנה"ב, עבודה כללית, עבודת נפה"א מצ"ע (סד"ה בחדש הז' רס"ג).

אבל מה שרצה לומר שירושה דומה יותר לגורל מלשאר הקנינים, הן בנגלה והן בנסתר, הרי, לפענ"ד, אינו כן. ואדרבה — בנגלה — ירושה מוסיף על שאר הקנינים שהוא קנין בהכרח, משא"כ גורל פחות משאר הקנינים עד שי"א שאינו קנין כלל (ראה נ"כ הש"ס ב"ב קו, ב. טושו"ע חו"מ סקע"ג וש"נ). וזהו מתאים גם להנסתר, כי הרגש האלקות נקודת היהדות וכו' ישנו בכאו"א, וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו (סש"ב ספכ"ד). אחרי' באה עבודה הפרטית דתומ"צ שכאו"א מחוייב בזה. למעלה מזה עבודה כללית כו' (או העדפה וזהירות יתרה, שזהו ג"כ מהחילוקים שבין חלק וגורל. יעויין אגה"ק סס"ז).

(כנראה גרם להטעות מה, שבנסתר, גילוי כהנ"ל שבא בירושה, בא ע"י הקדמת העבודה דחלק וגורל, וי"ל שדוגמת זה הוא בחלוקת הארץ שירושה היא להם מאבותיהם — ב"ב קי"ט, ב — אבל נתגלה בפועל רק אחרי שכבשו — מלחמה פרטית: מלך יריחו אחד וגו' — וחלקו ע"י גורל. ולהעיר מתוד"ה ולא — ר"ה יג, א; ירושלמי חלה רפ"ב: פרשת דרכים דרוש ט, ועוד. ואכמ"ל).

(ממכתב כ"ז ניסן תש"ז)

מטות ומסעי

א. נמצאים אנו ביום הרביעי לפרשת מטות־מסעי, אשר בקביעות כזו יום ה־רביעי מחבר ומקשר ב' הפרשיות באופן גלוי, ובפשטות — שבשיעור חומש של יום רביעי לומדים את סיום פרשת מטות, וגם את התחלת פרשת מסעי, בהמשך אחד. ומזה מובן, שתוכן סיום פרשת מטות והתחלת פרשת מסעי שייכים זל"ז.

ביאור הענין:

בשניהם מדובר ע"ד הכניסה לארץ ישראל — בסיום פרשת מטות ע"ד ה־כיבוש וההתיישבות בעבר הירדן (שהיא כמו התחלת הכניסה לא"י), ובפ' מסעי — ע"ד המ"ב מסעות במדבר, עד למסע האחרון „ויסעו גו' ויחנו בערבות מואב על ירדן ירחו"[2], בסמיכות ליריחו ש־היתה „מנעולה[3] של ארץ ישראל".

ובעומק יותר — בשניהם מודגש ומרומז ענין הכניסה לארץ ישראל שיהי' בגאולה האמיתית והשלימה:

נת' לעיל[4], שבקשת בני גד ובני ראובן לקבל נחלתם מעבר לירדן (כמסופר בארוכה בסיום פרשת מטות), היתה למעליותא, כיון שרצו שמיד בכניסה לארץ יזכו להתחלת נחלת ארץ של עשר עממין (שתהי' בשלימות לע"ל[5]), עי"ז שיקבלו כבר אז את ארץ סיחון ועוג שבה הי' גם מארץ עמון ומואב[6] (שהיא מארץ קיני קניזי וקדמוני[7]).

ועד"ז בהמשך השיעור בחומש — בהתחלת פרשת מסעי — „אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצב־אותם גו'": מבואר בלקו"ת[8], שאע"פ שבפסוק זה מדובר אודות מסע „אשר יצאו מארץ מצרים", היינו מסע אחד, אעפ"כ כתיב „אלה מסעי" — לשון רבים, כיון שהתכלית של כל המ"ב מסעות היא לצאת ממצרים, מלשון מיצר וגבול, ולכן נקראו כולם „אשר יצאו מארץ מצ־רים", כי היציאה מכל מיצרים וגבולים מסתיימת רק בחנייתם בירדן ירחו, ה־מרמזת על הגאולה ע"י משיח (דמורח ודאין[9]).

ומזה מובן גם לאידך — שביציאת מצרים נכללו כל המ"ב מסעות[10], כי מיציאת מצרים היו צריכים להכנס מיד לארץ ישראל (וכפי שהיא בשלימותה — ארץ של עשר אומות, כולל גם ארץ קיני קניזי וקדמוני, שמעבר הירדן מזרחה).

---

1) ראה רש"י פינחס כז, יב. שם ר"פ ואתחנן. ועוד.

2) לג, מח.

3) ראה תנחומא בהעלותך יו"ד. במדב"ר פט"ז, טו.

4) שיחת ש"פ חוקת (סה"ש תש"נ ח"ב ע' 542־3). וש"נ.

5) רש"י לך לך טו, יט. ובכ"מ.

6) כמחז"ל (גיטין לח, א. וש"נ) עמון ומואב טיהרו בסיחון, וכן בפרש"י חוקת כא, כו.

7) רש"י לך לך שם.

8) ד"ה אלה מסעי.

9) סנהדרין צג, ב.

10) כמשנ"ת בארוכה לעיל שיחת ש"פ פינחס (סה"ש שם ע' 570).

ב. והנה „התורה היא נצחית"[11], ומזה מובן שבקריאה זו ישנה הוראה נצחית בכל זמן ובכל מקום.

וההוראה — בפשטות, שבני ישראל צריכים להיות מוכנים להכנס לארץ ישראל (כפי שהיא בשלימותה, ארץ של עשר עממין), ולא רק מוכנים לכניסה לארץ, אלא צריכים להכנס לארץ בפועל [שהרי כל זמן שלא נכנסו לארץ בפועל, אפילו בעמדם „על ירדן ירחו" בסמיכות לארץ ישראל, ה"ה עדיין בגלות (ועד — גלות מצרים, וכנ"ל שגם מסע זה האחרון נקרא „אשר יצאו מארץ מצרים")].

ועאכו"כ בזמננו עתה, בעמדנו בימים האחרונים של הגלות, מוכנים להכנס מיד לגאולה האמיתית והשלימה — צריכים לסיים את כל עניני גלות עוד היום, בסיום פרשת מטות, לפני התחלת פרשת מסעי (באופן שבפרשת מסעי נכנסים לארץ ישראל בפועל, ועד לארץ ישראל בשלימותה, ארץ עשר עממין),

ע"ז שכל אחד ואחד גואל את עצמו, ע"י ההוספה בכל עניני תורה ומצות בכלל, וכמבואר בתניא[12] שכל ענין של תומ"צ הוא „גאולה פרטית", וכיון ש„שם גאולה עלה"[13] ה"ה גם ההתחלה של הגאולה הכללית[14], גאולת כל אחד ואחת מישראל, בתוך כלל ישראל, בכל קצוי תבל.

ויש לומר, שזהו תוכן פסק הרמב"ם[14]

ש„לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש . . אשר נדבה רוחו אותו . . הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים . . הרי דוד ע"ה אומר[15] ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" — שכאו"א מישראל יכול לגאול את עצמו מעניני העולם ולהתקדש קדש קדשים, התואר ובחי' כהן גדול.

ויתירה מזו: פסק הרמב"ם[16] ש„הדלקת הנרות כשירה בזרים", דבכחו של זר להדליק „השמן זית זך"[17] שב„מנורת זהב כולה"[18] שבבית המקדש [ועד שבשביל זה מוציאים את המנורה לחוץ[19] — שבערך להיכל ה"ז מעין ענין של גלות],

והיינו שבכוחו של כאו"א מישראל (גם זר) להדליק המנורה לא רק ברוחניות הענינים, ב„מנורת זהב כולה" שבתוך כאו"א מישראל, ע"י שעושה עצמו „שמן זית זך", המורה על תכלית הבירור והזיכוך — אלא גם בביהמ"ק כפשוטו.

[ויש לקשר זה עם ימי החודש שאנו עומדים בהם עתה — שנכנסים ליום כ"ו בחודש, הגימטריא דשם הוי' („הוי' הוא נחלתו"[20]), ולאח"ז — יום ז"ך בחודש, המרמז על „שמן זית זך"].

ג. וכן תהי' לנו ברגעים אלו ממש,

---

11) תניא רפי"ז.
12) ראה תניא אגה"ק ס"ד.
13) ל' רש"י מגילה יז, ב ד"ה אתחלתא.
14) סוף הל' שמיטה ויובל.
15) תהלים טז, ה.
16) הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז.
17) ר"פ תצוה.
18) זכרי' ד, ב.
19) רמב"ם שם.
20) עקב י, ט. שופטים יח, ב. וראה קרח יח, כ. ועוד. ובלשון הרמב"ם „ויהי' ה' חלקו ונחלתו".

ועד לרגע זה (בלשון יחיד) ממש — שע"י שכל איש ואשה יעבוד עבודתו ב־אופן של „נדבה רוחו", מתוך נדיבות ה־לב[21] — בלב בריא ונשמה בריאה (נשמה בגוף), ולבא פליג לכל שייפין[22],

מסיימים תומ"י כל עניני הגלות, ומיד לאח"ז — התחלת הגאולה השלימה, שהיא גם גאולה אמיתית, גאולה שאין אחרי' גלות,

וזוכים לקיום היעוד[23] „ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל", וכיון שזה בא ע"י הקב"ה בעצמו[24], יכול להיות ברגע אחד ממש, ובפשטות — רגע אחד על השעון (לא יותר משני' אחת בלבד, „רגע כמימרא"),

ש„ארו עם ענני שמיא"[25], מיד ברגע לאח"ז נמצאים כל בני ישראל, מכל ארבע כנפות הארץ, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו[26] — בארץ הקודש, וב־ירושלים עיר הקודש (שהיא „עיר הבירה" של כל ארץ ישראל, כולל ארץ קיני קניזי וקדמוני, שמעבר הירדן מזרחה), בבית המקדש, ובקדש הקדשים [ששם נמצאים הלוחות הראשונות עם ה־לוחות האחרונות, ועי"ז מהפכים גם המ' ימים האמצעיים (שנמצאים בהם עתה) לימי רצון],

ועד שכל העולם כולו נעשה „דירה לו ית' (בתחתונים)"[27], ע"ד דירת אדם כפשוטו, ששם נמצא האדם בכל עניניו הן בגשמיות (גופו ועד לבושיו) והן ב־רוחניות (נפשו ונשמתו, עם כל רצונו, עד פנימיות הרצון והעונג שלו) — עד"ז נעשה כל העולם כולו „דירה לו ית'", שבעוה"ז התחתון ובגשמיות העולם מתגלה הרצון האמיתי והפנימי של הקב"ה.

ד. וכל ענינים אלה — בפשטות ממש, ועד ש„מראה באצבעו ואומר זה" (ע"ד „אלה מסעי", „אלה הדברים"), ומשה ו־אהרן עמהם[28], כולל „פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", שהוא הי' גם „משוח מלחמה"[29], שע"י בא נצחון מלחמות ה', כולל מלחמת בית דוד, דוד מלכא משיחא, כפסק הרמב"ם[30] שכאשר ילחם מלחמת ה' וינצח הרי זה משיח ודאי.

[וזה שייך לקיום היעוד[31] „והיתה לה' המלוכה" בכל קצוי תבל, ועאכו"כ בארץ הקודש, שנק' „ארץ ישראל" — ע"ש „כי[32] שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", ענין השררה והמלכות[33]].

ועוד ועיקר — תיכף ומיד ממש, וב־זרירות.

---

21) דנדיבות ה"ה מדת הלב (וראה רמב"ן ויקהל לה, כה).

22) ראה זח"ג רכא, ב. ועוד.

23) ישעי' כז, יב.

24) רש"י נצבים ל, ג.

25) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

26) בא י, ט.

27) תניא רפל"ו.

28) יומא ה, ב.

29) מטות לא, ו ובפרש"י. סוטה מג, רע"א.

30) הל' מלכים פי"א ה"ד.

31) עובדי' בסופו. וראה בשלח טו, יח.

32) וישלח לב, כט.

33) ולהעיר גם מהרמז בשם „ישראל" — ר"ת „יש ששים רבוא אותיות לתורה" (מגלה עמוקות אופן קפו), כולל „תורה חדשה מאתי תצא" (ויק"ר פי"ג, ג), שהקב"ה בעצמו לומד עם כאו"א מישראל מקטנם ועד גדולם.

ובפרט שכרגיל מסיימים בנתינת שליחות (מצוה) לצדקה, לכל אחד ואחת בתוך כלל ישראל, ונותנים דבר שיש בו ממש,

[והרי ע"פ תורה שווה פרוטה יש בו ממשות, עד שהאשה מתקדשת „בפרוטה ובשווה פרוטה"[34]. ולהעיר שזהו אחד מהחידושים של הגאולה האמיתית והשלימה, שאז יהיו הנישואין[35] של הקב"ה ובנ"י בתכלית השלימות, ואח"כ כל ה' שבע ברכות, ביחד עם „תורה חדשה מאתי תצא"[36], כולל כל עניני חידוש, עד החידוש של עשרה — „העשירי[37] יהי' קודש"].

דגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה[38] ומזרזת את הגאולה, ולא רק „מקרבת", אלא שתיכף ומיד ממש באה הגאולה האמיתית והשלימה ע"י דוד מלכא משיחא (ביחד עם „פינחס זה אליהו"[39], מבשר הגאולה),

מתוך שמחה וטוב לבב, ותיכף ומיד ממש.

(משיחת כ"ה תמוז תש"נ)

34) משנה ריש קידושין.
35) שמו"ר ספט"ו.
36) ויק"ר שם. וראה לקו"ת שה"ש (מח, א-ב) שוהר"ע הנישואין שיהי' לע"ל.
37) בחוקותי כז, לב.
38) ב"ב י', א.
39) רלב"ג מ"א יז, א. וראה תיב"ע וארא ו, יח. זח"ב קצ, סע"א. ועוד.

קיץ

. . . הנה יה״ר מהשי״ת שכפתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, זאָלט איר האָבען אַ געזונטען פרייליכען זומער.

וע״פ מרז״ל בסוטה דף יו״ד ע״א שמשון על שמו של הקב״ה נקרא שנא׳ כי שמש ומגן ה״א — שזהו ג״כ הרמז שלע״ל הקב״ה מוציא חמה מנרתקה, — והשמש בגבורתה בגשמיות ה״ה בימי הקיץ, שזהו ג״כ הוראה שכן הוא ברוחניות שדברים הגשמים משתלשלים מהם ולכן מבואר בחסידות אשר עבודת ה׳ בימי הקיץ קלה יותר מאשר בימות החורף.

הנה יהי׳ להם אַ געזונטער פרייליכער זומער בגשמיות וברוחניות גם יחד ומטובו לפרוש בשלום בנם וב״ב שיחיו וכן לחתנם וב״ב שיחיו.

בברכה לאריכות ימים ושנים טובות עם כל הפירושים . . .

(ממכתב יו״ד תמוז תשי״ג)

ב״ה, ה׳ פרשת עלי באר ענו לה, ה׳תש״כ,
200־טער יאָר פון הסתלקות הילולא
פון בעל בעש״ט ז״ל
ברוקלין, נ.י.

אגודת נשי ובנות חב״ד סניף . . .
ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

מיט דער דערנעהנטערונג פון דער צייט, ווען עס ווערט אין די שולעס פאַרענדיקט דער לערנען פון די קינדער, און אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם קומט אויך אַן ענדערונג אין דער הויז איינשטעלונג און פירונג.

וויל איך האָפען, אַז באַצייטענס ווערט צוגעגרייט די אַרבעטס פראָגראַם פון אגודת נשי ובנות חב״ד, צוגעפאַסט לויט די אויבען געזאָגטע ענדערונגען, סיי פאַר די וועלכע זיינען אָנגעשלאָסען און טעטיג אין דער אַרבעט, סיי פאַר די נשי ובנות ישראל וועלכע ווייסען ניט פאָרלויפיג וועגען דעם, אָדער ווייסען ניט אין אַ ענונגענדער מאָס.

און מ׳זעט דאָך בעשיינפערליך, אַז אַרבעט לויט אַ פּראָגראַם פון פריער צוגעגרייט, האָט מער הצלחה, סיי אין פאַרנעם און סיי אין פאַרטיפונג פון דער אַרבעט.

קומענדיג פון ראש חדש תמוז און געפינענדיג זיך געציילטע טעג פאַר דעם חג הגאולה — באַפרייאונגס יום טוב — פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע נשיא דורנו, י״ב־י״ג תמוז הבע״ל, וועט דאָס זיכער צוגעבען אין דער וואַרימקייט און איבערגעגעבענהייט צו דער אַרבעט, און דאָס וועט נאָך מער צוגעבען אין דער הצלחה און אויך אין דעם אויבערשטנ׳ס ברכות אין די פערזענליכע ענינים פון די חברות מיט זייערע משפחות — שליט״א.

און השם יתברך זאָל העלפען עס זאָל זיין, לויט דער אָנווייזונג פון דער באַוואוסטער תורה פון מורנו הבעל שם טוב ז״ל, אויף דעם פסוק: כי תראה חמור, — געמיינט, צוקוקען זיך צו די איינגענשאַפטען פון דעם חמור, חומר — דעם גוף — און קומען צום באַשלוס, אַז — עזוב תעזוב עמו — דינען השם יתברך מיטן גוף און זיינע ענינים צוזאַמען.

און ווי ערקלערט אויספירליך אין מערערע ערטער בתורת חסידות חב״ד, פון כ״ק רבנו הזקן ביז כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, דאַרף דאָס געטאָן ווערען, בשמחה ובטוב לבב — מיט פרייד און גוטע שטימונג.

מיטן וואונש פון הצלחה אין דעם אַלעם אויבענגעזאָגטן, און אין ערוואַרטונג פון גוטע בשורות אין דעם, ובברכת חג הגאולה.

ב״ה ערב ש״ק, ט״ז תמוז ה׳תשח״י, ברוקלין נ.י.

לבני ישראל אשר ב„גן ישראל״ ובראשם המדריכים,
ההנהלה וכל המתעסקים שליט״א.

שלום וברכה!

תהי ביאתם לגן־ישראל בשעה טובה ומוצלחת, ולהמשיך ההצלחה והברכה בכל עניני גן־ישראל הגשמיים והרוחניים. וגן ישראל יתאים לשמו להעמיד אילנות טובים נושאים פירות טובות, ויקוים בהם הכתוב יבא דודי (זה הקב״ה) לגנו — דירה לו ית׳, על ידי לימוד וקיום תורתנו ומצותי׳ מוארים באור וחיות חסידותיים.

והתחלת „גן ישראל״ בשנה זו ביום הבהיר יום גאולת נשיאנו ראש ישראל,

וגופא בתר רישא אזיל – תמשיך בכל עניני „גן ישראל" הגאולה מכל דברים הבלתי רצויים ויצליח בהצלחה מופלגה.

בברכת שבת טוב,

/מקום החתימה/

ב"ה, ימי הגאולה תמוז ה'תשכ"ו
ברוקלין, נ.י.

ל„גן ישראל" ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

תהא פתיחת „גן ישראל" וכל משך שהותם בו בהצלחה בכל.

ובפרט שהשנה שנת השמיטה אשר שבת היא לה' ומסוגלת להוספה בתורה ומצות ולהמשכת שובה ונחת, עונג האמיתי – בעניני הגוף והנפש גם יחד, ולמהר קיום היעוד שבפרשתנו וקם שבט מישראל, זה מלך המשיח וישראל עושה חיל.

בברכת חג הגאולה

/מקום החתימה/

להוספה בתורה: ראה ברכות (לה, ב) אפשר אדם חורש כו' תורה כו'.
ומצות: (ע"י ההוספה ב)לימוד שמביא לידי (הוספה ב)מעשה.
שובה . . האמיתי: ראה רשימות אדמו"ר ה„צמח צדק" לתהלים (צב, א ובמילואים שם).
הגוף והנפש: שברוחניות הם מצות (אברים, גרמוהי) ותורה (דם הוא הנפש, חיוהי) – ראה תניא פכ"ג (ובהגהות הצ"צ לשם). לקו"ת במדבר יג, א.
זה מלך המשיח: רמב"ם הל' מלכים רפי"א.
וישראל עושה חיל: ראה זוהר ס"פ שבוע זה.

ב"ה, שלישי בתמוז
פרשת עלי באר ענו לה, חודש הגאולה
ה'תש"נ, ברוקלין, נ.י.

ל„גן ישראל" ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

תהא פתיחת „גן ישראל" וכל משך שהותם בו בהצלחה רבה,

ובעמדנו בשנת ה'תש"נ, אשר כפי שנתפרסם ונתפשט בתפוצות ישראל, יש בה הרמז: הי' תהא שנת נסים – אשר הקב"ה נותן לכל אחד ואחת מישראל את הכח, לפעול בכל עניני יהדות, תורה ומצוותי', באופן של הנהגה נסית – למעלה מהגבלות שלהם.

יוסיף כאו"א מכם ובשמחה רבה בחינוך עצמו ובחינוך הסביבה בתורה (שהיא מורשה קהלת יעקב) ומצוותי',

וימשיכו בכ"ז במשך כל השנה ובהוספה,

וכ"ז יקדים ויזרז קיום התפלה: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו.

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בברכת הצלחה בכל האמור
ובברכת חג הגאולה

/מקום החתימה/

שלישי: דהתורה משולשת ואומתנו משולשת (שבת פח, א).

שלישי בתמוז: יום בו יצא כ"ק מו"ח אדמו"ר מבית האסורים ונשלח לעיר מקלט.

תמוז: חודש גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר לא אותו „בלבד גאל הקב"ה כ"א גם את כל כו' איש ישראל" (בסה"מ ה'תש"ח ע' רסג).

עלי באר ענו לה: חוקת כא, יז.

גן ישראל: כפשוטו (עושה פירות המתאימים לישראל) וכמשמעו – גינוני (ע"י הפירות עושים דירה וקבע לישראל – וראה רד"ה באתי לגני (ה'שי"ת) לבעל הגאולה).

שנתפרסם ונתפשט בתפוצות ישראל: להעיר מרמב"ם הל' ממרים (פ"א ה"א־ב. שם פ"ב ה"ב ואילך), שמנהגות ש(הנהיגו ב"ד הגדול ו)פשטו בכל ישראל יש עשה ול"ת בקיומם. וראה בארוכה מכתב ר"ו תשרי ה'תש"נ (ספר השיחות תש"נ ח"ב ע' 722).

ובשמחה רבה: כפולה ומכופלת ישמח ישראל בעושיו ישמח ה' במעשיו (תניא ספל"ג).

מורשה קהלת יעקב: ברכה לג, ד.

מצאתי . . משחתיו: תהלים פט, כא.

ב"ה, עש"ק מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל . . כגנות עלי נהר,
חודש הגאולה, ה'תנש"א. ברוקלין, נ.י.

ל„גן ישראל"
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

תהא פתיחת „גן ישראל" וכל משך שהותם בו בהצלחה רבה,

וימשיכו ההצלחה בכל עניני „גן ישראל" הגשמיים והרוחניים,

ו„גן ישראל" יתאים לשמו – להצמיח אילנות טובים נושאים פירות טובים, על ידי לימוד תורתנו וקיום מצוותי', כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי פנימיות התורה,

כרצון ותקות כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל הגאולה. והשם עוזר.

וימשיכו בכ"ז במשך כל השנה, ובהוספה. וביתר שאת בשנת ה'תנש"א – הי' תהא שנת נפלאות אראנו.

עש"ק: שהוכפל בו טוב – בראשית א, כה. שם, לא. חזקוני עה"פ. וראה רמב"ן שם. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 641 הערה ד"ה וה. ובאוה"ת (בראשית לג, א ואילך. ועוד) מקשר ענין יום ג' שהוכפל בו כי טוב (פרש"י עה"פ בראשית א, ז. מב"ר פ"ד, ו) עם מחז"ל (קידושין מ, א) טוב לשמים וטוב לבריות.

מה . . נהר: פרשתנו כד, ה-ו. – שיעור היום בשיעורי חת"ת הידועים.

כגנות עלי נהר: אלו מלמדי תינוקות שבישראל שהם מוציאים מלבם חכמה בינה דעת והשכל ומלמדין להתינוקות לעשות רצון אביהם שבשמים (תנא דבי אליהו רבא פכ"א. יל"ש פרשתנו עה"פ – רמז תשעא).

בהצלחה: ראה אוה"ת וישב רעח, א-ב (עה"פ ויהי ה' את יוסף – שמו הראשון של בעל הגאולה – ויהי איש מצליח). לקו"ש חכ"ה ע' 213.

אילנות . . פירות . . לימוד תורתנו וקיום מצוותי': וכמ"ש (שופטים כ, יט) „כי האדם עץ השדה", דקאי על תלמיד חכם (וכל בניך לימודי ה' – ישעי' נד, יג) עושה פירות (תענית ז, א), ומאי פירות כו' מצוות (סוטה מו, סע"א).

במאור שבתורה זוהי פנימיות התורה: ראה קרבן העדה לירושלמי חגיגה פ"ז ה"ז. יפה עינף לפתיחתא דאיכ"ר ב. אוה"ת תצוה ע' ארנח. סה"מ תרמ"ז ע' פז-פח. המשך תער"ב ח"ג ע' רנז. סה"מ תרפ"ט ע' 176.

והשם עוזר: שבת קד, א. יומא לח, סע"ב. וראה ד"ה הוי לי בעוזרי די"ב תמוז הראשון, תרפ"ז (נדפס בסה"מ קונטרסים ח"א קעט, א ואילך. תרפ"ז ע' רא ואילך).

הי' תהא שנת נפלאות אראנו: ראה בארוכה מכתבים כלליים לחג הפסח שנה זו.

---

*) נדפסו בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 883 ואילך. הגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים ח"ב בסופו. המו"ל.

ועי"ז תקויים בכאו"א מהם, בתוככי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו בסיום וחותם מזמור צדי"ק שבתהלים: ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו — יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו — **בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, תיכף ומיד ממש.**

בברכת שבת טוב
ולהצלחה בכל האמור

/מקום החתימה/

יהי רצון . . במעשה ידיכם: **פרש"י עה"פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש"י שמיני ט, כג. פרש"י עה"פ תהלים כאן.**

ומעשה ידינו כוננהו — בבית המקדש השלישי: **מדרש תהלים עה"פ.**

גאולה האמיתית והשלימה: **שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב. ממכילתא עה"פ בשלח טו, א. יל"ש ישעי' רמז תצט).**

מפתחות

מפתח עניינים

א

אב ובן:
98 (דרגות באהבה דאב ובן).
ע"ע בן.
אגודת נשי ובנות חב"ד:
228.
אדם:
76 (אדמה לעליון). 164 (תכליתו הגברת הצורה על החומר). 174 (תפקידו התמידי לעמל יולד).
אהבה:
98 (בדרגות אהבה דאב ובן).
אהבת ואחדות ישראל:
63 (מעלת מחשבה טובה על הזולת). 136 (טוב לשמים וטוב לבריות קשורים זב"ז. אמירת: הריני מקבל כו' לפני התפלה). 139 (הכנה למ"ת). 150 (חסיד עושה טובה להזולת על חשבון טובת עצמו). 163 (ישראל קומה אחת שלימה). 195 (כלל גדול בתורה). 220 (אהבת חנם הוא תיקון על סיבת הגלות). 221 (כנ"ל).
אהל:
73 (אהל המת רומז על עוה"ז כו').
אהלי יוסף יצחק (מוסד):
207. 214.
אהרן:
78 (העננים שבזכותו). 80 (כנ"ל). 82 (השפעת מיתתו על ישראל). 193 (אם הוא מד' רועים).
אויר:
185 (טהרת האויר. ענין האויר בעבודה — דומם, אותיות. מצות. אויר רע ואויר עב).
אומות, ז' אומות וג' אומות:
108 (החילוק בגדר ירושת ארץ ז' אומות לירושת הג' אומות דלעת"ל).
אופנים:
121 (עבודתם ברעש גדול).
אור:
120 (יתרון אור הבא מן החושך).
אוא"ס:
123 (גבול ובל"ג באוא"ס).
אותיות:
185 (דומם. ענינם בקדושה ובלעו"ז). 201 (הכתיבה, והחקיקה).
אחד, אחדות:
5 (המשכת אחדות גם בעניני ארץ). 172 (מענה על הטענה ששומרי תומ"צ הם מעט ועד"ז ישראל המעט מכל העמים כו'). 212 (המשכת אחדות גם בעניני ארץ). 221 (כנ"ל).
אחי תמימים (מוסד):
207.
אחשורוש:
185 (זכו אחישנה כו').
אין עוד:
162.
אלקים:
162 (גימט' הטבע ובגימט' מום).
ע"ע דין
אלול:
195 (משל המלך בשדה כו').
אליהו:
74 (אליהו ומשה. ביטולם). 227 (פינחס זה אליהו).
אלף־בי"ת:
153 (לימוד קמץ אל"ף אָ).
אמונה:
182 (ע"י אמונה ובטחון מבינים יותר את מאורעות העולם).
ע"ע חינוך.
אפוטרופוס:
ע"ע יתומים.
ארץ:
ע"ע ים.

ארץ ישראל:
103 (בדין שבט לוי אם נוטלין חלק בארץ לעת"ל). 105 (בדין כיבוש רבים). 106 (בלשון „ארץ כנען" ברמב"ם. דין עבר הירדן וארץ קני קניזי וקדמוני לגבי נחלת הכהנים ולויים). 108 (המהות וחפצא של א"י שונה מכל הארצות שא"א שיעבור לרשות אחר). 120 (בעבר הירדן קראו חות יאיר, שפעלו אתהפכא מע"ז לענין של חיות ואור). 122 (עתידה שתתפשט בכל הארצות). 125 (ארץ הצבי כעור הצבי כר'). 177 (בענין חינוך בהפרדה בין בנים לבנות במיוחד בא"י). 197 (במצב החינוך ובהמעברות שם כו'). 220 (בזה"ג יושבת וראשה חפוי כו'). 221 (חיזוק עניני יהדות בין העולים). 223 (ירושה, וכיבוש). 226 (בהשם א"י ע"ש כי שריתּ כו').
ע"ע אומות. עבר הירדן.

אש רוח מים עפר:
ע"ע יסודות, ד"י.

אשה:
188 (כנס"י להקב"ה).

אתכפיא ואתהפכא:
120 (פעולת האתהפכא דקליפה בכיבוש הארץ).

ב

בורא ונברא:
181 (אין הנברא יכול להבין מעשי הבורא). 182 (כנ"ל).

בחירה:
164 (בחירה חפשית). 166 (כנ"ל). 183 (בענין ידיעה ובחירה). 205 (בחירה חפשית ובחרת בחיים).

בטחון:
182 (ע"י אמונה ובטחון מבינים יותר את מאורעות העולם). 199 (בזה"ג בטחון שלמע' מטו"ד).

ביטול:
42 (דרגות בביטול וענוה. ביטול עצמי). 43 (השראת השכינה רק ע"י ביטול). 74 (עפר. דרגות בביטול הגוף אל הנשמה). 84 (ניצוח היצר ע"י עבודה במס"נ למעלה מטו"ד). 121 (ע"י ביטול מגיעים לעצומ"ה יתּ').
ע"ע אין עוד. תערובת.

בין המצרים:
122 (בפירוש לשון: בין המצרים). 218 (הוספה בסו"מ וע"ט). 219 (כנ"ל. הוספה בעניני חינוך כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תשב"ר). 220 (הוספה בצדקה). 222 (מבין המצרים יבואו למרחב העצמי).

בירורים:
ע"ע פרישות.

ביהמ"ק:
200 (הכל חייבים בבנייתו. בענין ביהמ"ק הג' שיגלה ויבוא בנוי משמים).

בית חנה (מוסד):
154.

בית רבקה (מוסד):
154.

בל תשחית:
ע"ע השחתה.

בלעם:
85 (השינויים בדיבורו אל הקב"ה, מדברי בלק אליו). 88 (שנאתו לישראל).

בן:
168 (בנים אתם לה' אלקיכם).
ע"ע אב ובן. הולדה.

בני גד ובני ראובן:
ע"ע עבר הירדן.

בני נח:
59 (ב"נ אם נצטוו על השיתוף). 162 (בהדין דרק מחוסר אבר פסול).

בעלי עסק:
185 (שייכות טהרת האויר במיוחד לבעלי עסק).

בריאות:
156 (עבודת ה' מתוך בריאות הגוף). 168 (לחוסר שלוה פנימית מועיל התנהגות

ע"פ רצון ה'. כשאין החולה מרגיש זה מורה שהחולי כבד יותר. חיים מסודרים ומשמעת עצמית). 169 (שלות נפש חשובה מהשכלה וממון כו'). 171 (מנוחת הנפש ע"י שמירת תומ"צ). 190 (מענה לאשה עם פחדים כו', להיות עסוקה במשרה כו'). 222 (אלו שהורגלו לראות דברים באספקלרי' בלתי רצוי', הדבר תלוי בהם וביכולתם להשליט המוח כו').

בריאת העולם:

213 (שיתוף מדה"ד עם מדה"ר בברה"ע).

ברכת כהנים:

191 (בנה"כ יש ב' ענינים: מצוה אחת ושלש מצות. אם גם על ישראל יש מ"ע בזה).

בת קול:

196 (דרגתו בענין הנבואה. במרז"ל אין משגיחין בב"ק).

ג

גאולה:

89 (בהיסח הדעת למעלה מטעם ודעת). 173 (מענה לא' שכ' ע"ד להעלות ולהרעיש כו' בענין ביאת המשיח). 185 (קבוץ גלויות הר"ע מספר ולמע' מזה הר"ע דורו של משיח ועוה"ב שאין להם מספר. זכו אחישנה). 194 (עניני פסח וחה"ש כו' במהלך הגאולה האמיתית). 200 (שייכות ציץ וציצית לימות המשיח). 225 (ההכנה להגאולה בפועל. כל ענין של תומ"צ הוא גאולה פרטית). 226 (רגע כמימרא). 233 (גאולה העתידה אין אחרי' גלות).

ע"ע משיח.

גבול ובל"ג:

97 (גבול ובל"ג במצות). 122 (ענין המיצר דלעו"ז מתהווה כאשר בקדושה אין ההתפשטות כדבעי). 125 (גבול ובל"ג באורו ית').

גבולים:

120 (בפי' תיבות „גבול" ו„מצר"). 123 (בל' חז"ל כל א"י נק' גבולין).

גבור:

41 (גבור ועשיר לענין הנבואה).

גוף:

74 (דרגות בביטול הגוף אל הנשמה). 156 (עבודת ה' מתוך בריאות הגוף). 229 (תורת הבעש"ט ע"פ עזוב תעזוב עמו). 230 (גוף ונפש, מצות ותורה).

גורל:

223 (דרגות דגורל וירושה, בנסתר ובנגלה).

גזירות:

183 (במ"ש בשע"ת לאדהאמ"צ שמזמן האריז"ל בטלו השמדות כו').

גלות, זמן הגלות:

199 (בזה"ג בטחון שלמע' מטו"ד). 218 (מפני החטא, ותקונו ע"י סו"מ וע"ט). 219 (כנ"ל). 220 (בגלל חטא שנאת חנם). 221 (כנ"ל).

ע"ע א"י. בין המצרים.

גן:

102 (להשקות את הגן – כללות העולם, גנו של הקב"ה). 231 (גני, וגנוני). 232 (כנ"ל).

גן ישראל (מחנה קיץ):

33-229.

גן עדן:

102 (לעבדה ולשמרה).

גרות:

45 (ניצוץ נשמה קדושה בהגר קודם שנתגייר).

ד

דגלים:

94 (שייכות הדגלים במדבר לחביבותם של ישראל).

דיבור:
185 (בחי' הכל הדיבור שמוציא בפיו בלימוה"ת).
ע"ע מעשה.
דין:
213 (שיתוף מדה"ד עם מדה"ר בברה"ע).
דירה בתחתונים:
173. 226. 229.
דעת:
83 (ב' אופנים במלחמת היצר: עבודה שע"פ טעם ודעת ועבודה שלמעלה מטו"ד).

ה

הדפסה:
ע"ע פירסום.
הוכחה:
167 (מצות תוכחה עד כדי נזיפה כו').
הולדה:
218 (לברכת זרע חייא וקיימא, דיוק והי-דור בדיני טהרת המשפחה).
הוראה:
73 (הוראה בעבודת ה' מכל הלכה בתורה).
הידור מצוה:
162 (אצל חסידים גם הידור מצוה פוסל ע"ד חסרון המצוה כו'). 178 (הוראה מימי חנוכה למנהג פשוט מהדרין מן המהד-רין).
הכאה:
86 (בפי' ל' הכאה בפשש"מ – „נכה בו" וכיו"ב).
הלכה:
73 (הוראה בעבודת ה' מכל הלכה). 196 (בטעם דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בממונא). 208 (נחיצות לימוד הלכות הצריכות).
הלל ושמאי:
42 (ענוותנותם). 44 (כנ"ל).
הסתלקות, מיתה:
73 (מיתה הו"ע פירוד מאלקות. אהל המת רומז על עוה"ז כו'). 180 (לפעמים דוקא רשע מאריך ימים בכדי לעשות תשובה כו'). 206 (מכ' תנחומין לא' ע"ד פטירת אשתו).
ע"ע שואה.
הפצה ושליחות:
102 (זיכוך העולם מנהר ועד אפסי ארץ ולא להסתגר בהד' אמות). 141 (פעילות נשי ובנות חב"ד בעניני חג השבועות). 146 (הפצת פנימיות התורה). 147 (הפצת המעיינות חוצה). 157 (ענינים הפרטיים וענייני הכלל תלויים זה בזה). 158 (הפצת בארות החסידות). 167 (באם לא פעלו הדברים על השומע ה"ז מורה שלא דברו אליו כדבעי). 173 (תכליתו ושליחותו בעולם להרבות טוב וקדושה בסביבתו). 174 (כשאינו מנצל שליחותו כדבעי ה"ז בדקות ענין ע"ז). 175 (התעוררות בשנים אלו אצל בנ"ל לתומ"צ כו'). 190 (אין בזה השגת גבול כי די' ומספיקה העבודה לכל אחד כו'. בתקופתינו צ"ל זהירות מיוחדת מענינים היכולים לבלבל לענין הפצת המעיינות חוצה). 199 (לפעמים ע"י קירוב איש אחד מישראל מקימים דורות כו'). 204 (שייך בכל מקום הן לקרובים והן לרחוקים). 208 (בתקופתינו השעה דורשת קום ועשה כו'). 209 (פעולה מתוך מס"נ). 212 (כ"א צריך להעריך גודל כח השפעתו).
ע"ע חטא. פשרות.
הצלות נפשות:
ע"ע פקו"נ.
הצלחה:
232.
הקהל:
154 (שנת הקהל).
הרגשה:
223 (הרגש נקודת היהדות שבכ"א).

השגחה פרטית:
184 (בשיטת המר"נ כו' דאין השגח"פ כ"א באדם כו').
השחתה:
135 (לאו ד„בל תשחית" מצד ענין „טוב לבריות").
השפעה:
ע"ע הפצה ושליחות.
התהוות:
184 (בדרז"ל ע"ד התהוות שרצים מן העיפוש).
ע"ע בריאת העולם.
התוועדות:
204 (התוועדות היא שמחה של מצוה וגודל סגולתה).
ע"ע תמוז, י"ב-י"ג תמוז.

ז

זריעה:
208 (המשל מזריעה ונטיעה שקל יותר בקרקע בתולה כו').

ח

חוה:
120 (ע"ש אם כל חי).
חוה, חות:
117 (בהשם: חות יאיר, ובפירוש תיבה זו במקראות).
חול:
167 (שלילת ההגדרה „חילוני").
חומר וצורה:
164 (תכלית האדם הגברת הצורה על החומר).
חוקים:
57 (בג' הסוגים: חוקים עדות משפטים).
201 (חוקה מל' חקיקה).
ע"ע מצות.
חורבן ביהמ"ק:
ע"ע בין המצרים. גלות.
חות יאיר:
ע"ע חוה, חות. ארץ ישראל.
חטא:
194 (ההוראה מפסח שני שגם להטמא מרצונו כו' עושים מועד מיוחד כו'). 223 (גם בשעת החטא היתה באמנה אתו).
חיים:
73 (הקב"ה וישראל). 148 (חיים אמיתיים גם בעוה"ז הוא ע"י תורה). 223 (חיות פרטי חיות כללי, חי בעצם).
חינוך:
148 (חינוך על יסודות האנושיים תלוי בחינוך על אמונה). 150 (השתדלות בריבוי תלמידים במוסדות אנ"ש. המחנכים הם בשביל התלמידים ולא להיפך. מס"נ בחינוך). 153 (חינוך הדור תלוי בהנשים). 155 (עיקר חינוך והנהגת הבית תלוי בהאשה). 170 (כאשר רוצים שכשהילד יגדל יהי' ברמה מסויימת, צריך לחגדיל החינוך לרמה גבוהה יותר מאשר לזו שמצפים). 174 (פירוש האמיתי של חינוך יהודי). 176 (הפרדה בין בנים לבנות). 178 (כנ"ל). 219 (לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תשב"ר). 220 (חינוך הבנות כי גם הנשים חייבות ללמוד כו').
ע"ע מוסדות. קטנים.
חכם:
172 (פתגם כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ שיהודי צ"ל א קלוגער).
חכמה:
ע"ע מוחין ומדות.
חכמות אוה"ע:
ע"ע שואה.
חנוך:
74 (ביטול גופו).
חנוכה:
172 (נ"ח מוסיף והולך. על פתח ביתו מבחוץ). 177 (הוראה לתוקף בהמאבק בתומ"צ בלי פשרות. נ"ח מוסיף והולך

כו'). 178 (בימינו המנהג פשוט למהדרין מן המהדרין. על פתח ביתו מבחוץ).

חסיד:

45 (המתחסד עם קונו). 150 (במארז"ל חסיד שורפן). 162 (אצל חסידים גם חסרון בהידור מצוה פוסל לא רק מחוסר אבר כו').

חסידות:

ע"ע פנימיה"ת.

חתונה:

155 (עיקר הנהגת וחינוך הבית חלוי בהאשה).

ע"ע נישואין.

חת"ת, שיעורי חת"ת:

187. 188.

ט

טהרת המשפחה:

ע"ע נדה.

טוב:

135 (איחוד טוב לשמים וטוב לבריות). 232 (ע"ד הנ"ל).

טומאה:

72 (בדין צמיד פתיל). 73 (אהל המת רומז על עוה"ז כו'). 74 (כלים שאינם מקבלים טומאה והרמז על הגוף). 201 (בדין כלי אבנים שאין מקבלין טומאה).

י

יאוש:

195 (הצחות: יאוש – שלא מדעת).

יאיר בן מנשה:

117 (חלק כיבושו).

יגיעה:

174 (אדם לעמל יולד). 218 (יגעת ומצאת).

ידיעה:

ע"ע בחירה.

יום:

138 (שלישי: טוב לשמים וטוב לבריות). 231 (שלישי). 232 (ששי: הוכפל בו טוב).

יונה:

166 (עיניך יונים).

יוסף:

213 (גימט' שש פעמים הוי'. רמזים בשמו).

יוסף יצחק, כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ:

99 (התעסקותו במס"נ עם כל אשר בשם ישראל יכונה). 190 (פתגמו: אין בין איצטער ווי נאך א ביסל משקה). 196 (מאמרו: הלואי ויתרבו מספר הרוצים לעבוד בשטחי עבודתו כו').

ע"ע יוסף. יצחק. תמוז, י"ב-י"ג תמוז.

ים:

101 (ים וארץ בעבודת האדם, ובכוחות הנפש).

ימות המשיח:

ע"ע גאולה.

יסודות, ד' יסודות:

161 (ג' קליפות הטמאות מחולקים לאש רוח מים ועפר). 184 (התאמת ענין הד' יסודות עם המדע בימינו).

יצחק:

213 (בגימט' ח' פעמים הוי'. שייכותו ליוסף).

יצר טוב ויצר הרע:

83 (ב' אופנים במלחמת היצר: ע"פ שכל והתבוננות בפחיתות הרע, ובמס"נ של-מעלה מטעם ודעת). 143 (הקב"ה עוזרו להיצ"ט). 171 (נופת תטופנה שפתי זרה כו').

יראה:

212 (צ"ל יראתו קודמת לחכמתו).

ירושה:

223 (דרגות דירושה וגורל, בנסתר ובנגלה).

יריחו:

224 (מנעולה של א"י. ירדן ירחו. הגאולה ע"י משיח דמורח ודאין).

ישיבות:
162 (ענינו של תל' ישיבה הוא ללמוד ולהבין והקדמת נעשה לנשמע ולא לחפור על שאלות כו'). 169 (מענה לאחד ע"ד סידור הבן בישיבה והתועלת מזה). 173 (מענה לתלמיד ע"ד לימוד בהתמדה מבלי להתבלבל במחשבות אחרות). 207 (ישיבת אחי תמימים, הרחבת הישיבה בתלמידים כו'). 220 (הרחבה בתלמידים. הישיבות בא"י).
ע"ע הלכה. חינוך. מוסדות.

ישראל:
5 (גוי אחד בארץ – המשכת אחדות בעניני ארץ). 59 (אהבת הקב"ה לישראל ומילוי בקשתם שלא ע"י ממוצעים). 73 (דביקותם בהקב"ה). 89 (אהבת הקב"ה לישראל למעלה מטעם ודעת). 94 (חביבותם לפני הקב"ה). 98 (אהבה עצמית דהקב"ה וישראל. כי נער ישראל ואוהבהו). 565 (קיום ישראל בכל הדורות רק ע"י קיום התומ"צ). 166 (ממלכת כהנים. מאמינים בני מאמינים. אין יכול לשנות עצמותו וטבעו האמיתי). 167 (כנ"ל). 172 (מעט מכל העמים). 212 (גוי אחד בארץ). 221 (גוי אחד בארץ – המשכת אחדות בעניני ארץ). 223 (נקודת היהדות שבכ"א). 226 (ע"ש כי שרית גו'. ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה).
ע"ע נש"י.

ישראל, הבעש"ט:
146 (יום הילולא המאתיים. הסתלקותו בחה"ש). 198 (פתגמו אשר מלאך מיכאל הי' נותן כל עבודתו עבור מצות ציצית אחת כו').

יתומים:
115 (מינוי אפוטרופוס הוא לא רק לנכסים כ"א גם לחינוך היתומים כו'). 116 (בגדר אפוטרופוס שהוא עומד במקום האב).

כ

כהן:
200 (בביהמ"ק הג' שיבוא מוכן מן השמים הכהנים הם הראשונים ומתחילים בחנוכתו כו'). 225 (כ"א מישראל יכול להתעלות לדרגת כה"ג).

כיבוש:
ע"ע ארץ ישראל.

כינוסים:
135 (כנס נשי ובנות חב"ד). 198 (התכלית הוא המעשה ולא להשאר בעולם הדיבור).

כלאים:
95 (לשיטת רש"י אם רק כלאי הכרם מדאורייתא או גם כלאי זרעים). 96 (שרשו). 97 (אם הוא גזירת המלך או שיש טעם להאיסור).

כלים:
74 (כלי רומז על הגוף, ופרטי הדינים לענין קבלת טומאה).

כנען:
ע"ע ארץ ישראל.

כסלו:
י"ט כסלו
138 (מעלתו כשחל ביום שלישי).

כפירה:
219 (בדין האומר אין תורה מעם ה' כו').

כפר:
118 (בטעם שכפרים הסמוכים לעיר נק' „בנותיה"). 120 (במארז"ל אינו דומה בן כפר שראה את המלך כו').

כפר חב"ד:
197. 209. 214.

ל

לב:
226 (לבא פליג לכולא שייפין).

ל"ג בעומר:
147 (שייכותו לשבועות).

לוחות:
157 (חרות, חירות).

לוי, שבט:
103 (אם שבט לוי לעת"ל נוטלין חלק בארץ). 109 (ההבדל בין שבט לוי לשאר בנ"י לעת"ל).
לחם:
92 (עשרה מצות התלויות בפת).
לימוד:
ע"ע הלכה. תורה.
לעתיד לבא:
103 (אם שבט לוי לעת"ל נוטלין חלק בארץ). 104 (לא תתבטל שום מצוה מה"ת). 108 (נחלת עשר עממין). 109 (ההבדל בין שבט לוי לשאר בנ"י לעת"ל). 122 (עתידה א"י שתתפשט בכל הארצות). 188 (נקבה תסובב גבר). 213 (אז ימלא שחוק פינו). 224 (נחלת עשר עממין). 226 (תורה חדשה מאתי תצא – לימוד הקב"ה בעצמו עם כ"א מישראל). 227 (נישואין דהקב"ה וכנס"י). 228 (הקב"ה מוציא חמה מנרתקה).

מ

מבצעים, ר' המבצעים:
216.
מדות:
ע"ע מוחין ומדות.
מדע:
ע"ע התהוות. יסודות.
מואב:
87 (ע"פ את תצר את מואב. עמון ומואב טהרו בסיחון).
מוחין ומדות:
101 (תחילת העבודה צ"ל במוחין. מוח שליט על הלב). 108 (מוחין ומדות: ג' אומות וז' אומות. לעצמו ולזולת). 172 (מוח שליט על הלב). 222 (כנ"ל). 223 (ג' דרגות: עבודת הלב והמוח וההרגש באלקות).
מום:
ע"ע קרבנות.
מוסדות:
152 (תמיכה בהמוסדות). 214 (הרחבת מוסדות חב"ד). 221 (מוסדות רבותינו נשיאינו פורצים גדר).
ע"ע חינוך. ישיבות. צדקה.
מזוזה:
187 (בדיקת המזוזות). 188 (כנ"ל). 189 (כנ"ל).
מחשבה:
63 (מחשבה פועלת לגבי כמה דינים. מחשבה טובה מועילה, ולאידך מחשבה רעה מזיקה גם לעולם סביבו). 64 (בפי' מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה).
מחשבה דבור ומעשה:
142 (כל מחדו"מ צ"ל קשור עם אנכי ה"א גו').
מיכאל, מלאך:
ע"ע ציצית.
מים:
161 (מים רוח אש שבג' קליפות הטמאות).
מיצר:
123 (בפסוק מן המיצר גו' מיצר העליון).
ע"ע גבול ובל"ג. גבולים.
מיתה:
ע"ע הסתלקות, מיתה.
מלחמה:
157 (הנסים דמלחמת ששת הימים).
מלאכים:
ע"ע אופנים. ציצית.
מלך:
106 (בדין כיבוש מלך). 221 (מלך פורץ גדר).
מנוחה:
ע"ע בריאות.
מנורה:
192 (בדין הדלקת המנורה ביום). 225 (הדלקה"נ כשרה בזרים).
מסילה:
116 (מסילה לדרך ה', גילוי האור למטה).

מסירות נפש:
83 (ביטול קליפת עמלק ע"י מס"נ למע' מטעם ודעת). 150 (הדיוק מס"נ ולא מסירת הגוף).
ע"ע תמוז, י"ב תמוז.

מסעות:
224 (כל המ"ב מסעות נכללות ביצי"מ).

מספרים:
215 (מ' שנה). 225 (כ"ו). 231 (שלישי).

מעשה:
102 (המעשה הוא העיקר). 140 (כנ"ל). 164 (מעשה הוא העיקר אבל צ"ל מונהג ע"פ השכל). 198 (המעשה הוא התכלית ולא להשאר בעולם הדיבור).
ע"ע מ"ת.

מצות:
57 (ג' ענינים: קבלת עולו ית', קיום ה־ ברית דהקב"ה ובנ"י, הנהגה בדרך ישרה). 63 (מעלת דברים שראויים שייעשה בהם המצוה על דברים שאינם ראויים). 74 (תומ"צ הם שמירה להנשמה שלא תטמא בטומאת עוה"ז). 97 (קיומן מצד הטעם ועונג, וקיומן בקבלת עול. גבול ובל"ג במצות. נצחיות היחוד שבמצות). 124 (צוותא וחיבור עם עצומ"ה). 165 (רק קיום התומ"צ החזיקו המשך עם ישראל). 171 (מענה לאחד על נפילתו בעניני שמירת תומ"צ). 225 (שייכות המצות להגאולה).
ע"ע חוקים. תורה.

מצח:
199 (בענין הציץ על המצח, בטחון שלמע' מטו"ד).

מצרים, יצי"מ:
ע"ע מסעות.

מקום:
77 (בענין השינוי הנעשה בהאדם מסביבתו). 118 (קריאת שם מקום בתורה ע"ש המאורעות כו').

מרגלים:
78 (בהלשון: תרים את הארץ). 198 (ההוראה שלא להשאר בעולם הדיבור).

מרכז לעניני חינוך (מוסד):
154.

משה:
40 (ענוה שלו ונבואותו). 44 (עניו מאד אפילו לגבי אוה"ע). 74 (משה ואליהו, ביטולם). 193 (כללות הד' רועים). 196 (מאמרו מי יתן כל עם ה' כו').

משיח:
74 (ביטול גופו. משיח ואליהו). 89 (הנבואה במשיח בפרשת בלעם). 100 (בפסוק וירד מים עד ים גו' ובענין מלכותו בכל העולם כולו). 101 (משיח שבכ"א מישראל. בא בהיסח הדעת. ההכנה לביאתו ע"י שליטת האדם בכל כוחותיו). 102 (יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' כו'). 104 (נוטל חלק אחד מי"ג מכל הארצות כו'). 199 (הנה זה עומד אחר כתלינו גו' מציץ גו'). 219 (יעמוד מלך מבית דוד כו'). 224 (מורח ודאין). 226 (ילחם מלחמת ה' וינצח). 230 (וקם שבט מישראל).
ע"ע גאולה.

משנה:
185 (קיבוץ גלויות בזכות המשניות).

משפטים:
ע"ע חוקים.

משקה:
190 (טעמי שלילת י"ש בתקופתינו).

מתן תורה:
139 (הכנה כאיש אחד בלב אחד. ענין מ"ת בכל יום). 140 (חמדה גנוזה. עיקרה עשי' – הקדמת נעשה לנשמע. הקדמת נשים לאנשים במ"ת). 145 (נגלה דתורה הי' בהעלם פנימיה"ת בגילוי. במ"ת פסקה זוהמתן כו'). 146 (כנ"ל). 148 (בנינו ערבים בעדינו). 149 (כנ"ל). 150 (כנ"ל). 151 (כנ"ל). 152 (כנ"ל). 154 (מעלת הנשים במ"ת). 155 (כנ"ל). 156 (במ"ת כל ישראל נעשו בריאים ושלימים). 162 (ביטול הגזירה דעליונים ותחתונים).
ע"ע עשה"ד.

נ

נבואה

40 (בתנאי הנבואה: ענוה וכו'). 43 (ההבדל בדרגות נבואה רוה"ק וכו').
ע"ע בת קול.

נבח:

120 (ר"ת נוגה ברק חניתך).

נדה:

218 (שמירה והידור בדיני טהרת המשפחה, להתברך בזרע חייא וקיימא).

נדיבות:

226 (נדיבות היא מדת הלב).

נהר:

102 (ענינו שיוצא מעדן להשקות את כל העולם שסביבו).

נוגה:

120 (הוא אור הבא מן החושך).

ניגון, נגינה:

179 (מענה לא' בשטח המוסיקה שהתקרב ליהדות אם להמשיך תוכנית מוסיקה חדשה ברוח היהדות).

נישואין:

186 (במעלות שלום בית והדרכים לזה). 187 (שלום בית ע"י ההנהגה על יסודות התורה). 188 (בענין הנ"ל. הנהגת האשה תלוי' בהנהגת הבעל). 189 (בענין הנ"ל. שלילת גירושין). 190 (בענין הנ"ל). 227 (לעת"ל נישואין דהקב"ה וכנס"י).

נס:

157 (הנסים דמלחמת ששת הימים). 213 (הנהגה נסית בעולם ע"י הצדיקים).

נסיון, נסיונות:

143 (הכח מלמעלה להתגבר על הנסיונות). 164 (אין חכם כבעל הנסיון). 171 (מענה לאחד על נפילתו בעניני שמירת תומ"צ). 177 (ניתנו הכוחות מלמעלה להתגבר על כל הקושיים וכו'). 210 (בעמידה בתוקף מתגברים על המניעות).

נפש האלקית ונפש הבהמית:

223 (דרגות עבודת נה"א בנה"ב ועבודת נה"א מצ"ע).
ע"ע נש"י.

נצחיות:

104 (נצחיות התורה גם לעת"ל).
ע"ע סוטה.

נשיאות כפים:

ע"ע ברכת כהנים.

נשיאי ישראל:

191 (גופא בתר רישא גרירי, ע"כ חסידים נגררים בהנהגתם אחרי רבותינו נשיאינו). 196 (מאמר אדמו"ר הריי"ץ על דרך מאמר משרע"ה: מי יתן כל עם ה' וכו'). 204 (בהגבהת הראש נגבה כל הגוף).
ע"ע פנימיה"ת.

נשים:

135 (כנס נשי ובנות חב"ד). 140 (הקדמת נשים לאנשים במ"ת). 141 (פעולתן בהשפעה על אחרים). 153 (חכמות נשים בנתה ביתה, חינוך הדור תלוי בהנשים). 154 (מעלתן במ"ת). 155 (עיקר חינוך והנהגת הבית תלוי בהאשה). 173 (תפקיד הראשי עקרת הבית כו'). 220 (חינוך הבנות, גם הנשים חייבות ללמוד כו'). 228 (מכ' לאגודת נשי ובנות חב"ד).

נשמות ישראל:

73 (חלק אלוקה ממעל ממש). 74 (נשמות דמ"ה ונשמות דב"ן). 76 (טומאת עוה"ז אינה פוגעת בנש"י). 77 (ירידת הנשמה לתקן את הגוף).
ע"ע ישראל. נפה"א ונה"ב.

ס

סביבה:

ע"ע מקום.

סדר:

168 (עצה לחיים מסודרים ומשמעת עצמית).

סוטה:
96 (ענין הנצחיות שבסוטה ועפר סוטה, ונקתה ונזדעה זרע).
סוכה:
201 (בדין דמסככין בדברים שמטמאין בגולל ודופק).
סוסים:
185 (אותיות דתורה).
סיום:
154 (מכתב לחגיגת סיום. סיום בתומ"צ הוא עלי' לשלב גבוה יותר).
סיון, ר"ח:
138 (מעלתו כשחל ביום שלישי בשבוע).
ספיקות:
176 (לפעמים בספיקות: שב ואל תעשה עדיף).
ספירות:
ע"ע קליפות.
ספה"ע:
144 (שלילת העוברים את קו התאריך באמצע ימי הספירה).

ע

עבודה זרה:
53 (במה ששקולה כנגד כל המצות כו'). 55 (כפירה בה', ובענין ממוצע אלקא דאלקיא). 57 (קשורה עם עדות חוקים ומשפטים). 58 (בלשון: עבודה זרה. ביאור החטא במה שמכבדים שמשיו של הקב"ה השמש וירח כו'). 59 (אם ב"נ נצטוו על השיתוף). 174 (בדקות הו"ע כל עבודה שהיא זרה לו).
עדות:
130 (בטעם הדין בעדים זוממים דהרגו אין נהרגין).
עבר הירדן:
224 (התחלת הכניסה לא"י. בטעם בקשת ב"ג וב"ר לקבל עבר הירדן).
ע"ע א"י.
עגונות:
ע"ע תקנת עגונות.
עולם:
199 (בפי' „סוף כל העולם" עשיית סוף להעלם והסתר).
עוה"ז ועוה"ב:
73 (עוה"ז נק' אהל המת). 148 (חיים אמיתיים גם בעוה"ז הוא ע"י תורה).
עיר:
121 (בן כרך, ובן כפר – בעבודת ה').
ע"ע מקום.
עיר מקלט:
127 (בדין שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם אפי' להציל נפש כו'). 130 (בגדר היוצא מעיר מקלטו שהוא כגברא קטילא כו'). 131 (דברי תורה קולטין).
עלי':
218 (מעלין בקדש).
עם הארץ:
76 (מל' ארציות וחומריות העולם).
עמון ומואב:
224 (מארץ קיני קניזי וקדמוני).
ע"ע מואב.
עמלק:
81 (רצועה מרדות לישראל כו'). 83 (ביטול קליפת עמלק ע"י מס"נ למעלה מטעם ודעת).
ענוה:
40 (הקשר דענוה לנבואה ורוה"ק). 42 (ג' דרגות כלליות בענוה. עניו ושפל). 212 (כשם שצריך לדעת החסרונות כך צריך לדעת מעלת עצמו).
ענן:
160 (ענן גדול שבג' קליפות הטמאות).
עפר:
74 (כלי חרס הנעשה מעפר רומז על ענין הביטול). 90 (בפירוש: עפר יעקב). 92 (עשרה מצות התלויות בעפר). 97 (מורה על קיום המצות בקבלת עול וביטול בלי טעם).

עקבתא דמשיחא:
157.
עשי':
ע"ע מעשה.
עשה"ד:
142 (במרז"ל בדבור אחד נאמרו). 145 (כל המצות כלולים בעשה"ד). 146 (כנ"ל).

פ

פדיון שבויים:
111 (מצוה רבה).
פורים:
185 (הדר וקבלוה בימי אחשורוש).
ע"ע אחשורוש.
פינחס:
226 (משוח מלחמה). 227 (פינחס זה אליהו).
פירות:
232 (תורה ומצות).
פירסום:
174 (השפעה של עורך). 176 (בדורנו בולמוס שלו פירסומת). 194 (ניצול בט־ארן להפצת פנימיות תורת החסידות כו'). 204 (פתגם אדמו"ר מוהריי"צ חזקה לתע־מולה שאינה חוזרת ריקם). 210 (ניצרץ כשרונות פירסומים להפצת התורה).
פנים:
54 (בפירוש „גילוי פנים" בלשון חז"ל). 57 (ע"ד הנ"ל).
פנימיות התורה:
138 (תורת החסידות מוסיפה בטחון ושמ־חה בעבודת ה'). 145 (במ"ת נגלה דתורה הי' בהעלם ופנימיה"ת בגילוי). 155 (חסי־דות נחלת כלל ישראל ושייך לכל אחד). 162 (חידוש תורת החסידות בהביטול ד„אין עוד"). 190 (בזמנינו ניתנו הכוחות לאנ"ש ע"י ריבוי מאמרים קלים ושיחות בהסברה והבנה). 232 (מאור שבתורה).
פסח:
194 (פסח ושבועות).
פסח שני:
194 (ממוצע בין פסח ראשון וחה"ש. הרמז בחמץ ומצה עמו בבית. הלימוד מפסח שני שתמיד יש לתקן גם טמא כו'). 195 (הלימוד שתמיד יש לתקן כו'. פסחא זעירא „עכ"פ א קליינעם שפרונג").
פקוח נפש:
127 (דוחה כל התורה. בטעם שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפי' לפקו"נ). 128 (אם חיי להכניס עצמו בספק סכנה בכדי להציל חבירו).
פרה אדומה:
96 (אפר פרה פעולה נמשכת למשמרת כו'). 97 (חוקה חקקתי כו'). 98 (מטהר גם טומאת מת, ונתכרכמו פניו של משה כו').
פרישות:
77 (מעלת העבודה בעניני עוה"ז על ענין הפרישות).
פשרות:
131 (שלילת פשרות בעניני תומ"צ). 175 (כנ"ל). 177 (כנ"ל). 212 (כנ"ל).
ע"ע שינויים. תוקף.
פתיחה:
146 (פתיחת הצנור בעבודת ה' להבאים אחריהם).

צ

צדקה:
111 (בדין שאין פוסקין צדקה ליתומים. חיובו הוא בהישג יד הנותן, או חומש או מעשר כו'). 113 (צדקה שיש לה קצבה ושאין לה קצבה. בדין צדקה יותר מ־חומש, ולפעמים צריך להוציא כל נכסיו). 114 (בהכלל דניחא לי' לאיניש למעבד צדקה בממוני'). 149 (עי"ז נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה). 187 (בכל יום לפני הנחת תפילין). 188 (לפני התפ־לה). 205 (זכות השתתפות במוסדות כ"ק

אדמו"ר מוהריי"צ). 206 (כנ"ל). 220 (מאפשר הרחבת פעולות הפצת התורה כו'). 227 (מקרבת את הגאולה).

צדיקים:
213 (הנהגה נסית בעולם ע"י הצדיקים).

ציץ:
199 (מורה על הגלות, ומקומו על המצח בטחון שלמע' מטו"ד).
ע"ע ציצית.

ציצית:
188 (בדיקת הט"ג וט"ק בכל יום). 198 (פתגם הבעש"ט אשר מלאך מיכאל הי' נותן כל עבודתו עבור מצות ציצית אחת כו'). 199 (אם מקיים המצוה בכל שעה שמלובש בציצית כו'. אופן הכנסת החוט כו' בט"ג. בענין אורך ורוחב. שייכותו לציץ. מורה על בטחון למע' מטו"ד). 200 (מל' הארה וזיו. שייכותו לימוה"מ).

צניעות:
176 (הפרדה בין בנים לבנות בחינוך). 178 (בענין הנ"ל).

ק

קבלת עול
97 (קיום המצות בדרך קבלת עול).

קדושה:
5 (בפירוש: גוי קדוש). 212 (כנ"ל). 221 (כנ"ל).

קו התאריך:
ע"ע שבועות, חה"ש.

קטורת:
185 (טעמו להעביר ריח רע וזוהמא. קטורת שקודם התפלה ושאחרי התפלה).

קטנים:
114 (חינוך הקטן לפי חריפותו בכל דבר לפי ענינו). 115 (חינוכם בצדקה).
ע"ע מ"ת.

קיני קניזי קדמוני:
ע"ע אומות, ז' אומות, לעת"ל.

קיץ:
228 (מאיר שמש הוי'. עבודת ה' בימי הקיץ קלה יותר. הכנות מלפני הקיץ לסדרי הלימוד המיוחדים).

קליפות:
160 (בפרטי גקה"ט רוח סערה גו'. שרש התהוותם). 161 (בקליפה הסדר הפוך מל' ולמטה ממנה ז"א כו').

קללה:
86 (בפירוש „נוקב" לשון קללה).

קם לי' בדרבה מיני':
131.

קנין:
223 (אודות החילוקים דגורל וירושה בדיני הקנינים).

קרבנות:
162 (ענין תמים ובעל מום בעבודת ה').

קרי':
117 (פירושו).

ר

ראי':
222 (ראיית עניני העולם באספקלרי' טובה ומאירה תלוי' ברצון האדם הרואה).

ראש השנה:
138 (מעלתו כשחל ביום שלישי).

רב ושמואל:
196 (בטעם שהלכתא כרב באיסורי וכ־ שמואל בממונא).

רבים:
79 (בלשון המקרא דבר גדול, לפעמים מתארו בלשון רבים).
ע"ע אחד, אחדות.

רוח:
160 (רוח סערה מגקה"ט).

רוח הקודש:
ע"ע נבואה.

רעש:
121 (ע"ד עבודת האופנים ברעש גדול).

רפואה:
ע"ע בריאות.
רצון:
223 (עבודת נר"ן רצון ותענוג).

ש

שאלות:
162 (צריך הקדמת נעשה לנשמע ולא לחתור על שאלות כו').
שבוע:
ע"ע יום.
שבועות, חה"ש:
141 (פעילות נשי ובנות חב"ד בעניני חג השבועות). 144 (קביעותו לעוברים את קו התאריך בימי הספירה. ממחרת השבת. מעלת קביעותו כשחל ביום א'). 146 (שייכותו להפצת פנימיה"ת. יום הילולא דהבעש"ט). 147 (כנ"ל. שייכותו לל"ג בעומר). 148 (שייכותו לחינוך). 149 (כנ"ל). 156 (כנ"ל). 157 (חירות מענינים המבלבלים). 158 (החיוב לשמוח בו). 159 (המברקים לקראת חגה"ש שנת תש"נ, תנש"א). 194 (שתי הלחם חמץ).
ע"ע מ"ת.
שביעית:
230 (שבת לה' ומסוגלת להוספה בתומ"צ).
שבת:
206 (תענית חלום בשבת).
שואה:
148 (ע"י אומה שדגלה בשם פילוסופיות ואידיאלים כו'). 180 (מענה למה אצל פב"פ נשאר בחיים דוקא אלו שלא שמרו תומ"צ. במה שאין הנברא יכול להבין מעשי הבורא ומשל מאיש כפרי הרואה מעשה ניתוח כו').
שיחות קודש:
ע"ע פנימיות התורה.
שינה:
141 (גם בעת השינה צ"ל ניכר שהוא עובד ה').
שינויים:
176 (בהעיקרים: התורה לא תהי' מוחלפת כו'). 177 (כנ"ל).
שכינה:
43 (השראת השכינה רק בדבר שהוא בטל). 44 (השראת השכינה לפעמים כולל גם דרגת רוה"ק כו').
שכל:
ע"ע דעת. מוחין ומדות.
שכר ועונש:
97 (שכר גדול יותר במצות כשקיומן בקבלת עול מלכות שמים).
שלום:
186 (כלי מחזיק ברכתו של הקב"ה).
ע"ע נישואין.
שלמה, רש"י:
כללים בפירושו
55 (אם מפרש תיבה בפי' הש"ס כ"ש שצריך לפרש בפשש"מ). 79 (השמות שבתורה רש"י לא נחית לפרשם). 85 (בהכפלת ענין דרך הכתובים לקצר. ב־ פשש"מ הוספת וא"ו היא דרך הכתובים). 91 (בלשון: כתרגומו).
שם, שמות:
188 (שמות המקומות בתורה ע"ש המאורעות). 213 (הקב"ה משים בפי ההורים השם השייך אל הנשמה כו').
שמדות:
ע"ע גזירות. שואה.
שמואל:
45 (מסירותו לישראל וענוותנותו).
שמואל הקטן:
42 (ענוותנותו). 45 (כנ"ל).
שמחה:
158 (עבודת ה' בשמחה — נקודת החסידות).
שמש:
228 (השמש בגבורותו מורה על גילוי אור הוי').
ע"ע קיץ.

שנה:
231 (הרמז בר"ת של שנת תש"נ). 232 (כנ"ל בשנת תנש"א).

שרצים:
184 (בדרז"ל שמתהוים מן העיפוש).

ת

תבואה:
92 (עשר מצות התלויות בתבואה).

תהלים:
161 (מעלת המשתתף בחברה תהלים).

תומכי תמימים:
173 (מענה לאחד ע"ד לימוד בישיבת תו"ת דכפ"ח).
ע"ע ישיבות.

תוקף:
141 (תוקף בעניני תומ"צ). 210 (ע"י עמידה בתוקף מתגברים על המניעות). 221 (פתגם: ווי מען שטעלט זיך כו').
ע"ע פשרות.

תור:
78 (בפי': דרך האתרים דרך התייר הגדול).

תורה:
73 (הוראה בעבודת ה' מכל הלכה בתורה). 131 (בעיר מקלט ד"ת קולטין. אין חיות לישראל בלי תורה). 148 (תורת חיים בעוה"ב ובעוה"ז). 157 (תורת חיים). 163 (החידוש שחכמתו ורצונו של הקב"ה, אדם בעל גבול מבינם). 165 (רק קיום התומ"צ החזיקו המשך עם ישראל). 176 (אין שייך שינויים והתאמות כו' בתורה). 185 (בחי' הכל הדבור שמוציא בפיו כו'. תורה ומצות, חילוקם). 205 (שולטת על המציאות). 212 (המאור שבה מחזירו למוטב. צ"ל יראתו קודמת לחכמתו).
ע"ע מצות.

תורה ומצות, חילוקם:
230.
ע"ע מצות. תורה.

תלמוד בבלי וירושלמי:
45 (חילוקם בזמן וע"כ בתלמוד בבלי מדובר בדרגות נמוכות יותר).

תלמידים:
ע"ע חינוך. ישיבות. מוסדות.

תמוז:
ע"ע בין המצרים.
ג' תמוז
231.
י"ב-י"ג תמוז
99 (גאולת כל ישראל). 198 (הכנות להתוועדויות). 203 (רשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ אודות מאסרו. קביעתו ליום התוועדות כו'. ימי סגולה להתעורר להפצת התורה כו'). 204 (גאולת והרמת כל אחד. רשימת המאסר. התוועדויות). 205 (רשימת המאסר. ההוראה אשר התורה שולטת על המציאות ובעניני תומ"צ כ"א מישראל הוא בן חורין. הוראה להפצת התורה מתוך מס"נ). 206 (המשכת ה־ברכות ביום זה). 207 (כנ"ל. נצחון כללי דעניני תומ"צ). 208 (ההוראה שע"י מס"נ מצליחים ורואים פירות כו'). 209 (כנ"ל). 210 (כנ"ל). 211 (כנ"ל. הגאולה לעיני כל העמים). 213 (הצלחה ע"י מס"נ). 214 (המברקים להתוועדויות י"ב תמוז). 215 (כנ"ל. מ' שנה להגאולה). 216 (כנ"ל).

תמים:
ע"ע קרבנות.

תעמולה:
ע"ע פירסום.

תערובת:
59 (ביטול תרומה במאה וא'. בדין אין מבטלין איסור לכתחילה). 61 (גדר ביטול בתערובת יבש ביבש וגדר ביטול ברוב).

תפילה
58 (בפי': מדת הרחמים עלינו התגלגלי כו'). 59 (אליו ולא למדותיו). 136 (אמירת:

הריני מקבל עלי מ"ע של ואהבת כו' – לפני התפלה). 137 (הרגשת „דע לפני מי אתה עומד" ופעולתה על כל היום).
ע"ע צדקה.

תפילין:
187 (בדיקת התפילין ומזוזות). 188 (כנ"ל). 189 (כנ"ל).
ע"ע צדקה.

תקנת עגונות:
176 (בענין הצעה לתקנת עגונות).

תרגום אונקלוס:
92 (לפעמים דרכו לתרגם הכתוב בב' פנים).

תרומה:
59 (ביטול תרומה במאה ואחד). 62 (איסור דימוע בפחות ממאה וא' הוא מדרבנן). 63 (בתרומה מחשבה פועלת, ומזה למדין לכל הדינים).

תשובה:
121 (בחילא יתיר וברעש גדול).

מפתח פסוקים

בראשית

א, א — **ברא אלקים**: 162. 213.
ברש"י: יש לך מקראות שמקצרים לשונם: 33.
א, ז — **ברש"י**: ובשלישי . . כפל בו כי טוב: 138.
א, כה; לא — כי טוב (**ורמב"ן**): 232.
א, לא — ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי: 15.
ב, י — ונהר יוצא מעדן: 100.
ב, טו — ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה: 102.
ג, כ — ויקרא גו' חוה כי היא היתה אם כל חי: 120.
ד, יד — (שקין הי' נע ונד): 118.
ד, יז — ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (**ורמב"ן**): 118.
ד, יח — ויולד לחנוך את עירד: 118.
ו, ג — **ברמב"ן**: האלקים עשה . . להיותו כמלאכי השרת . . נמשך אחר הבשר כו': 29.
ז, כא — **בחזקוני**: נענשו דור המבול כו' כמה מצות שחייבים בנ"א לשמרן מכח סברת הדעת כו': 28.

נח

י, יט — ויהי גבול הכנעני (**ורש"י**: כל גבול לשון סוף וקצה): 122.

לך לך

יג, טז — ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש: 93.
טו, יט — **ברש"י**: אדום ומואב . . והם קיני . . ירושה לע"ל כו': 124.

וירא

כ, יג — **ברש"י**: בהרבה מקומות ל' אלקות ול' מרות קרוי ל' רבים: 79.
כ, טז — **ברש"י**: תרגם בפנים אחרים: 57.
כא, לא — ע"כ קרא למקום גו': 118.
[שבועת אבימלך]: 28.

חיי שרה

כד, נה — **ברש"י**: אין דרך המבקשים כו': 86.
כה, ג — **ברש"י**: הרי לנו תיבות שאין בראשם אל"ף ונתוספה אל"ף בראשם כמו כו': 80.

תולדות

כו, כ־כב (קריאת מקום ע״ש מאורע): 118.
כו, לא [שבועת אבימלך]: 28.
כו, לג (קריאת המקום ע״ש מאורע): 118.
כז, כח **ברש״י**: יש להרבה פנים: 57.
כז, מא **ברש״י**: לכמה פנים יש: 57.

ויצא

כח, יד והי׳ זרעך כעפר הארץ: 93.
כח, יט (קריאת המקום ע״ש מאורע): 118.

וישלח

לב, כט כי שרית עם אלקים גו׳: 226.
ברש״י: בשררה וגילוי פנים: 55.
לה, ז **ברש״י**: במקומות הרבה יש שם אלקות ואדנות בל׳ רבים: 79.

וישב

לז, יד **ברש״י**: מקום מוכן לפורעניות: 82.
לח, ה **ברש״י**: כזיב ל׳ . . אכזב (בלא א׳): 80.

מקץ

מא, יג **ברש״י**: הרי מקרא קצר . . כן דרך כל מקראות קצרים כו׳: 33.
מב, ד **ברש״י**: ובבית כו׳ מכאן כו׳: 81.
מב, יא נחנו (אין רש״י צריך לפרש שהוא כמו אנחנו): 80.

ויגש

מד, כט **ברש״י**: שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: 81.
מז, כא מקצה גבול מצרים ועד קצהו: 123.

ויחי

מח, א ויאמר ליוסף (**ורש״י**: א׳ מן המגידים וה״ז כו׳): 33.
מח, ב ויגד (**ורש״י**: המגיד): 33.
שם: והרבה מקראות קצרי לשון: 33.
מט, יא **ברש״י**: תרגמו בפנים אחרים: 57.

שמות

ד, כב בני בכורי ישראל: 58.

וארא

ז, כז אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים: 123.

בא

י, כא **ברש"י**: יש לנו תיבות הרבה חסירות אל"ף: 80.
יג, ז ולא יראה לך שאור בכל גבולך: 123.

בשלח

יג, כא בעמוד ענן לנחותם הדרך: 82.
יז, ז ריב בנ"י . . היש ה' גו': 82.
יז, ח ויבא עמלק וילחם גו': 80.
ברש"י: תמיד אני ביניכם . . היש ה' בקרבנו . . הכלב בא כו': 82.
יז, ט **ברש"י**: בני עמלק מכשפין היו: 83.
יז, יא־יב (ניצוח עמלק ע"י תפילת משה): 83.
יז, יד **ברש"י**: בא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות: 82.

יתרו

יט, א ביום הזה (**ורש"י**: בר"ח) באו מדבר סיני: 3.
יט, ב ויחן שם ישראל נגד ההר: 3.
יט, ג כה תאמר לב"י גו' (**ורש"י**: אלו הנשים כו'): 154.
יט, ו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים גו': 1. 2. 5.
יט, ט **ברש"י**: ביום . . רביעי לחודש: 2.
יט, י וקדשתם היום גו' (**ורש"י**): 2.
יט, יא היום ומחר גו' והיו נכונים גו': 1.
יט, יב והגבלת . . השמרו לכם עלות בהר גו': 1.
והגבלת את העם (**ורש"י**: קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה): 123.
כ, ב אנכי: 153.
אנכי ה"א אשר הוצאתיך מאמ"צ (**ורש"י**: כדאי כו' שתהיו משועבדים לי): 58.
כ, ב ואילך אנכי ה"א גו' לא תגנוב גו': 142.

משפטים

כא, כט־ל בעליו יומת . . כופר . . (ממון) . . פדיון נפשו (**ורש"י**): 68.
כג, ה כי תראה חמור . . עזוב תעזוב עמו: 229.
כג, יג ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלקים אחרים גו': 54.
כד, א **ברש"י**: פ' זו נאמרה . . בד' בסיון: 2.
כד, ג **ברש"י**: [מצות פרישה לפני מצות הגבלה **ובמפרשים**]: 2.

תרומה

כה, ט תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו: 35.

כה, לא ואילך [הציווי על מעשה המנורה]: 34.
ועשית מנורת זהב (**וגו"א לפרש"י**: הי' צריך משה לדעת . . והי' פועל כו'): 38.
מקשה (**ורש"י**: מחתיכה א' ומקיש בקורנס כו'): 36.
תיעשה המנורה (**ורש"י**: שהי' משה מתקשה בה כו'): 35.
שם: מאלי' כו' השלך את הככר לאור כו': 33.

כה, מ וראה ועשה בתבניתם גו' (**ורש"י**: הראה לו הקב"ה כו'): 34.

תצוה

כז, כ ויקחו אליך שמן זית זך גו': 225.
ברמב"ן: אודות הדלקת המנורה ביום: 192.

כח, כב ועשית גו' שרשות גבלות (**ורש"י**: וכל גבול לשון קצה): 122.

כח, מג ולא ישאו עון ומתו: 67.

תשא

לב, טז חרות על הלוחות: 157.

ויקהל

לז, א; יז ויעש בצלאל . . את המנורה (**ורש"י** שם, א: לפי שמסר נפשו כו'): 34.

לז, יז ויעש את המנורה: 33.

פקודי

לט, לג **ברש"י**: שלא הי' יכול להקימו שום אדם כו': 37.

לט, מג **ברש"י**: יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם: 233.

ויקרא

ה, טו **ברש"י**: שנהנה מן ההקדש כו': 66.
שם: נאמר כאן . . להלן בתרומה כו': 69.

ה, כג והשיב את הגזילה אשר גזל: 71.

שמיני

ט, כג **ברש"י**: אמרו ויהי נועם כו' תשרה שכינה כו': 233.

תזריע

יג, ד **ברש"י**: לא מפיק ה"א והוא . . מפיק ה"א כו': 119.

מצורע

יד, מב ועפר אחר יקח וטח את הבית: 96.

טו, כח וספרה לה שבעת ימים: 14.

אחרי

יז, יג [כיסוי דם בעפר]: 96.

יז, טז ונשא עונו (**ורש"י**: חייב כו' כרת כו'): 67.

יח, ד חוקותי (**ורש"י**: גזירת המלך כו'): 57.

יח, ה וחי בהם: 126.

קדושים

יט, ח עונו ישא . . ונכרתה גו': 67.

יט, יז הוכח תוכיח את עמיתך: 167.

יט, יט את חוקותי תשמרו (**ורש"י**: כלאים . . גזירות מלך כו'): 97.
בהמתך לא תרביע כלאים: 96.
לא תזרע כלאים: 90.

יט, כג שלש שנים יהיו לכם ערלים גו': 92.

כ, יז ונכרתו . . עונו ישא: 67.

אמור

כב, ט ולא ישאו עליו חטא ומתו בו: 65. 67.
ברש"י, שחיוב מיתה נאמר באוכל תרומה בטומאת הגוף: 67.
שם: למדנו שהיא מיתה בידי שמים: 67.

כב, י וכל זר לא יאכל קודש: 69.

כב, טו ולא יחללו את קדשי בנ"י גו' (**ורש"י**: להאכילם לזרים): 65. 67-9.

כב, טז והשיאו אותם עון אשמה (**ורש"י**: באכלם את קדשיהם): 66. 69.

כב, כז שור או כשב גו' והי' שבעת ימים תחת אמו גו': 13.

כג, טו וספרתם לכם ממחרת השבת גו': 7.
ברמב"ן (**ובחיי**): מ"ש בזב וזבה וספר לו וספרה לה כו' שלא ישכחוהו: 15.

כג, טז תספרו חמשים יום: 7.

כד, ג **ברש"י**: נר מערבי . . עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל: 36.

כד, יא **ברש"י**: תרגומו ופריש כו': 86.

כד, טז **ברש"י**: נוקב לשון קללה כו': 86.

בחוקותי

כו, ג-ד אם בחוקותי תלכו גו' ונתתי גשמיכם גו': 201.

נשא

ה, ז והתודו את חטאתם אשר חטאו: 18.

ה, ח **ברש"י**, שגזל הגר שאין לו יורשים ניתן לכהן שבאותו משמר: 71.
ה, י **ברש"י**: מתנות כהונה . . טובת הנאתן לבעלים: 71.
ה, יז ומן העפר אשר יהי' בקרקע המשכן: 96.
[עפר סוטה]: 90.
ה, כז ותמעול מעל באשה: 99.
ובאו בה המים . . והיתה האשה גו' (**ורש"י**: שיהיו הכל כו'): 96.
ה, כח ונקתה ונזרעה זרע (**ורש"י**: אם היתה יולדת כו'): 96.
ו, ב דבר אל בנ"י: 26.
לנדור נדר נזיר להזיר לה' (**ורש"י**: להבדיל עצמו מן היין לש"ש): 27.
שם: אין נזירה בכל מקום אלא פרישה כו': 31.
ו, ז נזר אלקיו על ראשו: 27.
ו, ח קדוש הוא לה' (**ורש"י**: זו קדושת הגוף): 27.
ו, יא **ברש"י**: מאשר חטא . . שציער עצמו מן היין: 31.
ו, יד **ברמב"ן**: הנזיר . . השווה אותו הכתוב לנביא: 31.
ז, א ביום כלות משה גו' (**ורש"י**: בצלאל כו' ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו כו'): 34.
שם: לראות תבנית . . כמו שהראהו בהר כו': 35.
ז, יא ויקריבו הנשיאים את חנוכת המזבח . . לחנוכת המזבח: 35.
ז, פד זאת חנוכת המזבח . . מאת נשיאי ישראל: 35.
ז, פח זאת חנוכת המזבח: 35.

בהעלותך

ח, ב בהעלותך את הנרות גו' (**ורש"י**: לפי שכשראה אהרן כו'): 34.
ח, ג ויעש כן אהרן (**ורש"י**: להגיד שבחו כו'): 36.
ח, ד וזה מעשה המנורה (**ורש"י**: שהראהו הקב"ה באצבע כו'): 36.
מקשה (**ורש"י**: עשת של ככר זהב כו'): 36.
כן עשה את המנורה (**ורש"י**: מי שעשאה ומדרש אגדה ע"י הקב"ה נעשית מאלי'): 33.
עד ירכה עד פרחה מקשה היא (**ורש"י**: כלומר גופה של מנורה כולה כו'): 36.
י, לג וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלש ימים לתור גו': 78.
י, לה ויהי בנסוע הארון גו' ויפוצו אויביך וינוסו גו': 80. 83.
יב, ג והאיש משה עניו מאד גו': 40.
יב, ד ויאמר ה' פתאום גו': 40.
יב, ו ויאמר גו' אם יהי' נביאכם ה' גו': 40.

שלח

יג, ב שלח לך גו' (**ורש"י**: לדעתך כו'): 48.
יג, טז **ברש"י**: י"ה יושיעך מעצת מרגלים: 49.

יג, כ והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ גו': 48.

יג, כב ויעלו בנגב גו': 78.

יג, כג ויבואו עד נחל אשכול גו' (**ורש"י**: שמונה נטלו כו' יהושע וכלב לא נטלו כלום כו'): 48.

יג, כו **ברש"י**: בעצה רעה: 49.

יג, כז ויספרו גו' באנו אל הארץ גו' וזה פרי' (**ורש"י**: קצת אמת בתחלתו): 50.

יג, כח אפס כי עז העם גו': 50.

יג, כט **ברש"י**: שנכוו בעמלק כו': 81.

יד, ו התרים את הארץ: 78.

יד, ז טובה הארץ מאד מאד: 49.

יד, ח־ט אם חפץ בנו ה' גו' ארץ גו' אך בה' אל תמרודו גו': 197.

יד, לח ויהושע בן נון וכלב בן יפונה גו' (**ורש"י**: מלמד שנטלו חלקם של מרגלים כו'): 49.

יד, מ־מב הננו ועלינו גו' אל תעלו גו': 197.

יד, מה וירד העמלקי . . ויכום גו': 81.

טו, כב וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה גו' (**ורש"י**: בע"א הכתוב מדבר או אינו אלא כו' מה העובר על כל המצות פורק עול כו'): 53.

טו, כג את כל אשר צוה גו' (**ורש"י**: מגיד שכל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה כו'): 53.

טו, לט וראיתם אותו וזכרתם גו' (**ובפי' הראב"ע**): 199.
ברש"י (מר"מ הדרשן): ציצית . . אף היא שקולה כנגד כל המצות: 55.

קרח

יח, כ ויאמר ה' . . אני חלקך גו': 107. 225.

יח, כב ולא יקרבו גו' אל אה"מ לשאת חטא למות: 65. 67.

יח, כד את מעשר בנ"י אשר ירימו לה' תרומה (**ורש"י**: הכתוב קראו תרומה כו'): 68.
בתוך בנ"י לא ינחלו נחלה גו': 103.

יח, כו והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר: 66. 70.

יח, כז ונחשב לכם תרומתכם: 63
ונחשב לכם גו' (**ורש"י**: תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים כו'): 66.

יח, כח כן תרימו גם אתם גו' (**ורש"י**: כמו שישראל מרימים כו'): 69.
תרימו . . תרומת ה': 66. 70.

יח, כט תרימו את כל תרומת ה': 70.
את מקדשו ממנו: 60.
ברש"י: בתרומה גדולה הכתוב מדבר: 66.
שם: שאם הקדים לוי את הכהן בכרי . . צריך להפריש הלוי כו': 69.

יח, ל בהרימכם את חלבו ממנו: 69.
חלבו (**ורש"י**: תרומת מעשר): 65. 69.

יח, לא שכר הוא לכם חלף עבודתכם גו׳: 66.
יח, לב ולא תשאו עליו חטא גו׳ ולא תמותו (**ורש״י**: הא אם לא תרימו כו׳ הא אם תחללו תמותו): 65 ואילך.
בהרימכם את חלבו ממנו: 69.

חוקת

יט, א זאת חוקת התורה: 201.
יט, ט ואסף איש טהור את אפר הפרה: 95.
[אפר פרה]: 90.
יט, טו וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא: 72.
כ, יד ואילך וישלח . . אל מלך אדום גו׳ ויצא אדום גו׳: 81.
כ, טז עיר קצה גבולך: 123.
כ, כג **ברש״י**: שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם כו׳: 82.
כא, א וישמע הכנעני גו׳ דרך האתרים גו׳ (**ורש״י**: דרך הנגב כו׳ ד״א דרך האתרים דרך התייר הגדול כו׳): 78 ואילך.
דרך האתרים (**ותיב״ע**: אתר דמרדו במארי עלמא): 82.
ברש״י: שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד כו׳: 81. 82.
שם: ועמלק מעולם רצועה מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: 79. 81. 82.
שם ד״ה יושב הנגב: זה עמלק: 79.
כא, יג היוצא מגבול האמורי (**ורש״י**: תחום סוף מצר שלהם . . לשון קצה וסוף): 122.
ברש״י ד״ה מעבר ארנון: הקיפו ארץ מואב כו׳: 87.
כא, כא ואילך וישלח . . אל סיחון מלך האמורי . . ויאסוף גו׳: 81.
כא, כג **ברש״י**: כל מלכי כנען [ולא ל׳: האומות] היו מעלין להן מס כו׳: 88.
כא, כה בחשבון וכל בנותי׳ (**ורש״י**: כפרים הסמוכים לה): 118.
כא, כו **ברש״י**: לפי שנא׳ אל תצר כו׳: 87.
ברש״י: סיחון לקחה (עמון ומואב) מהם וע״י טהרה לישראל: 87. 224.
כא, כז **ברש״י**: בלעם שנא׳ בו וישא משלו: 90.
כא, כח מחשבון . . מקרית סיחון: 117.
כא, לג ויצא עוג מלך הבשן גו׳ למלחמה: 81.

בלק

כב, ב **ברש״י**: אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם כו׳: 88.
כב, ג ויגר מואב מפני העם מאד: 88.
כב, ד עתה ילחכו גו׳ (**ורש״י**: כל מה שהשור מלחך כו׳): 87.
ברש״י: מנסיכי מדין הי׳ (בלק): 87.
כב, ה וישלח מלאכים אל בלעם גו׳ והוא יושב ממולי: 85.

ברש"י: קרובים הם להכריתני: 87.
כב, ו ועתה לכה נא ארה לי גו': 85. 90.
כב, י ויאמר בלעם אל האלקים בלק גו': 85.
כב, יא הנה העם גו' עתה לכה קבה לי אותו גו' (**ורש"י** ד"ה קבה לי וד"ה וגרשתיו): 85 ואילך.
כב, יב לא תאור את העם: 86.
כב, יג מאן ה' לתתי להלוך עמכם: 86.
כב, יז ולכה נא קבה לי את העם הזה: 86. 90.
כב, כא **ברש"י**: שנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו: 88.
כג, ז וישא משלו: 90.
כג, ח מה אקוב לא קבה א־ל גו': 91.
כג, ט כי מראש צורים אראנו גו': 72.
כג, יו"ד מי מנה עפר יעקב גו' (**ורש"י**: כתרגומו כו' ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר): 90 ואילך.
כג, כ הנה ברך לקחתי גו': 91.
כג, כג **ברש"י**: ראויים הם לברכה: 90.
כד, ה־ו מה טובו גו' כגנות עלי נהר: 232.
כד, ו **ברש"י**: ברכם מעין אותם קללות שביקש לומר כו': 89.
כד, יז דרך כוכב מיעקב: 101.
וקרקר כל בני שת: 100.
כד, יט וירד מיעקב (**ורש"י**: ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים): 100.

פינחס

כה, יב לכן אמור גו': 101.
כו, נג לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות: 103.
כו, נד **ברש"י**: י"ב גבולים בי"ב פתקין: 123.
כו, נז ואלה פקודי הלוי גו': 105.
כו, סב כי לא נתן להם נחלה בתוך בנ"י: 105. 106.
כז, יב **ברש"י**: כיון שנכנס משה לנחלת בני גד כו': 224.

מטות

124 (שייכות הפרשיות מטו"מ ודברים לבין המצרים). 224 (שייכות הפרשיות מטות ומסעי).
ל, ג לא יחל דברו: 27.
לא, ב **ברש"י**: שיהיו [או: שהיו] שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה: 87.
לב, ג **בבחיי**: היו עובדים ע"ז כו' ולכך ב"ג וב"ר הסבו שמות הערים לשמות אחרים כו': 120.

לב, ה יותן את הארץ הזאת לעבדיך גו': 120.

לב, לג־מב [ע"ד הכיבוש וההתיישבות בעבר הירדן]: 224.

לב, לח מוסבות שם גו' ויקראו בשמות גו' (**ורש"י**: היו האמורים קורים עריהם ע"ש ע"ז שלהם כו'): 119.

ברמב"ן: ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש: 118.

לב, מא ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם גו' (**ורש"י**: כפרניהון): 117.

ויקרא אתהן חות יאיר (**ורש"י**: לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון): 118.

לב, מב וילכוד את קנת ואת בנותי': 118.

ויקרא לה נובח בשמו (**ורש"י**: לה אינו מפיק כו'): 119.

ברש"י: שלא נתקיים לה שם זה: 119.

במגלה עמוקות: בר"ת דשם נבח – נוגה ברק חניתך: 120.

מסעי

124 (שייכות פ' מסעי לימי בין המצרים). 224 (שייכות הפרשיות מטות ומסעי).

לג, א ואילך אלה מסעי בנ"י גו' על ירדן ירחו: 224.

לג, נד למטות אבותיכם תתנחלו (**ורש"י**: בשנים עשר גבולין כמנין השבטים): 123.

לד, ב זאת הארץ גו' ארץ כנען לגבולותי': 122.

זאת הארץ גו' (**ורש"י**: לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי' סביב): 122 ואילך.

לד, ג **ברש"י**: מצר מזרחי: 122.

לד, ד ונסב לכם הגבול הימה (**ורש"י**: כ"מ שנאמר ונסב מלמד שלא הי' המצר שוה כו'): 122.

לד, ה והיו תוצאותיו הימה (**ורש"י**: אל מצר המערב): 122.

לד, ו וגבול ים (**ורש"י**: ומצר מערבי מהו): 122.

שם: ומצר מערבי כו' למצר כו' אף הם מן הגבול כו': 123.

לד, ז וזה יהי' לכם גבול צפון (**ורש"י**: מצר צפון): 122.

לה, ו לנוס שמה הרוצח: 127.

לה, יא ונס שמה: 127.

לה, טו לנוס שמה: 127.

לה, כה אשר נס שמה: 127.

לה, כו אשר ינוס שמה: 127.

לה, כז אין לו דם: 129.

לה, לא־לב ולא תקחו כופר (**ורש"י**: לא יפטר בממון (ממיתה) . . אינו נפטר מגלות בממון): 68.

דברים

א כב ותקרבון אלי כולכם גו': 48.

א, כג וייטב בעיני הדבר (**ורש"י**: בעיני ולא בעיני המקום כו'): 48.
א, לג ההולך לפניכם גו': 78.
ב, ט אל תצר את מואב (**ורש"י**: שהיו שוללים ובוזזים אותם): 87.
ב, לו לא היתה קרי' כו' (של ערי סיחון): 117.
ג, ד לא היתה קרי' (של ארץ עוג) . . ששים עיר גו': 117.
ג, ד־ה ששים עיר . . ערים בצורות . . לבד גו': 117.
ג, יד יאיר בן מנשה לקח (מארץ עוג) את כל חבל ארגוב גו': 117.
ויקרא אותם על שמו גו' חות יאיר עד היום הזה: 119.

ואתחנן

ג, כג **ברש"י**: לאחר שכבשתי ארץ סיחון כו': 224.
ד, ד ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום: 73.
ד, ז כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו גו': 59.
ד, מב ונס אל אחת מן הערים האל וחי: 130.
ו, ח והיו לטוטפות בין עיניך: 50.
ו, כד ויצונו גו' ליראה את ה': 73.
ז, א ונשל גוים גו': 107.

עקב

י, ח בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי גו': 109.
י, ט הוי' הוא נחלתו: 225.
י, טז ומלתם את ערלת לבבכם: 18.
יא, יב תמיד עיני ה"א בה גו': 171.

ראה

יא, כח וסרתם מן הדרך גו' (**ורש"י**: הא למדת שכל העובד ע"א כו' ככופר בכל התורה כולה): 56.
יד, א בנים אתם להי' אלקיכם: 58. 168.

שופטים

יח, א לא יהי' לכהנים הלויים גו' חלק ונחלה עם ישראל גו': 103.
יח, ב ונחלה לא יהי' לו גו' (**ורש"י**: לרבות קיני קניזי קדמוני): 107.
הוי' הוא נחלתו: 225.
ברש"י: ששבט לוי אין נוחלין גם בעבר הירדן: 106.
יח, ד ראשית דגנך גו' תתן לו (**ורש"י**: זו תרומה): 66.
יט, ה ינוס גו' וחי: 130.
יט, ח ואם ירחיב ה"א את גבולך: 106. 108.
יט, יד לא תסיג גבול רעך (**ורש"י**: שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור כו'): 123.

יט, יט **ברמב"ן**, בטעם דהרגו אין נהרגין דאילו הי' צדיק לא יעזבנו ה' בידם: 130.
כ, יח לא תשחית: 135.
כי האדם עץ השדה: 232.

תצא

כב, ט לא תזרע כרמך כלאים: 90.
פן תקדש המלאה הזרע גו': 95.
כב, י לא תחרוש בשור גו': 90.
ברש"י: להנהיגם יחד קשורים זוגים כו': 93.
כב, יח־יט ויסרו אותו (**ורש"י**: מלקות) וענשו אותו מאה כסף גו': 67.
כג, ו ולא אבה ה"א לשמוע אל בלעם ויהפוך גו': 89.
כה, א **ברש"י**: מי הוא הלוקה . . לאו שלא ניתק לעשה: 71.

נצבים

ל, ב ושבת עד ה"א: 18.
ל, ג **ברש"י**: אוחז בידיו ממש . . ואתם תלוקטו כו': 226.
ל, יא **ברמב"ן**: תשובה . . והשבות גו' ושבת עד ה"א מצוה: 18.
ל, טו; יט ראה נתתי לפניך . . ובחרת בחיים: 74. 164.

וילך

לא, יב הקהל את העם . . והנשים גו': 154.

האזינו

לב, י יסובבנהו (**ורש"י**: שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים כו'): 94.

ברכה

לג, י יורו משפטיך ליעקב גו': 107.
לג, יא ברך ה' חילו: 107.

יהושע

ה, יא ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי: 7.
יג, ל כל ממלכות עוג גו' וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר: 117.
טו [**ברש"י** בקאפיטל זה, לא נקט בד"כ לשון גבול אלא לשון „מצר"]: 122.

שופטים

י, ד ויהי לו שלשים בנים . . להם יקראו חות יאיר (**ורד"ק**: אם הם הנזכרים בתורה כו'): 118.
יג, ה ומורה גו': 31.

שמואל־א

א, יא ומורה לא יעלה על ראשו: 31.
ו, יח כפר הפרזי: 117.
יב, ג **ברש"י**: הייתי הולך מעיר לעיר לשפוט כו': 45.

שמואל־ב

ז, כג גוי אחד בארץ: 5. 212. 221.
יח, יח בעבור הזכיר שמי ויקרא גו': 118.

מלכים־א

ד, יג חות יאיר . . חבל ארגוב . . ששים ערים גדולות: 117.

ישעי'

יא, טז והיתה מסילה לשאר עמו: 116.
כז, יב ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל: 226.
נב, יג ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד: 102.
נז, יד סולו סולו פנו דרך: 116.
נז, טו מרום וקדוש אשכון גו': 43.
נט, י **ברש"י**: האל"ף נוסף בו כמו . . דרך האתרים: 78.

ירמי'

ג, יט ארץ . . צבי: 125.
לג, כה אם לא בריתי יומם ולילה גו': 14.

יחזקאל

א, ד רוח סערה גו' ענן גדול ואש מתלקחת גו': 160.
מד, כח ואחוזה לא תתנו: 107.
מה, ה־ו [ללויים לא יהי' „חלק" בארץ]: 103.
מז, יג [שיוסף יטול ב' חלקים]: 103.
מח, ד־ו [שיוסף יטול ב' חלקים]: 103.
מח, יג ואילך [שלויים לא יטלו „חלק" בארץ]: 103.
מח, לא שער לוי אחד: 103.
מח, לב שער יוסף אחד: 103.

הושע

יא, א כי נער ישראל ואוהבהו: 98.

יואל

ג, א אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם (**ובמפרשים**): 32.

עמוס

ב, יא ואקח מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים: 31. 32.

עובדי׳

א, כא והיתה לה׳ המלוכה: 226.

חבקוק

ג, יא נוגה ברק חניתך (ר״ת ד„נבח״): 120.

צפני׳

ג, ט כי אז אהפוך אל עמים גו׳: 102.

זכרי׳

ד, ב מנורת זהב כולה: 225.

ז, י ורעת . . אל תחשבו בלבבכם: 63.

ח, יז רעת רעהו אל תחשבו גו׳: 63.

ט, ט״י הנה מלכך יבוא גו׳ ומשלו מים עד ים גו׳(**ורש״י**): 100.

יד, ח והי׳ ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים גו׳ אל הים הקדמוני גו׳ הים האחרון: 101.

יד, ט והי׳ ה׳ למלך על כל הארץ: 100.

מלאכי

א, ב אהבתי אתכם אמר ה׳: 89.

תהלים

טז, ה ה׳ מנת חלקי גו׳: 225.

כג, א ה׳ רועי גו׳: 170.

מח, ב גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלקינו: 43.

מח, יב בנות יהודה (**ורש״י**: כל שאר ערי יהודה): 118.

סח, ה״ו סולו לרוכב גו׳ אבי יתומים גו׳: 115.

עב, א לשלמה אלקים גו׳ (**ורש״י**: על שלמה בנו כו׳): 100.

עב, ח וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (**וראב״ע ורד״ק**): 100.

עב, טז ורבותינו . . כל המזמור במלך המשיח: 100.

עו, ט ארץ יראה ושקטה: 15.

פד, ו מסלות בלבבם: 116.

פט, ד כרתי ברית לבחירי גו׳: 159.

פט, כא מצאתי דוד עבדי: 159.

צ, יז ויהי נועם ה״א עלינו גו׳ (**ורש״י**): 159. 233.

צה, ז אם בקולו תשמעו: 100.

קטז, ג ומצרי שאול (**ורש"י**: גבולי שאול): 122.
קיח, ה מן המצר גו': 124.
קיח, ו ה' לי לא אירא: 170
קלב, יח עליו יציץ נזרו: 200.

משלי
ה, ג־ד נופת תטופנה . . ואחריתה גו': 171.
יד, א חכמות נשים . . ואולת גו': 153.
כב, ו חנוך לנער ע"פ דרכו גו': 116.
כד, יז בנפול אויבך אל תשמח גו': 45.

איוב
ג, ז **ברש"י**: כמו קבה לי: 86.
ה, ז אדם לעמל יולד: 174.

שיר השירים
ב, ט עופר האילים: 98.
הנה זה עומד גו' מציץ מן החרכים: 199.
ה, א באתי לגני אחותי כלה: 102.
ו, יא הנצו הרמונים: 200.

איכה
א, ג כל רודפי' השיגוה בין המצרים (**ורש"י**): 122. 124.

קהלת
יב, ז והרוח תשוב גו': 24.

אסתר
ט, כח והימים האלה נזכרים ונעשים: 156.

דניאל
ז, יג ארו עם ענני שמיא: 226.

דברי הימים א
ב, כב יאיר גו' עשרים ושלוש ערים: 117.
יז, כא גוי אחד בארץ: 5. 212. 221.

מפתח מאמרי חז"ל

ברכות

בתחלתו — בהקדמת ר"נ גאון: כל המצוות שהן תלויין בסברא . . הכל מתחייבין מן היום אשר ברא אלקים אדם כו': 28.

יט, א — כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו: 59.

כא, א — [תפילה מצוה שבדיבור]: 20.

כח, ב — ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותיקנה: 45.

לד, ב — עין לא ראתה [אלקים זולתך] . . זה עדן: 102.

לה, ב — אפשר אדם חורש כו' תורה כו': 230.

סא, ב — [משל רע"ק מדגים ומים שבים]: 131.

סג, ב — נסביר פנים בהלכה: 57.

פאה

פ"א מ"א — אלו דברין שאין להם שעור כו' וגמ"ח: 112.

תרומות

פ"ד מ"ז — תרומה עולה באחד ומאה: 60.

פ"ד מ"ח — ר"י אומר תאנים שחורות מעלות את הלבנות . . ר"א אוסר . . ורע"א בידוע כו': 60 ואילך.

פ"ה מ"ט — סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם שגג מותר: 62.

תוספתא

פ"א, יב — יתומים . . לעשות להן סוכה כו' אבל אין פודין עליהן כו': 111.

מעשר שני

תוספתא

פ"ג ה"י — **בחסדי דוד** (השלם) – מעשר שהפרישו ישראל . . שמא יש לו לכהן בו אפילו קודם תרומה: 69.

חלה

פ"א מ"ט — **בשנות אליהו** (פי' הארוך): עשר מצות כו': 93.

שבת

כב, ב — **ברש"י**: ד"ה ובה הי' מסיים: אין מעבירין . . וכי עייל כו': 193.
ברמב"ן, שלמ"ד מזרח ומערב מונחות היו מדליקין ביום ב' נרות מזרחיות: 192.

ל, ב בדברי תורה . . כי הא דיתיב כו': 8.

לא, א במעשה הגר שבא לפני הלל ושמאי (**ובגליון הש"ס**): 44.
ברש"י ד"ה הוציאו: גר . . חוץ מדבר א' אין מקבלין אותו: 44.
שם ד"ה גיירי': סמך על חכמתו . . הובטח כו': 44.

נח, א כלי אבנים אין מקבלין טומאה: 201.

פד, ב **ברש"י** ד"ה ואחת באמצע: כלאי הכרם דאורייתא . . כלאי זרעים דרבנן (**ותוס'** שם ד"ה ארבע): 95.

פו, ב בששי בחדש . . ר' יוסי אומר בשבעה . . פליגי בקביעא דירחא: 2.

פז, א בתרי בשבא איקבע ירחא . . בחלתא א"ל ואתם תהיו לי בארבעה א"ל מצות הגבלה כו': 2.

פח, א הדר קבלוה בימי אחשורוש: 185.
מאי דכתיב ויהי ערב כו' שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית כו': 15.

פח, א־ב ישראל הקדימו נעשה לנשמע כו' א"ל אנן . . תומת ישרים כו': 163.

צז, א מאמינים בני מאמינים: 166.

קד, א בא ליטהר מסייעין אותו: 232.

קז, ב כינה [ד]אינה פרה ורבה: 184.

קיט, ב לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תשב"ר: 219. 220.

קמו, א ישראל שעמדו על ה"ס פסקה זוהמתן: 145.

עירובין

יג, ב אומר . . ומראה לו פנים כו': 57.
אלו ואלו דברי אלקים חיים: 21.

מג, סע"א ואילך הריני נזיר ביום שבן דוד בא כו' דקאי בחול כו': 32.

נד, ב להראות לו פנים: 57.

סט, א **ברש"י** ד"ה גילוי פנים: חצוף: 55.

פסחים

י, א **ברש"י** ד"ה ר"י מדמי: שהרי ספק ביאה הוא: 202.

לח, ב **בתוס'** ד"ה זאת: נזירות גופייהו נידר ונידב הוא אע"ג דהקרבנות חובה: 26.

קטז, ב **בתוס'** ד"ה ה"ג ונאמר: גאולה העתידה אין אחרי' גלות: 233.

בסופו **בר"ן** ושא"ר, ע"ד ספה"ע בזה"ז שהוא זכר למקדש: 9.
במאירי: 8.

ראש השנה

ג, א וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל כו': 81.
ערד שדומה לערוד כו' (**ותוס'** שם ד"ה ערד): 79.

יומא

לח, ב בא לטהר מסייעין אותו: 232.
לט, א אדם מקדש עצמו מעט . . מלמטה כו': 38.
עא, ב **בתוס'** ד"ה ולהטיב: 192.
פה, ב וחי בהם ולא שימות בהם: 128.
על כל עבירות שבתורה . . יוהכ"פ מכפר חוץ כו' מגלה פנים כו': 54.

סוכה

מא, א **ברש"י ותוס'**: שביהמ"ק יגלה ויבוא משמים: 39. 200.
נב, א (ים הקדמוני קאי על מקדש ראשון והים האחרון על מקדש שני): 101.
נב, ב הד' רועים (**ובחדא"ג מהרש"א** שם): 193.

ביצה

כז, ב **ברש"י** ד"ה חלה: דרחמנא אחשבה להבערתן: 11.

תענית

ב, א איזו היא עבודה שהיא שבלב כו' זו תפלה: 20.
ז, א כי האדם עץ השדה . . ת"ח . . ממנו תאכל כו': 232.
יט, א כבן שהוא מתחטא לפני אביו: 59.

מגילה

ב, א הכפרים . . שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים: 120.
ב, ב אין נביא רשאי לחדש כו': 104.
יג, א כל הכופר בע"ז נק' יהודי: 174.
יט, ב **בתוס'** ד"ה ור"י: לא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן: 11.
כ, ב **בתוס'** ד"ה כל: אחר שבירך על הספירה אומר י"ר כו' לפי שאין אלא הזכרה כו': 11.
לא, א כל מקום שאתה מוצא גדולתו (ראה דק"ס) של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו: 43.

חגיגה

יב, ב ערבות שבו צדק ומשפט: 116.
ערבות שבו . . טל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים: 116.
יג, ב בן כפר . . בן כרך שראה את המלך כו' (**ורש"י** ד"ה ראה ישעי'): 120.
יד, ב נכנס בשלום ויצא בשלום (כגירסת הע"י): 6.

יבמות

כ,ד ב **בתוס'** ד"ה לא: בטוח הי' הלל דסופו לעשות לש"ש: 45.
נה, א **ברש"י** ד"ה לכרת: 67.

סב, א היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר כו' (**ותוס' ד"ה ר"י**: אע"ג דלענין כמה דברים כו'): 12.

פו, א **ברש"י ד"ה** מה תרומה: שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו: 68.
שם ד"ה אף מעשר: ואע"ג דבדידי' ליכא מיתה כו' (**ותוס' ד"ה** מה תרומה): 68.

פט, ב ולא תשאו עליו חטא . . מיכן לתורם כו': 65.

קט, ב **בתוס' ד"ה** רעה: יודע הי' הלל בהן שסופם להיות גרים גמורים: 45.

כתובות

ד, ב **בתוס' ד"ה** עד [אבן בטומאת גולל ודופק): 201.

כב, א למה לי קרא סברא היא: 30.

ל, א־ב [אביי לדעת ר' נחוניא בן הקנה, קלבד"מ גם במיתה ביד"ש]: 67.

ל, ב **רב** אשי אמר בזר כו' (**ותוס' ד"ה רב אשי**): 71.

נ, א המבזבז אל יבזבז יותר מחומש: 113.

נ, ב **בתוס' סד"ה** ומא': 112.

נדרים

ב, ב **בפירוש הרא"ש**: בגופו תלוי הנזירות . . וממילא נאסר כו': 28.

כט, ב **בפי' הרא"ש**: אמירתו לגבוה . . וחייב לקיים דבריו . . דכתיב מוצא שפתיך . . ולא מצי למיהדר: 29.

לח, א אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור כו' ועניו וכולן ממשה (**ובחדא"ג מהרש"א**): 40.

נזיר

ב, א **במאירי** (ובהערות המו"ל שם ולדף ד, א), בענין הנזירות שהוא גדר חובת גברא: 28.

ג, ב הריני נזיר . . מן התגלחת ה"ז נזיר וכל דקדוקי נזירות עליו: 30.

יט, א חטא (הנזיר) . . שציער עצמו מן היין: 31.

נד, ב ארץ העמים משום אוירא גזרו: 185.

סא, א הכותים (הגוים) אין להם נזירות . . מנה"מ כו' (**ורש"י ותוס'**): 26 ואילך.
בתוס' ד"ה דת"ר: שאם קבלו נזירות אינו כלום ומותרין לשתות ביין כו': 29.

סא, ב מי כתיב נזיר עולם אימא כו' הלכה היא בנזיר: 30.
בתוס' ד"ה הניחא: עו"כ שאינו ראוי לבא לכלל בל יחל: 27.

סו, א נזיר הי' שמואל . . שנאמר ומורה כו': 31.

סוטה

ח, ב ונשים חייבות לראותה: 96.

לד, א יהושע וכלב לא נשאו כלום כו': 48.

לד, ב י"ה יושיעך מעצת מרגלים: 49.

לה, א בעצה רעה כו': 48.
לה, ב **במאירי**: 48.
מב, ב **ברש"י** ד"ה בגילוי פנים: בחוצפה: 55.
מו, א מאי פירות כו' מצות: 232.
מח, ב אחד שראוי שתשרה שכינה עליו כו' בהלל הזקן . . הי חסיד הי עניו כו' בשמואל הקטן . . הי עניו הי חסיד: 41 ואילך.

תוספתא

פי"ג, ד"ה יצתה בת קול . . בהלל הזקן . . אי עניו אי חסיד כו' בשמואל הקטן . . אי עניו אי חסיד: 41.

גיטין

ל, ב וכי יש לו לבעה"ב לתרום תרומת מעשר, אין כו': 69.
לא, א **ברש"י** (**ותוס'**) ד"ה ובמחשבה: ותרווייהו נפקי מונחשב: 63.
לח, א עמון ומואב טיהרו בסיחון: 224.
נב, א ואין פוסקין עליהם צדקה כו' ולא כל דבר שאין לו קצבה (**ורש"י**: צדקה אין לה קצבה דהא בכל שעתא כו'): 111.
דבר שאין לו קצבה . . תנחומי אבלים: 114.
נז, א ארץ צבי . . מה צבי זה אין עורו כו': 125.

קידושין

לח, א כלאים . . איסור הנאה: 95.
לט, א **ברש"י** ד"ה והא אנן: כלאי זרעים אסירי מדאורייתא: 95.
לט, ב ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה: 97.
מ, א מחשבה טובה [הקב"ה] מצרפה למעשה: 64.
ברש"י ד"ה רבי אידי: טוב לשמים וטוב לבריות: 135. 138. 175.
מא, ב תרומה . . ישנה במחשבה: 63.
ברש"י ד"ה במחשבה: נותן עיניו . . דכתיב ונחשב: 63.
נו, ב כלאי הכרם . . פן תקדש . . תוקד אש: 95.

בבא קמא

פא, ב **בתוס'** ד"ה אין לך (לגי' הב"ח): גבי חלוקת העולם הבא גרסינן כו': 105.

בבא מציעא

מד, א מי שפרע מאנשי דור המבול כו': 28.
נג, א **בתוס'** ד"ה ועולה: בספרי דריש . . דתרומה עולה . . ואסמכתא בעלמא הוא: 62.

בבא בתרא

ח, א אין פוסקים צדקה על היתומים כו': 111.
ח, ב פדיון שבוים מצוה רבה היא: 111.

יב, ב כל שמטיבין לו לא במהרה מריעין לו: 157.

קי, א הוא סבר לע"ז כו' ולא היא אלא ע"ז עבודה שזרה לו: 58. 174.

קטו, ב **בתוס'** ד"ה מלמד ובהגהות הב"ח סק"ו, דלפי' ר"ת גם בתחי' לא דחהו בקש כו': 8.

קטז, א **ברשב"ם** ד"ה לא תהא תורה כו': איני צריך לדחותך בקש, ומיהו מעיקרא . . דאסור לגלות כו': 8.

שם ד"ה כשיחה: ק"ו שאתם דנין מעצמכם כו': 8.

קיח, ב מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם מנה"מ כו': 49.

קיט, ב א"י . . ירושה היא לכם מאבותיכם: 223.

קלד, א **בחדא"ג מהרש"א** ד"ה שמונים: (דמצד הענוה של משה) אצילות נבואתו הי' מאתו יתעלה ב"ה בזולת אמצעי: 40.

קנו, א ולמכור בנכסי אביו כו': 114.

קנו, ב [**בנו"כ** דגורל אינו קנין]: 223.

תוספתא

פ"ח, ד נכסי יתומין . . אין פודין . . ואין פוסקין עליהן צדקה דבר שאינו קצוב כו': 111.

סנהדרין

ט, ב [דעת רב יוסף דמיתה לזה ותשלומין לזה חייב אף בחד מעשה]: 7.

יא, א אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו (**וגליון הש"ס**): 41.
בהלל הזקן . . הי חסיד הי עניו כו' שמואל הקטן . . הי חסיד הי עניו: 41.
שמואל הקטן . . אף הוא אמר כו' (**ורש"י**: שרתה עליו שכינה שנתנבא כו'): 44.
בחדא"ג מהרש"א (לדעת ריב"ל דענוה גדולה מכולן): ענוה מביאה לידי רוה"ק: 40.

כד, א ת"ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה: 46.
במחשכים הושיבני כו' תלמודה של בבל: 46.

לט, א כל בי עשרה שכינתא שריא: 43.

נו, א ואילך [במצות ב"נ – בין אדם למקום ובין אדם לבריות]: 135.

ס, א כלאים (לב"נ) . . בהמתך לא תרביע . . אף שדך בהרכבה (**ורש"י** ד"ה שדך): 96.

פג, א **ברש"י** ד"ה תרומה חוצה לארץ: זה (טבל) תרומה מעורבת בו: 68.
טבל . . בעתידים לתרום הכתוב מדבר: 68.

פג, ב אמר רב זר שאכל את התרומה (רק) לוקה: 66.

צז, א ג' באין בהיסח הדעת . . משיח: 89. 101.

צח, א בדור שכולו זכאי כו': 167.
לאימת אתי מר . . היום אם בקולו תשמעו: 100. 198.

צט, א כי דבר ה' בזה כו' המפר בריתו . . והמגלה פנים בתורה כו' (ולא נזכר פורק עול): 54. 55.

צט, ב מנשה . . דורש באגדות של דופי . . מגלה פנים בתורה: 54.
ברש"י ד"ה מגלה פנים (הא'): מעיז פנים כו': 54.
שם ד"ה מגלה פנים (הב'): שכופר במה שכותב בתורה: 54.
קט, א אויר מגדל משכה: 185.

מכות

ה, ב הרגו אין נהרגין: 130.
י, א דברי תורה כו' קולטין: 131.
יא, ב ואינו יוצא כו' ואפילו ישראל צריכים לו ואפילו . . כיואב כו' (**ובמפרשי המשנה**): 127.
יצא חוץ לתחומה בזדון כו' רשות ביד גואל הדם כו' (לגירסת הרמב"ם): 129.
יג, א שכל חייבי מיתה שביד"ש לוקין: 67.
יג, ב ר' יצחק אומר חייבי כריתות כו': 67.
הני מילי . . אבל מיתה ומלקות כו' רבא אמר אתרו בי' כו': 67.
טז, א הא איכא משכונו של גר כו': 71.
כג, ב מאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד אבריו של אדם: 22.
תוספתא
פ"ב, ב מה ת"ל שמה שמה ג' פעמים כו': 127.

שבועות

יג, א כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה: 54.
ברש"י ד"ה מגלה פנים: בא על ד"ת בחוצפה ובגלוי עזות פניו: 54-55.
שם: כגון מנשה שהי' ירשב ודורש באגדות של דופי: 55.

עבודה זרה

58 (בשם המס').
ג, א אם לא בריתי . . התנה הקב"ה עם מע"ב כו' (**ורש"י** ד"ה אם לא בריתי): 15.
ארץ יראה ושקטה . . בתחילה יראה כו': 15.
ג, ב מה דגים שבים כו' אף בנ"א כיון שפורשין מד"ת כו': 131.
ה, ב **בתוס'** ד"ה מנין: אם נדר (ב'נ) . . אמרינן לי' כו' (**ובגליון הש"ס**): 27.
יז, א הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכי' עד שיצתה נשמתו: 24.
כ, ב ענוה מביאה . . ופליגא כו' ענוה גדולה מכולן: 41.
ענוה גדולה מכולן (**ובתוס'** ד"ה ענוה): 40. 42.

עדיות

ספ"א [בדין כלים המצילין בצמיד פתיל]: 72.

הוריות

ח, א וכי תשגו ולא תעשו כו' איזו היא מצוה שהיא שקולה כו' . . זו עבודת כוכבים (**ורש"י**: שכל המודה בה ככופר בכה"ת כולה): 53.

אבות

55 (אמירתו כל שבחות הקיץ).

פ"א מט"ו והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: 44.

פ"א מי"ז לא . . העיקר אלא המעשה: 52. 102.

פ"ג מ"ו אפילו אחד (שיושב ועוסק בתורה) שנאמר כו': 43.

פ"ג מי"א והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה: 55. 57.

ברש"י: דהיינו אפיקורוס כמנשה שהי' דורש אגדות של דופי: 55.

פ"ד מי"ט בנפול אויבך אל תשמח כו': 45.

אבות דר"נ

ספל"ד הקב"ה וישראל נק' חיים: 73.

זבחים

עג, א **בתוס'** ד"ה והתחתונות: אין השחורות ראויות כו' השחורות ניכרות כו': 61.

קיז, א־ב נזירות קריבין בבמה דברי ר"מ . . נזירות ישרות (נדרים ונדבות) נינהו: 26.

קיז, ב אי איתמר הכי איתמר כו': 26.

ברש"י ד"ה מנחות ונזירות: דאע"ג . . חובה עליו מיהו ע"י נדר באו עליו: 26.

שם ד"ה נזירות חובה: לא התנדב . . מאליו נתחייב בקרבנות: 27.

מנחות

כח, א [אם מקשה מעכב אף לדורות]: 34.

כט, א ארון . . ושלחן . . ומנורה של אש ירדו . . וראה משה: 35.

נה, א **ברש"י** ד"ה במחשבה: נותן עיניו בצד זה כו' (**ותוס'**): 63.

סה, א־ב בייתוסין אומרים עצרת אחר השבת . . כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום כו' כאן כו' (**ורש"י**): 7.

סה, ב רבי בכך אתה פוטרני: 8.

ברש"י ד"ה ואם אוהבן: ודיחוי בעלמא . . דהוא הי' אומר דברי הבל: 8־7.

שם ד"ה לא תהא: לדחות אדם . . דלנו יש ראי' כו': 8.

בתוס' ד"ה וספרתם: ושמא ב"ד סופרין ומברכין כמו שאנו מברכין על ספה"ע: 15.

שם: זבה . . לא שייך בה ברכה כיון כו': 10.

סו, א אמימר . . לא מני שבועי אמר זכר למקדש (**ותוס'**): 9. 10.

פו, ב **בתוס'** סד"ה ממנה: ושמא הא דתקון כו': 192.

צח, ב מר"מ היו מונחין . . צו"ד [והחילוק מה נק' נר מערבי]: 192.

בתוס' ד"ה מדכתיב: ומתניתין דתמיד . . כרבי: 192.

בכורות

י, א איסורו חישובו: 11.

כו, ב [דרשת ולא תחללו אביזרו, אפי' כהן מסייע כו']: 65.
נד, א **ברש"י** ד"ה גפנים: כלאי זרעים מדרבנן . . כלאי כרם דאורייתא (**ותוס'** ד"ה דגן): 95.
נה, ב הוא פרת דמעיקרא: 100.

ערכין

טז, ב תוכחה עד הכאה . . קללה כו': 167.
לא, א תמימה להביא את חודש העיבור: 10.

תמורה

יד, ב אם קרבנות נזירות הם בכלל נדרים ונדבות (**ורש"י** ד"ה שלמי): 26.
סמי מכאן נזיר (**ורש"י ותוס'** ד"ה סמי): 27.

כריתות

ז, א חרץ מפורק עול ומגלה פנים (**ורש"י**: דורש באגדות של דופי כגון מנשה כו'): 54.

תמיד

ל, ב נכנס ומצא ב' נרות כו': 192.
לג, א מניח את המערבי דולק שממנו הי' מדליק . . בין הערביים: 193.

חולין

ה, א **ברש"י**: העובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה: 55.
צא, ב ואילך (שהאופנים אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו): 121.
קכט, א כששימש מעשה עץ שימש: 201.
קל, ב לוי שאכל מעשרותיו טבלים . . פטורים מן התשלומין . . אין לך בהן אלא משעת הרמה ואילך: 70.

נדה

יז, א שורפן חסיד: 150.
מז, א **בתוס'** ד"ה אתי דימוע: תרומה בטלה ברוב דאורייתא והא דדרשינן . . אסמכתא כו': 62.

כלים

פ"ט מ"ב **ברש"ש**: בחבית של עם הארץ איירי כו': 72.
ברע"ב: עשו דין שוה לכל כו' (**ותויו"ט**): 72.
פ"ט מ"ו **בתויו"ט**: של חבר . . אף בשל חבר כו': 72.
פ"י מ"א אלו כלים מצילין . . כלי גללים כו': 72.
ברש"ש ד"ה על הכל: ובכלי של עם הארץ (**ותויו"ט**): 72.

אהלות

פ"ה מ"ב ארובה שבין הבית לעליי' כו': 72.

פ"ה מ"ג **במפרשים** (אם יש חילוק בין כלי חבר לכלי עם הארץ): 72.

תוספתא

פט"ו, ח אדם שנתנו . . והקיפו צמיד פתיל כו': 72.

ידים

פ"א מ"ב **במפרשים** (בדין כלים שאינם מקבלים טומאה): 74.

ירושלמי

פאה

פ"א ה"א גמ"ח [אין לו שיעור] בגופו אבל בממונו יש לו שיעור: 112.

תרומות

פ"ד ה"ו את מקדשו ממנו דבר שאת מרים ממנו אם . . מקדשו כו': 60.

פ"ד ה"ז בשידע ושכח על דעתי' דר"י מעלה . . דרע"ק אינו מעלה כו' (**ובפנ"מ**): 62.

בר פדי' אמר טוחן ומתיר ואע"ג כו' (**ופנ"מ**): 60.

מעשר שני

ספ"ד (דרש הפסוק דרך כוכב מיעקב על כ"א מישראל): 101.

חלה

פ"ב ה"א [ע"ד ירושת הארץ]: 223.

שבת

פ"א ה"ג ענוה (מביאה) לידי יראת חטא: 40.

יומא

פ"א ה"א מה דרך האתרים כי מת התייר הגדול כו': 78. 80.

ביפה מראה [בביאור האתרים ל' רבים]: 79.

בשירי קרבן: דרך האתרים . . מרגלים . . ומזה הבין כו': 82.

שקלים

ספ"ג ענוה מביאה לידי יראת חטא: 40.

תענית

פ"ד ה"ה [דרש הפסוק דרך כוכב מיעקב על משיח]: 101.

סוטה

פ"א ה"י מהו דרך האתרים שמע אהרן התייר הגדול כו': 78. 80.

פ"ז ה"ה שנים עשר היו שמונה באשכול וארבעה בתאנים כו' (**ובמפרשים**): 51.

פ"ט ה"ג יצתה ב"ק . . א' ראוי לרוח הקודש כו': 42. 44.
בהלל הזקן . . הוי עניו חסיד . . בשמואל הקטן . . הוי עניו חסיד כו': 42.

פ"ט ה"ז יצאת ב"ק . . שנים ראוין לרוח הקודש והלל . . שנים . . ושמואל הקטן כו' (**ובמפרשים**): 46.

נדרים

פ"ט ה"א דייך מה שאסרה לך התורה: 31.

קידושין

עחיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל: 31.

סנהדרין

פ"י ה"א אין רועה אלא משה: 193.

עבודה זרה

פ"ג ה"א יצתה ב"ק . . שנים ראוין לרוח הקודש והלל . . שנים . . ושמואל הקטן כו': 46.

הוריות

ספ"ג יצתה ב"ק . . שנים ראויין לרוח הקודש והלל . . שנים . . ושמואל הקטן כו': 46.

מדרשים

מכילתא

בא

יב, ו — וכי תשגו . . מה העובר . . ע"ז שפורק עול . . ומגלה פנים בתורה: 53.

יתרו

כו, יח — גרמה לו ענותנותו . . עניו סופו להשרות שכינה כו': 40.

תו"כ

שמיני

יא, מד — בכל השרץ . . אע"פ שאינו פרה ורבה: 184.

קדושים

כ, כו — אפשי ומה אעשה כו': 97.

אמור

כב, טז — והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבים מיתה: 69.

כג, טו — ממחרת השבת ממחרת יו"ט יכול כו': 7.

בהר

כה, ח — **בפי' הראב"ד ור"ש משאנץ**, שב"ד סופרים שני שמיטה ויובל בברכה: 15.

ספרי

נשא

ו, ג — אין נזירה בכל מקום אלא פרישה: 31.

ו, יא — מאשר חטא . . צריך כפרה על שציער נפשו מן היין: 31.

בהעלותך

י, לג — דרך התרים לא נאמר אלא כו' (בגי' רבינו הלל ועוד): 78.

דרך האתרים . . מת אהרן . . התייר הגדול שלהם: 78.

שלח

טו, כב — וכי תשגו . . ע"ז . . מה העובר . . אף ע"ז שפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה: 53. 55.

בפי' רבינו הלל: ומגלה פנים בתורה היינו דמחציף פניו בתורה שלא לקיימם: 54.

בספרי דבי רב: 55.

טו, כג — את כל אשר צוה . . אף כו' שנא' מן היום כו' כל המודה בע"ז כו': 53.

טו, ל — מגלה פנים בתורה כמנשה . . שהי' דורש בהגדה של דופי כו': 54. 55.

טו, לא — כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה: 54. 55.

קרח

יח, כ — הכל במשמע כהנים לוים וישראלים . . בארצם לא תנחל יצאו כו': 103.

יח, כג — ובתוך בנ"י לא ינחלו כו' שומע אני כו': 103.

יח, כד — את מעשר בנ"י . . קראו המקום תרומה עד כו' (**ובמפרשים**): 68.

לפי שנא' ונשל . . אבל קני קניזי וקדמוני לא שמענו ת"ל על כן כו': 107.

יח, כט — את מקדשו ממנו שאם נפל לתוכו ה"ה מקדשו מכאן אמרו כו': 60. 62.

יח, לב — אם הפרשת אותו שלא מן המובחר כו': 65.
ואת קדשי . . ה"ז אזהרה לכהנים כו': 65.

חוקת

יט, טו — וכל כלי . . בכלי חרס הכתוב מדבר . . רמ"א . . כלי שמקבל טומאה דרך פתוחו כו': 72.
חבית שכפאה על פי' כו' טמאה כו': 75.
כלי גללים . . אדמה מנין ודין הוא כו': 72.

פינחס

כו, נג — הכל במשמע ישראל כהנים ולוים (ויש גי' בהסדר) . . יצאו כהנים כו': 103.

ראה

יא, כח — מן הדרך . . מכאן יאמרו כל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כו': 56.

ספרי זוטא

נשא

ה, ב — ארץ כנען מקודשת מעבר הירדן: 106.

קרח

יח, כד — נתתי ללויים . . על כן . . אין לכם חלק . . אף בעבר הירדן: 106.

מטות

ל, ב — אין הגוים עוברין בלא יחל: 27.

מסעי

לה, כה — [הגולה אינו יוצא אפי' להציל מיד הע"כ או מיד הנהר כן]: 127.

שמות רבה

פכ"ח, ב — לנשים תחילה שהן מזדרזות במצות . . מנהיגות את בניהן לתורה: 153.

ויקרא רבה

פי"ג, ג — תורה חדשה מאתי תצא כו': 226. 227.

פכ"ח, ג — אימתי הן תמימות בזמן שישראל עושין רצונו של מקום (ובמ"כ): 9.

במדבר רבה

פ"ב, טז — מה התינוקת . . אין אבותי' מתרעמין . . כך הם ישראל כו': 98.

ספ"ט — אשר תשטה אשתו . . תחת הקב"ה, עבדו כו' וקנא להם הקב"ה כו': 99.

פי"ד, יב — בענין הד' יסודות: 184.

פט"ו, ד — טול ככר זהב . . מעצמה נעשית . . מכה בפטיש כו': 33. 34.

כן עשה את המנורה . . הקב"ה: 33. 37.

פט"ו, י ועשית מנורת . . נתקשה משה . . בצלאל . . עשאה: 33.
פט"ז, יד לא רצו ליטל מפירות א"י אילולי כלב: 48.
פי"ט, א חוקה חקקתי כו': 97.
פי"ט, ד נתכרכמו פניו של משה כו': 98.
פי"ט, כ דרך האתרים התייר הגדול . . שנא' וארון ברית ה' נוסע לפניהם: 78. 79.
מעולם רצועות מרדות הי' עמלק לישראל כו': 81. 82.
פי"ב, ג ויגר מואב . . למואבים נראו מזויינים . . מה שאתה יכול לחטוף כו': 87.
היו מתייראין . . בא סיחון . . הרי ארצנו לפניהם לכך היו מתייראין: 87.
פי"ב, ט בלעם . . שונא יותר מבלק: 86.
פי"ב, יט מי יוכל למנות מצות שהן עושין בעפר לא תחרוש . . וכן כולם: 93. 95.
לא תחרוש . . שלש שנים יהי' לכם כו': 92.
לא תזרע כרמך כלאים: 95.

שיר השירים רבה

פי"א, ד (א) בנינו עורבים אותנו: 52-148.

איכה רבה

פי"א, כט בין המצרים דתנן . . בסימניו ובמצרניו: 124.
בין המצרים . . משבעה עשר בתמוז כו': 124.

קהלת רבה

פי"א, ג שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם (ומ"ב בשם הרוקח): 8.

תנחומא

חשא

כא ואני יורד בסיני בטטראמילין שלי: 146.

בהעלותך

ג נתקשה משה . . טול זהב . . הי' מכה בפטיש ומעצמה נעשית: 33. 34.
כן עשה משה אין אומר כאן כו' מי עשה הקב"ה: 33. 37.
ו ועשית מנורת . . נתקשה בה . . בצלאל . . מיד עשאה: 33.

שלח

ח לא רצו ליטול מפירות הארץ אילולי כלב כו': 48.

חוקת

ו נתכרכמו פניו של משה כו': 98.
יח דרך האתרים התייר הגדול . . שנא' וארון ברית ה' נוסע לפניהם . . לתור כו': 78. 79.
מעולם רצועה מרדות הי' עמלק לישראל כו': 81.

בלק

ב ויגר מואב . . היו ישראל . . למואבים נראים מזויינים . . מה שאתה יכול לחטוף כו': 87.
היו מתייראין שראו כל הארץ ביד ישראל שבא סיחון . . ארצנו לפניהם כו': 87.

ה בלעם . . הי' שונא אותם יותר מבלק כו': 86.

יב מי יוכל למנות מצות שהם עושים בעפר לא תחרוש . . וכן כולם: 93. 95.
שלש שנים ערלים יהי' לכם: 92.
לא תזרע כרמך כלאים: 95.

חוקת

מב מת התייר הגדול . . שנא' וארון ברית ה' כו': 78.

ילקוט שמעוני

אמור

כג, י (תרמג) אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם: 8.

שלח

יג, יז (תשמב) הגיעו לחברון נטלו משם ה' תאנים וה' רמונים ואשכול אחד של ענבים: 51.

יג, כג (תשמג) לא רצו ליטול מפירות א"י אילולי כלב כו': 48.

קרח

יח, כד (תשנח) [שבט לוי אין נוחלין אף בעבר הירדן]: 106.

בלק

כג, י (תשסו) אפילו הדיוט כו' עשר מצות בעפר כו': 92.

ישעי'

ס (תקג) עתידה . . א"י (להיות) ככל העולם כולו: 124.

פס"ז

בלק

כג, י מי יוכל למנות מצות כו' עד שעה ששב לעפרו כו': 93.

אגדת בראשית

פ"ה, א ישראל אפילו חוטאין בשגגה מעלה עליהן שהן כתינוק קטן: 98.

מדרש תהלים

יב, ז על כל דבור . . מ"ט פנים טהור ומ"ט כו': 57.

תדא"ר

פכ"א אלו מלמדי תינוקות שבישראל כו': 231.

פכ"ט אמר משה . . תאמרו להם על חמשה תאנים כו' נטלו משם ה' תאנים וה' רמונים ואשכול ענבים אחד: 51.

פסיקתא דר"כ

פ"כ אימתי הן תמימות בזמן ש[אין] ישוע ושכני' ביניהם: 8.

פסיקתא רבתי

פ"א (שבת ור"ח) עתידה . . להיות כו' א"י ככל העולם: 124.

פי"א אלא בזכות המצות כו' מי מנה עפר יעקב מי יוכל למנות מצות כו': 95.

פי"ח אימתי הן תמימים בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם: 8.

זהר

חלק א

כח, א אתבני בי מקדשא על ידא דקב"ה כו': 39.

קסד, א באתערותא דלתתא אתער לעילא: 38.

רלה, א באתערותא דלתתא אתער לעילא: 38.

רמד, א באתערותא דלתתא אתער לעילא: 38.

חלק ב

קלא, א [אש מתלקחת במספר הקליפות]: 160.

קפג, ב כד נפקו ישראל . . מצה . . מכאן . . וכ"ש דביומא דשבועות (קרבן מחמץ): 194.

ריט, א־ב [קטורת היא להעביר זוהמא]: 185.

חלק ג

צז, א־ב וספרתם לכם . . כאתתא דא . . וספרה לה אוף הכא כו': 15־14.

קכז, ב נזיר . . אקרי קדוש . . ושער ראשה . . קוצותיו כו' (ג' דרגות): 31.

קמט, ב מלך . . לאו יקרא דילי' הוא לאישתעי מלה דהדיוטא כו': 43.

קס, ב כלב ויהושע נטלו לי' . . ה"ד וישאהו במוט בשנים כו': 48.

רכא, א ולזמנא דאתי . . בניינא דקוב"ה דא אנן מחכאן ולא בניינא דבר נש כו': 39.

רנז, ב למארי' דכולא לית לשלשא בי' בשמהן ולא באתוון כו': 38.

נוסח התפילה

ברכה"ש אשרינו מה טוב חלקנו כו': 223.

הגש"פ אילו קרבנו לפני ה"ס כו': 139.

מפתח ספרים

ספרי הרמב"ם

יד החזקה

19 (הכותרות להלכות הם ל' הרמב"ם). 30 (דרכו להעתיק דיני התלמוד כלשונם). 107 (אין דרכו לכתוב ענינים מחודשים כו').

הקדמה הגמרא הבבלית . . אחר . . הגמרא הירושלמית בכמו מאה שנה: 45.
מצות עשה רמ"ח סימן להם מנין אבריו של אדם: 22.

מנין המצות (ריש ס' היד)

מ"ע ה להתפלל אליו: 20.

מנין המצות ע"ס ההל'

הל' תשובה שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: 19.

הל' יסודי התורה

פ"א ה"א כל הנמצאים לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו: 176.
פ"ז [בתנאי הנבואה]: 40.
פ"ז ה"א ואין הנבואה כו' מיד רוה"ק כו': 44.
הנבואה . . גבור במדותיו כו': 41.
פ"ז ה"ה להתנבא . . שתשרה שכינה: 44.
פ"ט ה"א דבר ברור כו' שהיא מצוה עומדת לעולם כו' לא שינוי . . אין נביא רשאי לחדש כו': 105.

הל' עבודה זרה

פ"א ה"א בימי אנוש טעו . . טעות גדול . . אמרו הואיל . . וזהו כבודו כו': 58.
פ"ב ה"ד כל המודה בע"כ כופר . . שנא' מן היום כו': 53.

הל' תשובה

בכותרת שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: 19. 20.
פ"א ה"א כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות כו': 18.
פ"ב ה"ב ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא כו' ויגמור בלבו כו': 18.
שיעזוב החוטא כו' וכן יתנחם על שעבר: 21.
להתוודות בשפתיו . . שגמר בלבו: 19.
פ"ב ה"ג מתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב ה"ז דומה לטובל ושרץ בידו כו': 19.
פ"ג ה"א וזהו הנק' מגלה פנים בתורה מפני שהעיז כו': 55.

פ"ה [שייכות ענין . . „בחירה חפשית" להל' תשובה]: 23.
פ"ה ה"ג עיקר גדול כו' והוא התורה והמצוה: 23.
פ"ה ה"ד אילו . . באי זה דין . . נפרע כו' לפיכך כו': 24.
פ"ז ה"ה [פסוק ושבת עד ה"א הוא הבטחה וסיפור דברים]: 18.

הל' תפלה

בכותרת לעבוד את ה' . . בתפילה: 20.
פ"א ה"ב חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן כו': 20.
פ"ד הט"ו תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה: 20.
פ"ה ה"ט [תפלה מצוה שבדיבור]: 20.
פ"ה הט"ו **בהגמ"י** (אות ש): לכן נהגו שלא לומר תחינה בג' ימים שלפני שבועות . . ע"ש היו נכונים כו': 2-1.

הל' חנוכה

בסופן כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם: 4.

הל' גירושין

ספ"ב תקפו יצרו . . רוצה להיות מישראל . . לעשות כל המצות כו': 24. 166. 167.

הל' מאכלות אסורות

פ"י ה"ט האוכל . . טבל קודם . . חייב מיתה בידי"ש שנא' והשיאו אותם כו': 69.
פט"ו הט"ו למה סמכו על שיעור מאה בתרומות כו' שנא' את מקדשו כו': 60. 62.

הל' שחיטה

פ"ב ה"כ אבל השוחט לשם עולת נזיר כו' שעיקר הנזירות נדר מן הנדרים: 26.

הל' נדרים

פ"א ה"ב עבר וגלח או כו' לוקה . . משום לא יחל כו': 27.
פ"א ה"י החטאת והאשם . . אפשר כו' שהנודר בנזיר מביא חטאת כו': 26.

הל' נזירות

פ"א ה"א הנזירות הוא נדר מכלל נדרי איסר: 27.
פ"א ה"ט ה"ז נזיר גמור כו' ואע"פ שלא הי' בלבו להזיר אלא מדבר זה כו': 30.
פ"ב הט"ז העכו"ם אין להן נזירות שנאמר דבר אל בנ"י: 30.
פ"ג ה"י"ג שמשון . . המלאך הפרישו מן הטומאה: 32.
פ"ד ה"י"א האומר הריני נזיר ביום שבן דוד בא כו': 32.
פ"י ה"י"ד הנודר לה' דרך קדושה ה"ז נאה כו': 27. 31.

הל' ערכין וחרמין

פ"א ה"א — הערכין הם נדר מכלל נדרי הקדש (**ורדב"ז** שם): 27.

פ"ח ה"ג — המפזר . . אל יפזר יותר מחומש: 113.

הל' מתנות עניים

פ"ז ה"א — מ"ע ליתן צדקה לעניים כפי מה שראוי לעני כו': 112.

פ"ז ה"ה — אין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו כו': 111. 112.

פ"ז ה"ב — אין פוסקין צדקה על יתומים ואפי' כו': 111. 115.
[לא הזכיר ע"ד חרש ושוטה, ולא כתב הטעם ע"ז כאן]: 115.

פ"ח ה"י — אין לך מצוה רבה כפדיון שבויים: 111.

הל' תרומות

פ"א ה"ב-ג — א"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכובשן מלך ישראל כו' הארצות שכבש כו': 105. 106.

פ"ג ה"ב — תרו"מ . . יש לישראל להפריש אותה כו': 69.

פ"ד הט"ז — ונחשב לכם . . במחשבה בלבד תהי' תרומה: 63.

פ"ג ה"א — התרומה עולה באחד ומאה (**ובנ"כ**): 60.

פ"ג ה"י — סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה . . אם בשוגג כו': 62.

פ"ד ה"א — אם אין ידוע אם שחורה היתה ואם לבנה עולה באחד ומאה מן הכל: 60.

פ"ד הכ"א — איסור המדומע מדבריהן כו': 62.

הל' שמיטה ויובל

פ"ג ה"א — שבט לוי כו' נצטוו ישראל ליתן להם ערים כו' בימי המשיח כו': 104.

פ"ג ה"י — כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען (**ומל"מ**): 103.

פ"ג ה"א — אין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי' ברית . . ונתחלקה כו': 106. 107.
אבל . . שכובש מלך . . הרי הכהנים כו': 104. 105.
ברדב"ז (**וקי"ס**): וקרא מסייע כו': 108.

פ"ג ה"ב — ולמה לא זכה לוי כו' אני חלקך ונחלתך: 107.

פ"ג ה"ג — להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו . . ה"ז כו': 5. 109.
לא שבט לוי בלבד כו' ה"ז נתקדש קדש קדשים כו': 225.

הל' בית הבחירה

פ"א ה"ב — והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם כו': 200.

פ"ג ה"ב — [מנורה צפון ודרום היתה מונחת]: 192.

הל' ביאת מקדש

פ"ט ה"ז — הדלקת הנרות כשרה בזרים: 225.

הל' תמידין ומוספין

פ"ז ה"א קוצרין שלש סאין שעורין כו' בשלשה . . שלש פעמים כו': 17.
אלו הטועים כו' ממחרת השבת הוא שבת בראשית ומפי השמועה . .
ויאכלו מעבור . . וא"ת כו': 7.

הל' תמורה

בסופן רוב דיני התורה כו' ולייישר כל המעשים: 73.

הל' טומאת מת

פכ"א ה"א מנין לצמיד פתיל שמציל באהל המת כו': 72.
פכ"א ה"ג כל הכלים המצילים בצמיד פתיל אם היו בהן טפח על טפח כו': 75.
פכ"ג ה"א כל הכלים המצילים בצמיד פתיל כו' ומד"ס כו' וכל כלי ע"ה כו': 72. 76.
פכ"ג ה"ב אדם שהי' נתון בתוך החבית כו' שהוא דבר שאינו מצוי כו': 72. 76.
פכ"ג ה"ד ארובה שבין בית לעלי' כו': 72.

הל' פרה אדומה

פ"ג ה"ד המלך המשיח מהרה יגלה אכי"ר: 39.

הל' מקוואות

פ"א ה"ב אם טבל כולו חוץ מראש אצבע הקטנה כו': 19.
פ"א ה"ב דבר תורה . . חופה את רוב האדם כו' אם אינו מקפיד עליו (עלתה לו טבילה): 19.

הל' גזילה

פ"א ה"א הגוזל . . אין לוקין על לאו זה כו': 71.

הל' רוצח

פ"ה ה"ט רוצח בשגגה שהרגו גואל הדם חוץ לתחום עיר מקלטו פטור כו': 130.
פ"ה ה"י נכנס לעיר מקלטו ויצא כו' ה"ז החיר עצמו למיתה: 127. 129.
פ"ה ה"יא יצא חוץ לתחום עיר מקלטו בשגגה כל ההורגו כו' גולה על ידו: 129.
פ"ז ה"ח הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם כו' אפילו כו': 127.
פ"ח ה"ב־ג ארץ כנען [בניגוד לעבר הירדן]: 106.
פ"ח ה"ד והיכן מוסיפין אותן בערי הקיני והקניזי והקדמוני כו': 106.

הל' נחלות

פ"א ה"י האפטרופין עושים לקטנים לולב כו' אבל אין פוסקין עליהן צדקה כו': 111.
פ"א ה"א ומי שנשתטה או שנתחרש בי"ד פוסקין עליו צדקה אם הי' ראוי: 113.
פ"א ה"ב אע"פ שאין האפוטרופוס כו' צריך . . לדקדק ולהזהר הרבה מאביהן של אלו כו': 115.

הל' עדות

פכ"א ה"י **בכס"מ** [בענין ממון לזה כו' ומיתה לזה כו']: 71.

הל' מלכים

פ"ד ה"ח המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל חלק אחד מי"ג: 103. 104.
פ"ד ה"י כל הארץ שכובש הרי היא שלו כו': 106.
פ"ה ה"ו כל הארצות שכובשין ישראל במלך ע"פ ב"ד ה"ז כיבוש רבים כו': 105.
פ"ח ה"י"א מפני הכרע הדעת כו': 28.
פ"י ה"ז **במל"מ** ד"ה ודע שזה שתירצו: 27.
פי"א ה"א המלך המשיח . . בונה המקדש: 39. 200.
כל מי שאינו מאמין בו . . מחכה לביאתו כו': 52.
בפ' בלעם . . נבא . . במשיח האחרון כו': 89.
זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים: 100.
פי"א ה"ד יעמוד מלך מבית דוד כו': 219.
ילחם מלחמת ה' . . והצליח כו': 226.
בנה מקדש במקומו . . משיח בודאי: 39. 200.
יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד כו': 102.
פי"ב ה"ד נתאוו החכמים כו' כדי שיהיו פנויין כו': 109.
בסופן ובאותו הזמן . . ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד: 32. 109.

ספר המצות

הקדמה בסופו: רמ"ח (מצות) כנגד אבריו של אדם: 22.
שרש ג שאין ראוי למנות מצוות שאין נוהגין לדורות: 105.
שרש ד אין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה: 18.
מ"ע עג שצונו להתודות על העונות כו': 18.
מ"ע צד [נדר הוי בגדר חיוב גברא]: 29.
מ"ע קמ למנות השנים . . כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר: 15.
מל"ת קנג [ע"פ ואת קדשי בנ"י לא תחללו]: 66.
מל"ת קנז [נדר הוי בגדר חיוב גברא]: 29.
מל"ת קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ: 105.
מל"ת קעט התילד עוף מעיפוש כו': 184.

בהשגות הרמב"ן סוף מל"ת

מל"ת ז' זו מניעה יזהיר השמרו לכם שלא תשאו חטא על המעשר כו': 66.

פירוש המשניות

פאה פ"א מ"א אם רוצה יכול ליתן צדקה יותר מחומש: 113.
נזיר פ"א מ"ב אבל המלאך אמר לאמו כי נזר אלקים יהי' הנער ענינו פרוש: 32.
סנהדרין פ' חלק **ביסוד החמישי** ביאור ענין ע"ז: 58.

אבות פ"ג מי"א בפי' והמגלה פנים בתורה כו': 55.
כלים פ"י מ"א בדין כלים המצילים בצמיד פתיל כו': 75.

מורה נבוכים

ח"ב פ"ל הזמן הוא נברא: 15.
ח"ג פמ"ח בטעם מצות הקטורת שהיא להעביר ריח רע: 185.

טור ושולחן ערוך

אורח חיים

כד, א **בגר"א** דמצות ציצית הוא ללובשו תמיד כו': 199.
מז אינו מברך על ההרהור בד"ת: 20.
נ **במג"א** סק"ב: צריכים ללמוד להבין דאל"כ כו': 20.
קא, ב מתחך הדברים בשפתיו כו' (**ומג"א**): 20.
קנו **ברמ"א**: דב"נ אינם מוזהרים על השיתוף: 59.
קסז **בטור**: עשר מצות התלויות בפת: 92.
שמג **במג"א** סוסק"ג, שהחינוך לפי חריפותו של התינוק כו' 114.
תפט **בב"ח**: [אם ספה"ע מצוה א' או כל לילה מצוה בפ"ע]: 10.
בחק יעקב סק"ו: ספירת נדה וזבה . . אם תראה תסתור למפרע לכך אינה מברכת: 10.
בפמ"ג (א"א) סקי"ג: [אם כל יום בספה"ע מצוה בפ"ע]: 10.
תצד, ג וא"א תחנון מתחילת ר"ח סיון כו' (**ובמג"א** סק"ד ושאר נו"כ): 1.
תרעא, ב **ברמ"א**: המנהג פשוט כו': 178.

יורה דעה

צח, ג איסור שנתערב . . וא"א לעמוד על שיעורו כו' (**וט"ז** סק"ו): 61.
רמח, ג יתומים אין פוסקין עליהם צדקה אפי' כו' אא"כ . . שיצא להם שם: 111.
ברמ"א: ודוקא צדקה שאין לה קצבה . . אבל . . יש לה קצבה כו' (**וש"ך** סק"ח): 111.
רמט, א שיעור נתינתה . . כפי צורך העניים ואם אינו ידו משגת . . עד חומש מצוה מן המובחר כו': 112.
שלא, מו הפריש תרומה במחשבתו . . ה"ז תרומה כו': 63.

אבן העזר

א **באב"מ** סק"ב: דודאי בב"נ ליכא משום בל יחל כו' אלא דאמירה לגבוה הוא קנין גמור כו': 29.

חושן משפט

לד, לג **ברמ"א**: מיד שמקבל כו' שלא לעשות עוד סגי לי': 21.

קעג, ב **ורמ"א:** [אם גורל הוא קנין]: 223.

רצ, טו עושים לקטנים כו' אבל אין פוסקין עליהם צדקה כו': 111.
מי שנשתטה או נתחרש ב"ד פוסקין עליו צדקה כו': 113.
בקצוה"ח סק"ג: ומדברי כס"מ שכ' דממונו של אדם משועבד כו': 114.

רצ, יז **בפרישה** סקנ"א בהטעם שהובא הפסוק רוכב ערבות: 116.
בערוה"ש אות לד בהטעם שהובא הפסוק רוכב ערבות: 116.

תכה **בערוך השולחן** סנ"ז: בטעם שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפי' לפקו"נ: 127.

שו"ע אדה"ז

אורח חיים

נ, ב [בתושבע"פ אם אינו מבין אין נחשב לימוד]: 20.
קא, ב מחתך הדברים בשפתיו כו': 20.
קא, ד התפלל בלבו . . לא יצא: 20.
קכח, ג אע"פ שביטל מ"ע א' ה"ז עובר בג' עשה כו': 191.
קכח, נז מקיימים ג' מצות עשה כו': 191.
קנט, ב כלי גללים כלי אבנים כו': 74.
קסז, ז עשר מצות התלויות בפת: 92.
שמג, ג החינוך . . לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו: 114.
תלד, טז אפוטרופוס . . חייב לבדוק ולבטל חמץ של יתומים כו': 116.
תנז, יח קדושת תרומות אפי' ע"י מחשבה: 63.
תפט, א מצות עשה מן התורה כו' (אף שאח"כ מסיק שעיקרה עתה מדרבנן): 16.
תפט, ב אין מצוה זו . . אלא מד"ס . . וכן עיקר: 9. 16.
תפט, ג שנאמר תמימות תהיינה ואין אתה מוצא תמימות אלא כשמתחיל לספור בערב וה"ה . . בלילה . . אבל אם שכח כו': 7.
תפט, יא לפי שעכשיו כו' שיבנה ביהמ"ק ונקיים המצוה כתיקונה: 11. 16.
אין בספירה זו עשיית מצוה כלל שהמצוה הוא לספור לעומר כו': 16.
תפט, כג אם שכח לספור בלילה אחת כו' שנאמר תמימות תהיינה: 7. 10.
תצג, ו יש נוהגין להסתפר ולישא בכל שלשה ימי הגבלה: 1.
תצד, יט במוצאי חה"ש אסור להתענות מעיקר הדין כו': 4.
תצד, כ ונוהגין כו' לפי שמיד אחר ר"ח התחיל משה להתעסק עמהם כו': 1. 4.

או"ח כרך ג' בהוספות

דף תשכד, א הע' 40 – בפי': מדת הרחמים עלינו התגלגלי כו': 58.

הל' תלמוד תורה

ב, יב [מעשה המצוה של ת"ת הוא הדיבור]: 20.

ב, יג בתושבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כו': 20.

סידור אדה"ז

ציצית אחר שעשה הקשר העליון כראוי: 199.

לפני ובלי"צ מ"ס . . עד י"ב בו ועד בכלל כו': 1. 4.

ספה"ע יכוין לספירה של אותו הלילה ולתיבה אחת של אנא בכח כו': 11.

מפתח ספרים

ע"פ סדר הא"ב

אבודרהם

סדר תפילות של חול

שער ג — טעם שאין מברכים שהחיינו בספה"ע: 9.

אתוון דאורייתא

כלל ב — איסור טבל אם הוא מצד התרומה המעורבת בו: 68.

כלל יו"ד — אם חיובים דרבנן הם על הגברא בלבד: 11.

בית דינו של שלמה, שו"ת

יו"ד ס"א — בדין מי שידו משגת אם חייב ליתן יותר מחומש: 114.

בית חדש, שו"ת

סכ"ה — בדין שאין פוסקין צדקה לקטנים: 111.

בית יצחק, שו"ת

יו"ד

ח"ב סקי"ט — אם לא ספרו ספה"ע – ב' דיעות אם מקריבין שתי הלחם: 9.

רדב"ז, שו"ת

ח"ג אינב (תרנז) — אם יש ספק סכנות נפשות הרי"ז חסיד שוטה דספיקא דידי' עדיף כו': 128.

אלף שכז — טעם שאין מברכים שהחיינו בספה"ע: 9.

ח"ד אתקפב (ריח) [ולשונות הרמב"ם]: בדין להכניס עצמו בספק סכנה בכדי להציל אחרים: 128.

דרוש וחידוש (רעק"א)

כתובות

לג, ב — ד"ה יכולני: הטעם שרוצח שיצא חוץ לעיר מקלטו כל אדם אין חייבים עליו: 129.

חינוך

מצוה רפד — ואת קדשי בנ"י לא תחללו גו' זו היא מניעה שלא לאכול מעשר ראשון בטבלו: 66.

מצוה שו — ויש שאמרו כו' כולן מצוה אחת היא כו': 10.

לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה כו' נצטוינו למנות ממחרת כו' וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא: 14.
מצוה של ספירת זבה אינו אלא השגחה בימים כו' ולא שיתחייבו למנותם בפה: 15.

יד מלאכי
כללי הרמב"ם
ס"ב אין דרכו לכתוב ענינים מחודשים כו': 107.
אות ב' וה' דרכו של הרמב"ם להעתיק דיני התלמוד כלשונם: 30.
כללי הסמ"ג
סמ"ו הסמ"ג דרכו תמיד להלוך בעקבות הרמב"ם כו': 104.

מהרי"ט, שו"ת
ח"א סכ"ה [קודם הפרשת המעשר אין חיוב של הפרשת תרומת מעשר כו']: 68.
ח"א סנ"ג [ג' דיעות (וסברות) בגדר נזירות]: 28.
ח"א סקכ"ז [בדין שאין פוסקים צדקה על קטנים]: 111.

מהר"י מינץ, שו"ת
ס"א [אם פוסקין על קטנים צדקה שיש לה קצבה]: 111.

מהרי"ל
ברכת העומר [בטעם שאין מברכים שהחיינו בספה"ע]: 9.
הל' שבועות בהג"ה: במהרא"ק א"א צו"צ דמר"ח מצות הגבלה: 2.

יסודי ישורון
ח"ב בתחילתו [אם המצוה דנשיאת כפים היא גם על הישראל]: 191.

יראה, ס' היראה לר"י
קרוב לתחילתו עיקר מצות ציצית ללבשו תמיד כו': 199.

כל בו
סכ"ד עשרה מצות התלויות בתבואה כו': 92.

כלי חמדה
ר"פ פינחס [בדין הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפילו להצלת נפשות]: 9-128.

לב דוד, חיד"א
פכ"ט עה"פ והימים האלה נזכרים ונעשים: 5. 156.
פל"א הימים הללו [ימי הגבלה כו'] קודש הם כו': 6.

לקו"ת להאריז"ל

תהלים לב בענין תשובת ר"א בן דורדיא, אחר שלא סיגל מעשים טובים האיך בא לעוה"ב כו': 24.

ספר הליקוטים

תהלים לב בענין תשובת ר"א בן דורדיא, אחר שלא סיגל מעשים טובים האיך בא לעוה"ב כו': 24.

מאור עינים

פינחס

כה, יב בשם הבעש"ט: צריך כו' . . לתקן . . קומת משיח השייך לנשמתו: 101.

מבוא שערים

ש"ו ח"ב פד"ה [בקליפה הסדר הוא הפוך מקדושה, שבקדושה העלין גדול מן התחתון כו']: 161.

מגלה עמוקות

אופן קפו ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה: 226.

מדבר קדמות

מע' ג אות ג [בפי' ל' רז"ל גר שנתגייר]: 45.

מהר"ם שי"ק

מצוה תקה ל"ת רצט שער לוי אחד הוא רק בקיני קניזי קדמוני: 107.

מכריע, ס' המכריע

סכ"ט לא נצטרכו לספור אלא כדי להקריב עומר ביום החמשים: 12.

ס' המנהגים — חב"ד

ע' 64 בהע' 40 [אמירת הפיוט מדת הרחמים עלינו התגלגלי כו']: 58.

מנחת חינוך

מצוה צח [תמי' על הרמב"ן שכ' שמקשה מעכב גם לדורות]: 34.

מצוה שו [השקו"ט בדין עבד שנשתחרר וקטן שהגדיל באמצע ימי הספירה]: 10.

מצו שסד תשובה אינה מצוה: 18.

מצוה תח לעתיד לבוא יתנו להם [לויים] ערים . . דגם לעת"ל לא יטלו הלויים ג"כ נחלה כו': 104.

[הג' אומות הם ג"כ בכלל ארצות שנכרתה ברית לאברהם כו']: 106.

מצוה תי [בטעם שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפילו לפקו"נ]: 128.

מצוה תקה ודבר זה [שלעת"ל נוטלין הלוים חלק בארץ] צ"ע דלעת"ל יתבטלו שני המצות: 104.
הג' אומות הם ג"כ בכלל ארצות שנכרתה ברית לאברהם: 106.
מצוה תקכ לשיטת הסמ"ג . . דלעת"ל נוטלים הלויים חלק בארץ בוודאי לא יתנו ישראל ערים להם: 104.

מצות, סמ"ג

104 (הולך תמיד בעקבות הרמב"ם).
לאוין רעו, רעז לעת"ל נוטלין הלויים חלק בארץ: 103.

מצות, סמ"ק

מצוה נג [מנה מצות תשובה מכתוב: ושבת עד ה"א]: 18.

מפענח צפונות

קונט' מאה סברות

בתחילתו [חיובים דרבנן הם על הגברא בלבד]: 11.

נמוקי או"ח (מונקאטש)

תשובה בסו"ס החקירה בענין ספה"ע כשיבנה ביהמ"ק באמצע ימי הספירה: 12.

סדור רס"ג

באזהרות התרי"ג מצות נכללים בתוך אותיות דעשה"ד: 145. 146.

ס' העיטור

סוף הל' מצה ומרור אימתי הן תמימות בזמן שאתה מונה מבערב כר': 8.

עמודי אור, שו"ת

סי' ע"ד סוס"ו [בפי' דברי הסמ"ג שלעת"ל גם הלוים נוטלים חלק בארץ]: 105.

ענפי ארז

ח"א [אישור קבלת הספר כר'. ע"ד הוספת מ"מ]: 176.
[הערה בסופו בערך בת קול]: 196.

עץ חיים

שמ"ח פ"ג [סדר הפרצופים בקליפה]: 161.
שמ"ט פ"ג [בפרטי ג' קליפות הטמאות]: 160.
שמ"ט פ"ד [משמע דסדר ג' הקליפות ממטלמ"ע רוח סערה ענן ואש]: 161.

פרדס רמונים

שכ״ה פ״ז [ענן אש רוח הם חד״ר]: 161.

של״ב פ״ב איתא בספרי . . אליו ולא למדותיו: 59.

פרשת דרכים

דרוש ט [א״י מוחזקת מאבותינו ומ״מ הוצרכו אח״כ לקניינים כו׳]: 223.

צמח צדק, פס״ד

או״ח

ס״ב סק״ז [משמע דבמצות ציצית בכל שעה הוי מצוה מדאורייתא]: 199.

ס״א אורך ורוחב בציצית כו׳: 199.

בסופו ברשימת מנין המצות: תשובה: 22.

צפנת פענח

אמור

ס״פ [החילוק בין כהנים ולוים בירושת הארץ לעת״ל]: 107.

שלח

יג, ג [רצון המרגלים באופן קנין הארץ]: 48.

יג, כ [טעם ע״ד ההלכה לוהתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ]: 48.

קרח

יח, כ בארצם לא תנחל כו׳ ר״ל אף בקיני קניזי קדמוני לא כמו שבט לוי כו׳: 107.

מטות

לב, מא על פרש״י: לפי שלא היו לו בנים כו׳: 119.

הוספות

דברים בהוספות (לפ׳ מקץ) ע׳ שמג – כולם נזירים כמו נזיר שמעון הצדיק וזה יהי׳ לאחר תחה״מ כו׳: 32.

מכות

יא, ב בטעם שהגולה אינו יוצא מעיר מקלטו אפילו לפקו״נ ובגדר איסור היציאה חוץ לערי מקלט: 128. 130.

אדר״נ

פ״ל יצא חוץ מן מקלטו במזיד . . אין הטעם משום המיתה רק זה דין מחמת שיצא מן המקלט: 129.

רמב״ם הל׳ תפילין

פ״ד ה״ד [בתש״י העיקר הפעולה, ובתש״ר העיקר הנפעל]: 50.

רמב״ם הל׳ מאכא״ס

דף פה, ב [אם נזירות הוא רק איסור גברא]: 28.

רמב״ם הל׳ נדרים

דף יז, ב אם נזירות הוא איסור גברא או חפצא: 28.

רמב"ם הל' נזירות

בתחילתו אם נזירות הוא דבר עצמי . . או הוא אוסר עצמו בהני דברים: 28.

דף יח, ג גבי נדר אף דהוא איסור חפצא מ"מ יש עליו גם איסור גברא: 29.

רמב"ם הל' ערכין

פ"א הי"ג כיון שיכול לחזור לעיר מקלטו אין עליו שם גברא קטילא: 130.

בסופן דבר שאין לו קצבה אינו יכול . . הא צדקה ג"כ יש לה קצבה עד חומש: 112.

צפנת פענח, שו"ת (דווינסק)

ח"א סכ"א זה [טעם הרמב"ם דמגלין רבו עמו] הוא טעם רוחני: 130.

צפנת פענח, שו"ת (ירושלים, תשכ"ה)

סל"ג [אם חיובים דרבנן הם רק על הגברא בלבד]: 11.

צפנת פענח, שו"ת (נ.י.)

סקט"ז בחילוק דאפר חטאת באוהל המת אם הי' בכלי אבן המוקף צמיד פתיל או בכלי חרס: 75.

סשי"א שני דינים אם אין מציל לטומאה או מחמת דצריך שיהי' במקום טהור: 75.

צפנת פענח (כללי התומ"צ)

ערך טבל אם טבל הוא איסור עצמיי . . או רק מחמת תרומה ומעשר: 68.

קהלת יעקב

מע' אש מתלקחת ומע' ענן גדול ומע' רוח סערה

[אש ענן רוח הם בינה זו"ן דקליפה]: 161.

ע' ד' קליפות

ג' קליפות חג"ת נה"י מל' דקליפה, וק"נ א"ס וכח"ב כו': 161.

הקריאה והקדושה

חשון תש"ג [השמטת אש מתלקחת במספר גקה"ט]: 160.

תמוז תש"ד ד"ה רחב"ד אומר [ללמוד ההמשך בימי הגאולה די"ב תמוז]: 203.

ראבי"ה

פסחים

סתקכ"ו [פירוש המדרש אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם]: 8.
הגירסא במדרש אימתי הן תמימות בזמן שיש ישועה דשכינה ביניהם: 9.

ראב"ן

ספ"ו [פירוש המדרש אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם]: 8.
הגירסא במדרש אימתי הן תמימות בזמן שיש ישועה דשכינה ביניהם: 9.

ראשית חכמה

שער החכמה

פ״ד [ענין הג׳ קליפות ע״ד המוסר והעבודה]: 161.

שער הענוה

פ״ז [ד״ה גדולה ענוה שבה נתגדל שמואל כו׳] – הי׳ משוטט ממקום למקום לצורך ישראל: 45.

רוקח

סרצ״ה [פירוש המדרש אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני׳ ביניהם]: 8.

הל׳ סעודה

סשכ״ט בירושלמי . . כנגד י׳ מצות שמקיים לא תחרוש כו׳: 92.

רשב״א, שו״ת

סי׳ עט זמן (ואופן) הטבת והדלקת נרות המנורה: 192.

סי׳ שט למ״ד דהמנורה מזרח ומערב מונחת היו מדליקין ביום ב״נ מזרחיות: 192.

שאילת יעב״ץ

ח״א

ס״א־ג [בפי׳ הגמ׳ דצדקה אין לה קצבה]: 112.

שבלי הלקט

סקמ״א עשרה מצות התלויות בתבואה כו׳: 92.

סרל״ד [**בהגה״ה מכת״י** ומשאנו מברכין על כל לילה ולילה ש״מ שכל יום ויום מצוה בפ״ע היא]: 10.

שדי חמד

כללים מערכת ס׳

כלל סג מילתא דאתיא מסברא אי חשיב כדאורייתא: 30.

פאת השדה כללים מערכת ג׳

סי׳ ו׳ אות י״ז אם ב״נ מצווה על לא יחל דברו בנדר ובשבועה: 27.

של״ה

חלק תושבע״פ מס׳ שבועות

קפא, א בכל דיבור ודיבור של רש״י יש בו . . ענינים מופלאים: 124.

חלק תושב״כ

ר״פ וישב המועדים . . בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן: 124.

שער הכולל

פ״ג סי״ב החילוק בענין אמירת קטורת קודם התפלה ואחר התפלה: 185.

ס' השרשים (רד"ק)

ערך חי' **בסופו:** תיבת חות היא משורש חי' בתמורת הי"ד בוי"ו: 117.

תשובות בעלי התוס' מכת"י

ע' רפו **ממהר"ם מרוטנבורג:** משים נשמה שראוי' להיות יהודי במעי גוי' ואותו נעשה גר: 45.

מפתח ספרי חסידות

מרבותינו נשיאינו

הבעש"ט

כתר שם טוב

סמ"ג לפי מחשבתו של אדם . . כך עוברים לפניו בגשמי כו': 64.
סרט"ז מחשבה . . יכול לבטלו: 64.
סרפ"ה כאשר . . יכול להשיג מחשבת חבירו באופן שהוא רוצה כמו כו': 64.

כ"ק אדמו"ר הזקן

תניא

חלק א

פ"ב חלק אלקה ממעל ממש: 73.
פ"ד תרי"ג אברי נפשו: 22.
במקום גדולתו כו': 43.
פ"ו אין השכינה שורה אלא כו' אפי' אחד . . שכינה . . כל בי עשרה כו': 43.
כל מעשה עוה"ז קשים . . והרשעים גוברים בו: 24.
ונק' במרכבת יחזקאל רוח סערה וענן גדול וגו': 160.
פ"ז עוה"ז . . רובו ככולו רע כו': 24.
פ"ח מפני איסורה בידי הס"א כו' ואפי' הוא איסור דרבנן שחמורים כו': 11.
פ"י איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו': 45.
פי"ב המוח שליט על הלב כו' (**והערות ותיקונים**): 101.
פט"ז מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה והול"ל כו' אלא כו': 64.
פכ"ג [מצות אברים משא"כ תורה למע' מזה]: 230.
[ע"פ ויצונו גו' החוקים האלה ליראה את ה']: 73.
פכ"ה יחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד: 97.
פל"ג שמחה כפולה ומכופלת . . בשמחת ה' . . ישמח ישראל בעושיו: 231.
פל"ה ענין השראת השכינה כו' שאותו דבר נכלל באור ה' כו': 44.
ספל"ו הארה . . יגיה חושך האומות כו': 120.
פל"ז תכלית השלימות הזה של ימוהמ"ש ותחה"מ חלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות: 100.
הנשמה עצמה אי"צ תיקון כלל כו': 77.
פל"ח [עיקר המשכת המצות הוא בדיבור ובמעשה יותר מבמחשבה]: 20.

תפלה או שאר ברכה בלא כונה הן כגוף בלא נשמה: 52.
פמ"ב משרע"ה . . הוא משבעה רועים כו' ומשרע"ה הוא כללות כולם כו': 193.
ספמ"ג [ע"ד תשובת ר"א בן דורדיא]: 24.
פנ"א תרי"ג מיני כוחות וחיות כו': 22.

שעהיוה"א

פ"ז גדר . . עולם נופל על בחי' מקום ובחי' זמן: 15.

אגרת התשובה

פ"א מצות התשובה מה"ת היא עזיבת החטא בלבד כו': 18. 21.

אגה"ק

ס"ד משיח בא בהיסח הדעת . . למעלה מדעת ואדם כו': 89.
[גילוי הנקודה הפנימית שבלב כל ישראל הוא ע"ד יציאת השכינה הכללית מהשבי']: 101.
(השייכות דגאולה הכללית וגאולה הפרטית]: 225.
ס"ז שוה לכל נפש . . להעדפה . . וזריזות יתירה . . בחי' הגורל: 223.
ס"ט גוי אחד בארץ . . שגם בעניני ארץ כו': 5.
ס"ד בכל שנה ושנה יורד . . אור חדש כו': 5.
סט"ז אם העני צריך לחם . . לא שייך בזה חייך קודמין כו': 113.
סכ"ב רעת רעהו אל תחשבו . . יתרון הכשר המח' כו': 63.

תורה אור

192 (בתו"א מבאר לפעמים גם ע"פ דיעות שאינם להלכה).
א, ב ע"י שמתקן מעשיו . . נעשה מוחו ולבו זכים כו': 149.
יט, ג מהאומות הקדמונים . . עוזבים כל תענוגים כו': 31.
כ, ב [מעלת שמחה של מצוה]: 204.
כט, א [ביום לא הי' מדליק אלא נר הו']: 192.
כט, ג שבין הערביים מדליק כל הד' נרות ובבקר בשעת הטבת ב' נרות כו': 192.
מצות שהן בעשיי' גשמי' הן בבחי' קטורת כו': 185.
מ, ב ואילך [ע"פ והוי' יגיה חשכי, אור הבא מן החושך]: 120.
מג, ב אויר הוא בבחי' אותיות . . נר מצוה כו': 185.
פג, א ציץ הוא מל' יציץ נזרו, מציץ מן החרכים כו': 200.
פד, א ציץ ל' זכר . . ציצית ל' נקבה כו': 200.
צו, ג עצמותו ומהותו ית' צוה ונבראו . . ממילא כו': 38.

לקוטי תורה

ויקרא

א, א לא נזכר כלל בפסוק מי הי' הקורא: 38.

קדושים

ל, ב ואירא והנה רוח סערה . . ובספר עה"ק כו': 160.

אמור

לו, ב וספרתם לכם ממחרת השבת כו' המשכת המקיפים דאימא כו' שלמעלה מן השבת כו': 144.

בהר

מא, ב תופסים מקום . . ג"כ בבחי' זמן שניהם הם נבראים בבחי' א': 15.

במדבר

יג, א מצות . . אברים דמלכא כו' התורה היא בחי' הדם . . הממשיך רוח חיים לאברים: 22.

בהעלותך

ר"פ אהרן . . הוא מז' רועים כו': 193.

ל, א איזהו חסיד המתחסד עם קונו כו': 45.

שלח

לז, א לא רצו להשפיל א"ע למצות מעשיות כו': 52.

לח, ב־ג לא רצו ליכנס לא"י . . עשי' גשמיית . . היו מוטעים שהעיקר הוא לעשותם בארץ . . טובה הארץ כו': 52.

חוקת

ס, א שלש קליפות הטמאות הנזכר במרכבת יחזקאל רוח סערה ענן גדול ואש מתלקחת: 160.

סה, ד אויר עב . . כדי להאיר כו': 185.

בלק

ע, ג־ד תפלה . . אינה ממנין המצות . . היא כמשל החוט השדרה כו': 22.

פינחס

פ, ב לא אתרמיז בשום אות וקוצא כו': 38.

מסעי

פח, ג־פט, ב אלה מסעי . . ל' רבים כו' לצאת מבחי' מצרים . . ולכן כל המ"ב מסעות כו': 224.

צב, א נוגה הוא הממוצע . . והוא מ"ש במרכבת יחזקאל רוח סערה כו': 160.

צד, ד וירד הגבול . . התורה היא בשיעורים וגבולים כו' וע"י כו': 125.

ואתחנן

ט, ד־י, א מצוות . . צריכים שמירה כו': 185.

ראה

כ, א מצוות צריכות שמירה כו': 185.

כ, ג עצמותו ומהותו ית' צוה ונבראו . . ממילא כו': 38.

לב, ב מלך . . בשדה כו' מקבל את כולם בספ"י כו': 195.

נצבים

מד, א כל ישראל קומה אחת שלימה שכולם מתאספין כו' להיות לאחדים כאחד: 164.

מה, ג־ד תשובה . . במדריגה עליונה יותר מכל המצות . . למלאות הפגם והחסרון כו': 22.

ראש השנה
נט, ד כתיב יתקע ולא נזכר מי התוקע כו': 38.
האזינו
עד, ד [ע"ד עבודת האופנים]: 121.
שמע"צ
פה, א תשובה ומעשים טובים דהיינו . . טובים ומאירים כו': 24.
צא, ג בזמן שאין ביהמ"ק קיים הוא מציץ מן החרכים כו': 199.
ברכה
צז, ב [בענין בן כרך ובן כפר]: 121.
צח, א המקום והזמן שניהם הם נבראים בבחי' אחת: 15.
שה"ש
יז, ג תשובה ומעשים טובים . . טובים שיהיו מאירים כו': 24.
כג, ג מצחא . . מבחי' כי לא אדם כו': 200.
כד, א [דרגות אתעדל"ת ואתעדל"ע]: 38.
מח, א־ב לעתיד . . תורה חדשה . . בחי' נישואין . . התגלות כו': 227.

מאמרי אדה"ז

על התורה ח"א
ע' שעח־ט צדקה יש לה קצבה . . המבזבז אל כו' שלא בחשבון כו': 113.
תקס"ב
ע' ז [ע"ד תשובת ר"א בן דורדייא]: 24.
ע' יג [ע"ד תשובת ר"א בן דורדייא]: 24.
ע' נא משה . . עניו מכל האדם אפי' מנכרי כו': 113.
תקס"ה ח"ב
ע' תתב־ג [ג' אומות וז' אומות מוחין ומדות]: 108.
א'מט [ג' אומות וז' אומות מוחין ומדות]: 108.

כ"ק אדמו"ר האמצעי

סידור
רנט, ד אבל המתכות והאבן פשוטיהם טמאים כו' ופשוטי כלי עץ טהורים: 201.

ביאורי הזהר
נט, ב [דרגות בענוה]: 42.

שערי תשובה

ה, ב השמדות . . בהמ"ק ראשון . . התיקון . . אך מזמן האר"י ז"ל בטלו השמדות ולא יהי' עוד כו': 183.

תורת חיים

שמות

ואלה שמות 185.

קכ, ב ואילך [דרגות בענוה]: 42.

קכ, ב משה עניו מאד . . מכל האדם . . אפילו גוי: 44.

בשלח

רמה, א ואילך [אופני נתינת צדקה]: 113.

מאמרי אדהאמ"צ

דברים ח"א

ע' ד ואילך [ג' אומות וז' אומות מוחין ומדות]: 108.

ע' שלה תשובה נמנה מצוה . . לכפר . . במנין המצות: 22.

נ"ך

ע' לח־ט כל ההשתלשלות הוא רק כמו טפה בים . . ולא כמו שכתבו . . בטלה במציאותה כו': 124.

דרושי חתונה ח"א

ע' קלא ומשיח יתקיים בגופו עם שרש נשמתו למטה כמו שהוא למעלה ממש כו': 74.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק

אור התורה

בראשית

תקסא, א ואילך [בשרש התהוות הקליפות]: 160.

ע' 2052 ואילך [בלשון התו"א נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה]: 149.

תתשסח, א ואילך ג' אומות וז' אומות מוחין ומדות: 108.

וירא

צ, ב ואילך]באופני נתינת צדקה]: 113.

צד, א ואילך [בביאור מרז"ל במקום גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו]: 43.

חנוכה

תתקמט, א בפי' התפילה מדת הרחמים עלינו התגלגלי כו': 58.

בשלח

ע' שפב ואילך [ביאור בארוכה ע"פ כי נער ישראל ואוהבהו]: 98.

אמור

ע' קסז־ח בביאור המדרש אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם: 9.

ע' תתעא שבתות תמימות . . אע"ג כו' וע"ד . . שנה תמימה להביא כו': 10.

בלק

ע' תתקיז מי מנה . . מצות . . לגודל שכרן כו': 97.

ע' תתקמב ואילך [בענין מי מנה **עפר** יעקב בעבודה]: 97.

ע' תתקנא מי יוכל למנות מצות . . לגודל שכרן: 97.

ע' תתקסא ואילך [בענין מי מנה **עפר** יעקב בעבודה]: 97.

עקב

ס"ע ב'שיב גילוי פנימי' הלב שזהו בחי' משיח: 101.

נ"ך

ע' אילד ואילך [פירוש פסוקי' איכה למעליותא]: 124.

ע' אילו ולשבח י"ל . . נמשך מלמעלה מן המיצר העליון כו': 222.
גלתה ל' גילוי . . יהודה דלע"ל כו' . . בין המצרים . . ע"י . . נמשך ע"ז מבחי' מן המיצר . . העליון: 124.

מג"א

ע' ערה ואילך [בענין בן כפר ובן כרך]: 121.

תהלים (יהל אור)

ע' רלג מסלות בלבבם . . כד"א סולו לרוכב בערבות כו': 116.

ע' רלא סולו . . לעשות לו מסילה כביכול כו': 116.

ע' תנ מן המיצר . . לעורר בחי' מן המצר העליון כו': 125.

ביאורי הזהר

ח"א ע' שט [דרגות בענוה . . החילוק בין עניו לשפל]: 42.

דרך מצותיך

ו, א־ב [בביאור מה דאסור לחלוק כבוד להמזלות כי אין להם בחירה]: 58.

לח, א [משמע שם שגם התשובה נמנה במנין המצוות]: 22.
תשובה . . למלאות הפגמים והחסרונות כו': 22.

לח, ב כדי למחות גופה [דקליפה] הוא ע"י וידוי דברים: 23.

קיז, א [בפי' אליו ולא למדותיו]: 59.

הערות וקיצורים לתניא

ע' מו [מאמר הבעש"ט אשר אפי' מלאך מיכאל . . הי' נותן כל עבודתו . . עבור מצות ציצית אחת כו']: 198.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש

מאמרי כ"ק אדמו"ר מהר"ש

תרכ"ז

ע' קנז [שני פירושים בציץ]: 200.

ע' קעד [שני פירושים בציץ]: 200.

תרכ"ט

ד"ה מגילה נקראת [בענין בן כרך ובן כפר]: 121.

תר"ם

המשך יונתי

ע' סה [שני אופנים בצדקה, בקצבה ובלי קצבה]: 113.

כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע

מאמרי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע

תרמ"ו

ע' יט ואפ"ל שאין הכוונה שיצתה נשמתו (דר' אלעזר ב"ד) בפו"מ דוקא כו': 24.

תרנ"ט

ע' כד [הקריאה מן המיצר והריחוק כו']: 125.

תר"ס

ע' ג מן המיצר גו' בחי' ההעלם העצמי דא"ס שלמעלה מבחי' גילוי מיצר העליון: 125.

תרס"א

ע' קצח־ט [הביטול דנבראים דבי"ע מצד עצמות א"ס]: 121.

תרס"ג

ד"ה בחודש הז' [עבודה פרטית דנה"א בנה"ב, עבודה כללית ועבודת נה"א מצ"ע]: 223.

תרס"ד

ד"ה שעיר עזים קטורת הו"ע ריח להעביר את רוח הרעה כו': 185.

תרס"ה

ע' ריט [בענין ענינות דמשה, ביטול עצמי]: 42.

תרס"ו

ע' קנח [ביטול הגוף דאליהו ומשה]: 74.

ד"ה כי נער ישראל [אהבת הקב"ה לישראל מצד היותם „נער"]: 98.

אעת"ר

ע' כא שרש ענין התשובה הוא מפני שעצמות אוא"ס אינו מוכרח ח"ו ברצונו כו': 23.

המשך תער"ב

ח"א

ע' תלג בלער"ז כל מה שיורד למטה הוא בבחי' תוקף יותר: 161.

פרק שא־שב [תשובה צ"ל באופן המאיר אות הגוף לתקנו ולא ביציאה וכלות הנפש]: 24.

ח"ב

ע' תתפג [מעלת הדברים שאפשר לעשות בהם מצוה]: 63.

ע' תתקסא [מעלת הדברים שאפשר לעשות בהם מצוה]: 63.

תרע"ח

ד"ה לא תלבש בקליפה דאצילות רק בחי' ז"ת דקלי', בבריאה מתוסף בחי' חו"ב דקלי', וביצירה בחי' הכתר ובעשי' גם עתיק דקלי': 161.

עטר"ת

ע' צא [בענין ענוה]: 42.

אגרות קודש

ח"א

ע' פה במצות צדקה שאין לה גבול כו' כפי צורך העניים: 113.

ע' קלח ומצות הצדקה אין לה שיעור כו' כפי צורך העניים בל"ג: 113.

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

מאמרי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

תרצ"ג

ד"ה הסכת ושמע [בענין אויר גס]: 185.

תרצ"ו

ד"ה אשרנו [דרגות דחלק וגורל שבנשמה]: 223.

ה'ש"ת

ד"ה אשרנו [דרגות דחלק וגורל שבנשמה]: 223.

תש"ב

ע' 87 הפירוש האמיתי במחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה: 64.

תש"ג

ע' 91 בענין המחשבה שפועלת גם על הזולת (בשם הרלב"ג): 64.

תש"ט

ע' 21 ומצות הצדקה אין לה שיעור כו' כפי צורך העניים בל"ג: 113.

תש"י

ע' 111 באתי לגני כו': 231.

ע' 236 [בענין ענוה]: 42.

סה"מ קונטרסים

ח"א, ד"ה זאת תורת הבית

פ"ד הנשמה היא חלק מן העצם: 98.

סה"מ אידיש

ע' קסה [הצעת ללמוד המשך ד"ה רחב"ד אומר]: 203.

לקו"ד

ח"א

בתחילתו מחשבה מועלת: 63.

ספר השיחות

תרצ"ו־חורף ה'ש"ת

ס"ע 312 [בענין הצפי' למשיח]: 52.

ה'ש"ת

ע' 112 א"א להיות העבודה דקבלת התורה אם חסר בהעבודה דמתן תורה: 3.

תש"ג

ע' 144 במ"ת הכניס הקב"ה כל ישראל בחדר ולימדם קמץ אל"ף א כו': 153.

אגרות קודש

ח"ב

ע' פ לא אותי בלבד גאל הקב"ה כו': 99.

ח"ג

ע' ריט כל סוגיות שבתורה ישנן באדם: 73.

קונטרס לימוד החסידות

פי"א תורת החסידות מדברת ההלכות דגליא שבתורה בענינם הפנימי: 73.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

היום יום

כ"ח שבט תורת הבעש"ט ע"פ כי תראה חמור: 229.

י"ד אייר עס איז ניטא קיין פארפאלען: 194. 195.

לקוטי שיחות

ח"ט

ע' 368 [ר"פ מהמשך המכ' בענין תמים ובע"מ בעבודת ה']: 162.

אגרות קודש

ח"א

ע' רלט [בענין הפרשת תרומה במחשבה]: 63.

הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן

לקוטי לוי"צ

זח"ג

ע' שנד ואילך מה שנזיר נק' קדוש כו' דאריך כו' דעתיק כו' דז"א: 31.

אגרות קודש

ע' דש [בענין הפרשת תרומה במחשבה]: 63.

ספר ראשון

חלק א – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תנש"א. הוצאה שביעית – תשנ"ו. הוצאה שמינית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ב – במדבר דברים. הוספות: שיחות בראשית־דברים/מכתבים בראשית־דברים/מפתחות לכרכים א־ב: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תשנ"ב. הוצאה שביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שני

חלק ג – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תשנ"ב. הוצאה שביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ד – במדבר דברים/פרקי אבות. הוספות: מכתבים ושיחות – בראשית־דברים/מפתחות לכרכים ג־ד: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה שישית – תשנ"ג. הוצאה שביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שלישי

חלק ה' – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשכ"ה)/מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – כ"ה מ"ח תשמ"ט. הוצאה רביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ו' – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – מוצש"ק כ"ב שבט תש"נ. הוצאה רביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ז' – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – י"ב תמוז תשנ"ב. הוצאה רביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ח' – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק יו"ד שבט תשל"ד. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – ח"י אלול תשנ"ב. הוצאה רביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ט' – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: יו"ד כסלו תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית – ט־יו"ד כסלו תשנ"ד. הוצאה רביעית – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר רביעי

חלק י"ד – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ו' תשרי תשמ"ב. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית – תשנ"ח.

חלק י"א – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ו. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ג. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית – תשנ"ח.

חלק י"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ד שבט תשל"ז. הוצאה שני' ומתוקנת – עשק"מ אדר ראשון, תשד"מ. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית – תשנ"ח.

חלק י"ג – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: פורים קטן תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ה. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית – תשנ"ח.

חלק י"ד – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: י"מ הסליחות תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' סליחות תשמ"ו. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז. הוצאה רביעית – תשנ"ח.

ספר חמישי

חלק ט"ו – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: מוצש"ק ר"ח שבט תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – מוצש"ק ט"ו בשבט תשמ"ז. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ט"ז – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק ח"י אלול תש"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – ועש"ק ג' כסלו תש"נ. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק י"ז – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ג אייר תשמ"א. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו אלול תש"נ.

חלק י"ח – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ערב ש"ק פ' יתרו, כ"ב שבט תש"נ. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק י"ט – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ט"ו מ"ח תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו בשבט, תשנ"ב. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר ששי

חלק כ – בראשית. הוספות: מאמרים ושיחות תשל"ח/מדור שיחות (תשל"ח־תשמ"ב)/מכתבים ושיחות: ימי חנוכה תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ימי חנוכה תשמ"ט. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"א – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשל"ח־תשמ"א)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו תמוז, תנש"א. הוצאה שלישית – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ב – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ה' מנ"א תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' טבת תשנ"ה.

חלק כ"ג – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשד"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ח אלול תש"נ.

חלק כ"ד – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט־תשמ"א)/מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ש' חזון תשמ"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ב שבט תשנ"ו.

ספר שביעי

חלק כ"ה – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג־תשמ"ז)/מכתבים: ר"ח ניסן תשמ"ז. הוצאה שני' עם הוספת מפתחות – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ו – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: מוצש"ק ר"ח ניסן תשמ"ח. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ז – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: כ"ה אדר א' תשמ"ט. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ח – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ־תשמ"ו)/מכתבים: עש"ק פ' ויקרא תש"נ. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

חלק כ"ט – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג־תשמ"ו)/מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה: מוצש"ק פ' החודש תנש"א. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ז.

ספר שמיני

חלק ל – בראשית. הוספות מכתבים ומפתחות: י"א ניסן תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ו.

חלק ל"א – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: כ"ף מנ"א תשנ"ב. הוצאה שני' – י"א ניסן תשנ"ו.

חלק ל"ב — ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: כ"ה אדר תשנ"ג.
הוצאה שני' — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"ג — במדבר. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ר"ח ניסן תשנ"ד.
הוצאה שני' — י"א ניסן תשנ"ז.

חלק ל"ד — דברים. הוספות מכתבים/מכתבים כלליים לר"ה/מפתחות:
ג' ניסן תשנ"ה. הוצאה שני' — תשנ"ח.

ספר תשיעי

חלק ל"ה — בראשית. הוספות מכתבים ושיחות ומפתחות: ג' שבט תשנ"ו.

חלק ל"ו — שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: ה' טבת תשנ"ז.

חלק ל"ז — ויקרא. הוספות שיחות/מכתבים ומפתחות: כ"ב שבט תשנ"ח.

חלק ל"ח — במדבר. הוספות שיחות/מכתבים ומפתחות: כ"ה אדר תשנ"ט.

לעילוי נשמות

אביו ר' **מישאל**

ב"ר זאב יהודה הלוי ע"ה

נפטר ט"ז אלול, תשכ"א

ואמו מרת **שרה דבורה**

בת ר' שמואל ע"ה

נפטרה ביום וערש"ק פ' ויקהל

כ"ח אדר ראשון, ה'תשנ"ז

הורוביץ

ת.נ.צ.ב.ה.

◆

נדפס ע"י בן מכבד הוריו

הנדיב ר' **זאב שלום** הלוי

ה ו ר ו ב י ץ

ומשפחתו שיחיו

(פאלו, בראזיל)